

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЗГАРА ІРИНА КОСТЯНТИНІВНА

УДК 351: 338.1 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО
СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Спеціальність 281 – публічне управління та адміністрування

Галузь знань – публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття наукового ступеня
доктора філософії у галузі публічного управління та адміністрування

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

І. К. Згара

Науковий керівник
доктор економічних наук,
професор А.О. Чечель

Київ– 2025

АНОТАЦІЯ

Згара І.К. Державний механізм сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції. Кваліфікована наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю **281 Публічне управління та адміністрування.** – Маріупольський державний університет, м. Київ, 2025.

У дисертаційній роботі розроблено наукові положення та практичні рекомендації щодо реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України для успішної євроінтеграції та відновлення територій.

В першому розділі дослідження визначено необхідність подальшого виконання Цілей сталого розвитку для забезпечення продовольчої стійкості, економічного регіонального та галузевого зростання на рівні держави та регіонів. Узагальнено рекомендації щодо державного управління процесами подальшого відновлення агропромислового комплексу України в рамках реалізації Цілей сталого розвитку 2, 8, 11, 12, 15, 17.

Визначено напрями державної аграрної політики на рівні держави та регіонів у процесі відновлення та євроінтеграції та ключові вектори сталого розвитку аграрного сектору України (гармонізація української політики в секторі сільського господарства та розвитку сільських територій з новою Спільною аграрною політикою Європейського союзу, забезпечення стимулюючої та дорадчої державної політики, введення нових інструментів державної підтримки, збалансування виробництва високо- та низькомаржинальних продуктів, створення нових потужностей з виробництва та глибокої переробки сільськогосподарської продукції, оптимізація екосистеми збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках та ін.), які ефективно поєднують завдання загальнодержавної та регіональної політики в аграрному секторі.

На основі дослідження особливостей нормативно-правового забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції систематизовано основні нормативно-правові акти забезпечення трансформації державної аграрної політики України.

Обґрунтовано напрями відновлення сільського господарства України у рамках секторальної євроінтеграції України та потреби у фінансовому та матеріальному забезпеченні та виділено пріоритетні державні напрями економічної євроінтеграції аграрного сектору України (сприяння взаєморозумінню аграрної політики та політики розвитку аграрних регіонів, підвищення адміністративного потенціалу на центральному та місцевому рівнях, сприяння розвитку сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва з урахуванням навколишнього середовища та благополуччя тваринного світу, обмін знаннями та найкращими практиками у сфері аграрної політики, проведення політики якості сільськогосподарської продукції у сфері стандартизації, вимог до виробництва, схем якості).

З метою визначення стратегічних напрямів реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України на шляху євроінтеграції виділено основні принципи, стратегічні цілі та плани реалізації Спільної аграрної політики Європейського союзу з визначенням основних пріоритетів у реалізації програмного (проектного) підходу щодо відбору проектів національними та регіональними органами управління країн, які містять цілі сталого розвитку (передача знань та інновації; життєздатність і конкурентоспроможність ферми; організація харчового ланцюга та управління ризиками; відновлення, збереження та покращення екосистем; ресурсоефективна економіка, стійка до клімату; соціальна інтеграція та економічний розвиток).

В другому розділі дисертаційної роботи проаналізовано потенціал аграрного сектору України за показниками сталого розвитку. Доведено, що Україна є одним з найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, основним напрямом аграрного сектору якого є рослинництво (зернові культури, жири та олії рослинного та тваринного

походження). Удосконалено методичний підхід щодо оцінки сталого розвитку аграрного сектора України на основі побудови матриці потенціалу аграрного сектору за індикаторами досягнення завдань Цілей сталого розвитку 2, 8, 11, 12, 15, 17. За результатами оцінки потенціалу аграрного сектору в 2022-2024 рр. виділено стратегічні пріоритети державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України (економічна трансформація агропромислового комплексу; розвиток аграрної інфраструктури відповідно до європейських стандартів; надання підтримки фермерам та ін.).

Узагальнено наслідки воєнних дій для аграрного сектору України та ключові бар'єри розвитку аграрного сектору України в умовах повномасштабної. Досліджено регіональні тенденції функціонування та розвитку аграрного сектору. Удосконалено методичний підхід щодо оцінки сталого розвитку аграрного сектору регіонів в умовах євроінтеграції на основі методу пропорційного рейтингування.

Визначено місце секторальної інтеграції в контексті євроінтеграційної стратегії, що полягає у поглибленні співробітництва України та Європейського союзу для поступової інтеграції та набуття повноправного членства в Європейському союзу. Доведено, що індикатором ефективності євроінтеграційних дій влади є рівень виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в цілому і на секторальних напрямках (сільське господарство та розвиток сільських територій; санітарні, фітосанітарні заходи та ветеринарна медицина). Виділено головні перешкоди адаптації українського законодавства до європейських норм.

В третьому розділі дослідження на основі дослідження трансформації цілей Спільної аграрної політики в 2014-2023 рр., фінансового забезпечення реалізації Спільної аграрної політики серед країн-членів Європейського союзу, структури виробництва сільськогосподарської галузі Європейського союзу, аналізу експортних та імпорتنих операцій країн Європейського союзу систематизовано інструменти державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору в країнах Європейського союзу (інвестування в органічне

сільське господарство, податкові пільги для органічних операторів), диверсифікація доходів аграрних підприємств та агротуризму, сертифікація продукції, агроекологічна практика, державні закупівлі, розвиток органічних асоціацій, підтримка міського садівництва та ін.). Серед механізмів фінансової державної підтримки аграрного комплексу України під час війни виділено державне регулювання гуртових цін, товарні інтервенції, фінансові інтервенції, тимчасове адміністративне регулювання цін, бюджетна позика, кредитна субсидія, лізингова субсидія, бюджетна дотація та часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки й обладнання вітчизняного виробництва. Доведено, що спільними інструментами державного механізму сталого розвитку аграрного сектору в країнах ЄС є: субсидування, дотації, кредитні пільги, інвестування, цінове регулювання, стандартизація продукції, підтримка розвитку сільської інфраструктури.

Узагальнено форми державної підтримки аграрного сектору, діючі програми фінансової підтримки аграрного сектора України з боку міжнародних фінансових інституцій і агенцій розвитку в умовах воєнного стану, які направлені на розвиток аграрного сектору в Україні та забезпечують максимально ефективно і прозоре використання фінансових ресурсів із дотриманням міжнародних норм і правил, зокрема стандартів Європейського союзу на шляху України до вступу в Європейський союз.

Виділено фактори ризику стійкості агропромислового комплексу України під час війни (правові та політичні, природні, екологічні, економічні, соціальні виробничі, технологічні), які є основами для розробки стратегій, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору.

Для успішної адаптації стандартів сільськогосподарської продукції та інфраструктури аграрного ринку до європейських вимог, спрощення доступу продукції українських аграрних компаній на ринок Європейського союзу запропоновано основні стратегічні напрями державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції: гармонізація та

адаптація національного законодавства до права Європейського союзу, положень Спільної аграрної політики, вимог, пов'язаних зі вступом України до Європейського союзу; гарантування доступності, безпечності сільськогосподарської продукції, високих стандартів якості, що відповідають встановленим стандартам Європейського союзу; посилення конкурентоспроможності та стійкості агропромислового комплексу України; розробка та розширення програм фінансової державної підтримки аграрного комплексу; забезпечення функціонування прозорого та відкритого ринку землі, ефективного управління земельними ресурсами; сприяння розвитку сучасного кліматично адаптованого агропромислового комплексу; організація ефективної взаємодії держави та аграрного бізнесу на основі розвитку агропереробного сектору та процесів цифровізації та інноватизації; сприяння розвитку та посиленню економічних можливостей жіночого підприємництва, молодих фермерів.

Ключові слова: державний механізм, аграрний сектор, агропромисловий комплекс, державна аграрна політика, євроінтеграція, державне регулювання, сільське господарство, секторальна інтеграція, реформування, ринок землі, сталий розвиток, продовольча безпека

ABSTRACT

Zgara I. K. Government mechanism for sustainable development of the agricultural sector of Ukraine in the context of European integration. Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Sciences in Public Administration in the specialty **281 Public management and administration**. – Mariupol State University, Kyiv, 2025.

In the dissertation, scientific provisions and practical recommendations have been developed regarding the implementation of the state mechanism for the sustainable

development of Ukraine's agricultural sector to ensure successful European integration and territorial recovery.

In the first section of the study, the need for further implementation of the Sustainable Development Goals (SDGs) to ensure food security, economic, regional, and sectoral growth at the national and regional levels is identified. Recommendations are summarised regarding public administration of the processes of further recovery of Ukraine's agro-industrial complex within the framework of achieving SDGs 2, 8, 11, 12, 15, and 17.

The directions of state agrarian policy at the national and regional levels during the processes of recovery and European integration, as well as key vectors of sustainable development of Ukraine's agricultural sector, are defined (harmonization of Ukraine's agricultural and rural development policies with the new Common Agricultural Policy of the European Union; provision of stimulating and advisory state policies; introduction of new instruments of state support; balancing production of high- and low-margin products; creation of new facilities for the production and deep processing of agricultural products; optimization of the ecosystem for product distribution in domestic and foreign markets, etc.), which effectively combine the goals of national and regional agricultural policies.

Based on the study of the peculiarities of regulatory and legal support for sustainable development of Ukraine's agricultural sector in the context of European integration, the main legislative acts ensuring the transformation of Ukraine's state agricultural policy have been systematized.

The directions for the recovery of Ukraine's agriculture within the framework of sectoral European integration and the need for financial and material support have been substantiated, and the priority state directions of economic European integration of Ukraine's agricultural sector have been identified (promoting mutual understanding of agricultural and rural development policies; strengthening administrative capacity at the central and local levels; supporting modern and sustainable agricultural production considering environmental and animal welfare aspects; sharing knowledge and best

practices in agricultural policy; implementing a quality policy for agricultural products in terms of standardization, production requirements, and quality schemes).

To determine strategic directions for implementing the state mechanism of sustainable development of Ukraine's agricultural sector on the path to European integration, the main principles, strategic goals, and implementation plans of the EU's Common Agricultural Policy have been outlined, identifying key priorities in the implementation of the program (project-based) approach for project selection by national and regional management authorities of EU member states that contain sustainable development objectives (knowledge transfer and innovation; farm viability and competitiveness; food chain organization and risk management; restoration, preservation, and improvement of ecosystems; resource-efficient and climate-resilient economy; social inclusion and economic development).

In the second section of the dissertation, the potential of Ukraine's agricultural sector according to sustainable development indicators has been analyzed. It is proven that Ukraine is one of the world's largest producers and exporters of agricultural products, with crop production (grain crops, vegetable and animal fats and oils) as the main direction. The methodological approach to assessing the sustainable development of Ukraine's agricultural sector has been improved by constructing a potential matrix based on SDG achievement indicators (2, 8, 11, 12, 15, 17). Based on the assessment of the agricultural sector's potential for 2022–2024, strategic priorities of the state mechanism for sustainable development of Ukraine's agricultural sector have been identified (economic transformation of the agro-industrial complex; development of agricultural infrastructure according to European standards; provision of support to farmers, etc.).

The consequences of the war for Ukraine's agricultural sector and key barriers to its development under full-scale war conditions have been summarized. Regional trends in the functioning and development of the agricultural sector have been examined. The methodological approach to assessing the sustainable development of regional agricultural sectors under European integration has been improved based on the proportional ranking method.

The role of sectoral integration in the context of European integration strategy has been defined as deepening cooperation between Ukraine and the European Union for gradual integration and eventual EU membership. It is demonstrated that the indicator of the effectiveness of European integration measures is the degree of implementation of the EU-Ukraine Association Agreement overall and in specific sectors (agriculture and rural development; sanitary, phytosanitary, and veterinary measures). The main obstacles to adapting Ukrainian legislation to European norms have been identified.

In the third section of the study, based on an analysis of the transformation of the EU's Common Agricultural Policy goals during 2014–2023, financial support mechanisms for CAP implementation among EU member states, the structure of agricultural production in the EU, and export-import operations, the instruments of state regulation of sustainable agricultural sector development in EU countries have been systematized (investment in organic farming, tax benefits for organic operators, diversification of income for agricultural enterprises and agrotourism, product certification, agro-ecological practices, public procurement, development of organic associations, support for urban gardening, etc.).

Among the mechanisms of financial state support for Ukraine's agricultural complex during wartime, the following have been highlighted: state regulation of wholesale prices, commodity and financial interventions, temporary administrative price regulation, budget loans, credit subsidies, leasing subsidies, budget grants, and partial compensation for the cost of domestically produced agricultural machinery and equipment. It is proven that common instruments of the state mechanism for sustainable agricultural development in EU countries include subsidies, grants, credit privileges, investment, price regulation, product standardization, and support for rural infrastructure development.

The forms of state support for the agricultural sector, as well as existing financial assistance programs from international financial institutions and development agencies during wartime, have been summarized. These programs are aimed at developing Ukraine's agricultural sector and ensuring the most effective and transparent use of

financial resources in compliance with international norms and EU standards as Ukraine advances toward EU membership.

Risk factors affecting the stability of Ukraine's agro-industrial complex during the war have been identified (legal and political, natural, environmental, economic, social, production, technological), which serve as a basis for developing strategies aimed at minimizing negative impacts and ensuring sustainable development of the agricultural sector.

To successfully adapt agricultural production standards and market infrastructure to European requirements and simplify access for Ukrainian agricultural products to the EU market, the main strategic directions of the state mechanism for sustainable agricultural development in the context of European integration have been proposed: harmonization and adaptation of national legislation to EU law, provisions of the Common Agricultural Policy, and accession requirements; ensuring accessibility, safety, and high quality of agricultural products in accordance with EU standards; strengthening competitiveness and resilience of Ukraine's agro-industrial complex; expanding state financial support programs; ensuring a transparent and open land market and effective land resource management; promoting the development of a modern, climate-adapted agro-industrial complex; organizing effective interaction between the state and agribusiness through the development of the agri-processing sector, digitalization, and innovation; promoting the economic empowerment of women entrepreneurs and young farmers.

Keywords: state mechanism, agrarian sector, agro-industrial complex, state agrarian policy, European integration, state regulation, agriculture, sectoral integration, reform, land market, sustainable development, food security

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Згара І.К., Чечель А.О. Сучасні виклики сучасної аграрної політики України в умовах євроінтеграції. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. №7. С.143-152. (включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з державного управління) (заг. обсяг 0,5 д.а., особисто автору належить 0,2 д.а.: визначено напрями розвитку державної аграрної політики України, враховуючи євроінтеграційні виклики та ризики воєнного часу). URL: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-143-152>

2. Згара І.К. Державні напрями сталого відновлення агропромислового комплексу України в процесі євроінтеграції. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. №3(31). С.194-204. (включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з державного управління) (заг. обсяг 0,4 д.а.). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-194-204](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-194-204)

3. Згара І.К. Нормативно-правове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції. *Public Administration and Regional Development*. 2024. №25. С.725-750. (включено до IndexCopernicus (Республіка Польща), GoogleScholar (США)) (заг. обсяг 0,4 д.а.). URL: <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.01>

4. Згара І.К. Державні механізми реалізації євроінтеграції аграрного сектору України. *Економічний простір*. 2025. №198. С.42-46 (включено до IndexCopernicus (Республіка Польща), GoogleScholar (США)) (заг. обсяг 0,3 д.а.). URL: <https://doi.org/10.30838/EP.198.42-46>

Опубліковані праці у виданнях апробаційного характеру

1. Згара І.К. АПК України в умовах війни: виклики та перспективи для сталого розвитку територіальних громад. *Публічне управління для сталого розвитку: виклики та перспективи на національному та місцевому рівнях: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м.Київ, 26-27 жовтня 2023 р.)*. Київ, 2023. С.97-77. (заг. обсяг 0,1 д.а.). URL: <https://peers.international/paper/apk-ukraini-v-umovakh-viyni-vikliki-ta-perspektivi-dlya-stalogo-rozvitku-teritorialnikh>

2. Згара І.К. Державна аграрна політика в умовах сталого розвитку. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи*: матеріали І наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 22 лютого 2024 р.). Хмельницький: ХНТУ, 2024. С. 199-200 (заг. обсяг 0,1 д.а.). URL: <https://kntu.net.ua/ukr/content/download/113078/636667/file/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%2022.02.24.pdf>

3. Згара І.К. Державне управління агропромисловим комплексом України в умовах євроінтеграції. *Трансформація менеджменту в умовах глобальної макроекономічної нестабільності*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м.Миколаїв, 20-22 березня 2024 р.). Миколаїв, 2024. С.30-31 (заг. обсяг 0,1 д.а.). URL: https://www.mnau.edu.ua/files/nauk_prof_konf/zbirnyk-tez-22-03-24.pdf

4. Згара І.К. Державний механізм сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи*: матеріали ІІ наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м.Хмельницький, 25 лютого 2025 р.). Хмельницький: ХНТУ, 2025. С. 201-204. (заг. обсяг 0,2 д.а.). URL: [https://kntu.net.ua/ukr/content/download/121070/677300/file/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20-%20%D0%A2%D0%BE%D0%BC%201%20\(%D0%A1%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%201\).pdf](https://kntu.net.ua/ukr/content/download/121070/677300/file/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20-%20%D0%A2%D0%BE%D0%BC%201%20(%D0%A1%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%201).pdf)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	
ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	
1.1. Основні положення державної аграрної політики в Україні.....	
Нормативно-правове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в процесі євроінтеграції	
Державні напрями економічної євроінтеграції аграрного сектору України	4
Висновки до розділу 1.....	7
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТРАНСФОРМАЦІЙ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	79
2.1. Аналіз потенціалу аграрного сектору України за показниками сталого розвитку	79
2.2. Динаміка сталості аграрного сектору України на державному та регіональному рівні	4
2.3. Секторальна євроінтеграція аграрного сектору України	26
Висновки до розділу 2.....	1
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ.....	46
3.1. Державне регулювання сталого розвитку аграрного сектору країн Європи.....	46
	2

Механізми фінансової державної підтримки аграрного комплексу під час війни.....	
. Основні стратегічні напрями реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України.....	79
Висновки до розділу 3.....	197
ВИСНОВКИ.....	1
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	06
ДОДАТКИ.....	32

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

	–	
	–	
	–	European Innovation Partnerships for Agricultural Productivity and Sustainability
	–	European Network for Rural Development
	–	
	–	
	–	
	–	
	–	
	–	
АТЗ	–	автономний торговий захід
АПК	–	агропромисловий комплекс
ВВП	–	валовий внутрішній продукт
ВРП	–	валовий регіональний продукт
ВРХ	–	велика рогата худоба
ВРУ	–	Верховна Рада України
ГМО	–	генетично модифікований організм
ДАР	–	Державний аграрний реєстр
Держриб- агентство	–	Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм
ЄС	–	Європейський Союз
КМУ	–	Кабінет Міністрів України
Мінагро- політики	–	Міністерство аграрної політики та продовольства України
Нацрада	–	Національна Рада Відновлення
ОЕСР	–	Організації економічного співробітництва та розвитку

- ООН – Організація об'єднаних націй
- ПРП – перехідна рамкова програма
- САП – Спільна аграрна політика
- УА – Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони
- ЦСР – Цілі сталого розвитку

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах розширення можливостей двосторонньої торгівлі в сфері агропромислового комплексу в межах євроінтеграційного процесу особливого значення набуває формування диверсифікованого, конкурентоспроможного, стійкого аграрного сектору України. Ефективне функціонування аграрного сектору дозволить досягти стратегічних цілей щодо тактичного лідерства, автономії в ключових секторах економіки, біоекономіки та зеленої економіки співтовариства, продовольчої безпеки в контексті реалізації Цілей сталого розвитку. Важливість сталого розвитку аграрного сектору для подальшої євроінтеграції країни є одним із ключових завдань, поставлених урядом, які визначено в Концепції розвитку сільських територій на період до 2025 р., Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року, Плані України з реалізації ініціативи Європейського Союзу «Ukraine Facility», Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, Плані відновлення України «Нова аграрна політика» (2022-2032 рр.), Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року, Державній цільовій економічній програмі розвитку тваринництва на період до 2033 року, Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року, Національній економічній стратегії на період до 2030 року, Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року.

Сталий розвиток аграрного сектору України з орієнтацією на конкурентоспроможність та інновації є основною галуззю імплементації концепції сталого розвитку та важливим євроінтеграційним чинником, що сприяє спільному розвитку сільського господарства та зміцненню агропродовольчих ланцюгів постачання. Інтеграція України до Європейського союзу дозволить європейській економіці стабілізувати внутрішній ринок

Європейського союзу, посилити продовольчу безпеку, зміцнити економічні зв'язки та забезпечити стабільність Європи та світу в цілому.

Необхідною умовою для реалізації стратегічних державних завдань в умовах євроінтеграції є розробка рекомендацій щодо реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України, що і зумовлює актуальність обраної теми.

Теоретичне висвітлення концептуальних підходів до забезпечення сталого розвитку аграрного сектору, особливостей функціонування аграрної сфери як об'єкта державного управління в умовах трансформаційних процесів, спрямованих на сталий розвиток аграрного сектору економіки, досліджено такими науковцями, як Бражко О., Дем'яненко С., Корчинський І., Курило В., Лопушинський І., Попова О., Самофатова В., Токарева В. Теоретичні, практичні та методологічні питання розвитку механізмів державного регулювання агропромислового сектору, які враховують євроінтеграційні виклики та ризики воєнного часу, у своїх працях дослідили сучасні фахівці: Антонова Л., Бондаренко В., Гривківська О., Зінчук Т., Іванова Г., Орлова Н., Тарасенко Д., Чечель А. Але для відновлення та зростання економічного потенціалу аграрного сектору України необхідним є формування нової державної аграрної політики, яка враховуватиме європейські стандарти, завдання євроінтеграції та зобов'язання країни у реалізації міжнародних та європейських договорів та забезпечать сталий розвиток агропромислового комплексу України.

Незважаючи на значний обсяг наукових напрацювань теоретичного та практичного характеру у сфері державного регулювання аграрного сектору, постає необхідність у комплексному дослідженні питань реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору в умовах євроінтеграції, що і зумовлює актуальність обраної теми дослідження, постановку його мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в рамках науково-дослідних робіт Маріупольського державного університету Міністерства освіти і науки України

«Публічне управління для сталого територіального розвитку» (період розробки НДР: 2018- 2024, номер державної реєстрації O118U0017006 керівник д.е.н., професор Чечель А.О.), «Публічне управління для сталого розвитку та відновлення територій» (період розробки НДР: 2025-2028, номер державної реєстрації 0125U001011, керівник д.е.н., професор Чечель А.О.) у рамках яких розроблені практичні рекомендації щодо гармонізації аграрної політики України з положеннями Спільної аграрної політики Європейського Союзу, удосконалення інструментів державної підтримки, а також механізмів забезпечення продовольчої безпеки й сталого відновлення аграрних територій.

Мета й завдання дослідження. Метою роботи є розробка наукових положень та практичних рекомендацій щодо реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України для успішної євроінтеграції та відновлення територій.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації було поставлено та вирішено такі завдання:

- охарактеризувати основні вектори сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції;
- визначити основи нормативно-правового забезпечення державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції;
- обґрунтувати державні напрями економічної євроінтеграції аграрного сектору для реалізації Угоди про асоціацію України з Європейським союзом та економічного відновлення;
- охарактеризувати концептуальні засади Спільної аграрної політики Європейського союзу для визначення стратегічних напрямів реалізації державної аграрної політики в умовах євроінтеграції;
- удосконалити метод оцінки сталого розвитку аграрного сектору в умовах новітніх ризиків та загроз для формування ефективного державного механізму розвитку аграрного сектору;

- визначити особливості регіональної оцінки сталого розвитку аграрного сектору в умовах сучасних викликів для реалізації концепції сталого розвитку аграрного сектора України;

- визначити особливості державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору країн Європи та України для використання європейського досвіду у вітчизняній практиці державного управління;

- розробити стратегічні напрями реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є процес державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору України.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні положення реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи пізнання економічних явищ і механізмів публічного адміністрування в сучасних європейських і національних економіках. Основні наукові результати дисертаційної роботи були отримані за допомогою використання таких методів, як: історичний – при дослідженні нормативно-правового забезпечення трансформації державної аграрної політики України до та після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом; систематизації та узагальнення – у ході визначення ключових векторів сталого розвитку аграрного сектору України, дослідження європейського досвіду державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору європейських країн, інструментів державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору країн Європи та України; методи аналізу і синтезу – при дослідженні державних напрямів економічної євроінтеграції аграрного сектору України, визначенні факторів ризику стійкості агропромислового комплексу та ключових бар'єрів для аграрного сектора України в умовах повномасштабної війни; порівняльний аналіз – для аналізу потенціалу аграрного сектору України за показниками сталого розвитку, оцінки сталого розвитку

аграрного сектора регіонів України в умовах євроінтеграції. Системний підхід надав змогу визначити стратегічні напрями реалізації держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, закони України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Міністерство фінансів України. Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції, Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, Національного інституту стратегічних досліджень, Центру економічної стратегії, Центру досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки KSE Agrocenter, дані електронних платформ та порталів, довідкові та інформаційні видання професійних міжнародних організацій (Організації об'єднаних націй Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейської Комісії) щодо стану розвитку аграрного сектору та механізмів публічного адміністрування, матеріали власних досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні, поглибленні та розробці наукових положень та практичних рекомендацій щодо держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України для прискорення вступу до Європейського союзу, відновлення аграрного сектору України у рамках секторальної євроінтеграції та успішної реалізації концепції сталого розвитку аграрного сектора України.

Наукова новизна одержаних результатів розкривається в таких положеннях:

вперше:

розроблено стратегічні напрями реалізації держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції (гармонізація та

адаптація національного законодавства до права ЄС, положень САП, вимог, пов'язаних зі вступом України до ЄС; гарантування доступності, безпечності сільськогосподарської продукції, високих стандартів якості, що відповідають встановленим стандартам ЄС; посилення конкурентоспроможності та стійкості агропромислового комплексу України; розробка та розширення програм фінансової державної підтримки аграрного комплексу з використанням прозорих та інклюзивних інструментів фінансування; забезпечення функціонування прозорого та відкритого ринку землі, ефективного управління земельними ресурсами; сприяння розвитку сучасного кліматично адаптованого АПК, орієнтованого на органічні методи виробництва і біотехнології, відповідно до Зеленого Курсу ЄС; організація ефективної взаємодії держави та аграрного бізнесу на основі розвитку агропереробного сектору та процесів цифровізації та інноватизації; сприяння розвитку та посиленню економічних можливостей жіночого підприємництва, молодих фермерів), визначена їх відповідність діючій Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та векторам економічної євроінтеграції аграрного сектору України;

удосконалено:

методичний підхід щодо оцінки сталого розвитку аграрного сектору України за показниками сталого розвитку для визначення можливостей та перспектив досягнення сталого розвитку в Україні та реалізації пріоритетів реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України (економічна трансформація, розвиток аграрної інфраструктури, надання підтримки фермерам, інвестування в місцеві переробні потужності та інфраструктуру, підтримка розмінування малих та середніх фермерських господарств);

методичний підхід до оцінки сталого розвитку аграрного сектору регіонів в умовах євроінтеграції на основі методу пропорційного рейтингування за

п

о

к

а

з

фермерських та особистих селянських господарств в умовах війни, викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів) для визначення ефективності реалізації концепції сталого розвитку аграрного сектора на регіональному рівні;

дістали подальшого розвитку:

ключові вектори сталого розвитку аграрного сектору України, враховуючи ефективне поєднання загальнодержавної та регіональної політик в аграрному секторі, стратегічних завдань та пріоритетів державної аграрної політики, вимог щодо вступу до Європейського Союзу та економічного відновлення країни для покращення позицій України на міжнародному та європейському ринку;

основні нормативно-правові акти забезпечення трансформації державної аграрної політики України на основі історичної систематизації за ознакою – прийняті та діючі до та після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що дозволить зробити фокус законодавчих змін у побудові державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції;

державні напрями економічної євроінтеграції аграрного сектору України на основі визначення пріоритетів розвитку аграрного сектору із зазначенням необхідних змін у нормативно-правовому забезпеченні в рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та очікуваних результатів, що надасть змогу прискорити відновлення аграрного сектору України у рамках секторальної євроінтеграції України та прискорити вступ до Європейського союзу;

основні принципи, стратегічні цілі та плани реалізації Спільної аграрної політики Європейського Союзу, з визначенням основних пріоритетів (передача знань та інновації; життєздатність і конкурентоспроможність ферми; організація харчового ланцюга та управління ризиками; відновлення, збереження та покращення екосистем; ресурсоефективна економіка, стійка до клімату; соціальна інтеграція та економічний розвиток) у реалізації програмного (проектного) підходу щодо відбору проектів національними та регіональними

органами управління країн, які містять цілі сталого розвитку, що прискорить реалізацію державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України на шляху євроінтеграції;

систематизація інструментів державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору країн Європи (інвестування в органічне сільське господарство, податкові пільги для органічних операторів, диверсифікація доходів аграрних підприємств та агротуризму, сертифікація продукції, агроекологічна практика, державні закупівлі, розвиток органічних асоціацій, підтримка міського садівництва) та Україні (державне регулювання гуртових цін, товарні інтервенції, фінансові інтервенції, тимчасове адміністративне регулювання цін, бюджетна позика, кредитна субсидія, лізингова субсидія, бюджетна дотація та часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки й обладнання вітчизняного виробництва) за умов регіональних особливостей та способів відновлення територій для підвищення ефективності взаємодії держави та бізнесу в аграрному секторі.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що наукові висновки та узагальнення дисертаційного дослідження доведено до рівня конкретних напрямів, які є засадами для їхнього впровадження в практику державного управління з метою розвитку механізмів публічного адміністрування та імплементації європейських стандартів в аграрний сектор. Одержані наукові розробки можуть бути рекомендовані центральним та місцевим органам влади з метою розвитку та здійснення заходів щодо реалізації реформи державного управління в Україні в умовах євроінтеграції.

Наукові рекомендації щодо визначення стратегічних напрямів реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції використані Нікольською селищною радою Донецької області при реалізації Стратегії розвитку Нікольської територіальної громади до 2027 року та Плану заходів на 2024-2027 рр. з реалізації стратегії (довідка № 1/03/1286/4-25 від 09.10.2025 р.).

Результати дисертаційного дослідження щодо визначення ефективності реалізації концепції сталого розвитку аграрного сектора на регіональному рівні, стратегічних пріоритетів державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України використані аналізу щодо визначення ефективності реалізації концепції сталого розвитку аграрного сектора на регіональному рівні та виділені автором стратегічні пріоритети державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України використані при розробці «Політики управління ризиками» Фонду державного майна України, Державного підприємства «Конярство України», направлені на досягнення сталого, інклюзивного, інноваційного розвитку аграрного сектору та сільських територій відповідно до правил та стандартів Європейського союзу (довідка № 2025-5/244 від 14.10.2025р.).

Теоретичні положення та практичні рекомендації, які обґрунтовано в дисертаційній роботі, впроваджені в освітній процес кафедри публічного управління та адміністрування Маріупольського державного університету, зокрема під час викладання таких дисциплін: «Основи сталого розвитку суспільства» (перший (бакалаврський) рівень вищої освіти), «Євроінтеграція та національна ідентичність» (перший (бакалаврський) рівень вищої освіти), «Місцевий розвиток в умовах глобальних викликів», «Політика сталого розвитку» (другий (магістерський) рівень вищої освіти). Використання матеріалів дисертаційного дослідження сприяло оновленню змісту навчальних програм і поглибленню теоретико-методологічної бази підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» (довідка № 01-25/205.1 від 02.10.2025 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою. Висновки й результати, які характеризують наукову новизну, отримано і сформульовано автором особисто. Внесок автора в колективні наукові роботи конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідалися, обговорювалися та опубліковані в матеріалах наукових

конференцій, серед яких: V міжнародна науково-практична конференція (м.Київ, 26-27 жовтня 2023 р.), I науково-практична конференція (м. Хмельницький, 22 лютого 2024 р.), II Всеукраїнська науково-практична конференція (м.Миколаїв, 20-22 березня 2024 р.), II науково-практична конференція за міжнародною участю (м.Хмельницький, 25 лютого 2025 р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковано в 8 наукових працях загальним обсягом 2,1 друк. арк. (особисто автора – 1,8 друк. арк.), серед яких 4 статті у вітчизняних наукових фахових виданнях та 4 публікації у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 261 сторінка друкованого тексту, у тому числі 20 таблиць, 49 рисунків, які наведено на 39 сторінках. Список використаних джерел із 210 найменувань наведено на 23 сторінках і 4 додатків – на 32 сторінках.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Основні положення державної аграрної політики України

Аграрна політика є ключовим пріоритетом для впровадження прогресивних змін та виконання стратегічних Цілей сталого розвитку шляхом визначення системних, комплексних та згоджених заходів державно-правового регулювання на шляху до євроінтеграції. Важливо визначити актуальні тенденції та методи при наданні державної підтримки сільськогосподарським виробникам з метою успішної реалізації стратегічних цілей сталого розвитку для агропромислового сектору в умовах воєнних дій, а також напрями розвитку аграрної політики в процесі відновлення сільських територій.

У 2022 р. розпочався новий етап у євроінтеграційних відносинах для України, яка отримала статус кандидата на вступ до Європейського Союзу (ЄС). Саме цей етап спрямував дії держави на подальшу реалізацію реформ, став стимулом для влади і громадян країни, а також позитивним сигналом для європейських та світових інвесторів. Секторальна інтеграція з ЄС в різних сферах та галузях економіки (енергетичній, економічній, транспортній, митній та цифровій сферах) України досягла певного рівня. Державна аграрна політика України забезпечує продовольчу, у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та створення соціально-економічних умов сільського розвитку. Тому, трансформації у пріоритетних напрямках євроінтеграції України є стратегічними завданнями державної політики України та Плану відновлення України до 2032 р.

Наразі, є активізація партнерства з ЄС в енергетичній сфері з метою відновлення на основі нових технологій української енергетики та поглиблення

її інтеграції до європейських мереж. На тактичному і стратегічному порядку денному – підвищення енергоефективності української економіки, подальша реалізація Європейської зеленої угоди, розбудова сектору відновлюваних джерел енергії, створення спільної водневої промисловості, тощо. Актуальним завданням є поглиблення партнерства України і ЄС у сфері екології для забезпечення захисту довкілля в Україні та Європі, мінімізації і подолання втрат, завданих екосистемі України під час війни. Важливим залишаються напрями – зміцнення співпраці з ЄС у сфері юстиції і прав людини, фінансів, сільського господарства, освіти, науки та ін. Прогрес на цих напрямках сприяє просуванню України до об'єднаної Європи та наближає нову фазу євроінтеграції [1].

З моменту отримання статусу кандидата на членство в ЄС у червні 2022 року уряд України намагався оцінити обсяг роботи, необхідної для здобуття цього членства. Україна ініціювала процес селф-скринінгу, результати якого було опубліковано в серпні 2023 року. Оскільки обсяг законодавства ЄС, який необхідно імплементувати, перевищує 3000 актів, навантаження на органи державної влади за цим напрямком зростає [2].

Упродовж 2023 року діяльність Комітету Верховної Ради України (ВРУ) з питань аграрної та земельної політики була спрямована на підготовку законопроектів з питань виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, впровадження земельної реформи, удосконалення державної підтримки сільгосптоваровиробників та забезпечення реалізації парламентського контролю за імплементациєю законодавства у агропромисловій сфері. Протягом 2023 року до Комітету надійшло 52 законопроекти, з опрацювання яких Комітет визначений головним, та 75 законопроектів, до яких Комітет має подати свої пропозиції. За поданням Комітету протягом 2023 року ВРУ було прийнято 7 законів України. Серед них важливі закони щодо реформування земельних відносин, а саме: Закон України від 02.05.2023 №3065-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання вчинення нотаріальних та реєстраційних дій при набутті прав на земельні ділянки» та Закон України від 27.07.2023

№3272-ХІ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення державної власності». Крім того, у першому читанні за основу прийнято 7 законопроектів, з них три євроінтеграційних галузевих законопроекти, щодо яких Комітетом здійснюється підготовка до другого читання, а саме: «Про державне регулювання сфери захисту рослин» (реєстр. №8340); «Про об'єднання сільськогосподарських товаровиробників» (реєстр. №8149); «Про виноград та продукти виноградарства» (реєстр. №9139). Також, за основу ухвалено проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо державної підтримки сільського господарства та експорту агропродукції під час воєнного стану (реєстр. №8025 від 13.09.2022), який має на меті запровадження спеціальних механізмів державної підтримки сільгоспвиробників, страхувальників та виробників техніки для максимально оперативного переналаштування аграрної галузі для роботи у воєнних умовах. Крім того, Комітет проводив активну міжнародну діяльність. Так, було проведено онлайн та офлайн зустрічі з Комітетом з питань сільського господарства та сільського розвитку Європейського парламенту та онлайн зустрічі з профільними комітетами парламентів європейських країн (Словацької Республіки, Республіки Португалія, Королівства Нідерландів, Республіки Молдова, Румунії, Республіки Польща, Республіки Литва) [3-4].

Перед органами державної влади в процесі європейської інтеграції постають спільні виклики, такі як брак секторальної експертизи і недостатність ресурсів, зокрема фінансування кадрів. Ефективна координація та співпраця між різними державними органами (наприклад, міжвідомча, між парламентом та урядом, міністерствами й іншими державними службами та відомствами) мають вирішальне значення для безперервного процесу інтеграції. Виклики також виникають через відсутність політичної волі та необхідність більшої прозорості у визначенні пріоритетів щодо євроінтеграційних законопроектів [4].

Зобов'язаннями ЄС щодо секторальної інтеграції України, де зазначені конкретні сектори, щодо яких в Угоді про асоціацію (УА) передбачено

прийняття додаткових рішень ЄС щодо інтеграції України, та терміни виконання Україною відповідних зобов'язань (15 секторів та галузей економіки). Прийняття цих рішень має призвести до того, що в цих секторах український бізнес не потребуватиме додаткових дозволів, сертифікатів або ліцензій для діяльності на ринку ЄС. Ухвалені рішення ЄС про інтеграцію України до різних секторів спільного ринку ЄС є найкращими індикаторами виконання економічної частини УА. У лютому 2023 року Європейська комісія опублікувала Аналітичний звіт стосовно узгодження законодавства України з нормативно-правовою базою ЄС. У ньому наголошено, що Україна продемонструвала високий рівень готовності лише у чотирьох розділах: енергетика, митний союз, зовнішні відносини та зовнішня, безпекова та оборонна політика. Натомість, у семи секторах Україна перебуває на ранній стадії підготовки або практично не готова. Зокрема, йдеться про фінансовий контроль, вільне переміщення працівників, право інтелектуальної власності, соціальна політика і зайнятість, довкілля та зміна клімату, сільське господарство та розвиток сільських територій, рибальство та фінансові й бюджетні положення. В інших секторах рівень готовності коливається від «помірного» до «деякого рівня підготовки». Слід зазначити, що у звіті не було надано оцінки готовності України за розділом «Судова система та основоположні права», який вважається одним із найважливішим у переговорах про приєднання [5-6].

Сільське господарство є фундаментальною галуззю для економіки України та добробуту населення. Земельна реформа є однією з найбільш широко обговорюваних реформ в новітній історії України. Прийняття закону про оборот землі та рішення про відкриття ринку землі є важливим кроком на шляху до економічного та соціального розвитку сільських районів, оскільки це перетворює землю на цінне володіння. Мораторій на продаж землі перешкоджає тим, хто хоче продати свою землю або побудувати невеликі, але життєздатні ферми, і штучно знижує ставки оренди землі. Земельна реформа об'єднує ключові питання сталого економічного зростання, довкілля та зайнятості, що також є одним із 4 стратегічних стовпів партнерства Організації об'єднаних націй

(ООН)-України, і тому вона відіграє важливу роль у пришвидшенні сталого та «зеленого» економічного розвитку [7-8].

Аналіз тлумачень термінів «агропромисловий комплекс», «аграрний сектор», «аграрна сфера» та «аграрна політика» надасть можливість окреслити основні теоретичні підходи у формуванні сутності цих понять, а новітні пріоритети розвитку аграрного сектора дозволять сформувати в результаті дослідження дієвий державний механізм регулювання галузі.

Агропромисловий комплекс (АПК) – система відносин, яка охоплює сільськогосподарське виробництво, харчову та переробну промисловість. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку» (проект 2018 р.) регулює відносини, пов'язані з формуванням і реалізацією державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку, та поширюється на відносини у сфері: сільського, лісового та рибного господарства; харчової та переробної промисловості; сільськогосподарського машинобудування; логістичної інфраструктури (в тому числі мережі складських та елеваторних потужностей); земельних відносин; природних ресурсів та довкілля; підтримки та захисту споживачів; соціально-економічної сфери села та сільського розвитку.

Аналіз провідних наукових досліджень доводить те, що терміни «агропромисловий комплекс України», «аграрний сектор України» не мають чіткого визначення в жодному чинному нормативному акті. Що стосується наукових розвідок, то Корчинський І.О. зауважує, що терміни «аграрна сфера», «аграрний сектор», «агропромислове виробництво», «агропромисловий комплекс» та інші, які використовуються науковцями та практиками, мають схожий зміст і сутність. На його погляд, у нормативних документах їх практично використовують як синоніми, описуючи економічну діяльність, пов'язану із сільськогосподарським виробництвом [9].

У дослідженні Шаманської О.І. вказується на необхідність розглядати АПК як комплексну систему галузей національної економіки, що включає виробництво, переробку, зберігання та постачання сільськогосподарської

продукції до споживачів. Згідно проведеного нею аналізу, агропромисловий комплекс включає чотири основні сфери: галузі, які виробляють засоби виробництва для потреб агропромислового сектору, такі як сільськогосподарська техніка, електроустаткування, будівельні матеріали, добрива, хімікати та комбікорми; сферу сільськогосподарського виробництва, що охоплює вирощування сільськогосподарських культур, розведення худоби, птахівництво та інші аспекти виробництва сільськогосподарської продукції; галузі переробки сільськогосподарської сировини, такі як молокопереробні заводи, консервні цехи, хлібопекарні та інші; інфраструктуру, яка здійснює зберігання, транспортування та постачання сільськогосподарської продукції до споживачів, включаючи транспортні мережі, елеватори, складські підприємства, підприємства зв'язку, матеріально-технічне обслуговування та інші організації та установи, які забезпечують функціонування АПК [10].

Як окреслено в економічному словнику за редакцією С.В. Мочерного, АПК – сукупність галузей, організаційно й економічно об'єднаних однією метою та завданнями щодо вирішення проблеми продовольства [11]. У Економічному словнику наведено три визначення АПК:

1. АПК визначається як сукупність галузей національного господарства, що займаються виробництвом, переробкою, збереженням та доставкою сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача. Цей комплекс включає три основні сфери діяльності: виробництво засобів для сільського господарства та виробниче обслуговування цієї галузі; сільське господарство, яке охоплює процеси вирощування сільськогосподарських культур та утримання худоби; заготівля, переробка, зберігання, транспортування та реалізація сільськогосподарської продукції.

2. АПК є складною системою галузей, підприємств і організацій народного господарства, які займаються виробництвом, зберіганням, транспортуванням, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції. Він формується на основі агропромислової інтеграції в умовах розвинених продуктивних сил та усуспільнення виробництва.

3. АПК України представляє собою систему виробництва та територіального розподілу, яка об'єднує природні ресурси, робочу силу і капітал для забезпечення виробництва, закупівлі, транспортування, зберігання, промислової переробки і торгівлі сільськогосподарською продукцією, а також продовольчими та непродовольчими товарами як на внутрішньому ринку держави, так і за її межами.

Колектив авторів Гріхолодов М.С., Казакова Н.А. та Кравець М.А. відзначають, що АПК є цілісною народногосподарською системою, яка складається з взаємопов'язаних галузей, спрямованих на виробництво сільськогосподарської сировини та продовольства, а також на їх збір, зберігання, переробку та реалізацію населенню. Однак вони не вказують конкретних галузей, які входять до складу цієї системи [12].

Іванова Г.І. характеризує АПК як сукупність взаємозалежних сфер промисловості, послуг і всіх сфер, пов'язаних з розвитком сільського господарства, доведенням до споживача сільськогосподарської продукції, обслуговуванням його виробництва [13].

Курило В.І. у своїй статті «Про зміст та співвідношення деяких аграрних дефініцій» трактує аграрний сектор як «сектор економіки держави, який охоплює всі суб'єкти господарської діяльності незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, які виробляють сільськогосподарську продукцію і продукти її первинної переробки, та пов'язані з ними обслуговуючі підприємства, а також організації, що здійснюють розробку й реалізацію державної аграрної політики» [14].

Петрова Н.О. підкреслює значення використання терміну «аграрна сфера» у наукових та практичних дослідженнях для зосередження уваги на сталому розвитку сільського господарства. Вона вказує на те, що регулювання аграрної сфери в сучасних умовах включає різноманітні заходи згідно з принципами сталого розвитку, спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності сільського господарства, його продукції, територій, забезпечення зайнятості на сільських майданчиках та підвищення якості життя, з урахуванням інтересів

майбутніх поколінь. Ці заходи організовані та реалізовані державою шляхом комплексного євроінтеграційного, організаційно-правового, управлінського, економіко-правового та соціально-екологічного підходів. Здобуток ефективності державно-правового регулювання аграрної сфери вимірюється досягненням поставлених цілей та вирішенням соціальних, екологічних, економічних, правових проблем, що існують у цій сфері [15].

Виходячи саме з комплексного підходу щодо розвитку сучасного механізму регулювання аграрного сектору та формування нової державної аграрної політики України варто дослідити, які проблеми наразі у цієї сфері загострені та які дії уряду за останні 5 років вплинули на ці процеси [213].

Стратегічно важливими документами, що затверджують сучасні програмні основи аграрної політики в Україні, є розпорядження Кабінету Міністрів України (КМУ) від 14 серпня 2019 р. №688-р «Про схвалення Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року», Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року, Національна економічна стратегія на період до 2030 року, розпорядження КМУ від 23 вересня 2015 р. №995-р «Про схвалення Концепції розвитку сільських територій», розпорядження КМУ від 19 липня 2017 р. №489-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій». В умовах реалізації євроінтеграційної угоди наразі триває адаптація національного законодавства до європейського правового простору, поглиблення інтеграції українського бізнесу до ринків ЄС.

У Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року», що на сьогодні є (формально) чинним завдяки актуальним змінам, підкреслено надання переваги пріоритетності розвитку соціального прогресу сільських територій та агропромислового комплексу в вітчизняній економіці. Це обумовлено надзвичайною важливістю та невід'ємним значенням виробленої сільськогосподарської продукції для життя людини і суспільства. Також, враховується потреба відродження селянства як ключового власника землі, який виступає важливим носієм моральних цінностей та національної

культури. Зазначеним Законом України визначено також основні засади державної аграрної політики, що охоплюють харчову промисловість, рибне та сільське господарство, перероблення сільськогосподарських продуктів (аграрний сектор), аграрну освіту та науку, соціальну сферу сіл, їх фінансове та матеріально-технічне забезпечення [16]. Саме в цьому нормативно-правовому акті наголошено на тому, що ключові принципи державної аграрної політики націлені на досягнення сталого розвитку аграрного сектору української економіки. Ця політика спрямована на системність і комплексність у виконанні кроків, пов'язаних з реалізацією державної аграрної політики, усіма органами влади та місцевого самоврядування.

Державною аграрною політикою України визначено досягнення наступних стратегічних цілей: модернізація аграрного сектору на конкурентоспроможний та високоефективний на зовнішньому та внутрішньому ринках економіки держави, що сприятиме його стійкому розвитку та підвищенню економічного статусу країни; забезпечення продовольчої безпеки держави, що передбачає забезпечення національної потреби в харчових продуктах та їхню надійність для всіх громадян; підтримка сільського господарства як носія духовності нації, її культури, української ідентичності, що важливо для збереження традицій та стабільності в сільських громадах; всебічний розвиток сільських територій та розв'язання соціальних проблем на селі, що охоплює розвиток інфраструктури, підвищення якості життя та забезпечення доступу до охорони здоров'я, освіти та культурних послуг для мешканців сільських населених пунктів.

У наступних проєктах щодо змін цього закону (2018 р.) підкреслювалося також, що державна аграрна політика враховує необхідність інтеграції України у ЄС та світовий економічний простір та заснована на національних пріоритетах. Крім того, виокремлено ключові складові державної аграрної політики: комплекс економічних, правових, організаційних заходів, направлених на забезпечення сталого та комплексного розвитку сільських територій, вирішення

соціальних проблем сільського населення, підвищення ефективності функціонування аграрного сектору економіки [17].

Так, Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року зазначала головною метою аграрної політики держави – створення умов для ефективного та соціально орієнтованого розвитку галузі. Це включає забезпечення стабільності вітчизняного виробництва високоякісної продукції, задоволення потреб промисловості сировиною, збільшення обсягів продукції з високою доданою вартістю і посилення позицій України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства [18].

До початку війни план реалізації розвиток аграрного сектору відповідав вимогам завданням сталого розвитку та євроінтеграційним щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва, оптимізації його соціальної і виробничої інфраструктури, поліпшення безпечності та якості сільськогосподарської продукції, підвищення рівня зайнятості сільського населення, відтворення природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища (рис.1.1.).

Наразі, у проєкті Плану відновлення України «Нова аграрна політика» (2022-2032 рр.) використовуються терміни «аграрний сектор» та «агропромисловий комплекс», де головною ціллю є збереження і стрімке зростання економічного потенціалу галузі АПК та розвиток аграрної інфраструктури. Також, розроблено завдання щодо державної підтримки та оподаткування, фінансування та кредитування, євроінтеграції, розвитку альтернативної енергетики, збереження довкілля, налагодження нових логістичних маршрутів, активізації експорту, оптимізації внутрішньої логістики. Саме під реалізацію цих завдань Міністерством аграрної політики та продовольства України готується нова законодавча база, яка забезпечить різні механізми державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору.

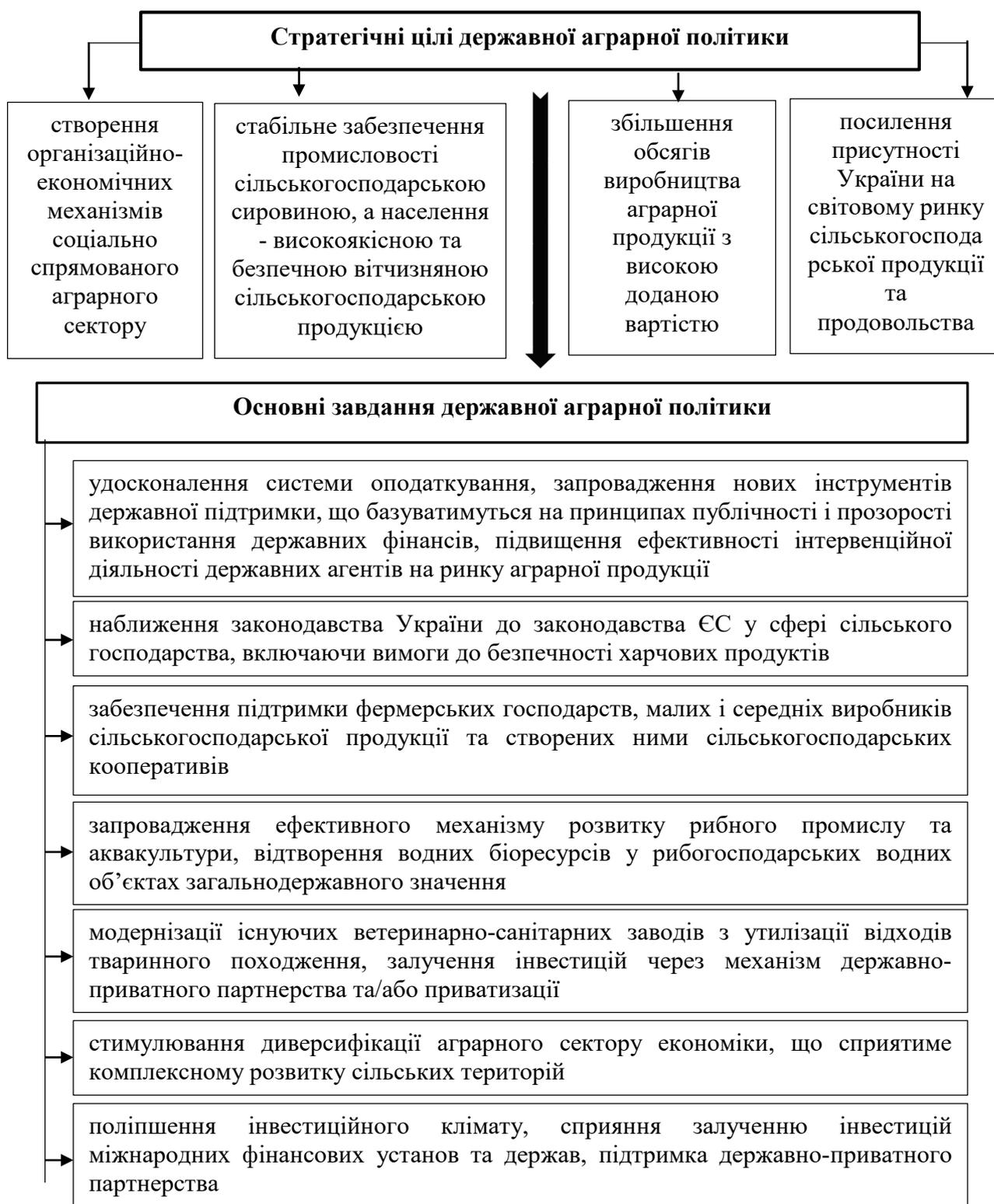

Рис. 1.1. Стратегічні цілі та завдання державної аграрної політики України 2015-2022 рр.

Інституційна складова державного регулювання аграрної політики України відображена на рис.1.2.

Рис. 1.2. Інституційне забезпечення аграрного сектору України (2024 р.)

Міністерство аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики) є провідним органом виконавчої влади, що визначає стратегічні напрями та здійснює реалізацію державної аграрної політики. Його компетенція охоплює сфери забезпечення продовольчої безпеки, сільського господарства, охорони прав на сорти рослин, а також розвиток рослинництва та тваринництва [212]. Також, відомство забезпечує розвиток сільських територій, веде у галузі машинобудування та агропромислового комплексу технічну політику для нього, координує сільський розвиток, фермерство, сільськогосподарську кооперацію та дорадчу діяльність. Крім того, відомство відповідає за топографо-геодезичну і картографічну роботу, управління земельними ресурсами, землеустрій та державний земельний кадастр, а також здійснює державний нагляд у сфері агропромислового комплексу, зокрема,

контроль за виконанням земельного законодавства та охороною земель різних категорій та форм власності [19].

Комітет з питань аграрної та земельної політики ВРУ відповідає за регулювання різних аспектів сільськогосподарського сектору та земельних відносин. Серед його компетенції державне регулювання наукових прикладних досліджень у сільському господарстві та агропромислового виробництва, економічна політика в АПК, розвиток сільськогосподарської кооперації та нормативне регулювання земельних відносин (за винятком земельних відносин у зоні забудови).

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів займається реалізацією політики у сфері карантину і захисту рослин, ринкового нагляду, сертифікації насіння та садивного матеріалу, реєстрації машин в агропромисловому комплексі. До її функцій також входить контроль за дотриманням законодавства щодо захисту прав споживачів і регулювання рекламної діяльності в цьому секторі.

Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру підпорядковується КМУ через Міністерство аграрної політики, реалізуючи політику у сфері геопросторових даних, земельних відносин і Державного земельного кадастру. Вона також здійснює контроль за раціональним використанням земельних ресурсів.

Державне агентство з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм координується через Міністерство аграрної політики й відповідає за регулювання діяльності у сфері рибного господарства, охорони водних біоресурсів, управління продовольчою безпекою, а також експлуатацію водогосподарських об'єктів і систем меліорації [20].

Департаменти агропромислового розвитку є структурними підрозділами обласних військових державних адміністрацій, що утворюються та підпорядковані головами обласних військових державних адміністрацій, а також підзвітні та підконтрольні Мінагрополітики.

До сільськогосподарських виробничих формувань належать:

- сільськогосподарські підприємства: великі ферми, колгоспи, сільськогосподарські кооперативи та інші організації, що спеціалізуються на вирощуванні рослинництва, тваринництва або комбінованому господарстві;
- фермерські господарства: невеликі сільськогосподарські підприємства, які належать одному власнику або родині та зазвичай зосереджені на вирощуванні рослин або тварин;
- організації садівництва: господарства, спеціалізовані на вирощуванні фруктів, ягід, овочів та інших садових культур;
- сільськогосподарські кооперативи: об'єднання селян або фермерів для спільного виробництва, обробки або збуту сільськогосподарської продукції;
- сімейні ферми: невеликі сільськогосподарські господарства, що управляються однією сім'єю або декількома сім'ями, зазвичай зорієнтовані на різноманітне виробництво для власного споживання та продажу в місцевих ринках, тощо.

Саморегулівні організації є юридичними особами, які функціонують у формі неприбуткових організацій та займаються забезпеченням захисту інтересів виробників та споживачів сільськогосподарської продукції. Їх діяльність спрямована на розвиток та підтримку сільськогосподарського сектору шляхом встановлення стандартів, регуляції виробництва та забезпечення якості продукції. Саморегулівні організації можуть включати виробничі об'єднання, асоціації, гільдії та інші форми об'єднань, які діють на добровільних засадах та мають у своїх цілях захист інтересів учасників агропромислового сектору. Вони можуть брати участь у розробці законодавства, стандартів якості, організації ринків та інших аспектів, що регулюють діяльність у галузі сільського господарства. Прикладами може слугувати діяльність Аграрної ради України, Асоціації виробників органічної продукції «Органіка України», Федерації фермерів України, Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України, Федерації аудиторів, бухгалтерів і фінансистів АПК України та ін.

Освіта у сфері сільського господарства включає в себе навчання на аграрних факультетах університетів, аграрних коледжах та спеціалізованих навчальних закладах. Наукові дослідження в агросекторі здійснюються різними науковими установами та організаціями. Основні галузі досліджень включають селекцію та генетику рослин, тваринництво, агротехнології, агроекологію, агрохімію, землевпорядкування та меліорацію, техніку та механізацію сільського господарства, біотехнології та інші аспекти. Дослідження та наукова робота здійснюються у таких установах, як: Національна академія аграрних наук України; Науково-дослідних інститутах: Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва, Інститут тваринництва, Інститут землеробства, Інститут агроекології та біотехнологій тощо; дослідних станціях і лабораторіях; вищих навчальних закладах (аграрні факультети, які займаються науковими дослідженнями у сфері сільського господарства та проводять підготовку кадрів).

Одним із ключових завдань сучасності є реформування структури органів виконавчої влади в аграрному секторі, забезпечуючи прозоре розмежування повноважень та впровадження прямої підпорядкованості з районного рівня для адаптації до стандартів ЄС. Крім цього, потреба розробки регіональних програм розвитку аграрного сектору стає критично важливою з огляду на загальнонаціональну стратегію та воєнний стан. Особливу увагу варто приділити вдосконаленню процесів стратегічного аналізу, прогнозуванню, моніторингу та здійсненню контрольних функцій.

Формування та вдосконалення нормативно-правового поля розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції є важливим аспектом для забезпечення ефективного функціонування галузі. Це передбачає не лише наявність цілей, систематизацію завдань та відповідність принципам сталого розвитку, а також пріоритетів у законотворчості щодо забезпечення гармонізації національного законодавства з вимогами та стандартами ЄС у цієї сфері. Визначальним фактором актуалізації досліджень правового регулювання аграрної сфери є досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) України на період до 2030 року, які були визначені в Указі Президента України від 30 вересня 2019

року №722/2019, що є пріоритетами для розробки проєктів нормативно-правових актів, проєктів програмних і прогнозних документів, [21].

ЦСР України до 2030 року виступають важливими орієнтирами для розроблення різноманітних проєктів, включаючи прогнозні та програмні документи, а також нормативно-правові акти. Головною метою цих проєктів є забезпечення гармонії між економічним, соціальним та екологічним вимірами сталого розвитку країни.

1.2. Нормативно-правове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції

Подальше дослідження законодавчих змін у реалізації механізмів державного регулювання дозволе визначити основні напрями подальшого поступового зростання аграрного сектору економіки України.

Так, Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України» заклав підвалини політики фінансової підтримки аграрного сектору через механізми бюджету, кредитування, цінового і регуляторного впливу. Він спрямований на стимулювання виробництва сільгосппродукції, розвиток ринку та забезпечення продовольчої безпеки. Розвиток сільських територій та сільськогосподарської діяльності в Україні стало пріоритетом державної аграрної політики країни [22].

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції» від 2020 р. закріпив найважливіші принципи державної підтримки сільського господарства в Україні. Серед них: прозорість, прогнозованість, публічність, ефективність та справедливість, послідовність, цільове спрямування державної підтримки (рис.1.3.).

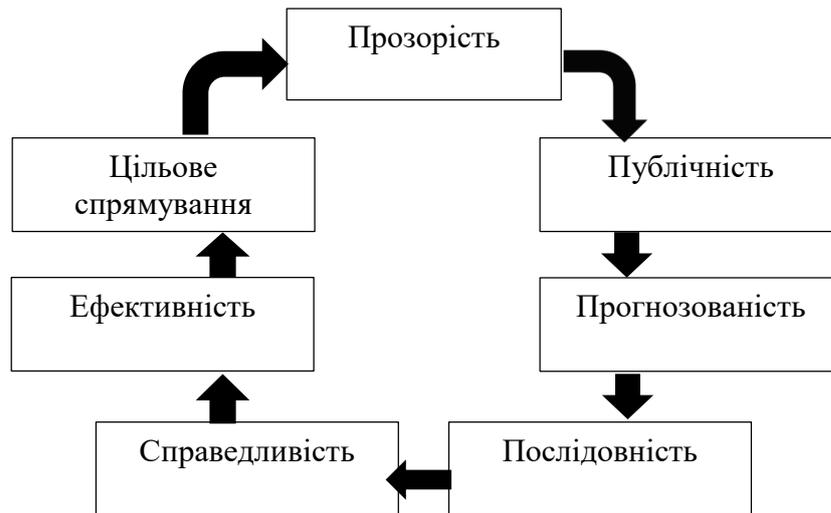

Рис. 1.3. Принципи державної підтримки сільського господарства в Україні [23]

Публічність та прозорість розкриваються шляхом надання, ведення, формування відкритого доступу до державних реєстрів. Послідовність та прогнозованість реалізується через стабільну законодавчу та нормативно-правову базу для стимулювання розвитку АПК.

Державна підтримка базується на принципах справедливості через пропорційний розподіл ресурсів та встановлення обмежень щодо максимальної суми допомоги для одного виробника.

Її ефективність спрямована на створення вигідних умов для ведення сільськогосподарської діяльності, підвищення конкурентоспроможності продукції та мінімізацію ризиків у галузі продовольчої забезпеченості населення.

Цільове спрямування державної підтримки здійснюється через пріоритетне надання підтримки малим фермерським господарствам, зокрема, сімейним фермерським господарствам з обмеженою земельною площею та обсягом доходу.

Даним законом, а також у відповідності до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції» та постанови КМУ від 02.06.2021 № 573 «Про

функціонування Державного аграрного реєстру», був створений Державний аграрний реєстр (ДАР). Його функціонування фінансується за кошти державного бюджету для системного об'єднання даних про виробників сільськогосподарської продукції, їхніх майнових, земельних, екологічних, трудових, фінансово-кредитних та інших прав та характеристик. Виробники сільськогосподарської продукції мають можливість добровільно внести достовірні відомості про себе у ДАР та оновлювати актуальну інформацію в порядку електронної взаємодії реєстру з іншими кадастрами та державними реєстрами [24].

Реєстр автоматизованої електронної системи Мінагрополітики є інструментом прозорого управління підтримкою українських аграріїв. Він функціонує як платформа для взаємодії між громадянами, державними органами та місцевими установами задля реалізації програм державної підтримки виробників, включаючи доступ до бюджетних коштів, пільгових кредитів, міжнародних грантів і технічної допомоги. Реєстр належить до державної власності і забезпечує довготривале збереження інформації як частини Національного архівного фонду.

На сьогодні ДАР вже інтегрований з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, Державним земельним кадастром, Державним реєстром речових прав, а також з Єдиним державним реєстром тварин. Кожен раз, коли користувач увійде в Кабінет, інформація з реєстрів автоматично оновлюється. Впровадження даної автоматизованої системи відбувається за підтримки ЄС та Світового банку.

Станом на початок 2023 року на електронному порталі Державного аграрного реєстру було оприлюднено понад 95 000 аграріїв. Зазначено, що найбільша частка (73%) зареєстрованих осіб є селянами-одноосібниками, у той час як 27% складають фізичні особи-підприємці та юридичні особи. Також, майже 32 тис. агровиробників, які опрацьовують від 1 до 120 гектарів землі або забезпечують від 3 до 100 корів, отримали завдяки функціонуванню ДАР допомогу в рамках програми підтримки малих агровиробників, що

фінансувалася за рахунок коштів ЄС та державного бюджету. Загальна сума до виплати за цією програмою становила 1,645 млрд. грн.: 1,316 млрд. грн. було виділено на «субсидію на одиницю оброблених угідь сільськогосподарського призначення», а 329 млн. грн. – на «дотацію на утримання великої рогатої худоби (ВРХ) (корів) усіх напрямів продуктивності». Крім того, за допомогою платформи ДАР було розподілено 31 000 рукавів для тимчасового зберігання зерна в рамках програми міжнародної гуманітарної допомоги, яку реалізує Продовольча та сільськогосподарська організація ООН.

Проте, слід зазначити, що законодавство, яке регулює надання державної підтримки в аграрній сфері, потребує удосконалення з урахуванням євроінтеграційних тенденцій. Це важливо з метою забезпечення доступу громадськості до повної та прозорої інформації про державну підтримку сільськогосподарським виробникам. Такий підхід сприятиме максимально ефективному використанню державних ресурсів, включаючи міжнародну грантову та фінансову допомогу. Забезпечення прозорості та публічності при наданні інформації про використання державних ресурсів, зокрема, у сфері державної підтримки сільськогосподарського сектору, є ключовим аспектом адаптації до міжнародного законодавства ЄС.

Відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», державна допомога суб'єктам господарювання включає в себе будь-яку форму підтримки, яка надається за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів і може призводити до спотворення економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва певних товарів або видів господарської діяльності. Така допомога підлягає моніторингу та контролю, інформація про неї фіксується у реєстрі державної допомоги суб'єктам господарювання, який веде Антимонопольний комітет України на основі результатів моніторингу та інших наданих даних [25]. Проте, слід зауважити, що згідно з ч. 2 ст. 3 даного Закону, його дія не поширюється на підтримку в сфері сільськогосподарського виробництва та рибальства. Це означає, що державна підтримка для вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції наразі регулюється іншими

нормативно-правовими актами і не підлягає моніторингу та контролю згідно з законодавством про державну допомогу суб'єктам господарювання. Таке виключення даного сектору зі сфери правового регулювання державної підтримки суб'єктам господарювання зумовлене відсутністю застосування правил Спільної сільськогосподарської політики ЄС в Україні до моменту її приєднання до ЄС.

Основні пріоритети розвитку сільських територій та підготовки аграрного і сільського сектору України до роботи в умовах зони вільної торгівлі з ЄС визначені в Концепції розвитку сільських територій, що затверджена розпорядженням КМУ від 23 вересня 2015 р. № 995-р., яка розрахована у реалізації завдань до 2025 року [26].

Впровадження даної Концепції реалізується шляхом міжсекторного підходу, реформування системи управління, удосконалення державної аграрної політики, зміни інституційного середовища, оптимізацію організаційно-економічного механізму, поліпшення фінансового та інформаційного забезпечення, а також забезпечення державної підтримки розвитку сільських територій. Згаданий підхід забезпечується виконанням заходів за чотирма ключовими напрямками (рис.1.4.).

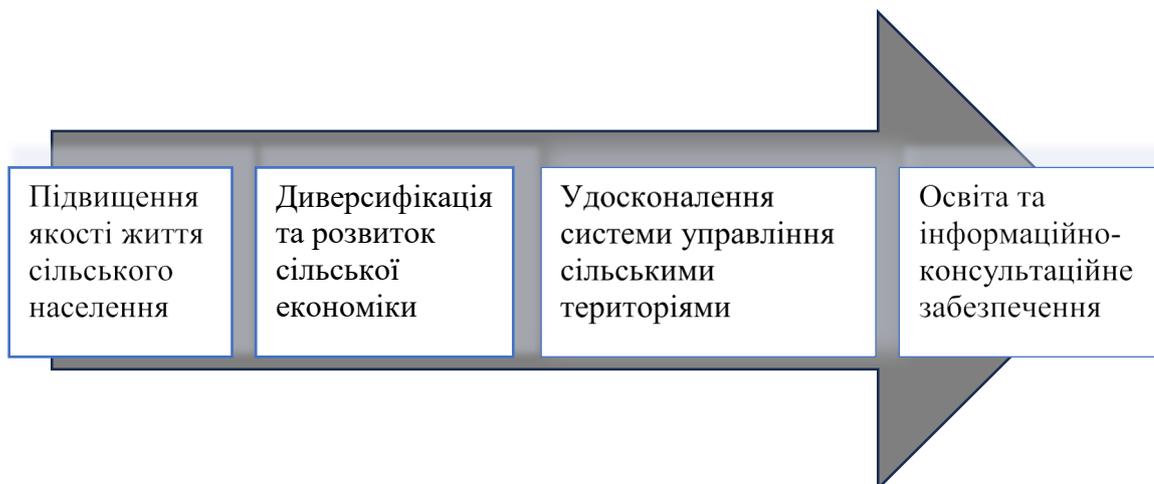

Рис.1.4. Ключові цілі розвитку сільських територій та сільськогосподарської діяльності

План заходів Концепції розвитку сільських територій на період до 2025 р., затвердженій розпорядженням КМУ від 19 липня 2017 р. № 489-р, сільський розвиток розглядається через: підвищення рівня реальних доходів у селах, диверсифікацію економічної діяльності, досягнення соціальних стандартів та покращення умов проживання населення. Особлива увага приділяється збереженню сільського населення, охороні навколишнього середовища, створенню можливостей для вирішення проблем територіальних громад і приведенню законодавства у відповідність до стандартів ЄС [27].

У Законі України «Про сільськогосподарський перепис» розширено перелік категорій виробників сільськогосподарської продукції, до яких належать юридичні особи усіх форм господарювання та їх відособлені підрозділи, а також фізичні особи (включаючи фізичних осіб - підприємців та домогосподарства), які здійснюють сільськогосподарську діяльність, що відповідає класифікації видів економічної діяльності, і мають володіння, користування або розпорядження землею сільськогосподарського призначення чи сільськогосподарськими тваринами [28]. Вказаний Закон України встановлює юридичні, організаційні та економічні засади підготовки й проведення сільськогосподарського перепису, а також визначає порядок оброблення, узагальнення, розповсюдження та використання його результатів. Крім того, він регулює взаємовідносини між суб'єктами сільськогосподарського перепису, встановлює їх права, обов'язки та відповідальність, а також забезпечує державні гарантії стосовно захисту конфіденційної інформації, що надходить у ході проведення сільськогосподарського перепису.

На сьогодні діє низка концептуальних нормативно-правових актів, що стосуються розвитку та оптимізації агропромислової політики України і є чинними. Пріоритети розвитку сільського господарства України були наведені у положеннях Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 р., затвердженому розпорядженням КМУ від 9 вересня 2020 р. № 1133-р. [29]. Даний документ передбачав наступні заходи: проведення земельної реформи, що включає запуск ринку землі за моделлю, яка буде прийнятна для громадян;

упорядкування та формування баз даних Державного земельного кадастру; оптимізацію у сфері здійснення державного контролю за охороною та використанням земель нормативно-правового регулювання; удосконалення механізмів стимулювання розвитку АПК шляхом розроблення та запровадження нових інструментів державної підтримки сільськогосподарського виробника. Ці механізми повинні були спрямовати управлінський процес на забезпечення продовольчої безпеки, диверсифікацію бізнес-можливостей в агропромисловому секторі, збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю, стабільності та прогнозованості товарних ринків через підвищення конкурентоспроможності середніх і малих сільськогосподарських виробників.

Так, прийнята Урядом Концепція розвитку фермерських господарств і сільськогосподарської кооперації на період 2018-2020 рр. була спрямована на: створення необхідних організаційних, правових і фінансових умов для розвитку фермерських господарств і сільськогосподарської кооперації; покращення матеріально-фінансового становища сільського населення; розширення можливостей для отримання державної фінансової підтримки на програмних засадах; створення прозорих механізмів набуття у власність земельних ділянок і прав на них, тощо [30].

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджена постановою КМУ від 5 серпня 2020 р. № 695, визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до ЦСР України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 р. №722. У даному документі впроваджено нові підходи до державної регіональної політики на наступний плановий період, зокрема:

- перехід до територіально спрямованої політики розвитку на основі стимулювання використання власного потенціалу територій. Це передбачає активну підтримку розвитку територій на основі їх унікальних можливостей та ресурсів;

- надання підтримки окремим територіям, які мають особливі проблеми соціально-економічного розвитку. Це включає в себе здійснення цілеспрямованих заходів для покращення економічної ситуації та соціального становища на цих територіях.

- звернення уваги до екологічних умов та потреби охорони навколишнього природного середовища на територіях. Це включає в себе розробку та впровадження екологічно спрямованих програм та проєктів, спрямованих на збереження та відновлення природних ресурсів та довкілля, тощо [31].

У березні 2024 року для фермерських господарств розширено сферу державної підтримки та прийнято постанову від 15 березня 2024 р. № 300 «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції». Новий документ розширює межі державної підтримки для аграріїв, які зареєстровані в ДАР, та збільшує обсяги фінансової допомоги, що визначені постановою 2022 року №918 [32]. Зокрема, державна підтримка надається за такими напрямками:

- субсидія на кожен гектар землі для аграріїв, які обробляють земельні ділянки до 120 га, з підвищенням суми виплат до 4 тис. грн. на гектар;

- спеціальна субсидія для аграріїв із деокупованих територій або територій, де припинилися бойові дії, у розмірі 8 тис. грн. на гектар;

- дотація для утримувачів корів усіх напрямів продуктивності – 7 тис. грн. на одну голову для фермерів із кількістю від 3 до 100 корів;

- дотація на утримання маточного поголів'я кіз і овець – 2 тис. грн. на голову для власників стада розміром від 5 до 500 голів.

Треба зазначити, що збалансований розвиток сільських територій передбачає також рівноцінний тривекторний напрям узгоджених дій місцевих, регіональних та загальнодержавних органів влади. Цей напрям охоплює соціальний, природний і економічний аспекти, що забезпечуються відповідними ресурсами та скоординовані у часі.

За останні роки ухвалені законодавчі зміни сприяли добровільній трансформації особистих селянських господарств у бізнес-підприємства. Ці господарства поступово перетворюються на сімейні фермерські господарства без набуття статусу юридичної особи. Станом на грудень 2023 року в Україні було зареєстровано 1215 таких сімейних господарств, тоді як близько чотирьох мільйонів особистих селянських угідь залишаються учасниками аграрного ринку без статусу підприємницьких одиниць, реалізуючи надлишки продукції поза межами організованого ринку. Разом фермерські та особисті селянські господарства виробляють понад 44% валової продукції сектору.

Розвиток аграрного сектора повинен бути розглянутий в ширшому контексті сталого розвитку сільських територій України, орієнтованому на принципи інклюзивності та спрямований на досягнення довгострокової сталості у розвитку України та на шляху до її членства в ЄС. Отже, у середньо- та довгостроковій перспективі аграрна політика України має бути зорієнтована на балансування соціальних, економічних та екологічних аспектів розвитку сільського господарства.

Проект Концепції розвитку сільських територій до 2030 року мав на меті визначити національні пріоритети на довгий період. У ньому враховано екологічні стандарти та кліматостійкість, гармонізацію політики України в агросекторі з новою спільною аграрною політикою ЄС. Заплановано інституційне зміцнення органів управління, прискорення правового узгодження з стандартизацією ЄС, а також створення системи обліку даних Farm Sustainability Data Network (FSDN), що допоможе сільським господарствам ефективніше працювати та раціонально використовувати ресурси [33].

Актуальна державна аграрна політика України має стратегічну мету – трансформувати аграрний сектор у високоефективну й конкурентоспроможну галузь економіки як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. ЦСР України 2030 року відображали поступовий рух України до реалізації стратегії сталого розвитку. З початком воєнних дій в Україні була прийнята перехідна рамкова програма (ПРП) 2022-2023 рр., яка стала стратегічним документом ООН в

Україні, розробленим на підтримку реагування уряду України на економічні та соціальні наслідки, викликані вторгненням Росії та війною проти України. В основу ПРП покладено керівні принципи Глобального порядку денного на період до 2030 року, який узгоджується з Національним планом відновлення України. Заходи, передбачені ПРП, відображають тісну міжгалузеву співпрацю та партнерські відносини між ООН і міністерствами та іншими державними органами. ПРП було розроблено Представництвом ООН в Україні у тісній співпраці з урядовими партнерами та ключовими міжнародними партнерами у сфері розвитку. ПРП служить містком між попередньою Рамковою програмою партнерства між Україною та ООН (2018-2022 рр.) та новою Рамковою програмою співробітництва ООН у сфері сталого розвитку (2024-2027 рр.). Наразі, в ЦСР України №2, 8, 11, 12, 17 закладено показники розвитку різних напрямів АПК України, в тому числі подолання продовольчої кризи, стійкого економічного регіонального та галузевого зростання на рівні держави та регіонів, впровадження принципів органічного сільського господарства, скорочення потрапляння хімічних (штучних) шкідливих речовин у ґрунт, воду, повітря з тим, щоб мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище та здоров'я людей. Попри менший рівень економічної складності порівняно з країнами Європи, українське сільське господарство годує понад 400 млн. людей у світі. Його частка у світовому експорті основних зернових та олійних культур сягає понад 10%, а подекуди навіть становить близько половини світового експорту. Перебої у функціонуванні цієї галузі можуть стати причиною продовольчої кризи в багатьох регіонах світу. Отже, секторальна євроінтеграція та відновлення пріоритетних галузей економіки є наразі головним завданням державної політики України.

Протягом років війни в Україні ООН, у співпраці зі Світовим банком, ЄС та урядом, проводили оперативну оцінку масштабів завданих збитків і необхідних заходів для відновлення. У зв'язку з обмеженим доступом до найбільш постраждалих територій, для збирання даних було використано альтернативні підходи, такі як супутникові знімки, засоби дистанційного

зондування та геоінформаційні системи. Особлива увага приділялася розвитку спроможності місцевих установ у зборі та аналізі інформації. Основними національними партнерами в цьому процесі виступили Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій, Державна служба статистики України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. У 2022 році спільно з урядом була розроблена стратегія модернізації систем зберігання зерна. Її мета полягала в оптимізації складських можливостей малих і середніх фермерських господарств для збереження врожаїв 2021 і 2022 років, а також запобігання продовольчій кризі не тільки в Україні, а й на глобальному рівні, враховуючи значну залежність світу від експорту українського зерна. В рамках цієї ініціативи сільгоспвиробники отримали альтернативні зерносховища та засоби механізації для ефективного розпорядження урожаєм і підтримки своїх джерел доходів [34-35].

Іншою важливою ініціативою стало сприяння цифровізації експорту зерна та продовольства відповідно до міжнародних стандартів ООН у сфері спрощення торгівлі та електронної комерції. Особливої уваги було приділено створенню цифрової платформи для торгового коридору між Одесою та Констанцою із залученням експертів Одеського порту. Це дозволило прискорити процеси торгівлі й підвищити їх ефективність. Крім того, було розроблено техніко-економічне обґрунтування цифрового конвеєра даних для Чорноморського зернового коридору.

Поліпшення системи державного регулювання, ефективне поєднання загальнодержавної та регіональної політик в аграрному секторі, покращення позицій України на міжнародному та європейському рівні включають наступні ключові вектори розвитку аграрного сектору України (рис.1.5.).

Аграрний сектор України зазнав критичних втрат унаслідок війни та повномасштабного вторгнення. За даними Мінагрополітики і досліджень Київської школи економіки загальні збитки сільськогосподарської галузі у 2022 році оцінюються в 6,6 млрд доларів США.

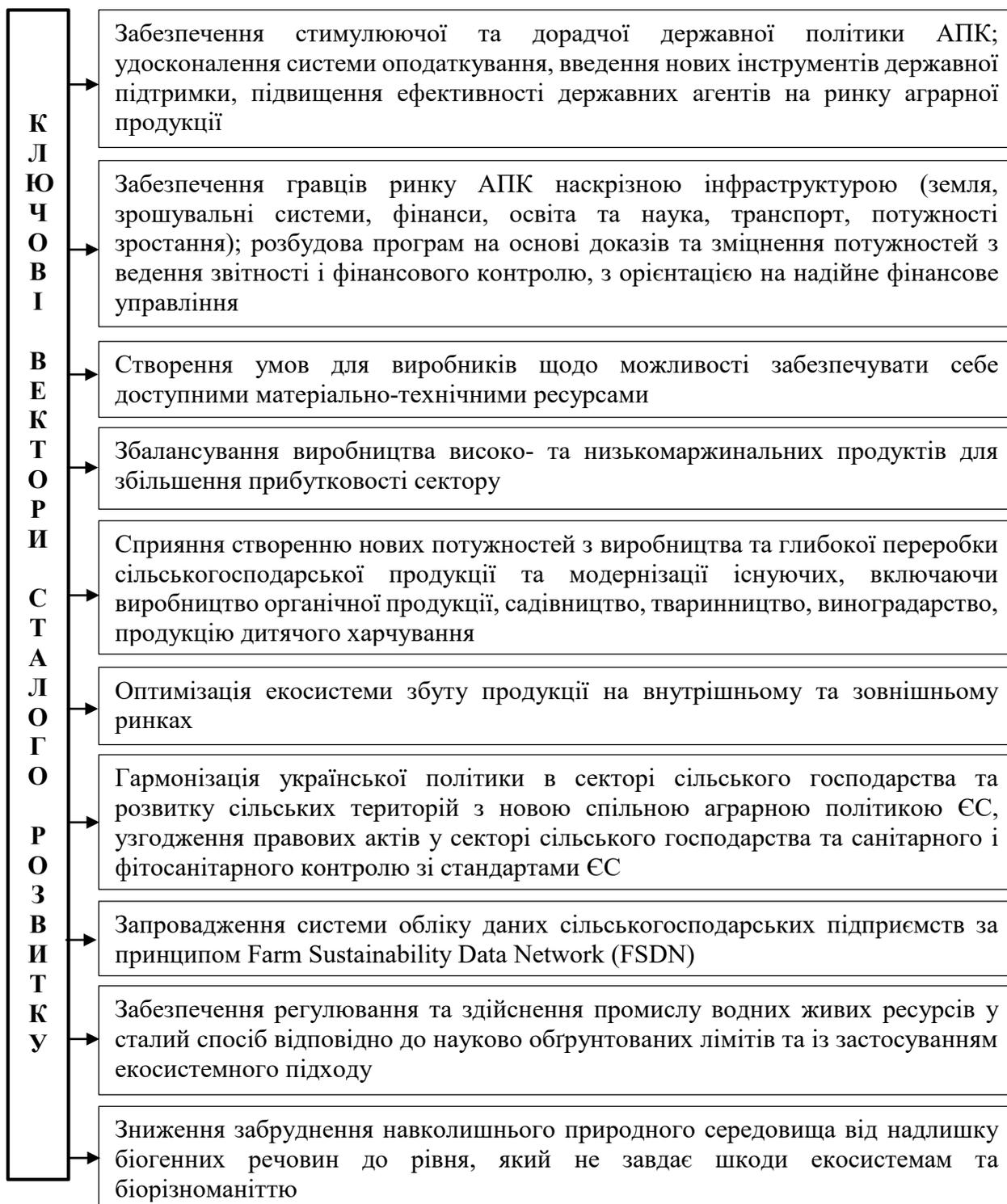

Рис.1.5. Ключові вектори сталого розвитку аграрного сектору України

Систематизовано автором на основі [26, 35, 36]

Непрямі втрати через зниження виробництва, блокаду портів та зростання витрат становлять 34,25 млрд. дол. США. З них найбільшу частку складають

втрати рослинництва – 11,2 млрд. дол. США через зменшення обсягів виробництва, а також 348,7 млн. дол. США – у тваринництві. Збитки від скорочення посіву озимих культур досягли 3 млрд доларів, а в багаторічних культурах – 322 млн. дол. США. У логістичній сфері втрати оцінюються в 18,5 млрд. дол. США [37].

Станом на 2022 рік збитки зафіксовані у діяльності понад 2653 аграрних підприємств. Розмір площ багаторічних насаджень скоротився на 9 тис. га, а ріллі – на 1,9 млн. га. Міни на території України створюють потребу в обстеженні та розмінуванні площ приблизно в 1 млн. га.

Підвищення цін на пальне, добрива й посівний матеріал суттєво збільшило витрати виробництва, що призвело до падіння обсягів продукції рослинництва до 35-40% від рівня попередніх років через скорочення посівних площ і зниження врожайності.

За даними Мінагрополітики, окупаційні війська завдали значних збитків агропромислому сектору України. Було викрадено приблизно 500 тис. т зерна, десятки тисяч тонн соняшnikової олії та значну кількість овочів. Тваринницька галузь також постраждала: профільне міністерство повідомляє про втрати 15-20% поголів'я рогатої худоби, птиці та свиней. У постраждалих регіонах суттєво скоротилось виробництво продукції цієї сфери, що вплинуло на експорт. Через блокування морських портів обсяг експорту впав з 6-7 млн. т на місяць до приблизно 1,5 млн. т. Це, своєю чергою, знизило внутрішні ціни на продукцію аграрного бізнесу до рівня нижче собівартості у весняний період [38].

У зв'язку з масштабними руйнуваннями й економічними втратами, Україна стикається з необхідністю післявоєнної відбудови. Такий процес може стати стимулом для модернізації країни, якщо буде впроваджена ефективна архітектура відновлення.

У секторі АПК основними проблемами залишаються дефіцит електроенергії, що обмежує роботу фермерів та агропідприємств; брак ресурсів для локальної переробки зерна; а також пошкодження транспортної інфраструктури, яке ускладнює доступ до ринків. Відповідно, пріоритети

державної підтримки аграрного сектору включають: забезпечення фермерів зерносховищами, технікою та фінансуванням; інвестиції у місцеві переробні потужності й транспортну інфраструктуру для вирішення експортних проблем; а також підтримку розмінування малих і середніх господарств [38].

У подальшому завданнями для держави у розвитку аграрної політики залишаються ряд ключових питань, рішення яких знизить ризики для аграрного сектору та підвищить економічні показники виробництва та профільних підприємств: сприяння аграріям з боку держави; запровадження грантових та донорських програм за сприяння міжнародних партнерів для відновлення тваринництва; збільшення термінів дії зернової ініціативи, контроль за її виконанням; питання імпорту мінеральних добрив [37].

Аналіз нормативно-правового забезпечення державної аграрної політики України дозволив виокремити основні завдання розвитку аграрного сектору та відслідкувати особливості реформ, які на сучасному етапі проводяться в Україні стосовно реалізації ЦСР та за УА (ДОДАТОК Б, табл. Б.1). Необхідність визначення основних напрямів державного управління у реалізації цілей сталого розвитку агропромислового сектору України в умовах євроінтеграції для відновлення економіки та подолання наслідків війни. Також, євроінтеграційні процеси у аграрному сектору допоможуть у формуванні нових детермінантів аграрної політики України сьогодення.

1.3. Державні напрями економічної євроінтеграції аграрного сектору України

Стратегічним напрямом розвитку сталого розвитку економіки є обґрунтувати напрями відновлення аграрного сектору України у рамках секторальної євроінтеграції України та потреби у фінансовому та матеріальному забезпеченні.

Важливо наголосити на необхідності адаптації аграрної політики України до правил та норм Спільної аграрної політики ЄС, визначенні основних напрямів державного управління у реалізації ЦСР агропромислового сектору України, подальшому міжнародному партнерстві та секторальній експертизи підтримки реформ державного управління та побудови спроможності державних інституцій та місцевого самоврядування в Україні за умов її євроінтеграції.

Урахування Україною європейських принципів сучасної аграрної політики відбувається завдяки співпраці з ЄС в рамках виконання УА. Політика розвитку сільських територій, що має свої основи у статтях 403 і 404 глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» УА, спрямована на економічного благополуччя та поліпшення якості життя сільського населення [39]. Вона є частиною євроінтеграційних зобов'язань України та найвищим пріоритетом діяльності Мінагрополітики. Зокрема, йдеться про сприяння гармонізації політик у галузі сільського господарства та розвитку сільських територій, обмін знаннями і найкращими практиками для покращення економічного стану сільських громад, а також проведення освітніх заходів і впровадження новаторських рішень через систему дорадництва для виробників [40].

Одним з ключових чинників просування аграрного сектору економіки України є належна інформаційна та інноваційна підтримка, підвищення рівня освіти та кваліфікації у сільськогосподарських працівників, доступ до бази даних інноваційних продуктів у сільському господарстві України, а також ефективна співпраця між науковими установами, освітніми закладами, консультативними службами та сільськогосподарськими виробниками.

Взаємне співробітництво згідно з УА передбачає розвиток у важливих сферах аграрного сектору та регіонального розвитку. Відповідно розроблено перелік документів за напрямками, які б забезпечили реалізацію пріоритетних дій та поступово здійснили наближення законодавства України до актів законодавства ЄС (ст. 405 УА, Додаток 28). Євроінтеграційні напрями розвитку аграрного сектору України визначено автором на рис. 1.6., який відображає

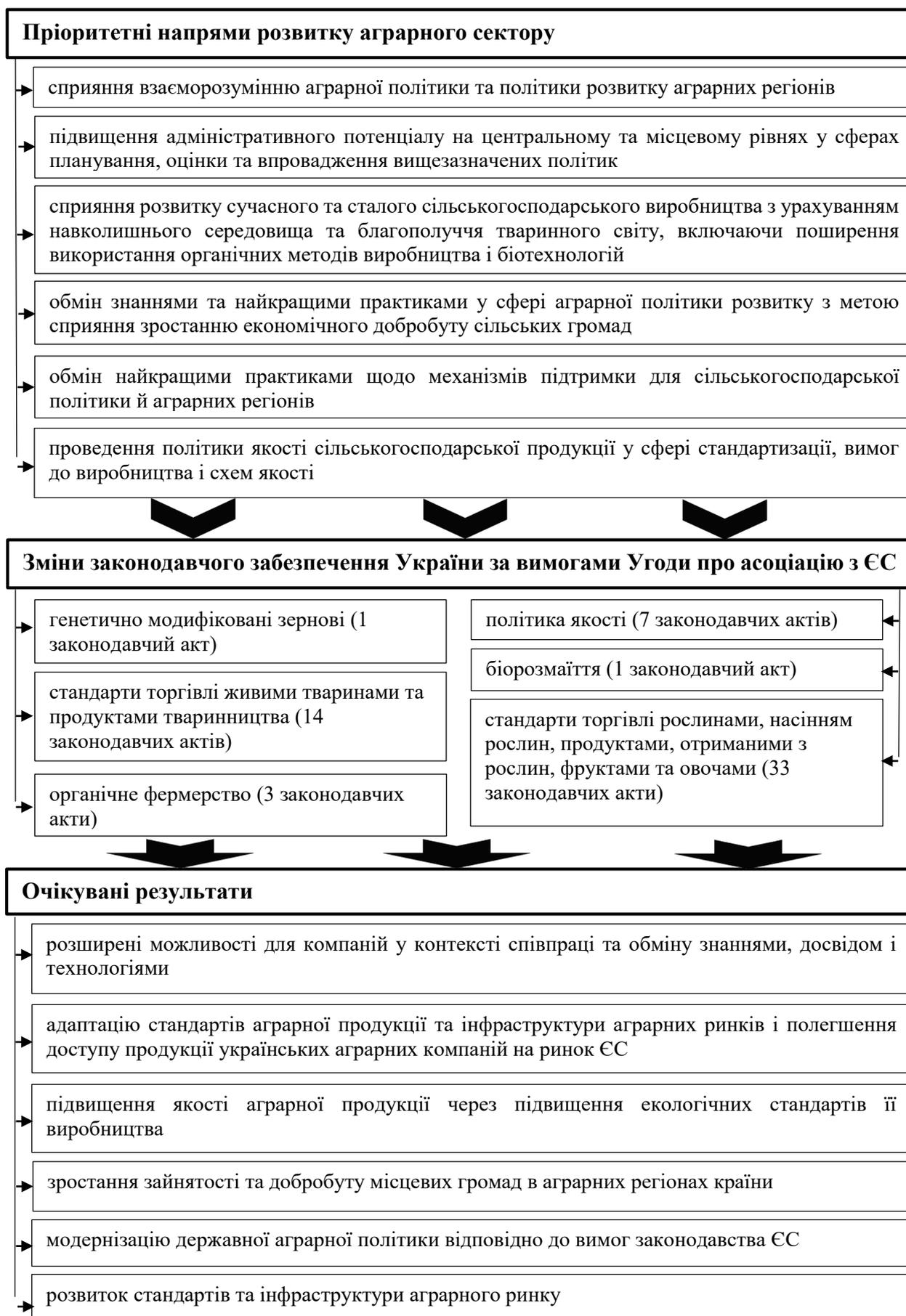

Рис 1.6. Державні напрями економічної євроінтеграції аграрного сектору України

трансформацію пріоритетів державної аграрної політики в умовах євроінтеграції.

УА не містить визначених термінів, впродовж яких Україна має виконати свої зобов'язання з поступового наближення національного законодавства до вимог щодо певних секторів чи продуктів. Від темпів зближення законодавства України до правових норм ЄС залежить відкриття відповідних ринків. На сьогодні, в межах адаптації нормативно-правової бази та українського законодавства до європейських правил і норм, у зв'язку з гармонізацією законодавства у сфері якості та безпечності харчових продуктів, кормів, благополуччя та здоров'я тварин із законодавством ЄС, прийнято Закон України від 30.06.2023 року № 3221-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва». Він, посеред іншого, передбачає: затвердження засад державної реєстрації використання тверджень про зниження ризику захворювань відповідно до вимог Регламенту Європейського Парламенту та Ради (ЄС) №1924/2006 від 20.12.2006 року; зазначення обов'язкової для споживача інформації про харчові продукти згідно Регламенту Європейського Парламенту та Ради (ЄС) № 1169/2011 від 25.10.2011 року; визначення понять «ремісничий харчовий продукт», «швидкозаморожений харчовий продукт», «новітній харчовий продукт». У рамках співпраці з ЄС реалізуються механізми посилення підтримки агрополітики та вдосконалення процедур відповідно до міжнародних стандартів, зокрема ISO: впровадження положень міжнародних стандартів ISO 23662:2021 щодо критеріїв для харчових інгредієнтів та продуктів харчування, придатних для вегетаріанців, ISO/TS 19657:2017 щодо критеріїв натуральних харчових інгредієнтів, тощо. Одним із важливих аспектів є актуалізація вимог до маркування харчових продуктів та спрощення процедур реєстрації сортів рослин і обігу насіння відповідно до європейського законодавства (Закон України від 16.11.2022 р. № 2763-IX) [41].

Передбачено низку нововведень: електронну подачу заявок на реєстрацію сортів, скорочення кількості експертних та реєстраційних процедур, скасування

значної частини бюрократичної документації, визначення чітких строків експертизи сортів, а також уточнення термінології відповідно до директив ЄС. Державна реєстрація сортів, уже зареєстрованих у країнах ЄС або США, за вимогою заявника буде здійснюватися без проведення кваліфікаційної експертизи.

Для виконання євроінтеграційних зобов'язань, Україна удосконалила процедуру оцінки насіння й садивного матеріалу за їх якісними характеристиками, спростивши умови для організації насінництва і розсадництва. Впроваджено конкурентну політику під час польового оцінювання, яке є важливою частиною процедури сертифікації (Постанова КМУ від 24.06.2023 р. № 637).

Зокрема, аграрним підприємцям тепер дозволено укладати договори на польове оцінювання посівів із незалежним аудитором (приватним агрономом-інспектором) без залучення державного сертифікаційного органу. Встановлено чіткі вимоги до аудиторів щодо дотримання конфіденційності отриманих даних і забезпечення їхньої незалежності від комерційних інтересів. Також закріплено персональну відповідальність аудитора за точність інформації, внесеної до актів польового оцінювання чи бракування насінневих посівів.

Згідно з нормами європейського законодавства, для підтримання стабільної епізоотичної ситуації було актуалізовано перелік тваринних хвороб і заходи щодо їх профілактики, локалізації або ліквідації (за необхідності). Ці заходи фінансуються за рахунок державного бюджету відповідно до постанови КМУ від 19.06.2023 р. № 616 [42].

Позитивним аспектом Плану відновлення України, який був представлений в 2022 на конференції в Лугано, є те, що він представляє собою потенційну синергію на шляху до інтеграції в ЄС. У Плані належним чином висвітлені завдання щодо інтеграції в ЄС, синхронізацію українського законодавства із Копенгагенськими критеріями та забезпечення взаємного доступу до ринків. Післявоєнна відбудова розглядається як інструмент досягнення відповідності України правилам та стандартам ЄС. У плані

відновлення представлена національна програма 8, яка стосується планів держави щодо розвитку секторів, і сільське господарство належить до таких секторів (табл. 1.1) [43-44].

Таблиця 1.1

Національна програма 8. Україна може нарощувати додану вартість у конкурентних секторах

Сектор	Конкурентоспроможність України	Проблеми та обмеження	Ключові проекти, передбачені у Національній програмі	Капітальні витрати, млрд. дол. США
Сільське господарство	- Великі земельні ресурси; - Конкурентоспроможність, лідер з експорту сільськогосподарських культур та деяких інших продуктів.	- Низький рівень переробки; - Низька додана вартість; - Висока залежність від габаритного імпорту.	- Збільшення частки переробки, особливо в кукурудзі (крохмаль, сироп), пшениці (борошно), соняшниковій олії (спеціальні масла), сої (лецитин, білок), тощо; - Розвиток секторів з високою доданою вартістю (наприклад, ягідництво, садівництво, виробництво молока та м'яса); - Розвиток іригаційної системи для підвищення продуктивності.	

Успішна трансформація ключових секторів економіки України, яка включає збільшення різноманітності товарів і послуг, сприятиме зміцненню внутрішнього виробництва та позитивно вплине на глобальні ринки, передусім у сфері продовольчої безпеки.

За планом відновлення України розроблено національні програми у рамках секторальної інтеграції України, щодо розвитку сільського господарства зазначено проекти та фінансові потреби у табл.1.2.

Розвиток через співпрацю з міжнародними партнерами зі значним галузевим досвідом може стати основною запорукою ефективної євроінтеграції України. Їхня експертиза дозволяє підтримувати реформування державного управління, посилювати спроможності місцевого самоврядування та сприяти роботі неурядових організацій, щоб забезпечити взаємодію усіх учасників процесу відновлення. Надання фінансової чи матеріальної допомоги вчасно і в

достатньому обсязі буде критично важливим у контексті відбудови країни після війни. Впровадження прозорих і підзвітних практик стане визначальним фактором для ефективного післявоєнного розвитку України [44-45].

Таблиця 1.2

Національні програми відновлення 8. Поглиблений аналіз [44]

Проекти	Фінансові потреби, млрд. дол. США	Ключовий показник ефективності	Інші ініціативи
Розвиток переробки (крохмаль, сиропи, глютен, лецитин, протеїн, м'ясо, молоко) відповідно до принципів Зеленої угоди ЄС		Інвестиції в пріоритетні сектори	Нормативні вимоги Н2
Будівництво системи іригації на 1 млн. га		Збільшення економічної складності	Співпраця із західними партнерами (у т.ч. потенційними покупцями)
Розвиток сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю (овочі, фрукти, ягоди, насіння)			
Рекультивация пошкоджених земель		Зростання експорту	Деокупація / зниження ризиків східних регіонів
Збільшення виробництва м'яса, молока, яєць		Створено нові робочі місця	
Сприяння переходу агропродовольчого сектору до «зеленого» зростання			Програма перекваліфікації для співробітників з технічною освітою
Оперативне відновлення після війни 10,5 тис. агро підприємств			

Архітектура інституційної системи відновлення зосереджена на створенні дієвої моделі управління для реалізації та довгострокового забезпечення рішень у післявоєнній період. Національна Рада Відновлення (Нацрада) виконує роль колегіального органу, який формулює рекомендації щодо відбудови країни. Робочі групи Нацради розробили загальну стратегію відновлення в межах визначених функціональних структур (рис.1.7.).

Нацрада пропонує кілька ключових ініціатив для трансформації пріоритетних секторів економіки. Основні заходи включають усунення актуальних секторальних проблем через координовану підтримку підприємств і розвиток внутрішньої та міжнародної логістики.

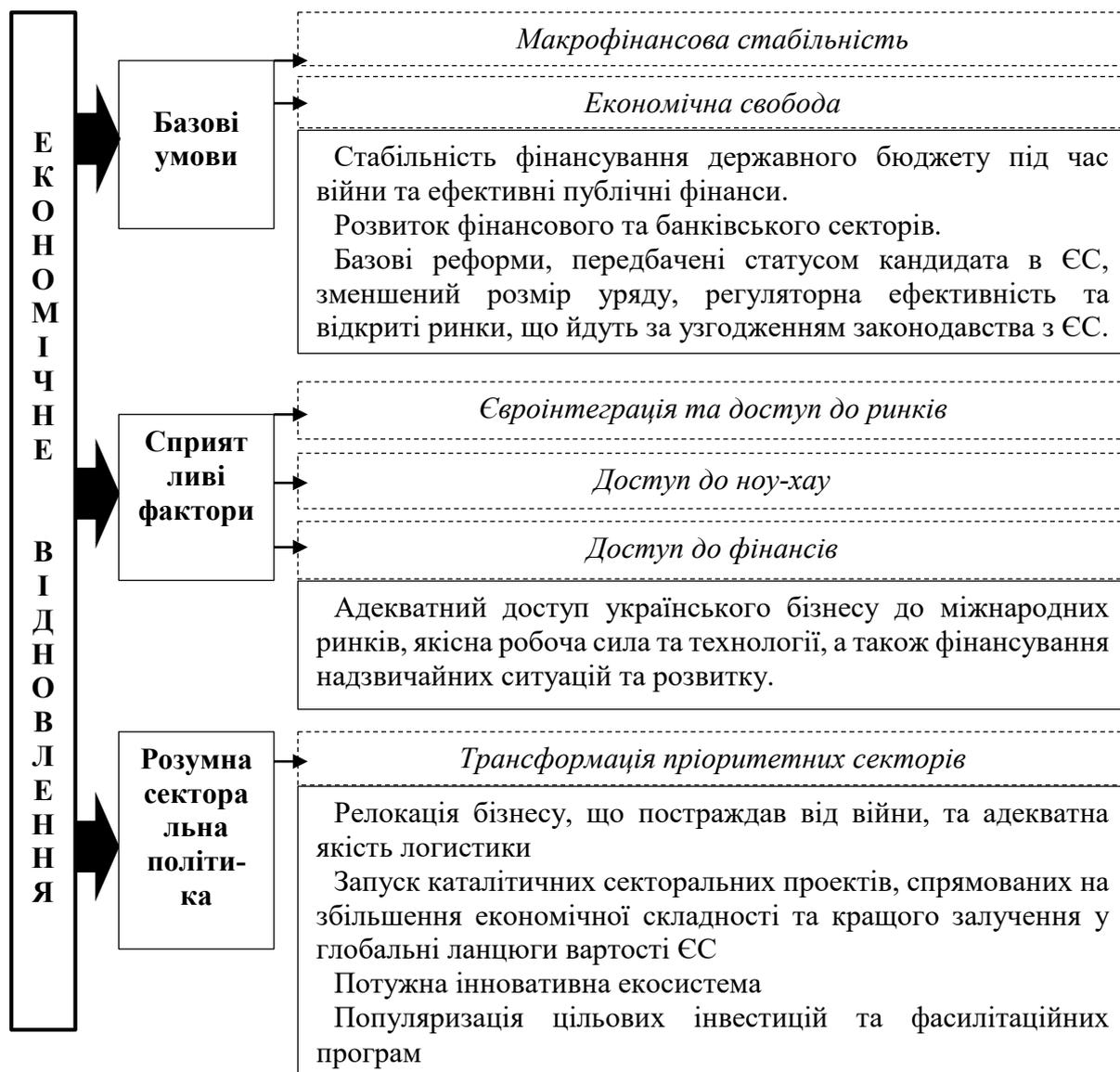

Рис. 1.7. Економічне відновлення України в умовах євроінтеграції [43, 45]

Додатково передбачено запуск галузевих проєктів, що покликані підвищити технологічну складність української продукції, інтегрувати її в європейські та глобальні ланцюги вартості, а також врахувати важливі світові тренди, такі як сталий розвиток, зелений перехід і цифровізація. Іншим важливим напрямком є створення потужної інноваційної екосистеми, що передбачає формування сприятливих умов, надання всебічної підтримки для розроблення, комерціалізації та масштабування інновацій. Також акцент робитиметься на залученні прямих іноземних інвестицій. З цією метою передбачено низку заходів, включаючи страхування інвестицій від воєнних

ризиків, впровадження спеціальних стимулів і реалізацію цільових програм сприяння залученню міжнародних компаній в Україну [43, 45].

З 2018 років в Україні почали діяти проекти у партнерстві з європейськими організаціями, які підтримують реалізацію реформ в аграрному секторі країни: Ініціатива зі стійкості сільського господарства - Ukraine (AGRI-Ukraine) до 2026 р. (напрями: закупівля та доставка критично важливих засобів виробництва для фермерів, які мають обмежені запаси або обмежену мобільність, розширення доступу фермерів до фінансування для забезпечення повного збору врожаю, вдосконалення та покращення експортної логістики та інфраструктури, підтримка процесів сушіння та зберігання для мікро-, малих та середніх агропідприємств); вдосконалення законодавства, контролю та обізнаності у сфері безпечності харчових продуктів, здоров'я та благополуччя тварин в Україні до 2024 р. (Іспанія); Наближення національного законодавства України у сферах державного нагляду (контролю) генетично модифікованих організмів (ГМО) у відкритих системах, захист різноманіття рослин, насінництва та розсадництва відповідно до норм та стандартів ЄС (Латвія, Польща, Нідерланди); Інституційна та політична реформа для малих фермерських господарств до 2025 р. (Німеччина) (ДОДАТОК Б, табл. Б.2).

Фахівці та профільні підприємці окреслюють значний перелік ризиків та труднощів аграрного сектору в умовах військових дій на території України. Велика частка земель знаходиться під окупацією, постійно потрапляють під обстріли або потребують обстеження та розмінування, що унеможлиблює їх використання. Спостерігається падіння обсягів внесення необхідних добрив і спеціалізованих засобів для захисту рослин, що негативно впливає на показники врожайності та порушує якість землі. На місцевостях, що постраждали від бойових дій зазнали руйнацій різні угіддя сфери сільського господарства, які потребують значних інвестицій та реконструкції для повернення можливості їх використання. Воєнні дії також призвели до забруднення землі, призначеної для продукції харчового сегменту. Приблизно третина земельного фонду України знаходиться в зоні ризику. Проблемним напрямом є також забезпечення

підприємств необхідною технікою, спостерігається зниження продажів спеціалізованих машин, що викликано різними факторами, в тому числі знищенням техніки та її викрадання.

Не менш суттєвий вплив на сільськогосподарську галузь має припинення діяльності частки виробників, або масштабна зміна їх діяльності, що обумовлено значними фінансовими та економічними збитками. Через бойові дії частина кваліфікованих фахівців та власників бізнесу припинили свою діяльність, або взагалі були вимушені мігрувати. За даними ООН, їх кількість складає близько 150 тис. осіб. Виробники сезонної продукції, які формували доходи та зайнятість населення сіл, також зазнали значних втрат.

Важливими проблемами залишається знищення частки необхідних для обробки та зберігання сировини об'єктів інфраструктури, наявність перешкод при роботі з зовнішніми ринками. З іншого боку, треба зазначити, що АПК України впорався зі складними умовами і продемонстрував позитивні тенденції розвитку та стійкі економічні показники.

Згідно даних Мінагрополітики за 2022 рік зібрано більше ніж 67 млн. т врожаю. Україна продовжує забезпечувати продовольчу безпеку світу. Після підписання зернової угоди тільки за серпень 2022 року було відправлено 68 суден, які виконали доставку 1,72 млн. т продукції АПК України в 18 країн. Весь обсяг поставок з використанням різних логістичних шляхів склав приблизно 5 млн. т продукції за серпень. Протягом 11 місяців 2022 року виконано експорт 50,9 млн. т продуктів АПК України, та продуктів харчової сфери. Загальна сума поставок склала 21,1 млрд. дол. США [38].

Через фізичне знищення аграрних підприємств в зоні ведення бойових дій потенційно очікується втрата до 30% поголів'я тварин. Окрім того, існують виклики, які не були подолані до початку війни: складність підключення до інженерних мереж, захисні бар'єри при входженні аграрної продукції на ринки інших країн (у тому числі наявність квот ЄС), незавершена адаптація законодавства у сфері безпечності, ветеринарного та фітосанітарного контролю до норм ЄС, проблеми з блокуванням податкових накладних, невідповідність

потужностей по перевалці і доставці сільськогосподарської продукції зростаючим потребам агровиробників. Інвестиції повинні використовуватися стратегічно не лише для того, щоб допомогти досягти довоєнного рівня виробництва, але й для більш глибокої якісної трансформації сектору, який має амбіції стати рівноправною частиною сім'ї ЄС. Інституції ЄС, державні інвестори та громадянське суспільство повинні об'єднати зусилля для вивчення шляхів відновлення та переорієнтації сільськогосподарської моделі країни.

Нова аграрна політика, яка є частиною Плану відновлення України, визначає пріоритетні напрями відновлення до 2032 року, а також деталі очікуваних джерел фінансування. У документі визначено очікування щодо залучення міжнародних фінансових інституцій до таких проєктів, як «зелене зростання» для агропродовольчого сектору, картографування територій та розвиток інфраструктури для геопросторових даних, просторове планування територій громад. Підтримка малих фермерів, прозорість та сталість мають бути в центрі цих зусиль, і це повинно бути на першому місці в будь-якому порядку денному. Декарбонізоване та децентралізоване виробництво, здатне адаптуватися до зміни клімату, є менш вразливим та більш гнучким як для України, так і для глобальної продовольчої безпеки [37].

Гострими викликами для держави у процесі євроінтеграції аграрного сектору залишаються прискорення інтеграції вимог ЄС у виробництво в Україні, допомога у розвитку стійких агропродовольчих систем та покращення екосистемних послуг в сільській місцевості, інтеграція заходів з відновлення пошкоджених земель деокупованих територій України шляхом комплексної оцінки забруднення та консервацією земель на найбільш забруднених територіях, забезпечення доступу громадськості до інформації про ринок землі, в тому числі щодо ефективного контролю та запобігання ризикам концентрації земель, а також створення сприятливих умов для малих та середніх підприємств для купівлі землі як основної умови їх сталого розвитку [211].

У лютому 2024 року Європарламент затвердив регламент програми Ukraine Facility на 2024-2027 роки, яка передбачає комплексне реформування

агросектору України та оцінку необхідних інвестицій для його відбудови [46]. Цей план включає шість основних реформ, з яких деякі вже запроваджено, як-от запуск ринку землі та введення в дію ДАР. Подальші реформи спрямовані на узгодження інституційних рамок сільського господарства із політикою ЄС, зокрема ухвалення Стратегії розвитку сільського господарства і сільських територій до 2030 року. Основні напрями, на які зосереджується ця стратегія, включають: адаптацію української політики до вступу в ЄС: особлива увага приділяється адаптації законодавства і політики сільського господарства до вимог ЄС, зокрема щодо земельної реформи, відновлення, зрошення після війни та підтримки розвитку; інституційне зміцнення: передбачає розбудову необхідних інституційних структур та систем для ефективного впровадження розвиткових заходів; узгодження з європейськими стандартами: прискорюється процес узгодження правових актів і контролю в сфері санітарного контролю та сільського господарства з вимогами ЄС; підтримку сільських громад та малих виробників: стратегія спрямована на створення умов для розвитку малих сільськогосподарських підприємств та підтримку сільських громад; екологічну та кліматичну діяльність: здійснюється робота щодо визначення екологічних та кліматичних цілей, розробки науково обґрунтованих програм та ефективного фінансового управління в цих сферах; створення системи FSDN, що дозволить ефективніше моніторити стан аграрного сектору та приймати обґрунтовані рішення щодо державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції

Тобто, визначено важливі кроки, які Україна збирається зробити для забезпечення сталого розвитку сільських територій та підвищення конкурентоспроможності свого сільськогосподарського сектору в контексті майбутнього вступу в ЄС.

Також, планується напрацювання норм щодо функціонування ринку землі. Серед іншого, передбачається: створення геоінформаційної системи масового оцінювання сільськогосподарських земель, яка базуватиметься на фактичних транзакційних цінах. Такий підхід забезпечить коректне визначення ринкової вартості земель, установлення справедливого оподаткування відповідно до

глобальних стандартів, а також впровадження автоматичного обміну даними між земельним кадастром і реєстром речових прав на нерухоме майно [47].

Ще одним ключовим напрямом розвитку євроінтеграції є вдосконалення інституційної та адміністративної структури для управління інвестиційними програмами. Створення подібної до європейської системи управління дозволить зміцнити стандарти управління державними фінансами в аграрному секторі на основі принципів доброго врядування. Така структура допоможе адаптуватися до європейських процедур і поліпшити спроможність управління на національному та місцевому рівнях.

Планується коригування правок до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», що зосереджуватиметься на розробці заходів державної підтримки в окремих секторах на основі аналізу галузевих потреб і відповідності стандартам ЄС, підтримку малих фермерських господарств через залучення приватних інвестицій в їхню діяльність, створення фінансових інструментів у співпраці з міжнародними установами та впровадження цифрових рішень для підвищення ефективності документообігу, тощо.

Особливу увагу буде приділено вдосконаленню електронного реєстру сільськогосподарських підприємств, зокрема через перегляд правових норм для офіційного визнання ДАР. Очікується, що розширення сфери охоплення цього реєстру покращить аналітику сектору на основі актуальних даних, сприяючи формулюванню якісних рішень у сфері аграрної політики та продовольчої безпеки.

Варто зазначити, що рівень державної підтримки залишається нижчим за задекларовані цілі, часто охоплюючи великі фермерські господарства й агрохолдинги. Для розв'язання проблеми необхідно завершити інвентаризацію та реєстрацію земель державної і комунальної власності, а також забезпечити прозору приватизацію таких земель для фінансування відновлення сільської інфраструктури. Важливо продовжити дію зернової ініціативи з можливістю її розширення до Миколаївського портового вузла, включаючи заходи щодо

імпорту мінеральних добрив в українські порти. Гарантування умов для проведення аграріями всього необхідного комплексу польових робіт є головною умовою досягнення цілей сталого розвитку України. Додатково до цього стратегія державного управління повинна передбачати підтримку відновлення поголів'я тварин, реконструкцію тваринницьких комплексів і створення умов для успішного проведення сільськогосподарських робіт. Ці заходи сприятимуть реалізації цілей сталого розвитку України та забезпечать стабільність агропромислового комплексу навіть в умовах воєнного стану [37-38].

Адаптація аграрної політики України до принципів Спільної аграрної політики ЄС та гармонізація національного законодавства в цій сфері відповідно до вимог євроінтеграції залишається актуальною. Однак у нинішніх умовах війни доцільно впроваджувати нові законодавчі та нормативно-правові акти з відтермінуванням строку їх дії – після завершення воєнного стану. У деяких випадках варто передбачити адаптаційний період для окремих положень після його закінчення.

Спільна аграрна політика (САП) (Common Agricultural Policy) є стратегічним партнерством між суспільством та сільським господарством, а також між країнами ЄС та її фермерськими господарствами. Впродовж 2021-2022 рр. асигнування на САП реалізовувались згідно з перехідним положенням, ухваленим 23 грудня 2020 р., що забезпечило плавний перехід до стратегічних планів САП, реалізація яких почалася 1 січня 2023 р. САП є загальним курсом для всіх країн ЄС і фінансується та управляється на європейському рівні з ресурсів бюджету ЄС. У її межах всі витрати євроспільноти підлягають гарантійній декларації, яку подає Генеральний директор Європейської Комісії з питань сільського господарства та сільського розвитку [48].

Для стимулювання розвитку САП в кожній з країн ЄС вживаються такі заходи:

- стабілізація доходів фермерів через прямі виплати, які стимулюють екологічно чисте ведення господарства та винагороджують за надання суспільних послуг (наприклад, догляд за сільською місцевістю);

- ринкові механізми для управління ризиками, зокрема під час раптового падіння попиту через проблеми зі здоров'ям або зниження цін внаслідок надлишку пропозиції на ринку;

- інвестиції в розвиток сільських територій завдяки національним і регіональним програмам, що враховують специфічні потреби та виклики місцевих громад.

Державне регулювання ринків полягає у викупі продукції урядами країн ЄС або їхніми агенціями з її подальшим продажем. Такий підхід запобігає надмірному падінню цін до критично низьких рівнів. Сектори, охоплені цим механізмом, зокрема включають пшеницю, рис, яловичину, вершкове масло та сухе знежирене молоко. У рамках механізму підтримки стабільності фермерів також передбачено пом'якшення цінових коливань у найбільш схильних до нестабільності секторах. Також, існують суворі стандарти щодо якості товарів, які можна зберігати [49].

Ще одним елементом державного регулювання в ЄС є механізм фіксованої ціни та тендери. Фіксована ціна встановлює мінімальний рівень, за яким викупується певний обсяг продукції, щоб уникнути падіння ринкової ціни нижче прийняттого рівня. Тендерний механізм передбачає, що оператори ринку пропонують свої ціни, а ЄС проводить закупівлі лише за ціною, визначеною на основі пропозицій. Надалі ці обсяги продукції реалізуються через тендер тоді, коли ринкові умови покращуються.

У разі короткострокового надлишку пропозиції або низьких цін ЄС може компенсувати приватним операторам витрати на зберігання продукції, зменшуючи негативні наслідки для ринку. Виняткові заходи застосовуються під час кризових ситуацій або загрози їх виникнення, зокрема при дисбалансах на ринках чи втраті довіри споживачів через ризики для здоров'я. Ці заходи дозволяють Європейській Комісії оперативно реагувати на виклики відповідно до положень Регламенту ЄС 1308/2013 [50].

Однією зі складових забезпечення ефективної САП ЄС є прозорість та моніторинг ринку, цілями яких є:

- надавати доступну інформацію всім суб'єктам ланцюга постачання з обмеженими ресурсами харчових продуктів, наприклад фермерам і дослідникам. Це дає їм змогу ухвалювати зважені рішення, забезпечуючи тим самим правильне функціонування сільськогосподарських ринків;

- відстежувати розвиток сільськогосподарських ринків і своєчасно виявляти можливі загрози збурень, дозволяючи Комісії негайно вживати відповідних ринкових заходів ЄС, коли вони потрібні [51].

Правовою основою реалізації ринкових заходів підтримки аграрного сектору є: статті регламенту ЄС щодо використання на ринках сільськогосподарської продукції державного втручання; статті регламенту ЄС про надання допомоги для приватного зберігання сільськогосподарської продукції на сільськогосподарських ринках; статті регламенту ЄС про застосування на сільськогосподарських ринках виняткових заходів; статті регламенту ЄС про прозорість ринку та моніторинг ринку. Європейська Комісія веде моніторинг сільськогосподарських ринків, збираючи дані від країн-членів та зацікавлених сторін. Зібрана інформація сприяє прозорості в аграрному секторі та доступна через спеціальні обсерваторії і портали з даними про сільськогосподарську продукцію [51].

Ключовим методом реалізації САП є програмний підхід. Країни ЄС фінансують проекти розвитку сільських територій через співфінансування з національних бюджетів. Програми можуть бути розроблені як національному, так і регіональному рівнях, а рішення щодо відбору проектів і виплат ухвалюються відповідними органами управління. Мета кожного проекту – сприяти досягненню не менше чотирьох з шести пріоритетів, які у свою чергу, розбиті на 18 конкретних напрямків (табл. 1.3).

У своїх програмах країни ЄС формулюють цілі, які відповідають їхнім пріоритетам і напрямкам, створюючи стратегії для досягнення цих завдань. При розробці стратегій вони вибирають із набору 20 загальних політичних заходів, які адаптуються до національних і регіональних особливостей, щоб виконати

один або кілька пріоритетів САП. Прогрес у реалізації поставлених цілей відстежується через спільну систему моніторингу та оцінки [49].

Таблиця 1.3

Пріоритетність відбору проєктів САП (за даними [49-51])

Пріоритет	Сутність
Пріоритет 1. Передача знань та інновації	сприяння інноваціям, співпраці та розвитку бази знань у сільській місцевості; зміцнення зв'язків між сільським господарством, виробництвом продуктів харчування та лісовим господарством, а також дослідженнями та інноваціями; сприяння навчанню впродовж життя та професійному навчанню в сільськогосподарському та лісовому секторах
Пріоритет 2. Життєздатність і конкурентоспроможність ферми	покращення економічної ефективності всіх ферм і сприяння реструктуризації та модернізації ферм; сприяння вступу в сільськогосподарський сектор достатньо кваліфікованих фермерів і оновлення поколінь
Пріоритет 3. Організація харчового ланцюга та управління ризиками	підвищення конкурентоспроможності первинних виробників шляхом їх кращої інтеграції в агропродовольчий ланцюг; підтримка запобігання та управління ризиками на фермі
Пріоритет 4. Відновлення, збереження та покращення екосистем:	відновлення, збереження та збільшення біорізноманіття; покращення управління водними ресурсами; запобігання ерозії ґрунту та покращення управління ґрунтом
Пріоритет 5. Ресурсоефективна економіка, стійка до клімату:	підвищення ефективності використання води в сільському господарстві; підвищення ефективності використання енергії в сільському господарстві та харчовій промисловості; сприяння постачанню та використанню відновлюваних джерел енергії; зменшення викидів парникових газів і аміаку в сільському господарстві; сприяння збереженню та поглинанню вуглецю в сільському та лісовому господарстві
Пріоритет 6. Соціальна інтеграція та економічний розвиток	сприяння диверсифікації, створенню та розвитку малих підприємств, а також створенню робочих місць; сприяння місцевому розвитку в сільській місцевості; підвищення доступності, використання та якості інформаційно-комунікаційних технологій у сільській місцевості

З 1 січня 2023 року, Єврокомісія запропонувала використовувати фінансування оновленої САП через вісім широких заходів політики, забезпечуючи більшу гнучкість для країн ЄС, щоб пристосувати політичні заходи до своїх конкретних потреб, таких як: екологічні, кліматичні та інші зобов'язання щодо управління; природні або інші специфічні обмеження території; специфічні для території недоліки, що є результатом певних обов'язкових вимог; інвестиції; підтримка молодих фермерів і започаткування

сільського бізнесу; інструменти управління ризиками; співробітництво; обмін знаннями та інформацією [51].

Система суб'єктів САП ЄС включає ще низку учасників, серед яких Європейська мережа сільського розвитку (European Network for Rural Development – ENRD), що діє як центр інформації про те, як політика сільського розвитку, програми, проекти та інші ініціативи працюють на практиці та як їх можна вдосконалити, щоб досягти більшого. Дана структура спрямована на те, щоб залучити та охопити будь-кого, хто зацікавлений у розвитку сільських районів у Європі. Центр підтримує ефективну реалізацію програм сільського розвитку країн ЄС шляхом генерування та обміну знаннями, а також сприяння обміну інформацією та співпраці в сільській Європі. ENRD надає велику кількість інформації, зокрема: вичерпний перелік проектів, що фінансуються та реалізуються; статистичні дані та підсумки, що стосуються напрямків діяльності та даних моніторингу; тематичні робочі групи, семінари та практикуми, публікації; відповіді на поширені питання щодо розвитку АПК ЄС. Цій діяльності сприяють два підрозділи підтримки: контактний пункт ENRD та Європейська служба підтримки оцінки розвитку сільських районів.

У реалізації САП використовується підхід LEADER - «знизу вгору», за яким місцеві організації, сільські підприємства, фермери, органи державної влади та окремі особи різних секторів АПК збираються разом, щоб створити місцеві групи дій – Local Action Groups (LAG). LAG формують власні стратегії місцевого розвитку та розпоряджаються власними відповідними бюджетами. Підхід LEADER сприяє зміцненню зв'язків між місцевими громадами, стимулює інновації в різних секторах і забезпечує обмін досвідом між LAG як на національному, так і на загальноєвропейському рівнях. Завдяки ефективності, впродовжостанніх 30 років підхід LEADER був прийнятий Європейським фондом регіонального розвитку, Європейським соціальним фондом і Європейським фондом морського та рибного господарства, як частина ширшого місцевого розвитку, керованого громадою (Community-led local development – CLLD). Сьогодні групи LEADER/CLLD керують десятками тисяч проектів з

економічними, соціальними та екологічними перевагами в агропромисловій Європі [52].

Європейське інноваційне партнерство для продуктивності та стійкості сільського господарства (European Innovation Partnerships for Agricultural Productivity and Sustainability – EIP-Agri) також підтримує цілі агропромислового розвитку, заохочуючи інновації в сільському господарстві та сільських громадах. EIP-Agri було створено, щоб подолати розрив між впровадженням інноваційних технологій тими, хто працює та живе в сільській місцевості, та інноваційними рішеннями, створеними дослідниками. Створюючи партнерські стосунки між тими, хто згодом використовуватиме нові технології, і тими, хто їх створює, EIP-Agri прагне прискорити впровадження змін реалізації САП.

Окремими складовими інституційної структури САП є Сільськогосподарські комітети, до складу яких входять представники країн ЄС і які підпорядковуються представником Єврокомісії. Остання оцінка Європейської комісії підтверджує важливу роль національних планів у підтримці сільського господарства ЄС у переході до сталої системи ведення сільського господарства, а також доходів фермерів і продовольчої безпеки. САП на період 2023-2027 рр. ознаменувала запуск 28 стратегічних планів, затверджених для 27 країн ЄС (за винятком Бельгії, яка має два окремі плани: для Фландрії та Валлонії) [53].

У листопаді 2023 року Європейська комісія оприлюднила узагальнену оцінку виконання цих стратегічних планів, враховуючи внесок кожної країни у досягнення визначених цілей. Ця попередня оцінка підкреслює основні загальноєвропейські цілі Зеленої угоди щодо: справедливішого доходу для фермерів і збереження життя сільської місцевості; довкілля та кліматичних дій; соціальної стійкості та суспільних очікувань [54].

Серед ключових моментів та цілей, які ставляться у рамках реалізації Європейської зеленої угоди, визначено низку заходів, що прямо впливають на сільське господарство та сільську місцевість:

підвищення обов'язкової частки використання відновлюваних джерел

енергії в енергетичному споживанні ЄС до 40%; встановлення системи оподаткування енергетичних продуктів, спрямованої на підтримку «зеленого» переходу та надання відповідних стимулів, включаючи мінімальні податкові ставки на опалення та транспорт; відновлення торфовищ, європейських лісів, водно-болотних угідь, ґрунтів з метою збільшення поглинання CO₂ та зміцнення стійкості середовища до зміни клімату;

впровадження біоенергетики як способу поетапного відмовлення від використання копального палива та декарбонізації економіки ЄС, враховуючи жорсткі критерії для захисту територій з високою цінністю біорізноманіття та обминання нестабільної вирубки лісу [55].

Стратегічні плани САП 2023-2027 рр. також передбачають більший ступінь гнучкості між двома агропромисловими фондами ЄС та включають стратегічні амбіції шляхом реалізації стратегії «Від ферми до столу». Дана Стратегія (Farm to Fork Strategy) є також однією з основних складових Європейської зеленої угоди. Вона прийнята з метою реформування харчових систем і створення їх справедливими, здоровими та екологічно чистими. У розрізі вказаних нормативних актів, ще одним важливим аспектом є розвиток сільськогосподарської інфраструктури та технологічних інновацій, що включають в себе модернізацію обробних підприємств, впровадження сучасних методів обробки ґрунту, використання високоякісних насіння та добрив, а також застосування ефективних систем поливу та розвитку альтернативних джерел енергії. Перехід харчових систем на шлях сталого розвитку відкриває нові можливості для всіх учасників у харчовому ланцюжку. Нові технології та наукові відкриття, у поєднанні зі зростанням громадської обізнаності та попиту на екологічно чисті продукти харчування, приносять користь всім зацікавленим сторонам у євроспільноті. Ця Стратегія, яка безпосередньо пов'язана з реалізацією агропромислової політики ЄС та є її складовою, спрямована на прискорення переходу Європи до сталої харчової системи, яка повинна: мати нейтральний або позитивний вплив на навколишнє середовище; допомогти пом'якшити зміну клімату та адаптуватися до її наслідків; зменшити втрати

біорізноманіття; забезпечити продовольчу безпеку, харчування та громадське здоров'я, гарантуючи, що кожен має доступ до достатньої кількості безпечної, поживної та якісної їжі; зберегти доступність продуктів харчування, водночас одержуючи більш справедливу економічну віддачу, сприяючи конкурентоспроможності сектору поставок ЄС та сприяючи чесній торгівлі [56].

Щоб забезпечити та прискорити перехід до справедливої, здорової та екологічно чистої системи харчування, консультаційні (дорадчі) послуги, фінансові інструменти, дослідження та інновації мають системно впроваджуватись, оскільки можуть допомогти вирішити напружені ситуації, розробити та випробувати рішення, подолати бар'єри та відкрити нові ринкові можливості. На рівні ЄС також напрацьовані інші документи, що супроводжують зазначену Стратегію: Дорожня карта для перевірки відповідності законодавства про добробут тварин; Звіт про реалізацію Директиви про стале використання пестицидів; Звіт про маркування поживних речовин; Робочий документ щодо зв'язку між реформою САП та Зеленою угодою та ін.

Що стосується інших проєктів підтримки України від ЄС у галузі налагодження транспортного шляху та ефективної логістики АПК, то Європейською комісією запроваджено план дій щодо «шляхів солідарності», в рамках якого з березня 2022 року до листопада 2023 року з України було вивезено понад 58 млн. т сільськогосподарської продукції – зокрема, з початку вторгнення Росії це дозволило перевезти близько 60% всього експорту зернових культур. Загалом, в рамках «шляхів солідарності» вдалось здійснити експорт 112 млн. т та імпорт 40 млн. т товарів загальною вартістю 120 млрд. євро.

Владою Румунії здійснювалися підготовчі роботи для запровадження рейдової перевалки у порту м. Констанці. Її запровадження значно збільшило обсяги перевезень вантажів з України в умовах існуючих інфраструктурних обмежень.

За допомогою проєкту USAID «Економічна підтримка України» компанії «Нібулон» передано 50 вагонів-зерновозів, що дозволило здійснювати залізничні

перевезення зернових вантажів із заблокованих річкових портів підприємства до портів Великої Одеси. Розпочато нічну навігацію Сулінським каналом, яка сприятиме збільшенню обсягів вантажних перевезень у Дунайському регіоні. За прогнозами, такий захід збільшить експорт з українських портів Дунаю до 4 млн.т на місяць. Агрохолдинг «Kernel» із залученням міжнародної фінансової допомоги придбав річковий термінал у порту м. Рені із потужностями зберігання 12 тис. т, що спеціалізується на переробці олії та шроту. У разі перебоїв у роботі морського коридору такий актив дозволить компанії експортувати свою продукцію альтернативним, річковим, шляхом.

КМУ затвердив план заходів щодо реалізації «Стратегії інтегрованого управління кордонами» на 2023-2025 рр., які сприятимуть оптимізації процесу перетинання державного кордону за рахунок запровадження спільного контролю, європейських стандартів, автоматизації та діджиталізації, а також модернізації та технічного переоснащення мережі пунктів пропуску та контролю через державний кордон України [57].

Що стосується розбудови нової логістичної структури торгівлі Україна-ЄС, то в умовах війни перебудова логістики реалізується відповідно до Плану дій ЄС від 12 травня 2022 р. «Шляхи солідарності». План передбачає пошук нових партнерів в ЄС і третіх країнах, визначення для постачання продукції з України нових логістичних ланцюгів, розширення пропускної здатності існуючих транспортних коридорів. План передбачає створення додаткових можливостей для перевезення на території ЄС вантажів за допомогою водного і наземного транспорту, будівництво складів та перевалочних пунктів для зберігання продукції, максимальну гнучкість у вирішенні прикордонних формальностей. Це вже призвело до експорту значної кількості українського зерна через європейські логістичні системи та збільшення обсягів інших експортно-імпортних операцій. Від травня 2022 року до січня 2024 року «Шляхи солідарності» дозволили Україні експортувати приблизно **122 млн.т товарів**, включно з майже 64 млн. т зерна, насіння олійних культур і супутніх продуктів. Від початку війни вони уможливили експорт приблизно 58% зерна України.

Приблизно 42% українського зерна експортовано через чорноморські порти України [58-59].

Важливу роль відіграють також різні платформи, що підтримуються Європейською Комісією, такі як Мережа підприємств Європи та Європейська підтримка кластерів України, а також система NAZOVNI у Міністерстві закордонних справ України. Варто відзначити, позитивне рішення Європейської Комісії про модернізацію індикативних мап Транс'європейської транспортної мережі, яке передбачає розширення транспортних коридорів через Україну та спрощення перевезень автомобільним транспортом.

Отже, враховуючи все вищезгадане треба підкреслити, що одним із ключових аспектів успіху державної політики ЄС у розвитку АПК є система підтримки та стимулювання аграрного сектору (особливо фермерства), що включає в себе надання фінансової підтримки, а також розвиток інфраструктури та технологічних інновацій. Європейські країни активно використовують механізми регулювання ринку, спрямовані на забезпечення стабільності цін на сільськогосподарську продукцію та захисту інтересів сільських виробників. Це допомагає зберегти конкурентоспроможність внутрішнього агропромислового ринку та забезпечити доступність продуктів для населення.

Наукові дослідження та розвиток інновацій є ключовими елементами успішного розвитку АПК в євроспільноті. Інвестування в наукові програми, спрямовані на покращення сортів культур, збільшення врожайності та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, допомагає підтримувати високий рівень продуктивності та конкурентоспроможності аграрного сектору. Досвід ЄС у розвитку державного АПК демонструє важливість комплексного підходу до управління аграрним сектором, залучення наукових та технологічних інновацій, а також розвитку ефективної системи підтримки та стимулювання сільського господарства.

Висновки до розділу 1

Зміни у реалізації державної аграрної політики України обумовлено продовженням євроінтеграційного шляху та поступовою економічною відбудовою країни у воєнному стані та після. ЦСР, що сприяли реалізації трансформацій у аграрному секторі теж потребують змін, виходячи з зовнішніх та внутрішніх факторів впливу та стагнації економічних процесів в Україні.

У дослідженні визначено необхідність подальшого виконання ЦСР для забезпечення продовольчої стійкості, економічного регіонального та галузевого зростання на рівні держави та регіонів. Проведено аналіз за ЦСР для вирішення проблем АПК та наведено рекомендації щодо державного управління процесами подальшого відновлення. Обґрунтовано напрями відновлення сільського господарства України у рамках секторальної євроінтеграції України та потреби у фінансовому та матеріальному забезпеченні.

Отже, державний механізм реалізації стійкого розвитку аграрного сектору може бути забезпечений такими заходами та напрямками: оновлення аграрного законодавства з орієнтиром на норми, що підтримують екологізацію виробництва, сталий розвиток сільських територій і раціональне природокористування; розробка єдиного стратегічного документа – Концепції сталого розвитку агросфери до 2030 року; поширення інноваційних, цифрових і діджиталізаційних технологій у секторі на різних рівнях – державному, регіональному, галузевому, місцевому та підприємницькому. Також, важливими є дії щодо розвитку ринку сільськогосподарських земель, включаючи регулювання землеволодіння та продажу землі. У поєднанні з підтримкою дрібних фермерів це сприяє зниженню рівня бідності (ЦСР 1), доступу до збалансованого харчування (ЦСР 2), а також підтримці сталого використання наземних екосистем (ЦСР 15). Крім того, ці заходи сприятимуть економічному зростанню, продуктивній зайнятості та забезпеченню гідної праці (ЦСР 8). Заплановані інституційні реформи покликані поліпшити доступ до правосуддя

та створити ефективні, прозорі й засновані на участі суспільства інституції на всіх рівнях (ЦСР 16).

Проаналізовано зміни у структурі АПК під час воєнних дій та визначено напрями держави щодо регулювання цих процесів на рівні держави та регіонів. Також, розглянуто План відновлення України з позиції визначення проблем та шляхів їх подоланням в агропромисловому секторі економіки для забезпечення подальшого руху до європейського ринку. В перспективі цілями державної аграрної політики у процесі відновлення та євроінтеграції є наступні напрями: надання прямої фінансової підтримки фермерам шляхом диверсифікації сільськогосподарського виробництва та створення продовольчо-енергетичних систем; стимулювання екологічної та соціальної сталості продовольчих систем в Україні відповідно до Європейського зеленого курсу; розвиток потенціалу інституцій, пов'язаних з забезпеченням кліматично стійкого відновлення; допомога фермерам у розумному використанні коштів, виділених на підготовку до вступу в ЄС, з метою інтеграції аграрного сектору України в систему ЄС.

Основні результати дисертації по даному розділу опубліковано в роботах [4, 45, 60, 61].

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТРАНСФОРМАЦІЙ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз потенціалу аграрного сектору України за показниками сталого розвитку

Глобалізаційні процеси у світі та стрімкий розвиток науково-технічного прогресу вимагають трансформації способу життя та організації виробництва в усіх галузях економіки з врахуванням критеріїв сталого розвитку на основі чистої конкуренції. У 2015 р. на Саміті ООН зі сталого розвитку в межах Національної доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», представленої Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, були визначені базові орієнтири досягнення Україною ЦСР. Зокрема, 17 глобальних цілей були адаптовані до особливостей України та визначено 86 завдань національного розвитку. У 2019 році Указом Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» було визначено, що ЦСР на період до 2030 року є основними орієнтирами для збалансування економічного, соціального й екологічного аспектів розвитку країни [62].

На глобальному рівні для здійснення моніторингу та огляду прогресу в реалізації ЦСР використовується набір глобальних показників.

Одним з таких показників є Sustainable Development Goals Індекс (SDG Index), який дозволяє оцінити прогрес в досягненні ЦСР у всіх 193 країнах-членах ООН. Індекс включає 125 індикаторів, у тому числі 98 глобальних і 27 додаткових індикаторів. За результатами оцінки індикаторів країни ранжуються за загальним балом, який визначає загальний прогрес досягнення всіх 17 ЦСР (бал 100 свідчить про те, що всі ЦСР досягнуті) [63]. Лідерами рейтингу SDG Index в 2022-2024 рр. є Фінляндія (в 2022 році показник становив 86,5, в 2023

році – 86,8, в 2024 – 87,0), Швеція (в 2022 році – 85,2 , в 2023 році – 86,0, в 2024 – 85,7), Данія (в 2022 році – 85,6, в 2023 році – 85,7, в 2024 – 85,3) (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Рейтинг країн за SDG Index в 2022-2024 рр. (на основі [64-65])

2022 рік			2023 рік			2024		
Країна	Рейтинг	Загальний бал	Країна	Рейтинг	Загальний бал	Країна	Рейтинг	Загальний бал
Фінляндія			Фінляндія			Фінляндія		
Данія			Швеція			Швеція		
Швеція			Данія			Данія		
Норвегія			Німеччина			Німеччина		
Австрія			Австрія			Франція		
Німеччина			Франція			Австрія		
Франція			Норвегія			Норвегія		
Швейцарія			Чехія			Хорватія		
Ірландія			Польща			Польща		
Естонія			Естонія			Чехія		
...
Україна			Україна			Україна		

В 2022 році до п'ятірки лідерів входили Норвегія, Австрія (по 82,3 бали). В 2023 році, покращивши свої позиції, до п'ятірки лідерів увійшли Німеччина (83,4 бали) та Австрія (82,3 бали). В 2024 році Франція увійшла до трійки лідерів, зайнявши 5 місце в рейтингу з показником індексу в 83,1. Україна зайняла в 2022 році 37 місце в рейтингу SDG Index, набравши 75,7 бали. Незважаючи на ефективні трансформаційні процеси в публічному управлінні Україна в 2023 році зайняла 38 місце в рейтингу, набравши 76,5 бали, в 2024 – 42 місце, набравши 75,7 [63].

Розкид ефективності досягнення ЦСР між країнами залишається широким, з оцінками від 80 і більше балів у найефективніших країнах до менше 50 балів у країнах, де реалізація ЦСР залишається особливо складною. На глобальному рівні ЦСР 2, 11, 14, 15 і 16 особливо невиконані. ЦСР 2 – це єдина ціль, якої не досягла жодна з 193 держав-членів ООН.

Отже, сталий розвиток визначається як задоволення потреб нинішніх поколінь без шкоди для можливостей майбутніх поколінь. Для цього необхідно гармонізувати три ключові складові: економічне зростання, соціальну

інтеграцію та охорону навколишнього середовища. Ці компоненти взаємодіють між собою, і їхня збалансованість є надзвичайно важливою для добробуту суспільства загалом.

Аграрний сектор залишається ключовою складовою національної економіки України. До початку війни цей сектор демонстрував щорічне зростання на рівні 5-6%, займаючи 10% у загальному ВВП країни, а з урахуванням переробки сільськогосподарської продукції – до 17%. Нині аграрна галузь є одним із головних джерел наповнення державного бюджету та основою експортної діяльності. Україна володіє найбільшими в Європі площами сільськогосподарських земель – 41,5 млн. га, що становить 70% території країни, із яких 32,5 млн. га активно використовуються для вирощування культур. Сприятливі природно-економічні умови, доступність ринків збуту, розвинена транспортна інфраструктура (залізниця, автомобільні шляхи, порти), зростаючий світовий попит на продовольчі товари та дешеві трудові ресурси сприяють розвитку цієї галузі. На сьогодні агросектор забезпечує робочі місця для понад 3,5 млн. українців (17% зайнятого населення) та генерує близько 10% валової доданої вартості країни [66].

Аграрний сектор України орієнтований переважно на рослинництво, яке забезпечує приблизно 70% загального виробництва сільськогосподарської продукції. У структурі валової продукції найбільшу частку займають овочі (18,1%), технічні культури (19,4%), зернові та зернобобові культури (26,5%). Тваринництво становить 30% випуску продукції й включає виробництво яєць (3,6%), молока (11,5%), вирощування птиці та худоби (14,1%) [67].

Україна входить у число провідних світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції, щорічно вирощуючи понад 10 млн. т насіння соняшника та 60 млн. т зернових. Країна займає перше місце у виробництві соняшника та соняшникової олії як за обсягами виробництва, так і за експортом. Торгівля продукцією агросектора приносила Україні до початку війни близько 22 млрд. дол. США щорічно, складаючи 41% загального експорту [68].

Аналіз потенціалу аграрного сектору України за показниками сталого розвитку пропонується провести на основі моніторингу досягнення завдань ЦСР 2, 8, 11, 12, 15, 17 за наступними індикаторами, що представлені в табл.2.2.

Таблиця 2.2

Індикатори досягнення завдань ЦСР аграрного сектору України

ЦСР	Завдання	Індикатор
Ціль 2. Подолання голоду	Вдвічі збільшити продуктивність сільського господарства переважно шляхом використання інноваційних передових технологій.	Глобальний індекс продовольчої безпеки. Продуктивність праці в сільському господарстві. Індекс сільськогосподарської продукції. Частка с/г угідь під органічним виробництвом.
Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання	Гарантувати стаке зростання ВВП за допомогою розвитку інновацій, модернізації виробництва, виводу продукції з високою часткою доданої вартості на зовнішні ринки, підвищення експортного потенціалу. Збільшити ефективність виробництва, забезпечити розвиток високотехнологічних конкурентних виробництв та їх сталий розвиток	Індекс фізичного обсягу ВВП. Частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП. Місце України у рейтингу за Глобальним інноваційним індексом. Індекс продуктивності праці.
Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад	Мінімізувати негативний вплив забруднюючих речовин з використанням інноваційних технологій	Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викидів.
Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво	Зменшити ресурсоемність економіки. Знизити у виробничо-збутових ланцюжках втрати продовольства.	Ресурсоемність ВВП. Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві зернових культур.
Ціль 15. Захист екосистем суші	Відновити занепад ґрунтів та землі за допомогою інноваційних технологій	Площа орних земель (ріллі). Частка площі орних земель (ріллі) у загальній території країни. Площа сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ). Частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ).

ЦСР	Завдання	Індикатор
Ціль 17. Партнерство заради стійкого розвитку	Залучити додаткові фінансові кошти шляхом заохочення інвестицій вітчизняних та іноземних інвесторів	Чистий притік прямих іноземних інвестицій (за даними платіжного балансу).

У період з 2015 до 2022 років державні витрати на аграрний сектор демонстрували тенденцію до зростання у всьому світі. У 2022 році вони становили 749 млрд. дол. США, в 2024 році – 842 млрд. дол. США, що є історичним максимумом. Хоча державні витрати на сільське господарство останніми роками у номінальному вираженні збільшилися, індекс АОІ у світовому масштабі знизився з 0,50 у 2015 році до 0,43 у 2023 році [70]. Щодо України, то з 2011 р. спостерігається зниження значення АОІ з 0,2 в 2011 році до 0,1 в 2021 році та 0 в 2022, 2024 рр. На рис.2.1. представлені значення АОІ для України та країн світу в 2022-2024 рр.

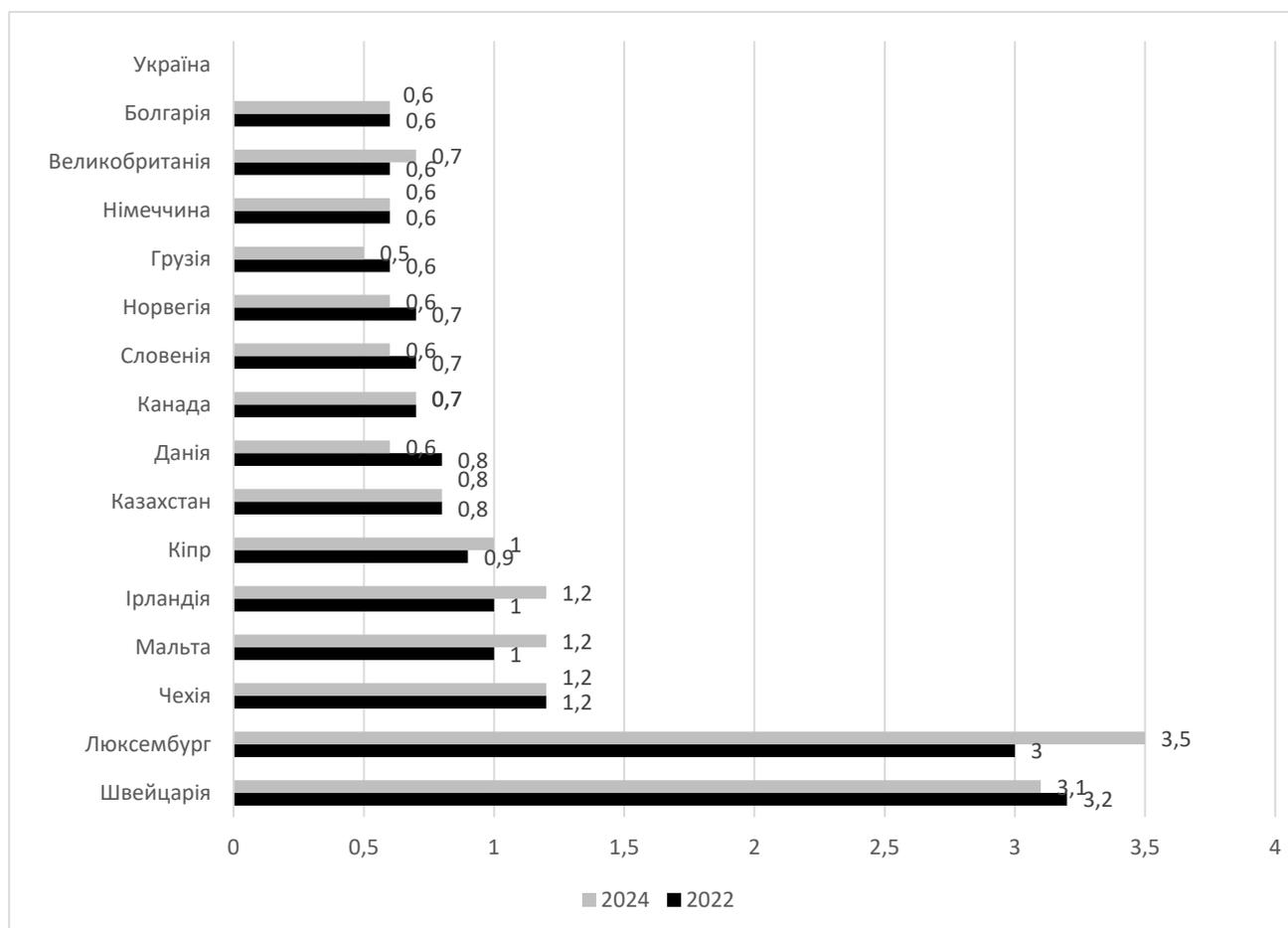

Рис. 2.1. Значення індексу АОІ для країн світу в 2022-2024 рр. [70]

Серед країн, які мають найвищі значення АОІ в 2022-2024 рр., можна виділити Швейцарію (в 2022 році АОІ = 3,2, в 2024 році АОІ = 3,2), Люксембург (в 2022 році АОІ = 3,0, в 2024 році АОІ = 3,5), Чехію (в 2022 році АОІ = 1,2, в 2024 році АОІ = 1,2), що свідчить про значну орієнтованість країни на розвиток аграрного сегмента порівняно з його часткою економічної доданої вартості. Характерною особливістю публічної політики Мальти та Ірландії (АОІ = 1,0) є нейтралітет урядової політики щодо розвитку сільськогосподарського сектору.

На рис.2.2. (на основі [70]) представлено значення АОІ для України (АОІ = 0) та країн-сусідів. Дані рис.2.2. свідчать, що значення АОІ для України серед країн-сусідів та країн ЄС є невисоким, орієнтація уряду на розвиток сільського господарства є достатньо низьким.

Рис. 2.2. Значення АОІ для України та країн-сусідів в 2009-2023 рр.

Досягнення ЦСР 2 (стійке забезпечення продовольством) залишається системоутворюючою метою, яка передбачає забезпечення кожного громадянина продуктами харчування відповідної якості та в достатній кількості. Всебічно вивчає продовольчу безпеку Глобальний індекс продовольчої безпеки (Global Food Security Index – GFSI), розроблений розроблений Economist Intelligence Unit за участі Corteva Agriscience. Індекс базується на аналізі чотирьох компонентів: економічної доступності продуктів, якості та безпечності харчування, природних

ресурсів і стійкості. Охоплюючи дані для 213 країн світу на основі 28 унікальних показників, GFSI створений для оцінювання рівня уразливості до продовольчої небезпеки як у розвинених державах, так і в країнах, що розвиваються [71-72].

В 2022 році лідерами рейтингу GFSI є Фінляндія (83,7), Ірландія (81,7), Норвегія (80,5), Франція (80,2), Нідерланди (80,1) (табл.2.3)

Таблиця 2.3

Рейтинг країн за GFSI в 2022 році [73-74]

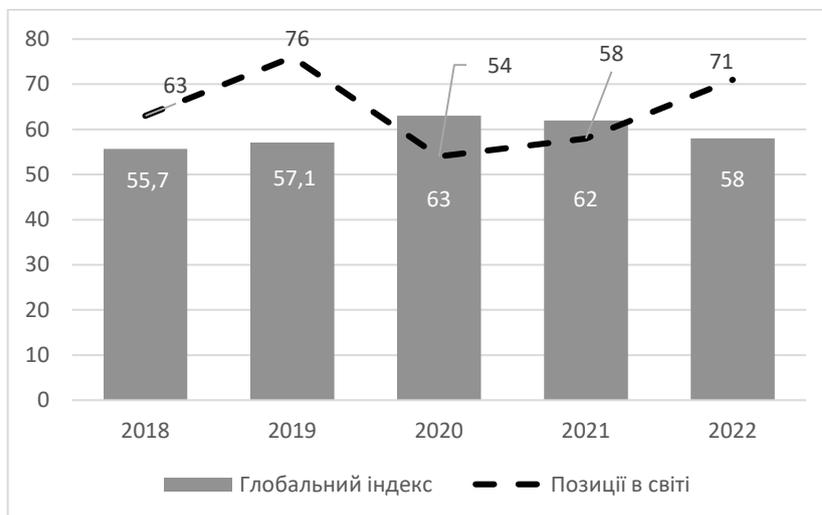
Рейтинг	Країна	Загальна оцінка	Економічна доступність	Фізична доступність	Якість та безпека	Природні ресурси та стійкість
	Фінляндія					
	Ірландія					
	Норвегія					
	Франція					
	Нідерланди					
	Японія					
	Швеція					
	Великобританія					
	Португалія					
...
	Україна					

Аналіз позиції України в рейтингу GFSI за період 2018-2023 років демонструє переважно негативні тенденції. Жоден ключовий показник не перевищує рівня 75 балів, що свідчить про недостатній розвиток драйверів продовольчої безпеки та слабкі сторони національної системи постачання продуктами харчування (рис.2.3.).

Загалом, впродовж 2018-2022 рр. позиції України в рейтингу знизилась на 8 позицій. Україна зайняла в 2022 році 71-е місце (в 2018 році – 63-е місце). Причиною цього є регрес показників за чотирма основними компонентами, при цьому роль локомотиву національного економічного розвитку завжди виконував аграрний сектор [71].

Наступним індикатором, що відображає потенціал аграрного сектору є продуктивність праці в сільському господарстві – важливий показник, що характеризує ефективність трудової діяльності працівників. Її визначають як

співвідношення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції до кількості зайнятих у цій галузі. На рівень продуктивності праці в сільському господарстві мають значний вплив природно-кліматичні умови, технічна оснащеність, організація і управління виробництвом та багато інших факторів.

**Рис. 2.3. Позиція України в рейтингу GFSI в 2018-2022 рр.
(на основі [73-75])**

В сільському господарстві України продуктивність праці в 2021 році становила 72,11 тис. дол. США на одного зайнятого, що більше показника 2020 року на 2,4 (69,71 тис. дол. США на одного зайнятого). У 2022 році показники продуктивності праці в сільському господарстві України зазнали значного впливу через повномасштабне вторгнення Росії. Продуктивність праці в сільському господарстві знизилась на 26,09 та склала 46,03 тис. дол. США на одного зайнятого через зниження обсягів виробництва, втрати робочої сили та руйнування інфраструктури. У 2023 році в сільському господарстві України спостерігалось поступове зростання продуктивності праці (56,59 тис. дол. США на одного зайнятого) (рис.2.4.) [76].

Для порівняння, індекс продуктивності праці в сільському господарстві в ЄС в 2023 році становив 138 тис. дол. США, в 2024 році показник збільшився до 140 тис. дол. США. Цей спад був підкріплений зниженням на 7,9% реальної вартості доходу, створеного одиницями, зайнятими в сільськогосподарській

виробничій діяльності, і подальшим скороченням на 1,4% обсягу сільськогосподарської праці [77].

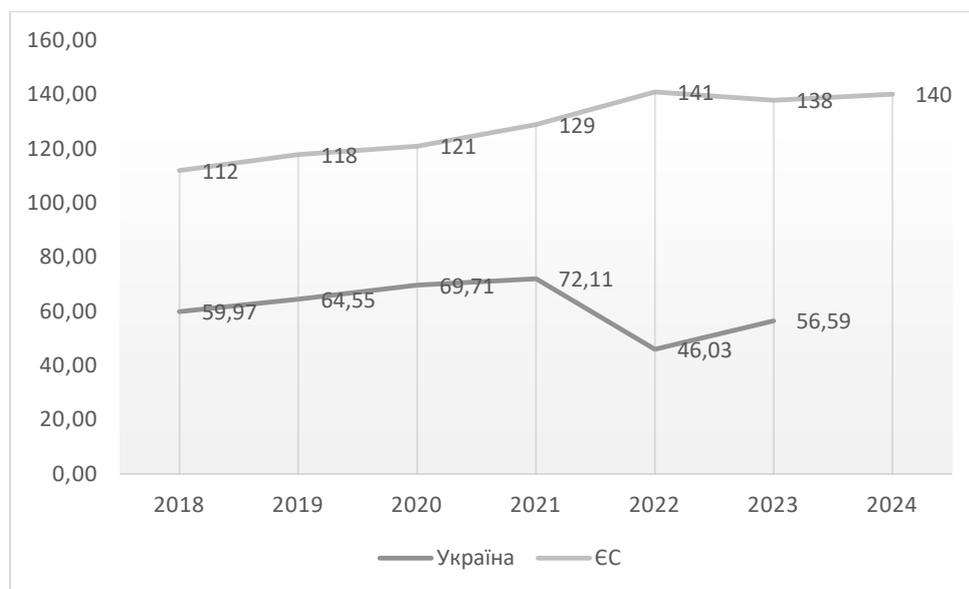

Рис. 2.4. Продуктивність праці в сільському господарстві в Україні та країнах ЄС в 2018-2024 рр., тис. дол. США на одного зайнятого [76-78]

У більшості країн ЄС (19) у 2023 році було зафіксовано нижчу продуктивність праці в сільському господарстві. Найстрімкіші темпи падіння спостерігалися в Естонії (-57,9%), Швеції (-31,7%), Ірландії (-30,3%), Литві (-30,2%) і Болгарії (-28,6%). У 2024 році у 13 країнах ЄС зросла продуктивність сільськогосподарськопраці: Латвія (+46,9%), Люксембург (+27,1%), Швеція (+22,5%). Найбільші темпи зниження були зареєстровані в Румунії (-16,8%), Угорщині (-15,5%) та Польщі (-12,5%) (рис.2.5.) [77].

Вищий рівень продуктивності у 2023 році був зафіксований у 7 країнах ЄС; найвищі темпи зростання були в Бельгії (+31,0%), Іспанії (+11,1%), Португалії (+9,9%), Угорщині (+5,5%), Італії (+4,2%), Мальті (+3,3%) і Словенії (+0,3%). Це зростання було пов'язане зі зниженням цін на добрива та сировину, а також вищими цінами на продукти, на яких ці країни спеціалізуються, такі як оливкова олія, картопля, свинина [77].

В 2024 році продуктивність сільськогосподарської праці найбільше зросла в Латвії (+46,9%), Люксембургу (+27,1%), Швеції (+22,5%). Найбільш різкі

темпи зниження були зареєстровані в Румунії (-16,8%), Угорщині (-15,5%) та Польщі (-12,5%).

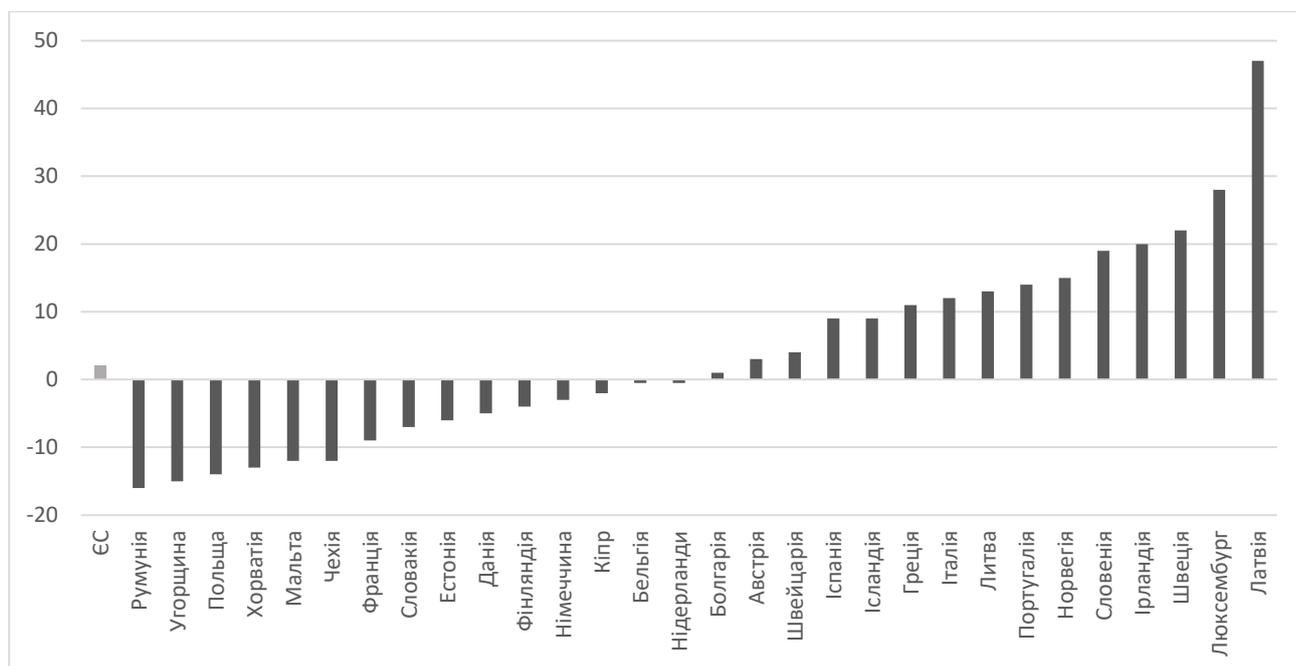

Рис. 2.5. Темпи зростання продуктивності праці в сільському господарстві в ЄС в розрізі країн в 2024 році, % порівняно з 2023 роком [79]

Індекс сільськогосподарської продукції, як один з індикаторів досягнення ЦСР 2, – статистичний показник, який характеризує рівень змін фізичного обсягу виробництва продукції сільського господарства у встановлені порівнювані періоди. Розрахунок індексу сільськогосподарської продукції проводиться на основі обсягів продукції сільського господарства у постійних цінах.

Індекс цін на сільськогосподарську продукцію є середньозваженим показником, який фіксує зміни середніх цін на ключові види продукції, враховуючи різні напрямки її реалізації. Зміна індексу цін на сільськогосподарську продукцію в 2018-2023 рр. свідчить про зниження виробництва в 2022 році, та поступове його відновлення в 2023 р. (табл.2.4).

Індекс цін реалізації сільськогосподарської продукції охоплює продаж продукції переробним підприємствам, на ринках, населенню для оплати праці, пайовикам за оренду землі і майна, на біржах та аукціонах. При цьому базою для розрахунку є фактичні обсяги реалізації за звітний період.

Індекс цін на сільськогосподарську продукцію в 2018-2023 рр., у %
відносно попереднього року [80]

Показник						
Продукція сільського господарства						
в тому числі:						
продукція рослинництва						
продукція тваринництва						

На рис. 2.6. наведено динаміку зміни індексів інфляції та цін аграрної продукції в Україні в 2018-2024 рр., яка доводить, що враховуючи сезонні коливання індекс цін на сільськогосподарську продукцію прямо пропорційний індексу інфляції.

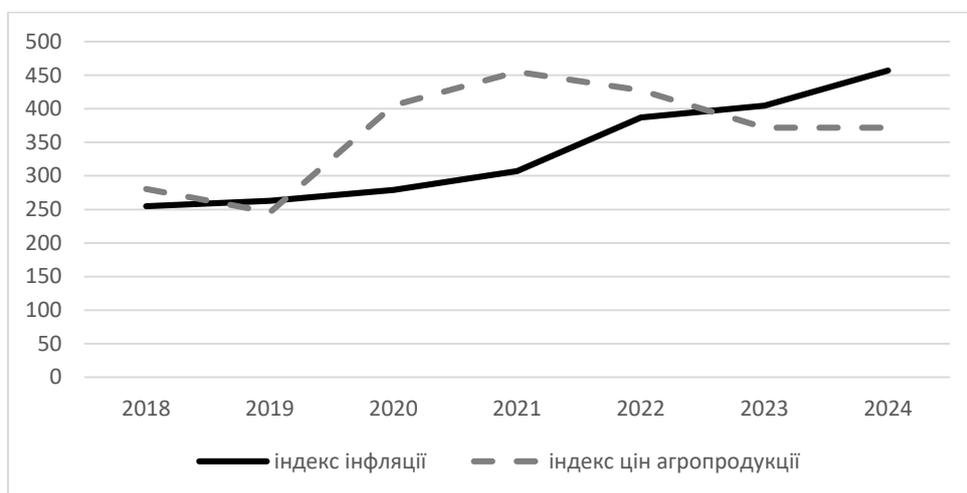

Рис. 2.6. Динаміка зміни індексів інфляції та цін агропродукції в Україні в 2018-2024 рр., % відносно попереднього року [81]

Органічне сільське господарство представляє комплексну систему управління виробництвом, спрямовану на поліпшення стану агроєкосистеми, зокрема її біологічного розмаїття, циклів і активності ґрунту. Його перевага полягає в адаптивності до різних кліматичних зон і місцевих умов. Використання органічних матеріалів сприяє зростанню вмісту органічних речовин у ґрунті та покращенню його водозабезпечення. Умови органічного землеробства дозволяють мінімізувати вплив негативних природних факторів, що особливо актуально в умовах глобальних кліматичних змін [82-83].

У 2022 році на внутрішньому ринку обсяг продажів української органічної продукції склав 6280 т (загальна сума реалізації органік-продуктів – 627 млн. грн.) [84]. Показник знизився в порівнянні з 2021 роком на 3500 т (продано 9780 т). В 2023 році налічувалося 263 619 га, що перебувають під контролем органів органічної сертифікації, що на 38% менше, ніж у 2022 році.

В 2024 році загальна площа сільськогосподарських угідь, на яких здійснюється органічне виробництво відповідно до вимог законодавства України, склала 471176 га, з яких сільськогосподарських угідь з органічним статусом – 390923 га. Налічувалось 481 органічний оператор, зокрема 383 сільськогосподарські виробники. Загальна кількість сертифікованих операторів органічного ринку становила 152, зокрема 134 сільськогосподарські виробники (рис.2.7.) [85].

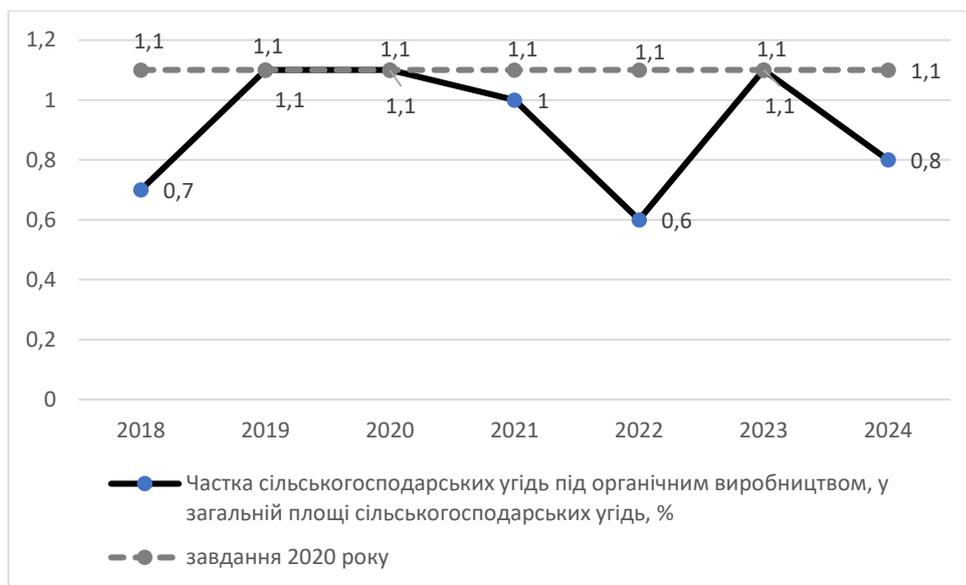

Рис. 2.7. Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом, у загальній площі сільськогосподарських угідь в 2018-2024 рр., % [86-87]

ЦСР 2 передбачає, що у загальній площі сільськогосподарських угідь України частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом має складати принаймні 1,1%. Це означає, що для досягнення цілі під органічним виробництвом має бути зайнято близько 470 000 га. ЦСР 15 визначає орієнтир 3 млн. га, зайнятих під органічним виробництвом, який може бути досягнутий до

2030 року, що відповідає 7% сільськогосподарських угідь України. Національною економічною стратегією на період до 2030 року передбачено збільшення частки земель під органічним виробництвом до 3% від загальної площі сільськогосподарських земель (в 2023 році вона складає 1,1%, в 2024 році – 0,8%) [88].

У Стратегії ЄС «Від ферми до столу» і Стратегії біорізноманіття ЄС Європейська Комісія визначила ціль – не менше 25% сільськогосподарських земель повинно бути зайнято під органічне виробництво. Досягнення цієї цілі планується здійснити насамперед шляхом надання фінансової підтримки фермерам, що здійснюють органічне виробництво або планують його здійснювати [89].

Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, сприяння сталому розвитку сільського господарства є самостійною стратегічною ціллю сталого розвитку (ЦСР 2), реалізація якої дозволить досягти всіх інших встановлених цілей.

В рамках досягнення ЦСР 8 в аграрному секторі серед головних завдань можна виділити: забезпечення стійкого зростання ВВП за рахунок розвитку інновацій, модернізації виробництва, виводу продукції з високою часткою доданої вартості на зовнішні ринки, підвищення експортного потенціалу.

Індикаторами оцінки досягнення ЦСР 8 є частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП та індекс фізичного обсягу ВВП. Індекс фізичного обсягу ВВП показує зміни у фізичному обсязі виробництва товарів і послуг в економіці країни протягом певного періоду. Індекс фізичного обсягу ВВП в 2022 році складав 71,2%, що на 32,2% менше показника 2021 року (103,4%). У порівнянні з 2021 роком частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП зросла на 1,3 в. п. до 11,9% переважно за рахунок бюджетного фінансування. В 2024 році індекс фізичного обсягу ВВП становив 102,9%, що на 2,6% менше показника 2023 року (105,5%) (рис.2.8.) (на основі [90-91]).

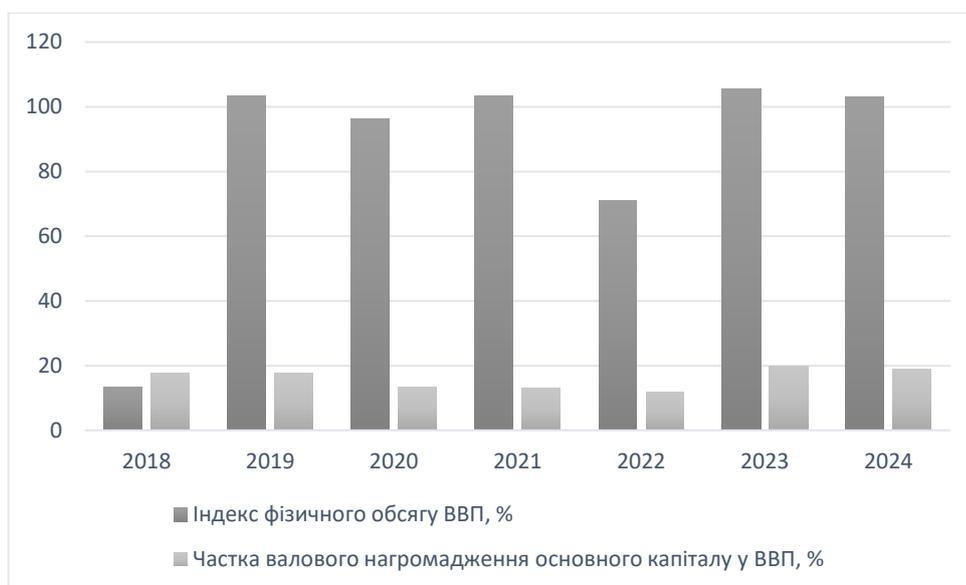

Рис. 2.8. Індикатори досягнення ЦСР 8 в аграрному секторі в 2018-2024 рр., %

Характерною особливістю аграрного сектору є тісний зв'язок між новими інноваціями та споживачами, оскільки нові інноваційні продукти зазвичай є споживчими товарами. В Україні протягом 2015-2022 років знизився загальний інноваційний індекс із 34,72 до 34,24 у 2022 році. При цьому за вказаний період скоротилося фінансування витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи з боку держави на 23,4 пункти, приватного бізнесу – на 11,3 пункти. В 2023 році частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП збільшилась порівняно з 2022 роком на 8% та досягла значення 19,9%. В 2024 році даний показник зменшився та становив 18,9% [92-93].

Глобальний інноваційний індекс щороку класифікує світові економіки відповідно до їх інноваційного потенціалу та досягнень, використовуючи понад 80 показників. З 2011 року перше місце у рейтингу інновацій утримує Швейцарія (до цього лідером були США та Ісландія). У першу трійку у 2023-2024 рр. також увійшли Швеція та США. Аутсайдером рейтингом у різні часи були Бурунді, Судан, Ємен, Ангола, Сирія, Гвінея. Україна в рейтингу Глобального інноваційного індексу 2019 року займала 47 місце, у 2021 році – 49 місце, а у 2022 році 57 місце. У 2023 році Україна посіла в рейтингу 55 місце, опустившись на три позиції. В 2024 році Україна зайняла 60 місце, опустившись на п'ять

позицій у порівнянні з минулорічним звітом. При цьому Україна посідає 4 місце серед країн групи доходів нижче середнього та виробляє більше інноваційної продукції, порівняно з рівнем інвестицій в інновації щодо свого ВВП. Отже, Україна належить до економік, інноваційний розвиток яких здійснюється випереджаючими з економічного розвитку темпами [94-95].

Продуктивний та сталий аграрний сектор є ключовим для забезпечення та постійного задоволення людських потреб нинішнього та майбутніх поколінь. Продуктивність праці залишається ключовою економічною категорією, яка акумулює ефективність використання робочої сили, матеріально-технічних, земельних, фінансових ресурсів і технологій [96].

Індекс продуктивності праці характеризує зміну продуктивності у попередньому році до базисного. Індекс продуктивності праці – це відношення абсолютних показників продуктивності праці у періоді, для якого проводиться розрахунок, та у попередньому періоді. Аналіз динаміки індексу продуктивності праці в 2018-2021 рр. показав, що незважаючи на поступове зменшення показника протягом 2018-2020 рр., в 2021 році індекс продуктивності праці збільшився з 100,3% до 105,5%, досягнувши цільового значення в 104%. В 2022 році індекс продуктивності праці в Україні зменшився порівняно з 2021 роком та складає 102,4% (рис.2.9.) [97]. Дані показника в 2023-2024 рр. на офіційному сайті Державного комітету статистики України не оновлювались через військові дії та складну ситуацію в країні.

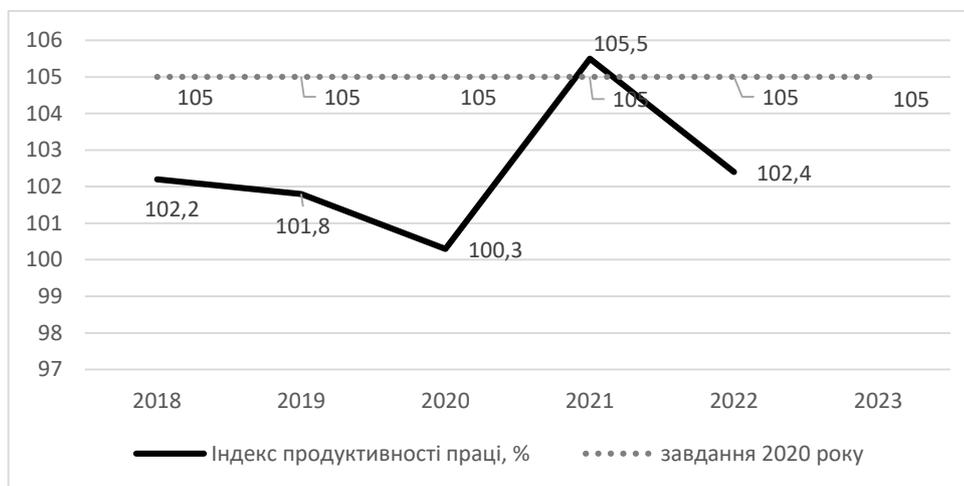

Рис. 2.9. Динаміка індексу продуктивності праці в 2018-2022 рр., % [97]

Індикатором досягнення ЦСР 11 в аграрному секторі є обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викидів, який дозволяє оцінити ефективність державної політики в напрямку зменшення негативного впливу забруднюючих речовин шляхом використання інноваційних технологій. В 2018-2024 рр. обсяг викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря стаціонарними джерелами викидів поступово зменшується, досягнувши в 2024 році значення 34,9% (в 2018 році даний показник становив 87,8%, в 2023 році – 42,8%), що свідчить про достатню ефективність реалізованої державної політики для досягнення сталого розвитку в реалізації завдань, визначених ЦСР 11 (рис. 2.10.) (на основі [98]).

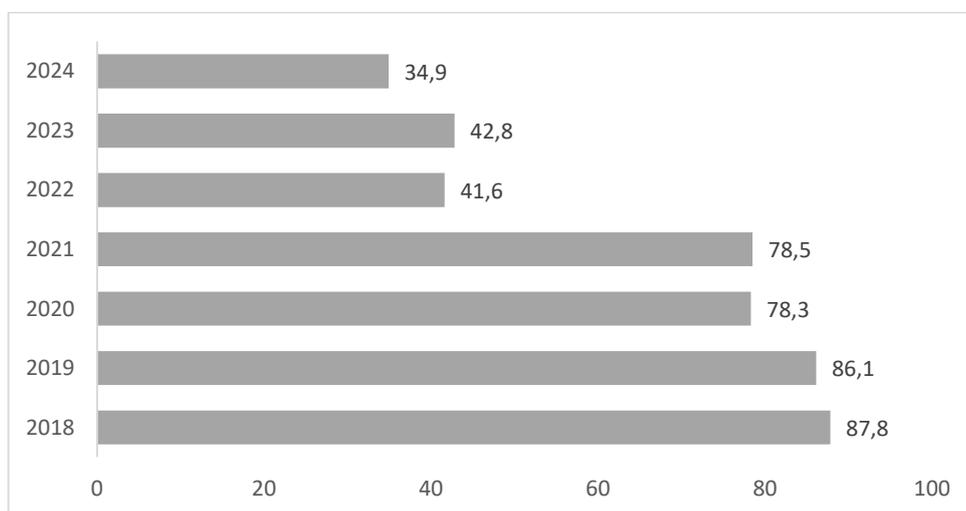

Рис. 2.10. Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викидів в 2018-2024 рр., % до рівня 2018 року

Серед ключових завдань державного регулювання аграрним сектором для досягнення ЦСР 12 можна виділити зменшення ресурсоемності економіки та втрати продовольства у виробничо-збутових ланцюжках.

Ресурсоемність ВВП – це показник ефективності використання відповідного ресурсу для вироблення окремої продукції. Ресурсоемність розраховується окремо за кожним видом ресурсу: первинна енергія; біотичні та мінеральні ресурси; обсяг спожитої води; відходи; викиди (CO₂): енергоемність, матеріалоемність, водоемність, екоемність (у т.ч. відходоемність та вуглецеоемність). Відповідно до отриманих показників ресурсоемності ВВП

(окремо за кожним видом ресурсу) для проведення динамічного аналізу розраховуються відносні показники, що характеризують зміну ресурсоемності ВВП в часі [99].

Аналіз ресурсоемності ВВП в 2018-2022 рр. показав ефективність державного регулювання аграрним сектором, реалізація напрямів якої дозволила знизити енергоемність (з 95,2 в 2018 році до 88,9 в 2022 році), вуглецевоюємність та водоємність ВВП в 2019-2022 рр. (з 83,8 до 72,2 та з 95,1 до 60,1 в 2022 році відповідно) (рис.2.11.).

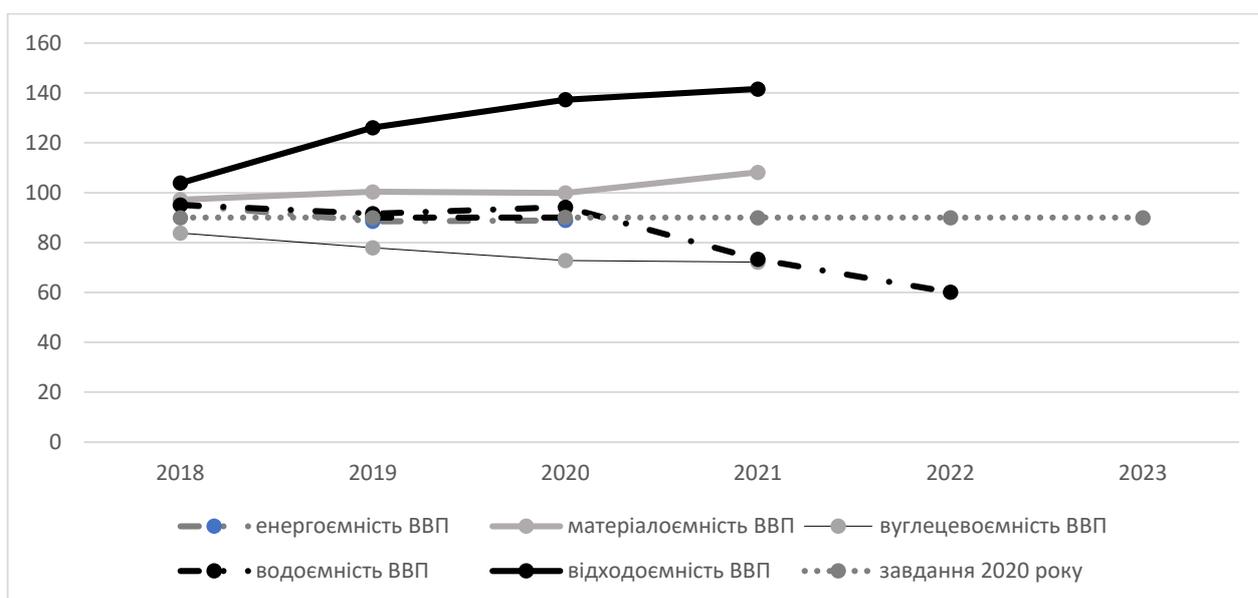

Рис. 2.11. Ресурсоемність ВВП в 2018-2022 рр. , % до рівня 2015 року [100]

В 2018-2022 рр. показники матеріалоемності та відходоємності поступово збільшувались: з 97,2 в 2018 році до 108,2 в 2021 році та з 103,9 в 2018 році до 141,6 в 2022 році відповідно. Дані показника в 2022-2024 рр. на офіційному сайті Державного комітету статистики України не оновлювались.

Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві зернових культур, як індикатор досягнення ЦСР 12, не досяг встановленого цільового значення. Аналіз динаміки даного показника свідчить про поступове його зменшення в 2018-2022 рр. з 1,8% до 1,7% (рис.2.12.). Оприлюднення інформації щодо значення показника в 2022-2024 рр. буде поновлено після завершення встановленого Законом України «Про захист інтересів суб'єктів подання

звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» строку для фінансового та статистичного звітування.

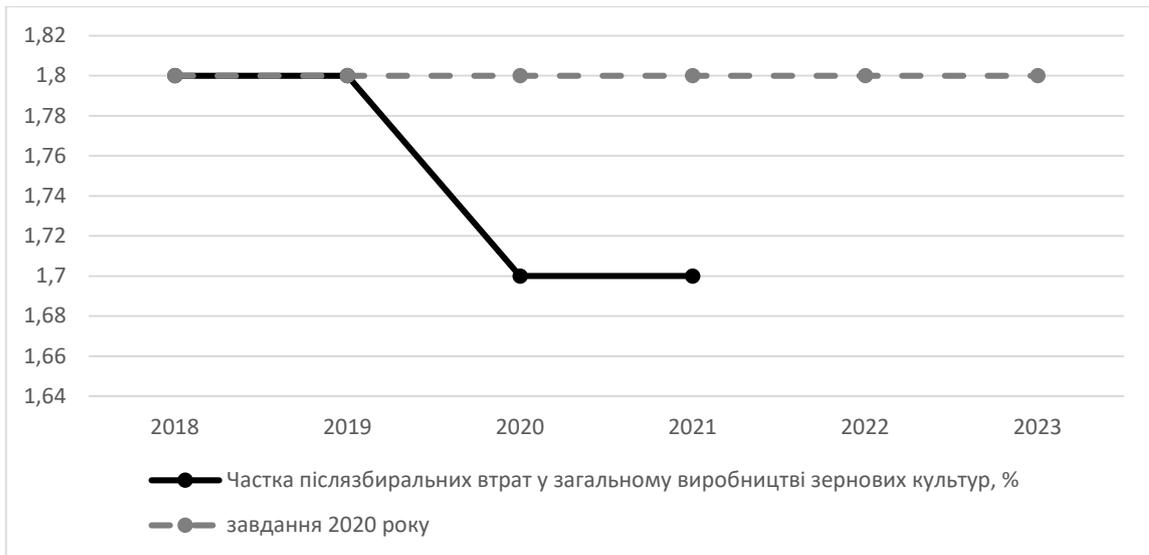

Рис. 2.12. Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві зернових культур, % [101]

Наземні екосистеми мають життєво важливе значення для підтримки життя людини, забезпечуючи більше половини світового ВВП та охоплюючи різноманітні культурні, духовні та економічні цінності. Серед головних бар'єрів функціонування екосистем виділяють зміну клімату, забруднення та втрата біорізноманіття, що становлять серйозну загрозу для суспільства.

Прийнята Глобальна рамкова програма з біорізноманіття Куньміна-Монреаля дає новий імпульс для ЦСР 15, описуючи чотири орієнтовані на результат мети, які мають бути досягнуті до 2050 року, та 23 завдання, які мають бути досягнуті до 2030 року, серед яких – відновити деградовані землі та ґрунти з використанням інноваційних технологій. Індикаторами виконання визначеного завдання є наступні показники: площа орних земель (ріллі), частка площі орних земель (ріллі) у загальній території країни, площа сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (пасовищ, сіножатей), частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) [102].

В Україні близько 82% земель використовуються як основний засіб виробництва в лісовому та сільському господарстві, що охоплює 71,2% території суші. При цьому 44,6% сільськогосподарських угідь становлять орні землі, а більшість із них зосереджені на чорноземах і ґрунтах чорноземного типу [103-104].

Площа орних земель (ріллі) в Україні зменшилась майже в 2 рази: з 32697,2 тис. га в 2018 році до 14880,9 тис. га в 2020 році. З 2021 року даний показник поступово збільшується, досягнувши значення в 2022 році у 16177,6 тис. га. У загальній території країни частка площі орних земель (ріллі) з 2018 року зменшилась на 29,5 в. п. (24,7% в 2020 році). В 2022 році у загальній території країни частка площі орних земель (ріллі) складала 26,8%, зважаючи, що цільове значення показника становило 51,6%. У 2024 році площа орних земель (ріллі) в Україні становила 21,4 млн. га, що на 4,9 млн. га більше, ніж у 2023 р. (рис.2.13.) (на основі [103-104]).

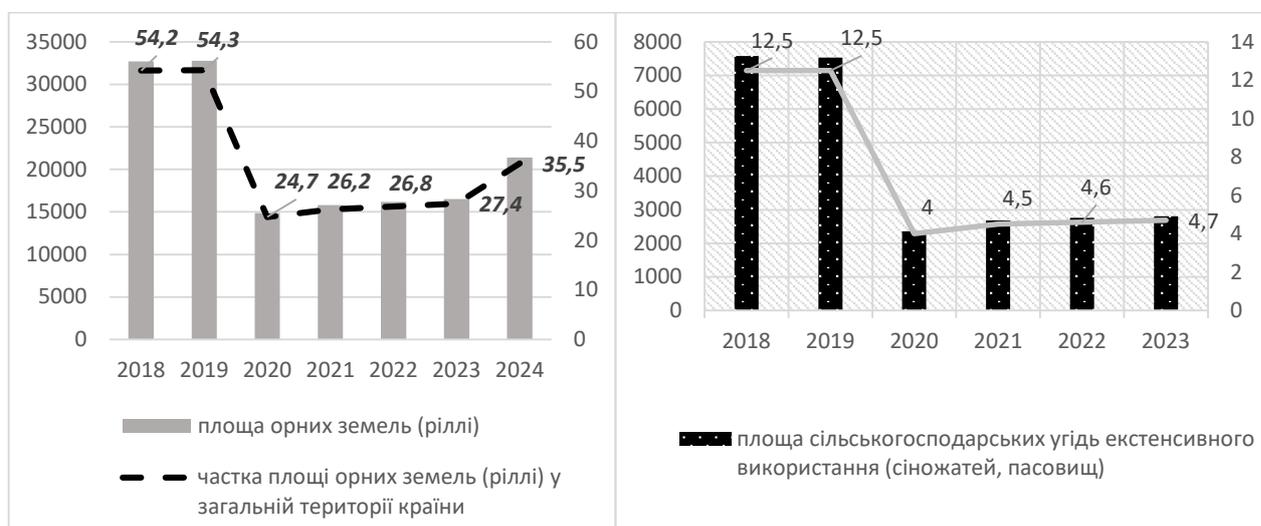

Рис. 2.13. Індикатори досягнення ЦСР 15 аграрного сектору України в 2018-2024 рр.

Площа сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) зменшилась в 3 рази: з 7577 тис. га в 2018 році до 2362,7 тис. га в 2020 році. Площа сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ). З 2021 року даний показник поступово

збільшується, досягнувши значення в 2022 році у 2760,4 тис. га. В 2023 році площа сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) зменшилась на 46,3 тис. га порівняно з показником 2022 року (2760,4 тис. га) та склала 2806,7 тис. га.

Частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) з 2018 року зменшилась на 8,5 в. п. (4% в 2020 році). В 2022 році у загальній території країни частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ) складала 4,6% при цільовому значенні показника 13,9% [103-104].

Інвестиції у сільськогосподарську інфраструктуру, наукові дослідження та розробки, ширший доступ до більш продуктивних сільськогосподарських ресурсів, покращення методів управління фермерським господарством, включаючи впровадження технологій цифрової автоматизації, є важливими факторами підвищення ефективності аграрного сектору та досягнення ЦСР 17.

Інвестиції у сільське господарство мають вирішальне значення для підвищення ефективності, продуктивності та зростання доходів, а також для боротьби з бідністю та голодом [105].

Слід зазначити, що останніми роками величина прямих іноземних інвестицій в Україну була особливо нестабільним. В 2018-2019 рр. розмір прямих іноземних інвестицій в Україну підвищився на 316 млн. дол. США, досягнувши значення 5175 млн. дол. США. Після різкого зниження суми прямих іноземних інвестицій в 2020 році показник 2021 року склав 7518 млн. дол. США. 2022 рік також характеризувався повною відсутністю прямих іноземних інвестицій в економіку країни, однак 2023 рік став роком поступового відновлення, який забезпечив збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій (4205 млн. дол. США) [106].

У 2024 році обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну склав 3,3 млрд. дол. США, що менше показника 2023 року на 1,16 млрд. дол. США. Аналіз структури прямих іноземних інвестицій показав, що 71,6% інвестицій надійшла

за рахунок реінвестування доходів, отриманих іноземними інвесторами в Україні (2,38 млрд. дол. США) [107].

Попри несприятливі геополітичні фактори, серйозними перешкодами для залучення інвестицій залишаються корупція, слабка інфраструктура, недостатній захист прав власності та інтелектуальних прав, недосконала робота правоохоронних органів і високий рівень бюрократії [108].

Водночас, зростання торгівлі з ЄС набуває стратегічного значення для України. Серед європейських країн основними постачальниками аграрної продукції залишаються Франція, Німеччина, Польща. Частка імпорту з країн Азії та Америки скоротилася на 1,5% та 1,2% відповідно. Основу імпорту становлять товари критичного значення, такі як какао, риба, алкогольні напої, оливкова олія та цитрусові [109].

Експорт української сільськогосподарської продукції направлений переважно до країн Азії (48% загального обсягу) та ЄС (26%). В ЄС основними партнерами України є Італія, Іспанія та Нідерланди. Основні статті аграрного експорту до ЄС включають готові харчові продукти (2 450,9 млн. дол. США або 19%), жири та олії рослинного та тваринного походження (3 963,0 млн. дол. США або 28%), зернові культури (6 075,4 млн. дол. США або 37%), тощо.. Незважаючи на скорочення виробництва в тваринництві, Україна залишається серед лідерів світового експорту м'яса курятини. До головних ринків збуту української агропродовольчої продукції належать Іспанія (12,4%), Польща (13,3%), Німеччина (11,6%), Нідерланди (11,7%), Франція (10,2%), Італія (11,4%), Великобританія (3,9%), Бельгія (4%), Угорщина (2,7%), Португалія (2,9%) [110].

На сьогоднішній день право експорту до країн ЄС мають вже 288 українських підприємств, з яких 108 здійснюють постачання харчової продукції. Кількість компаній, що виходять на європейський ринок, поступово збільшується. Розвиток експорту сільськогосподарської продукції до ЄС має стратегічне значення не лише для аграрного сектора, але й для економіки країни

загалом, адже останнім часом роль сільськогосподарського експорту набуває дедалі більшої ваги.

За останні роки спостерігається тенденція до збалансування показників зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами між Україною та ЄС. Зростання обсягів експорту протягом досліджуваного періоду свідчить про поступову інтеграцію українського аграрного сектору у світові ринки продовольства [111].

Однак, сировинна спрямованість українського експорту демонструє обмежені можливості товаровиробників щодо закупівлі сучасного обладнання через низьку платоспроможність та технологічну відсталість. Сировина, яка не знаходить достатнього попиту на внутрішньому ринку, експортується до розвинених країн, де її переробляють та повертають на українські ринки у вигляді готової продукції. Така ситуація не тільки витісняє вітчизняних виробників, але й загострює проблему безробіття в країні.

Систематизуючи вищевикладене, можна стверджувати, що аграрний сектор України на даний час є одним із найперспективніших секторів економіки, який демонструє зростання та забезпечує підтримку розвитку сільських територій та збереження національної ідентичності. Загальна структура продукції сільського господарства протягом 2018-2024 рр. мала тенденцію до зменшення частки господарств продукції рослинництва та тваринництва.

Тим не менш, аграрний сектор України стає дедалі більш привабливим для інвесторів завдяки вигідному географічному положенню та сприятливим природно-кліматичним умовам, що дозволяє нарощувати виробництво сільськогосподарської продукції. Окрема увага до аграрного сектору пов'язана із низкою чинників: висока ресурсомісткість та як наслідок значний вплив на екологію; значна частка у ВВП країни (близько 9% станом на 2022 р.) та майже половина експорту країни (47% станом на 2022 р.); високий мультиплікатор інвестицій та зайнятості [112].

Сталий розвиток аграрного сектору можна визначити як якісні за сутністю, адаптивні за природою, людиноцентристські, системні цілеспрямовані зміни, що

повинні забезпечувати підвищення її соціальної прогресивності, економічної ефективності, екологічної стійкості та безпечності [113].

Вихідні дані для оцінки потенціалу аграрного сектору в 2022-2024 рр. за показниками сталого розвитку наведені в табл.2.5. Оцінка індикаторів враховує їх досяжність та відповідність граничному значенню, передбаченому ЦСР («+» – показник вищий за граничний показник, передбачений ЦСР, «-» – показник нижчий за граничне значення, визначене ЦСР).

Таблиця 2.5

Вихідні дані для оцінки потенціалу аграрного сектору в 2022-2024 рр. за показниками сталого розвитку

Індикатор ЦСР			
Ціль 2. Подолання голоду			
Глобальний індекс продовольчої безпеки.			
Продуктивність праці в сільському господарстві.			
Індекс сільськогосподарської продукції.			
Частка с/г угідь під органічним виробництвом.			
Ціль 8. Гідна праця та економічне зростання			
Індекс фізичного обсягу ВВП.			
Частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП.			
Місце України у рейтингу за Глобальним інноваційним індексом.			
Індекс продуктивності праці			
Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад			
Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викидів			
Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво			
Ресурсоемність ВВП.			
Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві зернових культур.			
Ціль 15. Захист екосистем суші			
Площа орних земель (ріллі).			
Частка площі орних земель (ріллі) у загальній території країни.			
Площа сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ).			
Частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання (сіножатей, пасовищ).			
Ціль 17. Партнерство заради стійкого розвитку			
Чистий притік прямих іноземних інвестицій (за даними платіжного балансу).			

Для оцінки потенціалу аграрного сектору за показниками сталого розвитку використано матричний метод (рис.2.14.). Матриця потенціалу – інструмент для

оцінки та розвитку потенціалу відповідного сектора в економіці країни по кожному з напрямків. Проранжуємо 6 обраних ЦСР для аграрного сектору України в залежності від результативності (досяжності) та національного потенціалу. По осі результативності зліва направо вказані ЦСР, граничні показники за якими не досягнуті або повністю досягнуті. Вісь національного потенціалу – знизу вгору вказані ЦСР, для досягнення яких аграрний сектор має низький, середній та високий потенціал.

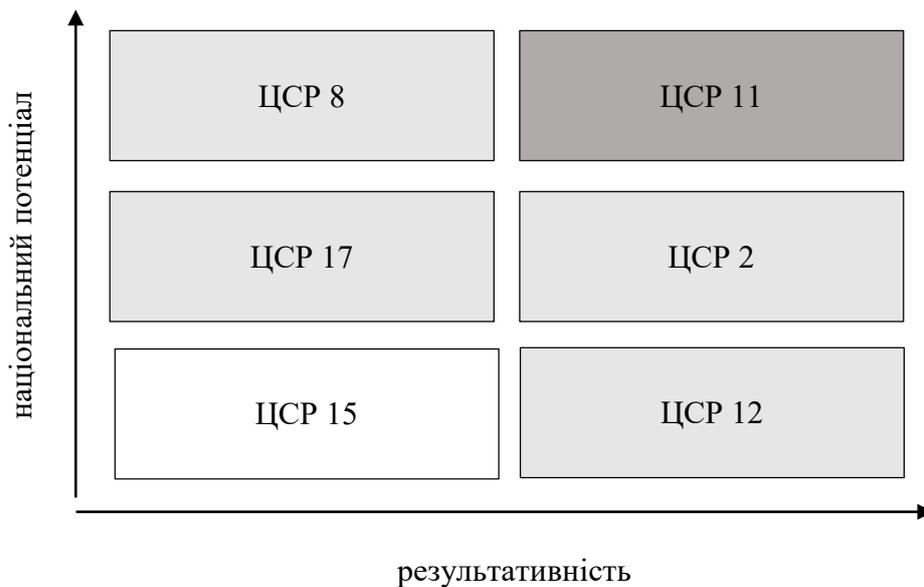

Рис. 2.14. Матриця потенціалу аграрного сектору України за показниками сталого розвитку

У лівому нижньому кутку визначені ЦСР з низьким національним потенціалом їх досяжності країною, у правому верхньому – ЦСР, за якими досягнуті кращі результати та національний потенціал виконання яких досить високий. Матриця наочно показує, які ЦСР досягнуті для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України, які напрямки державної політики треба удосконалити, яким завданням приділити особливу увагу.

Матриця потенціалу аграрного сектору України за показниками сталого розвитку доводить, що ЦСР 11 повністю досягнута. Індикатори виконання ЦСР 2 переважно відповідають граничним значенням показників.

Реалізація завдань згідно ЦСР 8 має відносну результативність та достатній потенціал для досягнення сталого розвитку аграрного сектору. Індикатори ЦСР 12, 17 практично не відповідають граничним значенням, але, враховуючи реалізовані урядом трансформаційні процеси в аграрній політиці, мають потенціал для їх досягнення. Аналіз показників досягнення ЦСР 15 показав, що граничні їх значення на практиці не досягнуті в аграрному секторі, потенціал їх досягнення достатньо низький.

Отже, для досягнення аграрним сектором України сталого розвитку необхідна зважені державна політика, направлена на вирішення комплексу завдань, які гарантують її ефективність та досягнення цільових граничних значень, передбачених ЦСР. Важливими завданнями залишаються впровадження міжнародних стандартів якості та безпечності, гармонізація законодавства України щодо якості продукції із європейськими вимогами, що дозволить підвищити конкурентоспроможність української продукції на зовнішніх ринках. Крім того, гостро стоять питання фінансової підтримки аграріїв напередодні збирального сезону, а також необхідність розробки ефективних програм державної підтримки для фермерів і дрібних селянських господарств, що сприятиме розвитку тваринництва [114].

Враховуючи вищезазначене, головними пріоритетами державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України мають бути: економічна трансформація АПК, розвиток інфраструктури з акцентом на європейські стандарти, підтримка фермерів через створення зерносховищ, забезпечення засобами механізації та фінансування. Слід також інвестувати в місцеві переробні потужності й інфраструктуру для мінімізації експортних проблем, а також сприяти розмінуванню сільськогосподарських земель, зокрема дрібних і середніх господарств (рис.2.15.).

Протягом поступового впровадження Україною законодавчих норм і стандартів ЄС у виробничі процеси та сферу послуг значно спрощується експорт продукції не лише до ЄС, але й до інших країн світу [111, 115].

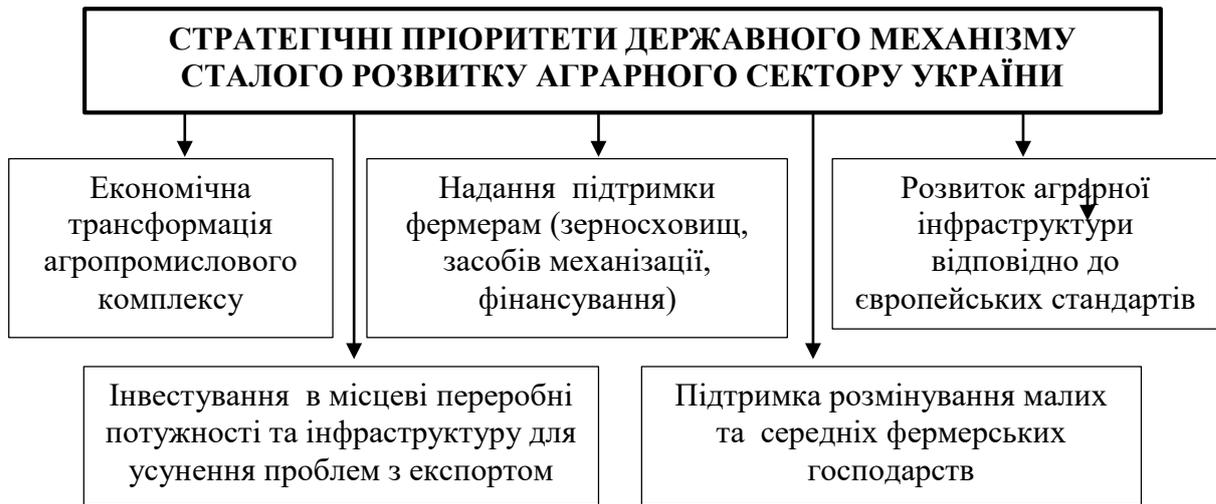

Рис. 2.15. Стратегічні пріоритети державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України

Зважаючи на ці та інші розглянуті в дослідженні чинники, аграрна галузь може стати рушієм економічного розвитку України в період післявоєнної відбудови, що дозволить покращити екологію, покращити рівень розподілу доходів; покращити економічні результати та стійкість аграрних підприємств, тощо.

2.2. Динаміка сталості аграрного сектору України на державному та регіональному рівні

Україна має потужний продовольчий комплекс, здатний закріпити позиції країни на міжнародних ринках ключових агропродовольчих товарів. Завдяки традиційно високому рівню продовольчого експорту Україна залишається одним зі світових гарантів продовольчої безпеки. Основними рисами аграрного сектору, які визначають його важливість, є:

забезпечення продовольством населення країни та світу, адже виробництво продукції сільського господарства в Україні значно перевищує потреби внутрішнього ринку;

забезпечення розвитку технологічно пов'язаних галузей національної економіки, серед яких галузі з переробки (харчова, легка промисловість), транспортування, зберігання та реалізації продукції, а також галузі машинобудування, хімічної промисловості, тощо;

забезпечення надходження валюти в економіку країни, так як частка продукції сільського господарства у загальному експорті складає більше 50%;

забезпечення зайнятості населення країни, адже частка зайнятого населення у віці 15-70 років у сільському, лісовому та рибному господарстві перевищує 17% від загальної кількості зайнятих у країні.

Враховуючи тісний зв'язок аграрного сектору з іншими галузями економіки, а також з промисловістю та торгівлею, можна стверджувати, що розвиток аграрного сектору сприяє підвищенню рівня зайнятості та рівня життя населення, зайнятого в аграрній сфері.

До початку війни Україна входила до п'ятірки найбільших експортерів зернових культур у світі. Експорт становив три чверті від виробленої продукції, тоді як внутрішнє споживання зернових складало лише 20-25%. Україна забезпечувала 10% світового експорту пшениці, понад 47% соняшникової олії та 14% кукурудзи. Щорічні надходження від агропродовольчого експорту приносили країні близько 22 млрд. дол. США (41% від усього експорту) [116].

Україна зберігає статус ключового гравця на світових ринках соняшникової олії та зерна. Завдяки підтримці міжнародних партнерів, країна забезпечує понад 10% глобальної торгівлі цими товарами. У 2023 році було експортовано 5,7 млн. т соняшникової олії до 130 країн світу, 26,2 млн. т кукурудзи до 80 країн, 16,1 млн. т пшениці до 65 країн. В 2024 р. експортовано 18,6 млн. т пшениці, 29,5 млн. т кукурудзи, 2,5 млн. т ячменю і 4,7 млн. т соняшникової олії [67, 117].

Воєнні дії призвели до погіршення ситуації стосовно показників продовольчої безпеки в Україні, а саме: порушення логістичних ланцюгів, зруйнована інфраструктура, окремі господарства та виробництва в регіонах, зменшено кількість виробленого продовольства на працюючих підприємствах.

Попри блокування морських портів, що призвело до скорочення обсягів експорту з 6-7 млн. т на місяць до лише 1,5 млн. т, аграрний сектор України зазнав значних втрат. Через падіння внутрішніх цін нижче рівня собівартості багато підприємств опинилися на межі банкрутства.

Прямі збитки АПК України станом на червень 2023 року оцінюються у 8,7 млрд. дол. США. Втрати через пошкодження техніки сягають 4,7 млрд. дол. США, а збитки від знищення чи крадіжки продукції – близько 1,9 млрд. дол. США. Непрямі втрати галузі, за оцінками, становлять 40,3 млрд. дол. США [67].

Крім того, аграрні домогосподарства постраждали від війни на суму приблизно 2,25 млрд. дол. США за оцінками FAO, з яких близько 0,98 млрд. дол. США збитків завдано в галузі тваринництва, 1,26 млрд. дол. США – рослинництва. Як свідчить структура збитків, завданих Російською Федерацією сільському господарству України із початку повномасштабного вторгнення, категорія пошкодженої та знищеної техніки є найбільшою та становить 5,8 млрд. дол. США із 10,3 млрд. дол. США [67]. Через військовий конфлікт близько 25% господарств зупинили або скоротили виробництво продукції, а в прифронтових регіонах цей показник досягнув 38% [118].

Уражено близько 5% сільськогосподарських земель, втрачені озимі площі перевищують 25%, зрошувані території – понад 70%, ягідники – близько 25%, а сади – близько 20% [119]. Економічні труднощі посилюються через зростання вартості добрив, пального та насіння, а також небезпеки, пов'язані з мінуванням полів. Інфраструктура, включаючи складські приміщення, транспортну логістику та виробничі потужності, зазнала значних руйнувань.

Для оцінювання та отримання комплексної оцінки стану аграрного сектора України, розглянемо такі показники, які є у відкритому доступі на офіційних сайтах державних органів влади та наукових організаціях, які займаються дослідженням агропромислового сектору економіки країни: частка аграрної галузі у ВВП, частка експорту аграрної продукції в загальному експорті, структура та динаміка площі посівів, урожайності та валового виробництва основних сільськогосподарських культур, структура продукції сільського

господарства, динаміка кількості сільськогосподарських тварин та виробництва основних видів продукції тваринництва, експорт сільськогосподарських товарів.

Частка аграрної галузі у ВВП в 2018-2021 рр. поступово збільшувалась, досягнувши значення 10,89% в 2021 році (рис.2.16.) (на основі [110, 120]). В 2022 році у зв'язку з військовим конфліктом даний показник зменшився на 2,67% та склав 8,22%. Зниження частки аграрної галузі у ВВП у 2022 р. пов'язано з наступними факторами: фізичним зменшенням виробництва у зв'язку з військовими діями; зниженням закупівельних цін через зростання вартості логістичних послуг; зростанням майже утричі частки державного управління та обов'язкового соціального страхування з 336,451 млрд. грн. у 2021 р. до 1 097,257 млрд. грн. у 2022 р. В 2023-2024 рр. частка аграрної галузі у ВВП дорівнювала: в 2023 році – 19,6%, в 2024 році – 19,8% [121].

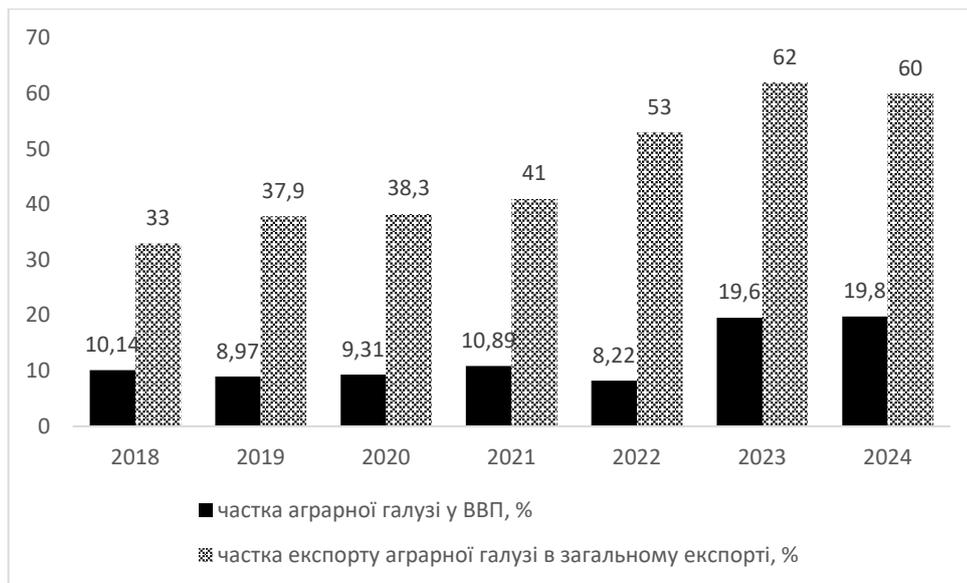

Рис. 2.16. Динаміка розвитку аграрного сектору України в 2018-2024 рр.

До війни частка продукції АПК у структурі експорту України становила 33% у 2018 році та зросла до 47,3% у 2022 році. У 2023 році частка агропродовольчої продукції у загальному експорті досягла рекордних 62%, хоча загальна виручка склала 22,1 млрд. дол. США – на 21% менше за показники 2021 року [110, 112].

В загальному експорті України в 2023 році частка агропродовольчої продукції підвищилась до 62%. Україна в 2023 році експортувала

агропродовольства (групи 1-24 Українського класифікатору товарів зовнішньоекономічної діяльності, а також альбуміни, казеїн, хутро, шкури, вовна та ін.) на суму 22,1 млрд. дол. США. Незважаючи на те, що показник 2023 року на 21% менше рекорду 2021 року у 27,9 млрд. дол. США, він став п'ятим за часів незалежності України [110, 122].

В 2024 році даний показник зменшився та склав 60%. За даними Державної митної служби України у 2024 році країна експортувала агропродовольчої продукції на суму 24,84 млрд. дол. США. Це другий найвищий показник в історії країни після рекорду 2021 року (27,95 млрд. дол. США). Ключовими експортними продуктами залишаються: жири та олії; олійні культури; зернові культури; залишки харчової промисловості; м'ясо та субпродукти; цукор та кондитерські вироби. У цих товарних сегментах спостерігалось одночасне збільшення кількісних і вартісних обсягів продажів на зовнішні ринки [123].

У структурі площі посівів в усіх категоріях господарств України переважають посіви зернових та зернобобових культур з часткою 52% за результатами 2022 р. та 49% за результатами 2024 року. На другому місці – площі посівів технічних культур з часткою 35,4% в 2022 році та 32% в 2024 році. Кормові культури разом із картоплею та овоче-баштанними культурами складають 12,5% за результатами 2022 р. та 19% за результатами 2024 р. (рис. 2.17.) (на основі [110, 120]).

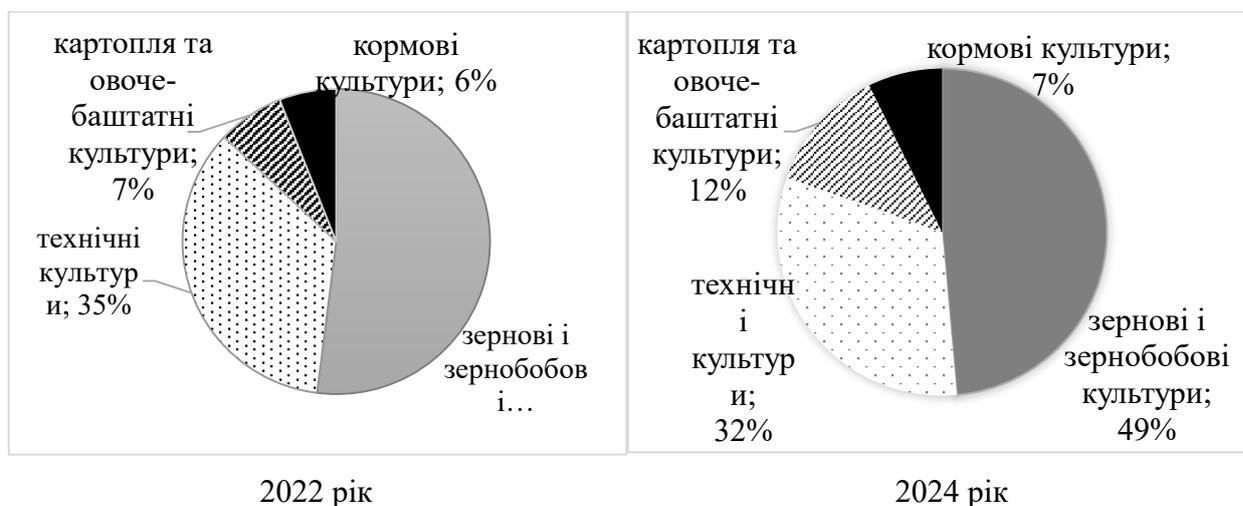

Рис. 2.17. Структура площі посівів в 2022-2024 рр., %

Впродовж 2018-2022 рр. спостерігається динаміка зменшення площі посівів кормових культур, картоплі та овоче-баштанних культур. Відтак, площа кормових культур зменшилася на 1 277,50 тис. га або на 49,2%, площа картоплі та овоче-баштанних культур на 351,90 тис. га або на 17,9%.

У 2023 році структура посівних площ в Україні зазнала змін: посівні площі під зерновими культурами зменшилися, під олійними – збільшилися. Зокрема, посівні площі під зерновими скоротилися на 22% порівняно з 2022 роком та на 45% порівняно з 2021.

Площа посівів коренеплодів, бульбоплодів, овочів відкритого ґрунту та баштанних культур в 2024 році складає 47,1 тис. га, що на 15,9% менше показника 2021 року (56 тис. га). У 2024 році посівна площа під кормовими культурами в Україні склала 8811,3 га, що на 0,4% менше показника 2023 року. Негативна тенденція скорочення площі посівів кормових культур свідчить про зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин та переважання галузі рослинництва в Україні.

Увесь 2022 р. характеризується зменшенням загальної посівної площі в Україні на 4 982,90 тис. га або на 17,6% та площ посівів переважної більшості культур, що стало одним із наслідків повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України у лютому 2022 р. Через війну Україна втратила 19,3% посівних площ, понад 5 млн. га орних земель сьогодні не використовується [110].

У 2023 році загальна посівна площа в Україні склала 22,8 млн. га, що на 2,6% менше, ніж у 2022 році. Загальна посівна площа в Україні у 2024 році склає 7,2 млн. га під олійні культури та майже 5,6 млн га під зернові та зернобобові культури

Динаміка площі посівів кукурудзи після 2022 р. демонструє позитивну тенденцію, зокрема, за рахунок зменшення площі посівів ячменю (ДОДАТОК В, табл.В.1).

Аналіз структури площі посівів за всіма категоріями господарств України впродовж досліджуваного періоду свідчить про збільшення площі посівів

технічних культур. Основною технічною культурою в Україні за структурою площі посівів є соняшник. За результатами 2024 р. частка площі посівів соняшнику склала 10,6% від загальної посівної площі. Також, технічні культури представлені соєю (5,7%), ріпаком (2,6%) та цукровим буряком фабричним (0,6%) [110, 124-125].

Позитивна динаміка збільшення площі посівів технічних культур пояснюється збільшенням площі посівів соняшнику, сої та ріпаку, зокрема, за рахунок скорочення посівних площ кормових культур, картоплі та овоче-баштанних культур, а також цукрового буряка фабричного.

Через зміну структури посівних площ на користь більш рентабельних культур, таких як олійні, вдалося частково компенсувати витрати агровиробників. Сприятливі погодні умови сприяли росту обсягів виробництва рослинницької продукції, хоча кризовий стан тваринницького сектору залишається проблемою. Це найбільше позначилося на м'ясо-молочній галузі через скорочення виробництва у приватних господарствах.

У розрізі категорій господарств 70% площі посівів обробляють сільськогосподарські підприємства. Решту площі, до 30%, обробляють господарства населення. Таке співвідношення у структурі площі посівів зберігається протягом досліджуваного періоду.

Органічний ринок України також зазнав втрат, скоротившись приблизно на 35%. Однак, поступово відбувається відновлення галузі: вже понад 170 сертифікованих операторів працюють у рамках законодавства щодо органічного виробництва. Помітне пожвавлення у цьому сегменті спостерігається у 2023-2024 роках [84].

У структурі продукції сільського господарства України переважає рослинництво з часткою 80,4% у 2024 р. (ДОДАТОК В, табл. В.2). Впродовж 2018-2024 рр., частка рослинництва зросла на 9,9 в. п. демонструючи позитивну динаміку нарощування обсягів виробництва. Частка підприємства (73,5% у 2024 р.) суттєво переважає над часткою господарств населення (26,5% у 2024 р.) у виробництві валової продукції рослинництва [110, 126].

У період війни площа ріллі зменшилася на 1,9 млн га, а багаторічних насаджень – на 9 тис. га. Приблизно 1 млн. га потребує розмінування. Зростання вартості виробничих процесів через підвищення цін на пальне, добрива та посівні культури суттєво вплинуло на сектор. Виробничі обсяги у рослинництві скоротилися до 35-40% порівняно з попереднім роком, що викликано зменшенням площ посіву, та зниженням показників врожайності.

В 2023 році Україна зібрала 59,8 млн. т зернових і зернобобових, а також 21,8 млн. т олійних культур, Врожай кукурудзи перевищив 31 млн. т, що відповідає зростанню на 18,5%. Цьому сприяла дуже висока середня врожайність (7,81 т/га), що є другим кращим показником в історії України [67].

Врожай пшениці зріс на 4% (до 21,6 млн. т). Врожайність була максимальною за всю історію України – 4,64 т/га. Врожай ячменю скоротився на 2%, до 5,5 млн. т. Основною причиною було скорочення площ збирання цієї культури на 14%.

Загалом було зібрано 59,8 млн. т зернових і зернобобових культур, що на 11% більше за показник 2022 року. Проте це на 16,5% менше середнього обсягу за п'ять років, що передували військовому вторгненню в 2022 році. Врожай олійних культур становив 21,8 млн. т, що відповідає зростанню на 20% до 2022 року.

Вага зібраного насіння соняшника зросла на 13%, до майже 12,8 млн. т, причому посівні площі навіть скоротилися на 1%. Україна зібрала рекордний врожай ріпака – 4,2 млн т (+26%) з рекордної площі 1,43 млн. га (+24%). Ще одним історичним рекордом став врожай сої – 4,74 млн. т (+38%), зібраний з рекордної площі 1,83 млн. га (+20%) [67].

Аналіз валового збору основних культур в 2018-2024 рр. (рис.2.18.) показав, що основними зерновими та зернобобовими культурами в Україні є пшениця, ячмінь та кукурудза (на основі [126-127]).

Частка тваринництва у період 2018-2024 рр. коливається у межах від 18,6% (2021 р.) до 29,5% (2018 р.), демонструючи негативну тенденцію зниження обсягів виробництва. В 2024 році частка тваринництва складає 19,6%, що більше

показника 2023 року (18,9%). Частка підприємств зросла із 40,6% у 2018 р. до 60,9% у 2024 р., або на 20,3 в. п.

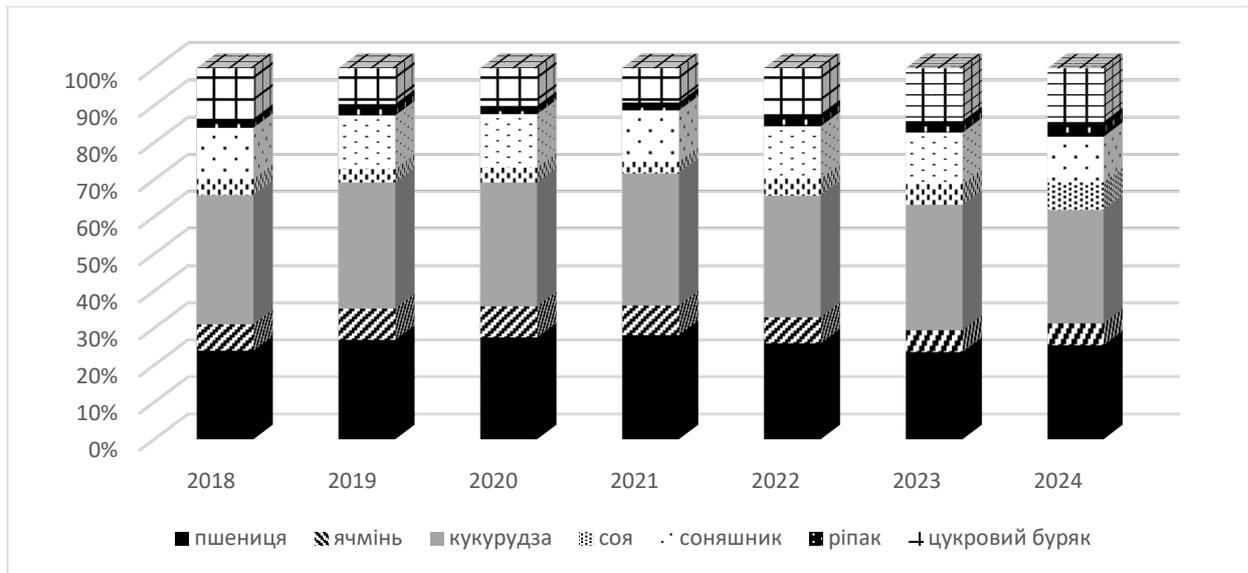

Рис. 2.18. Валовий збір основних культур в 2018-2024 рр., млн. т

Тваринництво в Україні представлено в основному вирощуванням ВРХ, свиней, вівць та кіз, а також птиці. Згідно аналізу динаміки поголів'я сільськогосподарських тварин впродовж 2018-2024 рр., кількість ВРХ зменшилася на 55,5%, свиней – на 43,2%, вівць та кіз – на 51,3%, птиці – на 7,9%.

Щороку кількість сільськогосподарських тварин, у порівнянні із попереднім періодом, знижується. Найбільший стрибок масового скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин спостерігається у 2014 та 2022 рр. (ДОДАТОК В, табл. В.3). У порівнянні із динамікою зниження кількості ВРХ, свиней, овець та кіз, скорочення птиці є незначним.

Періоди зниження кількості птиці змінюють періоди приросту компенсуючи попередній обсяг скорочення (рис.2.19.) (на основі [110, 129]).

Загалом в 2023 році підвищились обсяги виробництва: м'яса яловичини вироблено більше на 4 тис. т (272 тис. т), птиці – більше на 32 тис. т (1285 тис. т). Виробництво м'яса птиці 2024 року збільшилось на 1,6% та становить 1853,9 тис. т. Виробництво яловичини в 2024 році зменшилось на 7,2%, складає 384,7 тис.т. Збільшення власного виробництва дало змогу зменшити імпорт усіх трьох видів м'яса на 52 тис. т – до 108 тис. т. В 2024 році імпорт птиці становив 44,9

тис. т, що на 25% менше, ніж 2023 року, свинини – 2,3 тис. т (в 5,7 раза менше показника 2023 року). В 2024 році обсяги імпорту охолодженої яловичини збільшився на 128%.

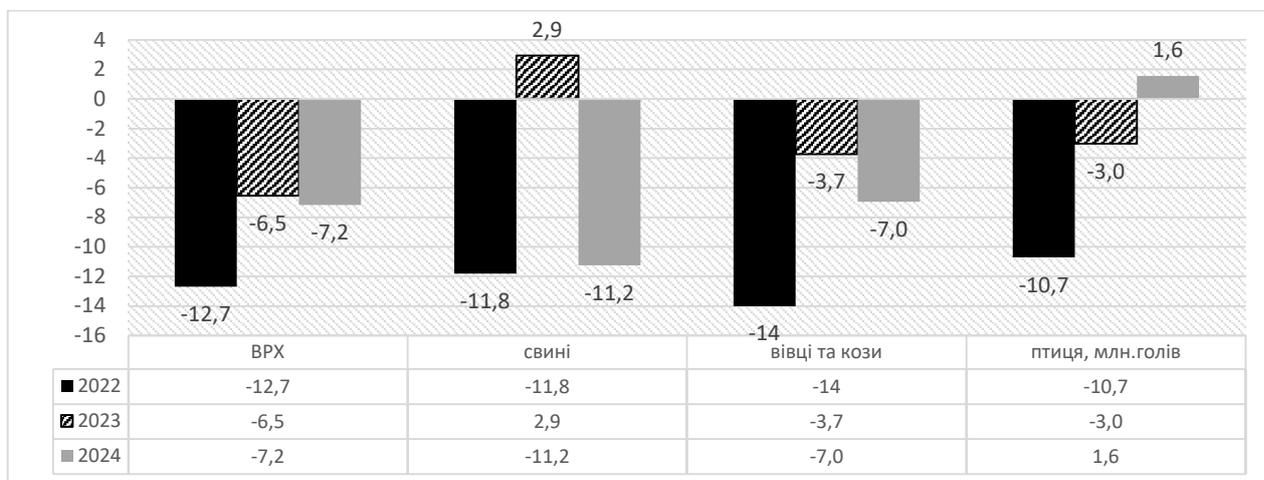

Рис. 2.19. Динаміка кількості сільськогосподарських тварин у 2022-2024 рр., у % до попереднього року

На початок 2024 року поголів'я ВРХ у всіх господарствах України становило приблизно 2233,6 тис. голів, що на 3,3% менше, ніж торік. Зокрема кількість корів становила 1290,2 тис. голів, показуючи падіння на 4,9%. При цьому близько 29% тварин утримували агропідприємства, а решта 71% – господарства населення. У категорії агропідприємств за рік поголів'я ВРХ зменшилось на 29,5 тис. голів (-3,2%), а кількість корів скоротилася на 20,7 тис. (-5,5%). У господарствах населення було зафіксовано падіння на 44 тис. голів (-3,3%), з яких корови скоротилися на 41,9 тис. (-4,6%) [67, 129].

Січнем 2025 року кількість ВРХ прогнозується на рівні 2001,6 тис. голів, що на 7,2% менше порівняно з попереднім роком. Кількість корів, відповідно, очікується на рівні 1154,7 тис. голів (-10,5%). Домінування серед утримувачів змінилося: частка агропідприємств зросла до 46,6%, тоді як господарств населення зменшилася до 53,4%. У 2024 році господарства агропідприємств змогли компенсувати частину втрат завдяки приросту поголів'я (+16,6 тис., +1,6%) та корів (+5,8 тис., +1,4%). Натомість господарства населення зазнали

значного скорочення: ВРХ на 166,8 тис. голів (-13,5%), а корови – на 111,9 тис. (-12,7%) [129].

Такий стійкіший стан аграрних підприємств частково пояснюється їхньою здатністю релокувати ферми до безпечних регіонів України. Зростання поголів'я саме в менш ризикових географічних зонах підтверджує цю тенденцію [130].

Щодо експорту сільськогосподарської продукції, довоєнний 2021 рік показав важливість рослинництва для галузі: воно забезпечило 15,5 млрд. дол. США або 56% загального обсягу експорту завдяки продажу зернових. Жири і рослинні олії – насамперед соняшникова олія – склали 7,0 млрд. дол. США або 25%. Готові продукти харчування дали 3,8 млрд. дол. США чи 14%, переважно через макуху соняшнику. Лише 1,4 млрд. дол. США або 5% експорту було забезпечено галуззю тваринництва (головним чином м'ясо птиці) [67].

Оцінки фахівців Інституту аграрної економіки свідчать про можливість рекордного експорту у 2022 році – якби не повномасштабна військова агресія РФ, яка призвела до значних втрат логістичної інфраструктури та скорочення виробництва. За даними Української асоціації аграрного експорту експорт за цей період виявився на 35% меншим, ніж у 2021 році. Проте позитивну динаміку продемонстрували товари з доданою вартістю – молочні продукти, борошно, яйця, кондитерські вироби та макарони.

Структура аграрного експорту України за 2022-2024 рр. залишається відносно стабільною (рис.2.20.) та доводить, що головними експортними продуктами є кукурудза, пшениця та олія.

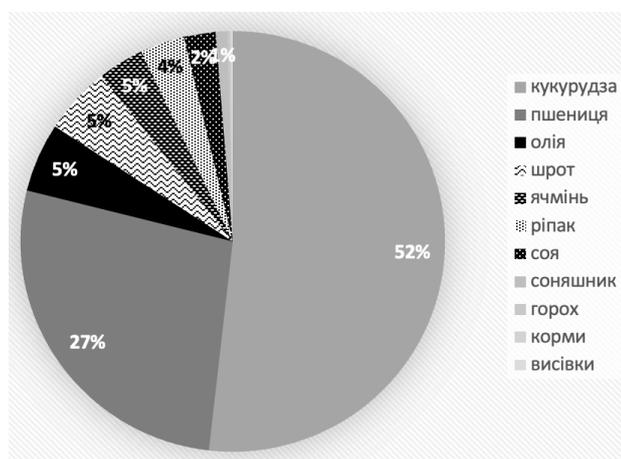

Рис. 2.20. Структура аграрного експорту України в 2024 році [131]

Серед ключових країн, в які направляється вітчизняний аграрний експорт, можна виділити Китай, Іспанія, Туреччина, Італія, Нідерланди (рис.2.21.).

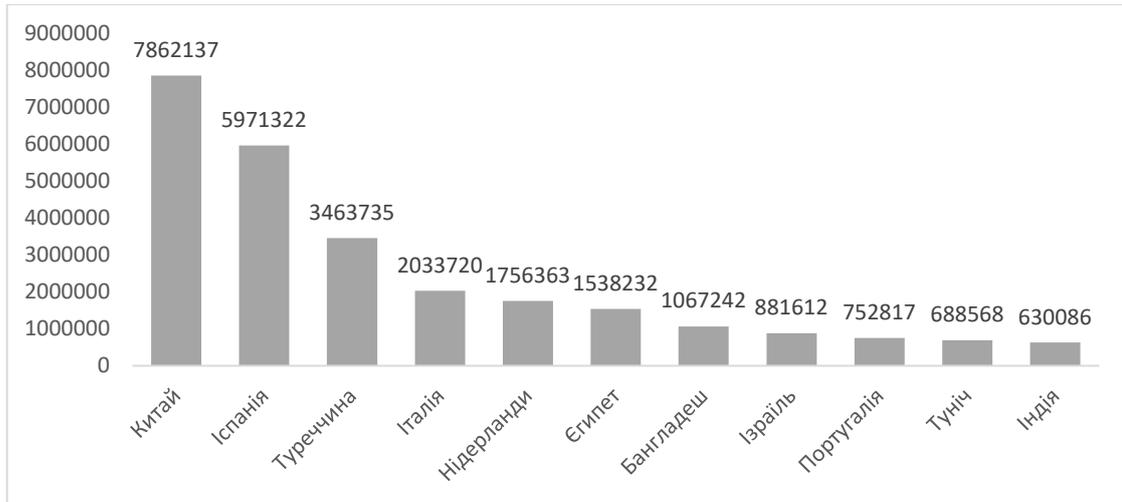

Рис. 2.21. Географія аграрного експорту в 2024 р., т [131]

Попри загальні труднощі аграрний сектор показав стійкість до війни, продовжуючи забезпечувати внутрішній і зовнішній ринки сировиною та продуктами харчування.

Разом із тим для подальшого розвитку українського АПК виділяють ключові виклики: адаптацію до змін клімату; стимулювання пропозиції в умовах слабого внутрішнього попиту; посилення санітарних і фітосанітарних контролів для забезпечення безпеки продукції; збільшення частки продукції переробки та трансформація структури експорту; необхідність створити сприятливі умови для доступу вітчизняних експортерів на зовнішні ринки та забезпечити диверсифікацію товарних позицій експорту [132].

Через бойові дії та мінування території у 2022 р. сільгоспвиробники не могли використовувати до 30% полів для посіву (що сягало 5 млн. га); у 2023р. 25% площ були непридатними для використання [89]. В 2024 році близько 139 тис. км² залишається потенційно замінованою. Руйнування Каховської гідроелектростанції також завдало значних втрат земельним ресурсам та аграрному сектору.

У сфері сільського, лісового та рибного господарства 21% підприємств у 2022 році зазнали чистих збитків, тоді як у 2021 році таких підприємств було

лише 11%. Рентабельність діяльності галузі у 2022 році становила 14,1%, що суттєво менше порівняно з 37,8% у 2021 році. Крім того, обсяг капітальних інвестицій у аграрний сектор зменшився на 26,1% і склав 51439 млн. грн. у 2022 році [67].

Наразі потужності одночасного зберігання зруйнованих зерносховищ оцінюються у 8,2 млн. т, а пошкоджених зерносховищ — у 3,25 млн. т [67].

Бойові дії, вимушене переміщення населення та призов чоловіків до Збройних Сил України призвели до дефіциту кадрів у аграрному секторі. Згідно з опитуванням асоціації «Свинарі України», 26% господарств повідомляють про недостатню кількість виробничого персоналу (технологів, ветеринарів, операторів), а ще стільки ж відчують нестачу допоміжних працівників (слюсарів, електриків тощо). Водночас 48% респондентів зазначають кадровий дефіцит у суміжних напрямках аграрної сфери – серед водіїв, трактористів, механіків, агрономів [133].

Головними бар'єрами для розвитку аграрного сектора України в умовах повномасштабної війни можна виділити: дефіцит фінансових ресурсів через зростання собівартості виробництва; зменшення засобів захисту рослин та добрив, спрощення процесів сільськогосподарського виробництва, тощо (рис.2.22.).

Відновлення аграрного сектора на сучасних основах сприятиме активізації суміжних галузей економіки: перероблення агропродукції, виробництво добрив, аграрне машинобудування, біоенергетика та цифровізація аграрного виробництва й логістики через ІТ-технології. Важливо забезпечити інформування потенційних інвесторів про перспективи цих сфер, проводити моніторинг потреб агропідприємств та стимулювати взаємодію між секторами. Формування агропродовольчих кластерів, залучення інвестицій в диверсифікацію агробізнесу та створення умов для локалізації суміжних виробництв у різних регіонах України повинні стати пріоритетними кроками [67].

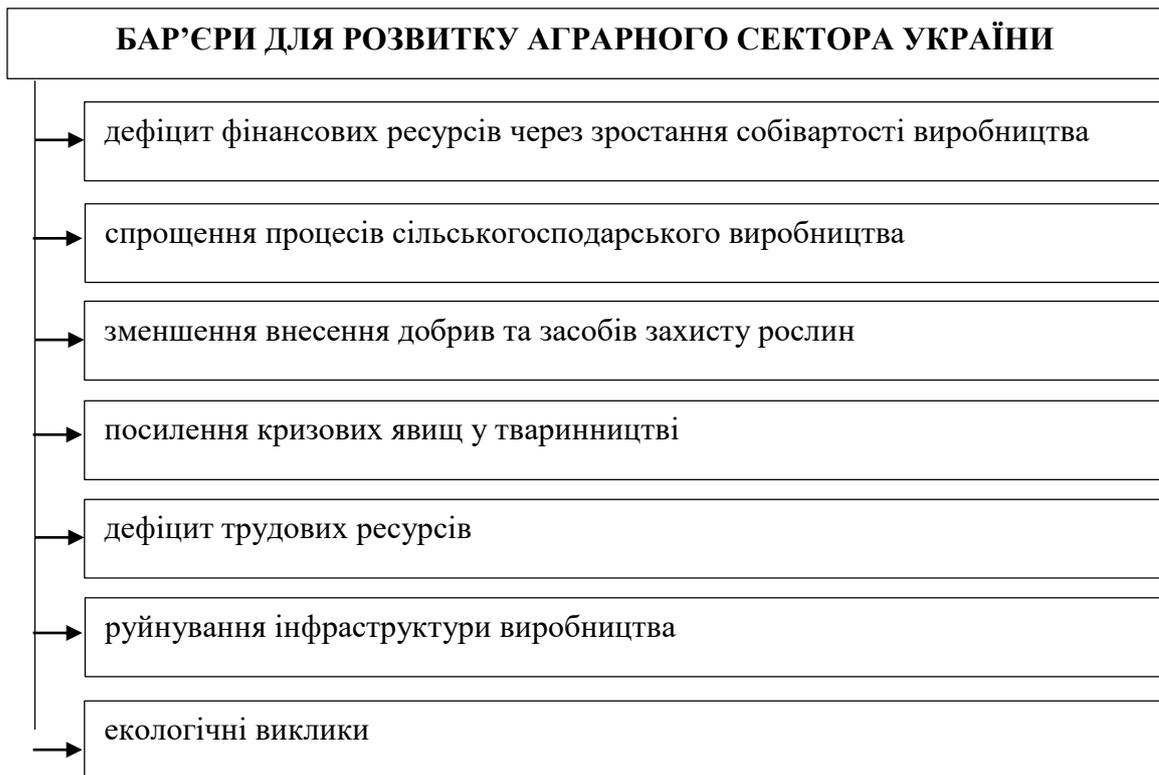

Рис. 2.22. Ключові бар'єри для аграрного сектора України в умовах повномасштабної війни

В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів та інституціональних змін в економіці України особливу роль відіграє ефективне функціонування та розвиток аграрного сектору на регіональному рівні. Ринкові спостереження надають об'єктивну інформацію про стан, тенденції розвитку і проблемні аспекти аграрного сектору в регіоні, які дозволяють отримати конкурентні переваги і мінімізувати ризик у господарській діяльності.

Розглядаючи сталий розвиток аграрного сектору конкретного регіону, варто звернути увагу на такі чинники, як посилення економічної самостійності регіонів і створення сприятливих умов для їх соціально-економічного розвитку. Аналіз такого важливого макроекономічного показника, як валовий регіональний продукт (ВРП), протягом 2018-2021 рр. має позитивну тенденцію до зростання (показник в 2021 році збільшився в 1,3 рази в порівнянні з показником 2018 року), що вказує на сталість розвитку аграрного сектору

економіки (рис. 2.23.) (на основі [134]). Дані показника в 2022-2024 рр. на офіційному сайті Державного комітету статистики України не оновлювались.

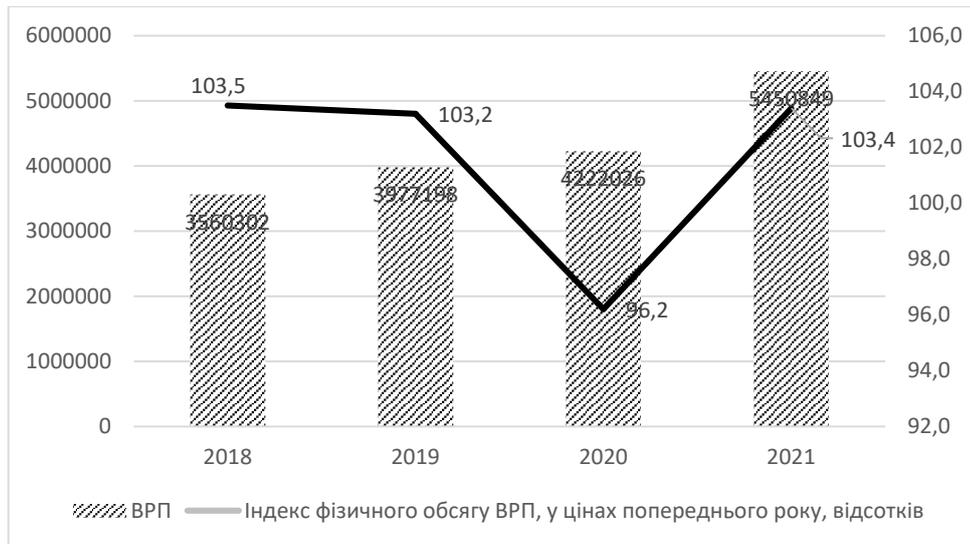

Рис. 2.23. Динаміка ВРП України в 2018-2021 рр., млн. грн.

Аналіз ВРП в 2018-2021 рр. в регіонах України доводить, що показник протягом 2018-2021 рр. має тенденцію до збільшення. В 2019 році найбільші темпи зростання ВРП характерні для Волинської (125,13%), Чернівецької (122,87%) та Львівської областей (120,97%). В 2020 році найбільші темпи зростання ВРП характерні для Хмельницької (116,11%), Одеської (111,71%) та Київської (110,87%) областей. В 2021 році серед лідерів за темпами розвитку ВРП можна виділити Донецьку (137,33%), Полтавську (141,54%) та Дніпропетровську (146,95%) області (ДОДАТОК В, табл.В.4) [134].

Значення індексу сільськогосподарської продукції в 2018-2024 рр. містить різкі стрибки у динаміці, що свідчить про нестабільні умови функціонування аграрного сектору (табл.2.9).

Даний показник протягом 2018-2020 рр. зменшувався у всіх регіонах України. Після відновлення в 2021 році спостерігається різке зменшення індексу сільськогосподарської продукції в 2022 році, як наслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації.

Серед лідерів регіонів за індексом сільськогосподарської продукції в 2022 році можна виділити Львівську (103,4%), Закарпатську (100,5%), Полтавську

(99,7%), Івано-Франківську (98,1%), Волинську області (97,0%). Регіонами з найменшим індексом сільськогосподарської продукції в 2022 році є Донецька (26,5%), Запорізька (25,1%), Херсонська області (4,9%) – регіони, які зазнали масштабних збитків в умовах збройного конфлікту.

Таблиця 2.9

Динаміка індексу сільськогосподарської продукції на регіональному рівні
в 2018-2024 рр., % [135]

Регіон	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Вінницька	110,6	101,1	85,2	122,1	81,7	118,7	93,2
Волинська	103,2	101,3	100,4	102,8	97,0	100,1	103,3
Дніпропетровська	102,7	110,0	85,7	122,3	80,9	115,4	86,3
Донецька	90,6	121,6	95,8	108,0	26,5	102,5	70,6
Житомирська	111,9	100,9	95,3	112,2	83,5	106,8	105,7
Закарпатська	107,0	100,9	96,5	91,9	100,5	103,2	98,4
Запорізька	85,6	129,5	88,4	117,4	25,1	62,9	86,5
Івано-Франківська	101,3	97,2	103,5	105,5	98,1	102,7	102,5
Київська	123,8	91,7	83,9	119,0	79,2	122,0	96,8
Кіровоградська	120,6	107,6	70,5	146,3	86,5	110,2	86,3
Луганська	109,2	114,4	88,6	107,4	29,8	81,5	95,8
Львівська	103,8	100,8	104,4	107,6	103,4	100,7	107,9
Миколаївська	106,0	107,0	76,1	147,0	56,2	130,7	92,8
Одеська	101,1	88,4	61,0	192,0	68,5	122,7	106,7
Полтавська	124,0	95,7	88,8	109,6	99,7	103,3	86,7
Рівненська	102,5	99,4	103,0	102,0	95,8	105,6	105,3
Сумська	111,5	100,0	103,7	90,1	93,7	99,0	92,3
Тернопільська	103,9	97,8	100,0	113,4	95,3	108,6	102,9
Харківська	106,0	102,5	98,0	98,3	44,2	139,9	101,2
Херсонська	100,5	104,7	94,6	113,9	4,9	90,2	159,2
Хмельницька	102,6	97,0	97,4	113,6	89,8	109,2	103,8
Черкаська	122,8	97,7	78,7	134,9	87,3	113,8	91,5
Чернівецька	105,3	95,6	99,8	109,2	91,9	108,5	98,6
Чернігівська	111,1	97,8	102,9	105,8	79,2	115,2	103,3

Заходи щодо відновлення аграрного сектору, реалізовані урядом, доводять їх ефективність, оскільки в 2023 році показники індексу сільськогосподарської продукції в регіонах значно покращились. В 2023 році перші позиції за обраним показником посідають Харківська (139,9%), Миколаївська (130,7%), Одеська (122,7%), Київська (122,0%) та Вінницька (118,7%) області. Аутсайдерами за індексом сільськогосподарської продукції в 2023 році є Херсонська (90,2%), Луганська (81,5%), Запорізька (62,9%) області [135].

Серед лідерів регіонів за індексом сільськогосподарської продукції в 2024 році можна виділити Херсонську (159,2%), Львівську (107,9%), Одеську (106,7%), Рівненську (105,3%), Житомирську (105,7%) області. Регіонами з найменшим індексом сільськогосподарської продукції в 2024 році є Кіровоградська (86,3%), Дніпропетровська (86,3%) та Донецька (70,6%) області.

Аналіз динаміки продукції сільського господарства у постійних цінах в 2018-2023 рр. на регіональному рівні в 2018-2022 рр. (ДОДАТОК В, табл.В.5) показав, що лідерами за даним показником є: в 2019 році – Запорізька (130,9% темпів зростання в порівнянні з попереднім роком), Донецька (122,6% темпів зростання), Луганська області (115,3%); в 2021 році – Одеська (192,0%), Миколаївська (147,0%), Кіровоградська (146,3%) області; в 2023 році – Миколаївська (151,2%), Закарпатська (147,0%), Харківська (139,9%) області, в 2024 році – Херсонська (159,2%), Львівська (107,9%), Одеська (106,7%) області.

Визначення цих індикаторів є важливим аспектом оцінювання стану та тенденцій розвитку аграрного сектору, формування макроекономічної державної політики.

Підвищення продуктивності праці є ключовим фактором конкурентоспроможності економіки. У ринковій економіці продуктивність праці прямо впливає на сукупну пропозицію товарів і послуг. Аналіз динаміки продуктивності праці в сільському господарстві України (ДОДАТОК В, табл.В.6) показав позитивні результати зростання показника в галузі у всіх регіонах України протягом останніх 5 років. В сільському господарстві в 2023 році найбільше зростання продуктивності праці характерне для Запорізької (171,9%), Київської (158,2%), Миколаївської (152,9%) областей. Найбільші темпи зростання продуктивності праці в рослинництві в 2023 році в порівнянні з 2022 роком мають Запорізька (184,4%), Донецька (172%), Київська (177,2%) області, в тваринництві – Хмельницька (141,9%), Житомирська (133%), Івано-Франківська (123,1%) області [137].

Отже, можна стверджувати, що в Україні неоднорідні умови для сільськогосподарських виробників стають суттєвою перешкодою для

ефективності їх діяльності. Серед ключових факторів зростання продуктивності праці можна виділити:

організаційно-економічні – включають вдосконалення організації виробництва й праці, оптимізацію нормування та усунення простоїв;

техніко-економічні – передбачають модернізацію техніки і технологій, комплексну механізацію й електрифікацію виробництва;

соціально-економічні – охоплюють підвищення стимулів для працівників, покращення умов праці та відпочинку, а також сприяння професійному розвитку персоналу.

природно-кліматичні – клімат, родючість ґрунтів, продуктивність тварин [138].

Найважливішим фактором для підвищення продуктивності праці в аграрному секторі є впровадження передових технологій та сучасного обладнання [139].

Зважаючи на виділені фактори, можна стверджувати, що на сьогодні досягнутий в сільськогосподарському виробництві рівень продуктивності праці України не відповідає сучасним вимогам та наявним матеріально-технічним та природним ресурсам.

В умовах війни першочерговим завданням аграрного сектора стало надійне постачання населенню сільськогосподарської продукції та продовольства, і суттєва роль належить фермерським та особистим селянським господарствам, особливо в розвитку та збереженні ланцюгів постачання продукції та локальних ринків. В умовах економічної та політичної нестабільності більш уразливими виявилися великі сільськогосподарські підприємства, а фермерські та особисті селянські господарства проявили свою стійкість [140].

Окрім збитків, спричинених знищенням фізичних активів, українські виробники сільгосппродукції зазнають втрат, спричинених, зокрема різким падінням доходів і збільшенням собівартості виробництва (ДОДАТОК В, табл. В.7). Ці втрати охоплюють наслідки скорочення виробництва в рослинництві та тваринництві, зниження внутрішніх цін, викликане перебоями в експорті, і

підвищення витрат виробництва. Дані табл. В.7 показують, що найбільше збитків в 2023 році отримали фермерські та особисті селянські господарства Донецької (912 млн. дол. США), Миколаївської (476 млн. дол. США), Київської (456 млн. дол. США) та Чернігівської (234 млн. дол. США) областей. До регіонів з найбільшими втратами можна віднести Івано-Франківську (667 млн. дол. США), Чернівецьку (377 млн. дол. США), Закарпатську (316 млн. дол. США) області [141].

Питання екологізації економіки набуває особливого значення у контексті інтеграції української економіки до європейського простору, що формує нові підходи до організації екологічно орієнтованої співпраці. У рамках Угоди про асоціацію Україна має ряд зобов'язань у сфері екології та захисту довкілля, однак рівень виконання прописаних в УА завдань, за даними онлайн-системи моніторингу «Пульс Угоди», за напрямом «Навколишнє природне середовище та цивільний захист» за 2024 рік склав 100% (за 2023 рік – 0%, за 2022 рік – 100%, за 2021 рік – 57%, за 2020 р. - 86%, у 2019 р. – 71%, у 2018 р. – 73%) [142].

Регіони, що мають найбільші об'єми викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів, в 2020-2024 рр. – Дніпропетровська, Івано-Франківська, Черкаська області (ДОДАТОК В, рис.В.1.) (на основі [98]).

Євроінтеграційний шлях України стикається з численними геополітичними викликами: глобалізація фінансових ринків, вплив геостратегічного трикутника США – ЄС – Росія, пандемія і дезінтеграційні процеси всередині ЄС. За таких умов інтеграція України до ЄС залишається складним завданням, яке поки не принесло очікуваних позитивних змін у соціально-економічній сфері.

Оцінка інтеграції України до ЄС в регіональному контексті є надзвичайно важливою. Останній аналіз у цьому напрямку був проведений центром «Нова Європа» в 2021 році, коли досліджували динаміку зближення українських регіонів із ЄС через відповідність 49 визначених індикаторів у дев'яти ключових сферах: інфраструктура, економічна інтеграція, локальна демократія та

підзвітність, культурна, наукова, освітня співпраця, екологічна, енергетична політика, охорона здоров'я, гендерна рівність, ширше партнерство та комунікація процесу євроінтеграції [143].

За результатами рейтингу 2021 року, Львівська область стала лідером з євроінтеграції. До трійки найуспішніших регіонів також увійшли Київ, який посів перше місце в секторі економічної інтеграції, та Вінницька область, що втретє увійшла до числа лідерів і стала найкращою в секторі локальної демократії та підзвітності.

З урахуванням викликів сучасності та з урахуванням затяжного військового конфлікту доцільним є проведення оцінки сталого розвитку регіонів в умовах євроінтеграції на основі аналізу індикаторів досягнення завдань ЦСР аграрного сектору, дослідження яких проведено в п.2.1.

Для оцінки сталого розвитку аграрного сектора регіонів в умовах євроінтеграції обрано проаналізувати наступні показники аграрного сектору: ВРП, індекс сільськогосподарської продукції, продукція сільського господарства у підприємствах за регіонами, продуктивність праці в підприємствах, втрати в умовах війни особистих селянських та фермерських господарств, викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин від стаціонарних джерел викидів.

В

и Оцінювання здійснено методом пропорційного рейтингування – від кращого досягнення індикатора до гіршого, використовуючи вбудовану функцію РАНГ (1) в MS Excel:

д

н

і

$$\text{РАНГ}(a_i; \text{масив}; k), \quad (2.1)$$

де a_i – значення показника, для якого визначається ранг;

д масив – посилання на дані, які ранжуються (в нашому випадку – показники аграрного сектору);

н

і

д

л

k – число, яке визначає спосіб упорядкування (якщо $k=0$, то ранг визначається для списку, відсортованого в порядку убутання, інакше – у порядку зростання).

При проведенні рейтингування відібрано найбільше (найменше, якщо воно є оптимальним) значення по кожному показнику.

Оцінка сталого розвитку аграрного сектора регіонів в умовах євроінтеграції у 2024 році за кожним із обраних індикаторів дозволила виділити

Таблиця 2.10

Оцінка сталого розвитку регіонів України в 2023 році

№ п.п	Сектор	Регіони – лідери секторального рейтингу
Р	ВРП	Дніпропетровська область
І	Індекс сільськогосподарської продукції	Херсонська область
В	Продукція сільського господарства у підприємствах за регіонами	Вінницька область
П	Продуктивність праці в підприємствах:	Тернопільська область
	сільського господарства	
	рослинництва	Сумська область
	тваринництва	Вінницька область
О	Втрати фермерських та особистих селянських господарств в умовах війни	Рівненська область
	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів	Дніпропетровська область

Зведений рейтинг сталого розвитку аграрного сектора регіону складається із загальної суми рейтингів, набраної регіоном за всіма індикаторами за вказаний період.

Оцінка сталого розвитку аграрного сектора регіону в умовах євроінтеграції у 2024 році (рис.2.24.) дала змогу виділити Львівську (50 балів), Тернопільську (65 балів), Хмельницьку (69 балів), Житомирську (70 балів), Рівненську (73 бали) області, як регіони з найкращим результатом досягнення сталого розвитку аграрного сектора в умовах євроінтеграції.

Львівська область має найвищі результати щодо сталого розвитку аграрного сектора в країні, що пояснюється достатнім ресурсним потенціалом регіону та ефективною реалізацією державної стратегії сталого розвитку (50

балів). До регіонів з найгіршим результатом досягнення сталого розвитку аграрного сектора в умовах євроінтеграції за даними розрахунками можна віднести Луганську (142 бали), Закарпатську (147 балів) та Запорізьку (150 балів) області.

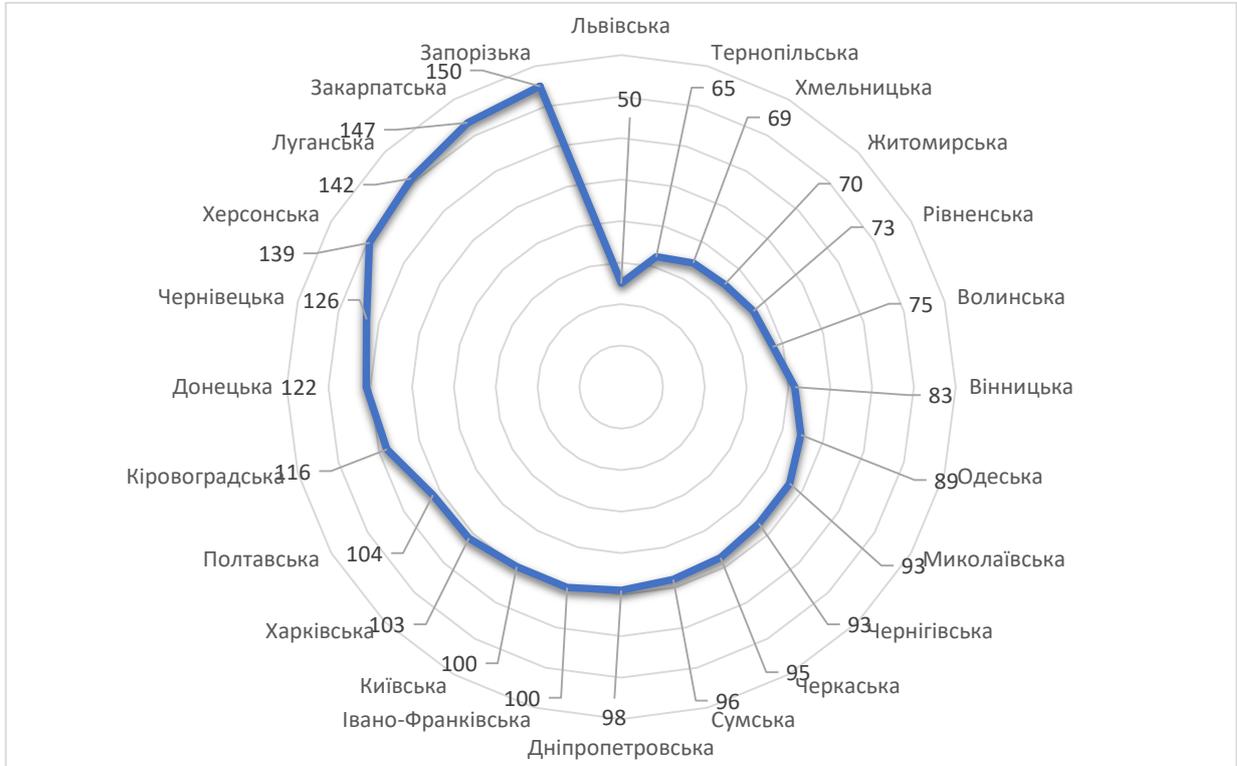

Рис. 2.24. Рейтинг сталого розвитку аграрного сектора регіонів в 2024 році

Таким чином, на сучасному етапі якісних трансформаційних економічних реформ в Україні одним з головних детермінантів зміцнення позитивних тенденцій у соціально-економічному розвитку держави й пріоритетним завданням державної регіональної політики є забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в усіх регіонах на основі найефективнішого й комплексного використання їхнього ресурсного потенціалу [144].

Соціально-економічні перетворення об'єктивно вимагають докорінної перебудови аграрного сектору шляхом урегулювання законодавчої бази, соціально-економічних відносин, зокрема у сфері земельних відносин, створення механізмів підтримання конкурентоспроможного виробництва на основі вивіреної світовою практикою системи ціноутворення, формування стимулюючої фінансово-кредитної та податкової політики, створення ринкової

інфраструктури та нових типів сучасних ринків продовольчих ресурсів, матеріальних засобів виробництва та робочої сили. За таких умов доцільним є використання європейського досвіду державного регулювання сталим розвитком аграрного сектору, враховуючи обраний європейський вектор розвитку України [140].

При цьому одним із важливих завдань в реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України є інтенсивне й комплексне використання наявного ресурсного, виробничого, фінансового потенціалу кожного регіону в рамках стратегії управління.

2.3. Механізми секторальної євроінтеграції аграрного сектору України

Стратегічне партнерство між Україною та ЄС базується на спільних цінностях і прагненнях. Воно відіграє важливу роль у забезпеченні миру, стабільності та прогресу в Європі. Україна завдяки своєму географічному положенню, розмірам і ресурсам залишається ключовим гравцем у регіоні.

В умовах стійкої глобальної співпраці світова торгова політика підтримували добре функціонуючий глобальний сільськогосподарський ринок (рис.2.25.), а сільськогосподарські глобальні мережі постачань розвиваються у бік більшої регіоналізації. Торгівля сільськогосподарською продукцією виявилася стійкішою, ніж промислова торгівля, проте на неї вплинула трансформація глобальних мереж поставок.

Сучасний глобальний ринок агропродовольчих товарів менш сконцентрований і децентралізований, через більшу участь країн з низьким і середнім рівнем доходу. Регіоналізація торгівлі сільськогосподарською продукцією – тенденція країн здійснювати торговельні операції більше всередині регіону, аніж із країнами за її межами – посилилася з 2019 року.

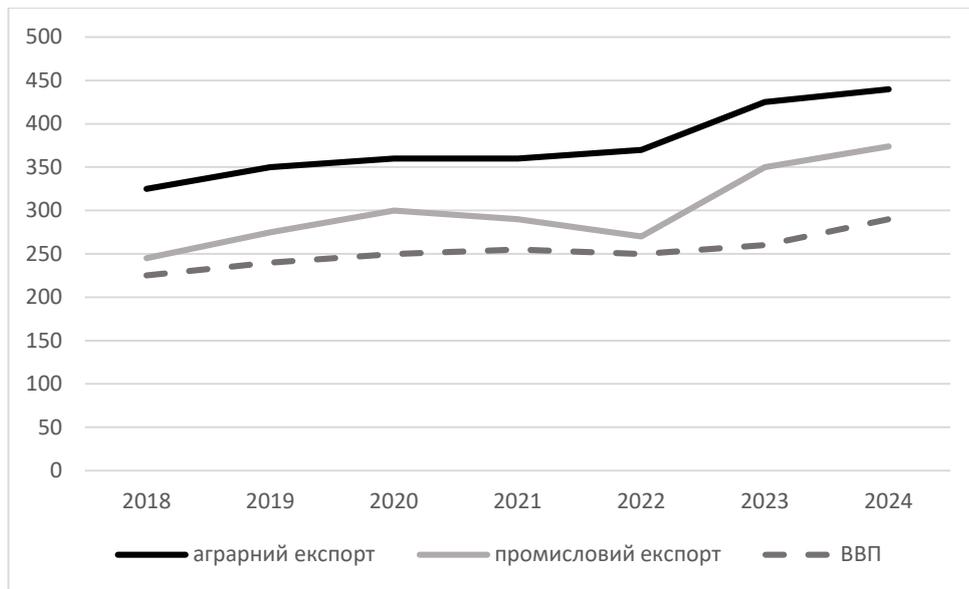

Рис. 2.25. Зростання торгівлі сільськогосподарською та промисловою продукцією в 2018-2024 рр. [145]

У глобальній мережі торгівлі сільськогосподарською продукцією країни, як правило, формують певні торгові кластери та більше торгують усередині них. Ці кластери можуть бути регіональними або розширюватися, охоплюючи країни з різних регіонів. Вони часто формуються за географічною близькістю та економічною інтеграцією, що підтримується торговими угодами.

Сьогодні глобальна мережа торгівлі сільськогосподарською продукцією стала більш збалансованою, більше країн пов'язані з великою кількістю торгових партнерів, що значно посилює стійкість мережі. Індекс прямої зв'язності підраховує кількість торгових зв'язків, які країна має у глобальній мережі торгівлі продуктами сільськогосподарською продукцією, та нормалізується за загальною кількістю можливих зв'язків у мережі. Тенденції розвитку глобального ринку показують, що зв'язаність країн з глобальною мережею торгівлі сільськогосподарською продукцією збільшилася (рис.2.26.).

Пов'язаність вимірюється кількістю торгових зв'язків, тобто імпорتنних чи експортних потоків між країнами. Чим вище пов'язаність, тим більше країн безпосередньо пов'язані одна з одною (пряма пов'язаність) і з країнами, які самі пов'язані з багатьма іншими (власний вектор або «непряма» пов'язаність).

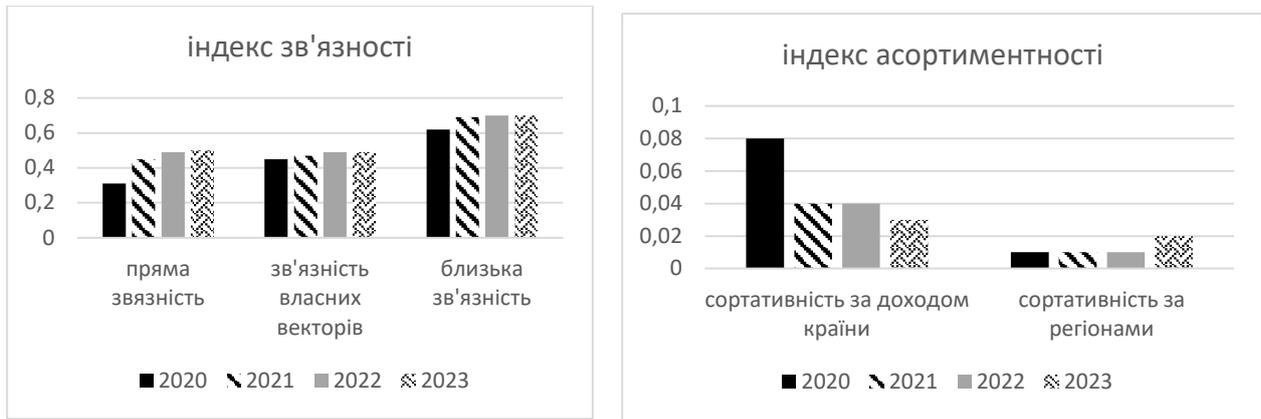

Рис.2.26. Середня взаємопов'язаність країн у глобальній сільськогосподарській торговельній мережі, 2020-2023 рр. [145]

Індекс близькості показує, наскільки близька країна до всіх інших країн у мережі. Він вимірюється шляхом підрахунку найкоротших шляхів, де кожен короткий шлях визначається як найсильніший зв'язок, тобто зв'язок із найвищою інтенсивністю торгівлі (вартістю імпортних чи експортних потоків країни) між двома країнами. Чим вище індекс близькості, тим центральніше розташована країна в мережі і тим ближче вона до всіх інших країн.

Індекс асортитивності по регіонах передбачає, що країни всередині регіону мають тенденцію більше здійснювати торговельні операції одна з одною, ніж з країнами в інших регіонах. Більше виражена регіоналізація торгівлі агропродовольчими товарами часто формується географічною близькістю та економічною інтеграцією, сформованою регіональними торговими угодами.

Секторальна інтеграція розглядається як один із формальних етапів реалізації євроінтеграційної стратегії України. Вона спрямована на поглиблення співпраці з ЄС у низці галузей державної діяльності для поступової інтеграції та подальшого здобуття повноправного членства в Союзі [146].

У рамках УА секторальна інтеграція охоплює такі сфери: макроекономічне співробітництво, енергетику, фінансові послуги, управління державними фінансами, екологію, транспорт, розвиток сільських територій та сільське господарство.

Вона має бути проміжним етапом на шляху до комплексної синхронізації економічної, політичної та соціальної співпраці між Україною і ЄС для виходу

за межі секторальної інтеграції і набуття Україною повноправного членства в ЄС.

Для можливого процесу вступу як ЄС, так і країна Східного партнерства повинні бути добре підготовлені, враховуючи відповідність критеріям членства в ЄС, наближення країни-партнера до законодавства ЄС, майбутній процес реформ ЄС.

Індикатором ефективності євроінтеграційних дій влади є рівень виконання УА (в цілому і на секторальних напрямках). Однак, темпи євроінтеграції часто критикуються експертами – як українськими, так і міжнародними. Більшість оцінює їх як недостатньо високі.

Незважаючи на повномасштабну війну, Україна спромоглася продемонструвати прогрес у роботі над адаптацією національного законодавства до регуляторного поля ЄС. Загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію в 2024 році становить 81%, що більше на 4% показника 2023 року (77%) (рис.2.27.) (на основі [147-148]). Загальний прогрес за трьома групами відповідальних за 2014-2024 рр. включає діяльність Верховної Ради України (прогрес 74%), Кабінету Міністрів України (прогрес – 79%), інших органів державної влади (62%) [147-148].

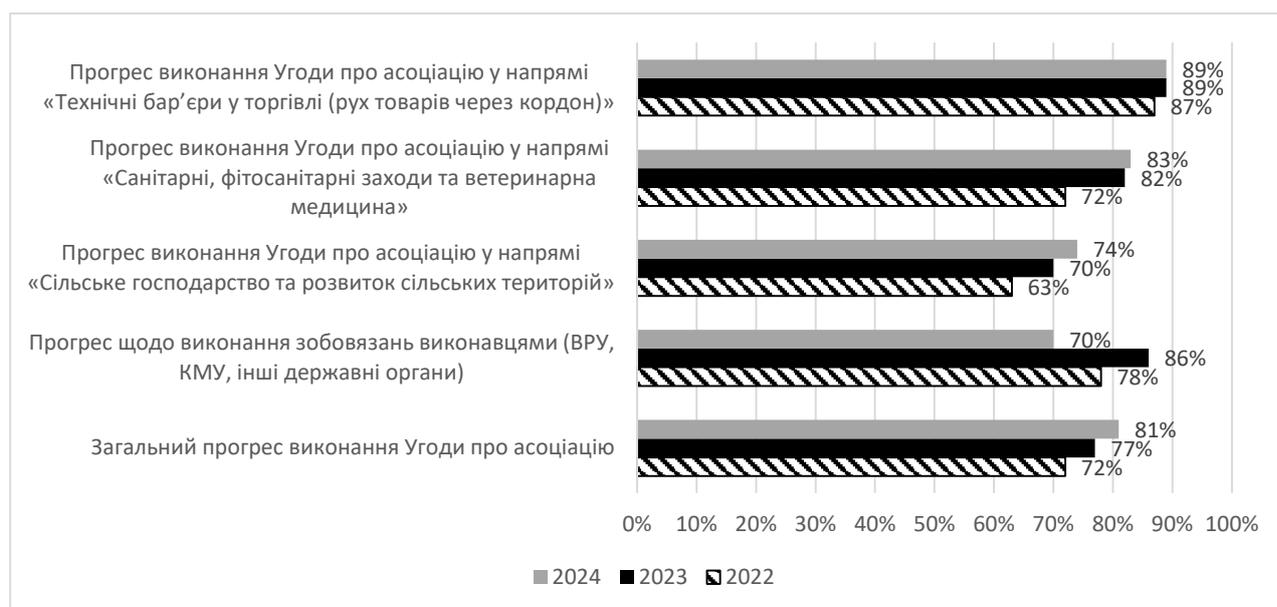

Рис. 2.27. Прогрес України щодо виконання УА в 2022-2024 рр.

За розрахунками Мінагрополітики 40% від усього законодавства, яке має бути узгоджене в рамках вступу України в ЄС, стосується аграрної політики. Прогрес виконання Угоди про асоціацію у напрямі «Сільське господарство та розвиток сільських територій» в 2024 році становить 74%, що більше показника 2023 року на 4% (70%). В 2023 році із загальної кількості актів переговорного розділу 11 актів повністю імплементовано, 1275 – не потребують імплементатії.

Найскладнішими в плані імплементатії для України є адаптація системи захисту рослин, інклюзія нітратних директив, дотримання норм викидів парникових газів на гектар сільгоспугідь, а також необхідність повсюдного піклування про благополуччя тварин та умови їхнього утримання. Окремим викликом є перегляд системи ветеринарії та використання в ній ветпрепаратів, зокрема, антибіотиків [149].

Прогрес виконання УА у напрямі «Санітарні, фітосанітарні заходи та ветеринарна медицина» в 2024 році збільшився на 1% в порівнянні з показником 2023 року та становить 83%. В 2023 році із загальної кількості актів переговорного розділу 80 актів повністю імплементовано, 2223 нормативних актів не потребують імплементатії.

Результати роботи уряду щодо імплементатії 84 актів у напрямі «Сільське господарство та розвиток сільських територій» та 304 актів у напрямі «Санітарні, фітосанітарні заходи та ветеринарна медицина» наведена на рис. 2.28.

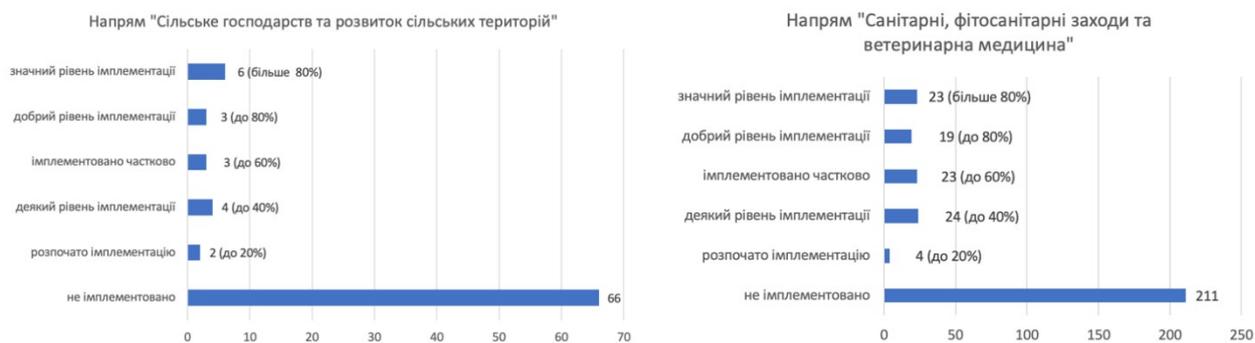

Рис.2.28. Результати роботи уряду щодо виконання Угоди про асоціацію у напрямках «Сільське господарство та розвиток сільських територій», «Санітарні, фітосанітарні заходи та ветеринарна медицина» в 2023 році [149]

Єврокомісія у звіті щодо України оцінила український аграрний сектор і сільський розвиток на одиницю (early stage of preparation); харчову безпеку, ветеринарію та фітосанітарію на трійку (moderately prepared); аквакультуру на двійку (some level of preparation) за шестибальною системою. Відповідно при перерахунку на українську систему оцінювання аграрний сектор має задовільний прогрес: четвірки для аграрного сектору та сільського розвитку, з харчової безпеки, ветеринарії та фітосанітарії, п'ять – за євроінтеграційний процес в аквакультурі.

Таким чином, на сьогоднішній день ЄС та Україна приділяють особливу увагу підтримці процесу всеохоплюючих реформ, які виступають основою для модернізації торговельних відносин між Україною та ЄС, а також для сталого економічного розвитку завдяки подальшому відкриттю ринків та наближення законодавства, норм, правил та стандартів у різних секторах економіки.

Головними викликами, що перешкоджають ефективнішій та швидкій адаптації українського законодавства до європейських норм можна виділити: недостатня інституційна здатність українських державних органів, брак внутрішніх фінансових ресурсів недостатня узгодженість та сталість аграрної політики та ін. (рис.2.29.) (на основі [150]).

Аналізуючи ресурсний потенціал країни, необхідно зазначити, що на Україну припадає приблизно чверть усіх європейських сільськогосподарських земель. Відповідно, Україна випереджає ЄС за внеском сільськогосподарської галузі до ВВП та часткою працівників задіяних у сільському господарстві. Урожай зернових 2023 року в Україні дав 32 млн. т пшениці, 42 млн. т кукурудзи, 9,4 млн. т ячменю. В 2024 році зібрано 22,4 млн. т пшениці, 26,8 млн. т кукурудзи та 5,5 млн. т ячменю. Порівняння виробництва трьох основних культур між Україною та ЄС сукупне виробництво держав-членів у 2023 році становило: пшениці – 73,5 млн. т, кукурудзи – 73,5 млн. т, соняшнику – 10,3 млн. т. (рис.2.30.) Виробництво технічних культур в Україні становило 10,9 млн. т соняшнику, 12,8 млн. т фабричного цукрових буряків, 6,6 млн. т сої, 3,5 млн. т ріпаку [66].

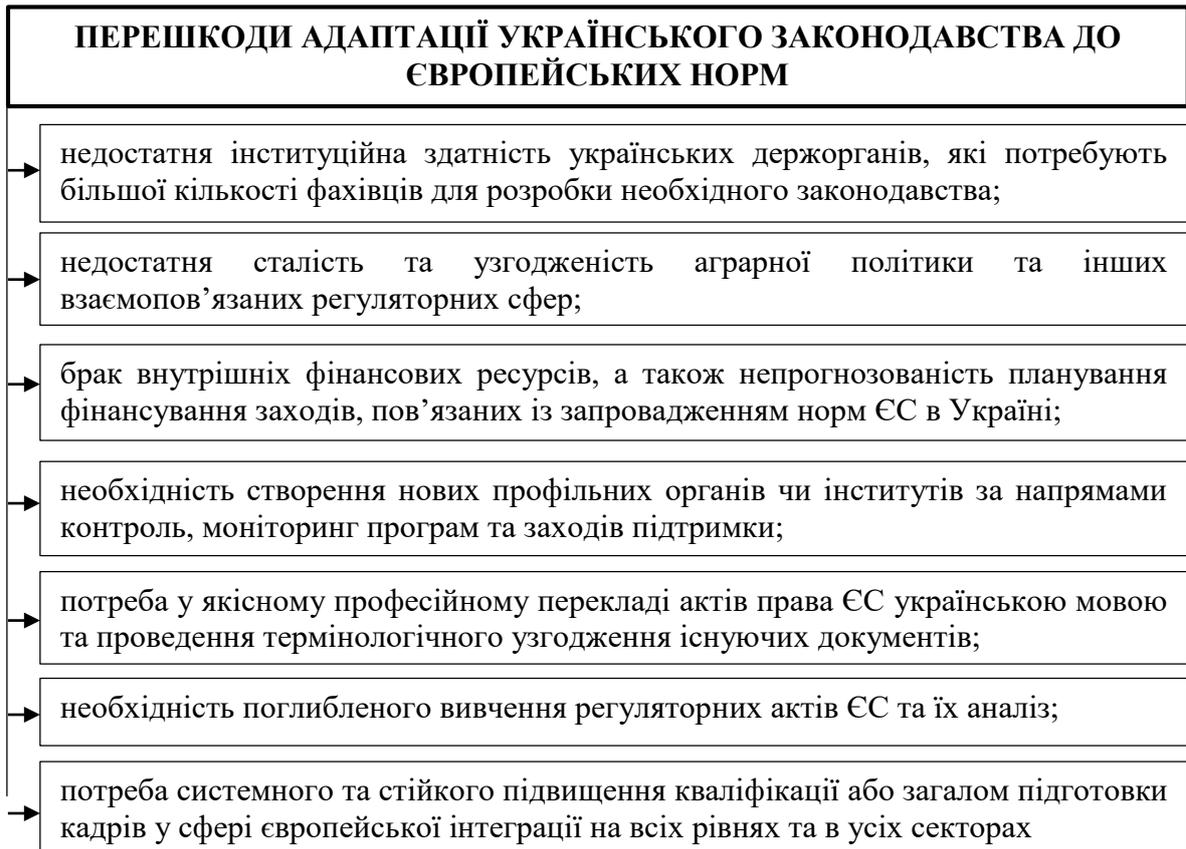

Рис. 2.29. Головні перешкоди адаптації українського законодавства до європейських норм

Порівняно з ЄС, галузь тваринництва в Україні відносно невелика. У 2023 році в Україні наявні 1,5 млн. корів, 5,6 млн. свиней і 202 млн. голів домашньої птиці. У 2024 році в Україні наявні 1,2 млн. корів, 4,5 млн. свиней і 187,6 млн. голів домашньої птиці, тоді як ЄС мав 76 млн. голів ВРХ, 142 млн. свиней і 1,63 млрд. птиці. Загалом тваринівиробництво України склало в 2023 році 310 тис. т яловичини і телятини, 724 тис. т свинини, 1,37 млн. т м'яса птиці, 7,7 млн. т коров'ячого молока і 14 млрд. яєць. В 2024 році тваринівиробництво України складалося з 384,7 тис. т яловичини і телятини, 882,9 тис. т свинини, 1,85 млн. т м'яса птиці, 7,2 млн. т коров'ячого молока і 11,6 млрд. яєць. Для порівняння, виробництво худоби в ЄС становило 6,8 млн. яловичини, 23,4 млн. м'яса свиней – 13,3 млн. т, м'яса птиці – 155,2 млн. т, коров'ячого молока – 155,2 млн. т, 96 млрд. яєць [66].

Сільське господарство в Україні дійсно менш диверсифіковане порівняно з більшістю країн-членів ЄС. В Україні, рослинництво значно переважає над тваринництвом. Левова частка сільськогосподарських земель припадає на зернові та технічні культури – площі цілком співставні із загальним обсягом земель, що припадає на ці культури в ЄС. Високий рівень концентрації – це одна із причин конкурентоспроможності української продукції.

Ініціатива ЄС «Шляхи солідарності» дозволила Україні імпортувати понад 45 млн. т товарів: від військової та гуманітарної допомоги до палива та інших необхідних продуктів. Загальна вартість торгівлі через «Шляхи солідарності» оцінюється приблизно в 139 млрд. євро, з яких понад 46 млрд. євро припадає на український експорт і понад 93 млрд. євро – на український імпорт [151].

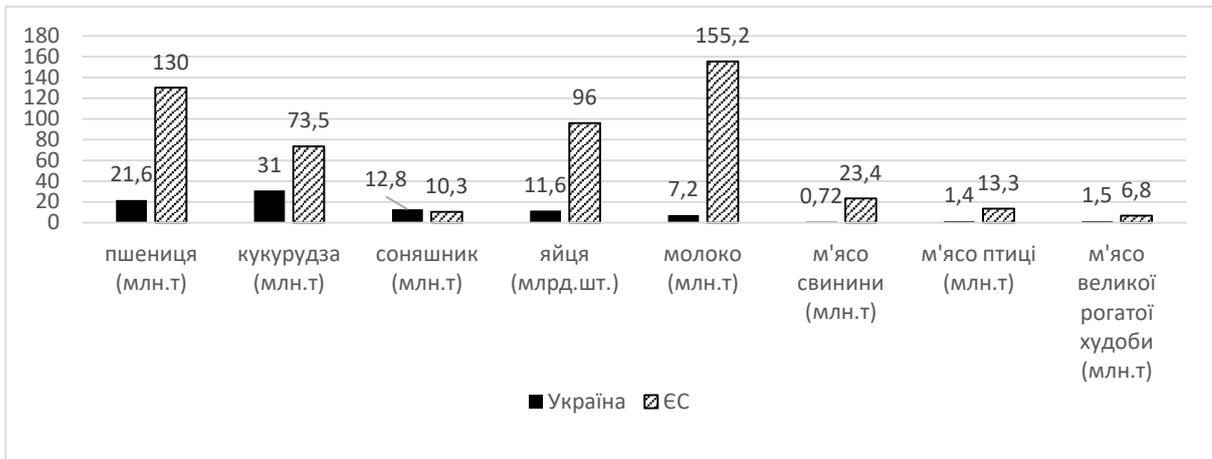

Рис. 2.30. Порівняння виробництва окремих сільськогосподарських продуктів в Україні та ЄС [66]

Надання додаткових автономних преференцій ЄС у 2022 році з метою підтримки українського аграрного сектору на тлі війни з росією стало важливим поштовхом для активнішого просування продукції українських виробників на ринку ЄС. Це підсилює практичний вимір євроінтеграційних процесів і створює нові можливості для розвитку двосторонньої торгівлі.

Протягом 2023 року загальний імпорт з України до ЄС становив 24,3 млрд. євро, порівняно з довоєнним рівнем 24 млрд. євро у 2021 році [152]. У 2024 році аграрний імпорт з України до ЄС збільшився на 11%, досягнувши 13 мільярдів євро, що становить 8% від загального імпорту ЄС. З початку 2022 року

частка сільськогосподарських товарів в українському експорті до ЄС значно зросла і наразі становить близько 50% [153]. Понад 82% товарної структури поставок до ЄС припадає на експорт зернових та олійних культур, жирів та олії, залишків переробної промисловості.

В 2023-2024 рр. в експорті переважали кукурудза (65318361 т в 2023 році, 82561673 т в 2024 році), пшениця (42700368 т в 2023 році, 50970411 т в 2024 році), олія соняшникова (23781257 т в 2023 році, 17464511 т в 2024 році) (рис.2.31.).

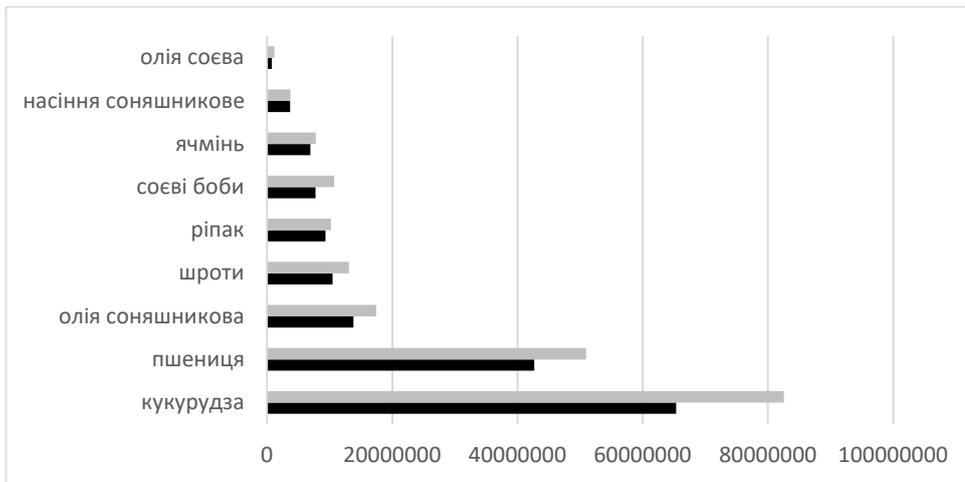

Рис. 2.31. Сукупний перетин кордону за видами продукції в 2023-2024 рр., т [154]

У 2023 році поставки української агропродукції до ЄС становили 12,6 млрд. дол. США, що лише на 0,5 млрд. дол. США (-3,8%) менше рекордного показника 2022 року у 13,1 млрд. дол. США. Це другий за вартістю результат за часів незалежності України [155].

У 2024 році Україна увійшла до трійки найбільших постачальників аграрної продукції до ЄС, займаючи третє місце з обсягом поставок на рівні 13,1 млрд євро, що становить 6,7% від загального імпорту ЄС [156].

Результатом проведеної державної політики є прогрес виконання УА у напрямі «Технічні бар'єри у торгівлі (рух товарів через кордон)» в 2023-2024 рр. становить 89%. В 2023 році із загальної кількості актів переговорного розділу 50

актів повністю імплементовано, 631 – не потребують імплементациї, підлягають імплементациї – 290 актів.

Державна підтримка аграрного сектору економіки є невід'ємною складовою системи державного регулювання, спрямованою на забезпечення його стабільного розвитку та підвищення конкурентоспроможності. Цей механізм охоплює широкий спектр інструментів і форм економічного впливу, що дозволяють формувати умови для насичення ринку якісною продукцією, розвиток сільських територій і досягнення продовольчої безпеки країни.

Серед механізмів державної підтримки аграрного сектора України можна виділити: звільнення від оподаткування, спрощена процедура реєстрації сільськогосподарської техніки, надання рукавів для зберігання зерна фермерам, тощо.

Вирішити проблему забезпечення належного зберігання зерна через неможливість відправляти його морськими портами на експорт дозволяє звільнення від оподаткування ввізним митом товарів, які застосовують для зберігання олійних та/або зернових культур.

Мінагрополітики спільно з FAO приступили до реалізації другого етапу програми з надання фермерам рукавів для зберігання зерна, а також допоміжної техніки для завантаження та розвантаження рукавів.

Одним із важливих аспектів державного регулювання є спрощення процедури реєстрації сільськогосподарської техніки, передбачене змінами до постанови КМУ від 8 липня 2009 року №694. Зокрема, ці зміни передбачають:

видачу талонів тимчасового обліку машин, що залишаються дійсними під час воєнного або надзвичайного стану та протягом шести місяців після його завершення;

огляд техніки, спрямований на перевірку ідентифікаційних номерів і супровідних документів на предмет їхньої автентичності, здійснюється за можливості;

тимчасова реєстрація машин у цих умовах проводиться на місці подання заяви власником без врахування територіального розташування юридичної особи чи фізичної особи, що дозволяє забезпечити оперативність процесу [157].

ЄС надавала та планує надалі надавати підтримку уряду України щодо розробки стратегії та плану дій з підтримки аграрного сектору та кращого наближення до відповідних законодавчих актів ЄС, директив та програм сільського розвитку. В цьому напрямку вже запроваджено ряд кроків.

Іншим важливим напрямом державної підтримки є транспортний безвіз, який скасовує необхідність постійного отримання дозволів для українських перевізників. Це рішення сприяє уникненню затримок експорту продукції через автомобільні пункти пропуску, дозволяючи здійснювати двосторонні та транзитні перевезення до країн ЄС без міжнародного посвідчення водія [158].

ЄС схвалив рішення про продовження до 5 червня 2025 року автономних торгових заходів (АТЗ) для України. Тобто, Україна зможе продовжити експортувати агропродукцію до країн ЄС без квот і мит. Деякі види агропродукції – м'ясо птиці, яйця, цукор, овес, крупи, кукурудзу та мед Україна постачатиме до ЄС за показниками середніх обсягів експорту, зафіксованих у другій половині 2021 року та протягом 2022-2023 рр. У разі перевищення імпортом такої продукції згаданих обсягів, буде відновлено тарифи, аби гарантувати, що обсяги імпорту суттєво не перевищуватимуть минулорічні показники [159].

Хоча основною метою АТЗ є підтримка України, але, вживаючи ці заходи, також береться до уваги уразливість фермерів та інших зацікавлених сторін у ЄС. З цією метою та з огляду на значне збільшення у 2022 й 2023 роках імпорту деякої сільськогосподарської продукції з України до ЄС, відновлені АТЗ передбачають посилений механізм захисту. Завдяки цьому гарантовано можливість вжиття коригувальних дій у разі значної дестабілізації на ринку ЄС або на ринках однієї чи кількох держав-членів.

Односторонні й тимчасові за своєю природою АТЗ значно розширюють сферу тарифної лібералізації в рамках поглибленої та всеохоплюючої зони

вільної торгівлі між ЄС та Україною шляхом зупинення всіх чинних мит, квот і захисних заходів щодо українського імпорту. Водночас ЄС й Україна продовжують обговорення подальшої постійної і двосторонньої лібералізації тарифів, передбаченої статтею 29 УА [160].

Різниця в субсидуванні українських та європейських аграріїв досить відчутна. За одним із показників Організації економічного співробітництва і розвитку, рівень підтримки державою виробників в Україні значно нижчий, ніж в інших країнах.

Вітчизняні фермери отримують мінімальну державну підтримку у вигляді кредитів під порівняно невеликий відсоток, а також часткову компенсацію витрат на закупівлю техніки. Європейські ж аграрії користуються значно більшими субсидіями в рамках САП, на яку виділяється третина бюджету ЄС [161].

За таких умов ЄС вживаються заходи щодо підтримки дрібномасштабних виробників сільськогосподарської продукції в Україні за наступними напрямками: підтримка створення Державного аграрного реєстру, що охоплює всіх виробників; просування програм державної підтримки, які надають пріоритет розвитку малих фермерів; заохочення запровадження національної системи знань та інновацій у сільському господарстві для надання консультацій, інформації та навчання малих фермерів; надання підтримки дрібним домогосподарствам для оптимізації інтеграції в ланцюги створення доданої вартості, розвитку нішевих та продуктів з географічними зазначеннями та з доданою вартістю; підтримка подальшого розвитку організацій малих виробників; сприяння поширенню належних сільськогосподарських практик.

Одним із видів співпраці України та ЄС є Діалог з аграрних питань Україна – ЄС, який проходить двічі на рік в рамках реалізації Меморандуму про взаєморозуміння щодо діалогу з питань сільського господарства. Діалог охоплює наступні сфери співробітництва: підвищення на місцевому та центральному рівнях адміністративного потенціалу у сферах оцінки, планування та впровадження сільськогосподарської політики та політики розвитку сільської

місцевості; сприяння розвитку сучасного та екологічно сталого виробництва, впровадження органічних методів та біотехнологій, підвищення ефективності й прозорості ринків, залучення інвестицій, а також обмін найкращими практиками в галузях підтримки аграрної політики та розвитку сільських територій; проведення політики якості сільськогосподарської продукції у сфері стандартизації, вимог до виробництва та схем якості [151].

Серед очікуваних результатів співпраці можна виділити: розширення можливостей для компаній, малих та середніх фермерських господарств, розвиток співпраці, обмін знаннями, технологіями, досвідом; спрощення доступу на ринок ЄС продукції вітчизняних аграрних компаній та третіх держав; адаптація інфраструктури ринків сільськогосподарської продукції та стандартів сільськогосподарської продукції, модернізація державної сільськогосподарської політики відповідно до вимог європейського законодавства; підвищення якості сільськогосподарської продукції шляхом підвищення екологічних стандартів її виробництва; розвиток інфраструктури та стандартів аграрного ринку [162].

Екологізація законодавства в рамках УА передбачає формування законодавчої та нормативно-правової бази, яка сприяє вирішенню екологічних проблем та враховує екологічні наслідки для держави та населення після ухвалення та введення у дію відповідних документів.

У цьому контексті стратегія України тісно пов'язана із курсом Європейської зеленої угоди (European Green Deal), яка є пріоритетом для всього регіону.

Україна планує стати партнером ЄС у досягненні її цілей та долучитися до ініціативи. В цьому напрямку розроблено Концепцію «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 р. (Ukraine Green Deal), ціллю якої є зменшення обсягу викидів парникових газів в обсягах, що зможуть забезпечити перехід України до кліматично нейтральної економіки у 2070 р. у соціально прийнятний спосіб [163].

Міжвідомча робоча група з питань координації подолання наслідків зміни клімату в рамках ініціативи Єврокомісії «Європейський зелений курс» була

створена згідно постанови КМУ від 24 січня 2020 р. [164]. ЄС визначив Україну пріоритетним партнером у реалізації Європейської водневої стратегії (EU Hydrogen Strategy) та постачанні водню на європейський ринок (ЄС підтвердив готовність фінансово сприяти створенню внутрішнього ринку водню в Україні). До 2030 р. Україна може забезпечувати до 10 ГВт потужностей водню (з 40 ГВт потужностей визначених Стратегією) методом електролізу і стати головним його виробником на європейському континенті. Однак, необхідно зважати на два аспекти: наявність інфраструктури та питання безпеки [163].

Для збільшення ефективності державної євроінтеграційної політики за напрямом екологізації необхідними заходами є:

змінити систему оподаткування для приведення в екологічній сфері системи податків до стандартів ЄС. Отже, податки стануть дієвим інструментом захисту довкілля та будуть виконувати функцію наповнення державного бюджету;

збільшити перелік природоохоронних заходів, на які можуть застосовуватися кошти від екоподатку;

ухвалити необхідне законодавство у сфері управління відходами з урахуванням вимог європейських директив та створити відповідну інфраструктуру об'єктів управління відходами;

переглянути форми статистичних спостережень за відходами та сформувані Національний перелік відходів з урахуванням європейських стандартів,;

відкорегувати екологічні стандарти та зобов'язати підприємства дотримуватися екологічних норм ведення бізнесу. Забезпечити обов'язкову звітність компаній за ESG-факторами (екологія, соціальна відповідальність та ефективне управління) відповідно до Директиви №2014/95/ЄС від 22 жовтня 2014 р.;

відмовитися від субсидування неприбуткових та екологічно небезпечних вугільних шахт з метою перенаправлення цих коштів на екологічні цілі країни;

посилити юридичну відповідальність за екологічні правопорушення: послідовно підвищувати екологічні нормативи та стандарти довілля, а також розмір санкцій за їх порушення усіма суб'єктами господарювання;

заохочувати перехід до природо- та ресурсозберігаючих методів господарювання (провадження екологічно чистих технологій на виробництвах) шляхом: прямого бюджетного фінансування інвестиційних заходів, спрямованих на створення сучасної екологічно чистої інфраструктури; запровадження податкового кредиту для інвестицій у екологічно чисті проекти; стимулювання комерційних банків до збільшення обсягів та диверсифікації інструментів «зеленого» кредитування та ін.;

ініціювати активну співпрацю сторін (України та ЄС) у напрямі залучення інвестицій в екологічні проекти та розширення сфер співпраці за цим напрямом та ін. [163].

З урахуванням вищезазначеного, ключовими завданнями державної політики сталого розвитку аграрного сектору в умовах євроінтеграції є захист аграрних (переважно невеликих) виробників від несумлінних практик; регулювання фінансової підтримки національних планів, розроблених згідно з нормами ЄС; регулювання прямих виплат фермерам та умов фінансування, управління та моніторингу; сфера здоров'я та благополуччя тварин; регулювання виробництва та збуту генетично модифікованої продукції; регулювання питань використання пестицидів, добрив, засобів захисту рослин.

Імплементация законодавства спрямованого на створення загальної рамки для функціонування аграрного ринку пов'язана з директивою 2019/633, що покликана запобігати недобросовісним практикам та скерована, передусім, на захист маленьких закупівельників та постачальників. Нормативно-правова рамка, що регулює державну підтримку для агровиробників набагато менш деталізована та передбачає вужче коло інструментів порівняно із законодавством ЄС. Згідно з оновленими принципами САП ЄС державна допомога не прив'язана до об'ємів продукції напряму, проте обумовлена виконанням низки вимог. За такої моделі, моніторинг та звітування грають ключову роль. Більшість

українських євроінтеграційних ініціатив у сфері аграрного виробництва до цього часу були спрямовані переважно на запровадження стандартів збуту сільськогосподарської продукції. Водночас, збільшення товарообігу з ЄС вимагатиме також дотримання європейських практик продукції. Аграрна сфера України показує значний потенціал як один із ключових рушіїв національної економіки, зокрема завдяки статусу одного з найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що секторальна інтеграція – мультиаспектний процес, який передбачає структурні кроки, узгоджені з внутрішніми реформами в різних галузях, встановлення ключових напрямків співпраці з ЄС, які стануть складовими прискореного соціально-економічного розвитку країни, оновлення її економіки.

Державна підтримка аграрного сектора в Україні характеризується неповноцінністю та незадовільністю фінансування галузі. За цих обставин особливої уваги потребує визначення заходів економічного стимулювання та державної підтримки аграрного виробництва в Україні.

Висновки до розділу 2

На основі дослідження потенціалу аграрного сектору України доведено, що аграрний сектор України є рушійним механізмом розвитку технологічно взаємопов'язаних галузей національної економіки. Доведено, що Україна входить до числа найбільших у світі виробників та експортерів сільськогосподарської продукції. Визначено, що основним напрямом українського аграрного сектору є рослинництво, що становить близько 70% сільськогосподарської продукції. Дослідження структури валової сільськогосподарської продукції засвідчило, що переважну частину в рослинництві займають зернові та зернобобові культури (49%), технічні

культури (32%), овочі (19%). Аналіз структури тваринництва свідчить, що переважна частина продукції представлена виробництвом яєць (3,6%), молока (11,5%) та вирощуванням худоби та птиці (14,1%). Обґрунтовано, що нестабільність та відсутність безпеки підвищує ризиковість галузі тваринництва.

На основі дослідження торгівельних операцій країни на внутрішньому та зовнішньому ринку визначено, що основу імпорту продукції аграрного сектору становлять какао, риба, алкогольні напої, оливкова олія, цитрусові, основними європейськими країнами-постачальниками яких є Польща, Німеччина та Франція. Основними статтями аграрного експорту до ЄС є зернові культури, жири та олії рослинного та тваринного походження. Основними ринками збуту української сільськогосподарської продукції є країни Азії та ЄС (Нідерланди, Іспанія, Туреччина та Італія).

Визначено індикатори для проведення аналізу потенціалу аграрного сектору України щодо досягнення ЦСР 2, 8, 11, 12, 15, 17. Проведено моніторинг прогресу України у реалізації ЦСР на основі глобальних показників: Sustainable Development Goals Index (в рейтингу 2024 року Україна посідає 42 місце, в 2023 році – 38 місце, в 2022 році – 37 місце), Agriculture Orientation Index (значення показника для України в 2021 році – 0,1, в 2022-2024 рр. – 0), Глобальний індекс продовольчої безпеки (в 2021 році Україна займає 58 місце, в 2022 році – 71 місце). Результати моніторингу свідчать, що реалізовані заходи реформування державної політики України мають низьку орієнтацію на розвиток сільського господарства, та засвідчують відсутність драйверів продовольчої безпеки.

Визначення потенціалу аграрного сектору в напрямку досягнення ЦСР 2 доводить, що продуктивність праці в сільському господарстві в Україні поступово збільшується (на 5,9 тис. дол. США на одного зайнятого), виробництво сільськогосподарської продукції відновлюється в 2024 р.

Оцінка досягнення ЦСР 8 в аграрному секторі показала, що в 2024 році частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП зменшилась та становив 18,9%, індекс фізичного обсягу ВВП зменшився на 2,6%, індекс продуктивності праці зменшився порівняно з 2021 роком та складає 102,4%, не

досягнувши цільове значення в 104%. Інноваційний розвиток країни здійснюється випереджаючими темпами, оскільки країна виробляє більше інноваційної продукції, порівняно з рівнем інвестицій в інновації щодо свого ВВП. Зменшення негативного впливу забруднюючих речовин шляхом використання інноваційних технологій в 2018-2024 рр. свідчить про достатню ефективність реалізованої державної політики для досягнення сталого розвитку в реалізації завдань, визначених ЦСР 11.

Аналіз ресурсоемності ВВП в 2018-2022 рр. в рамках реалізації ЦСР 12 показав ефективність державного регулювання аграрним сектором, реалізація напрямів якої дозволила знизити енергоемність ВВП до 88,9 в 2022 році, вуглецевоюємність та водоємність ВВП, збільшити показники матеріалоемності ВВП до 108,2 в 2021 році та відходоємності ВВП до 141,6 в 2022 році.

Дослідження потенціалу аграрного сектору за ЦСР 15 показало, що протягом 2018-2024 рр. зменшилась площа орних земель в Україні (майже в 2 рази), поступово відновлюючи площі в 2024 році (21,4 млн. га), частка площі орних земель у загальній території країни збільшилась на 1,1 в.п. (35,5%), зважаючи, що цільове значення показника становило 51,6%. Площа сільськогосподарських угідь екстенсивного використання в 2018-2024 рр. зменшилась в 3 рази, частка площі сільськогосподарських угідь екстенсивного використання не досягла цільового значення 13,9% та склала 4,7%.

Аналіз досягнення ЦСР 17 показав, що обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну є нестабільним, що свідчить про поступове відновлення економіки країни. Визначено ключові перешкоди для інвестицій в аграрний сектор України (несприятлива геополітична ситуація, недостатньо розвинена інфраструктура, корупція, слабка інституційна інфраструктура, недостатній захист прав інтелектуальної власності, прав власності, прав інвесторів, надмірна бюрократія у роботі державних інституцій, недосконала робота правоохоронних органів).

За результатами оцінки потенціалу аграрного сектору в 2022-2024 рр. сформовано матрицю потенціалу аграрного сектору України за показниками ЦСР 2, 8, 11, 12, 15, 17 та доведено, що ЦСР 11 повністю досягнута; індикатори

виконання ЦСР 2 переважно відповідають граничним значенням показників; реалізація завдань згідно ЦСР 8 має відносну результативність та достатній потенціал для досягнення сталого розвитку аграрного сектору. Індикатори ЦСР 12, 17 практично не відповідають граничним значенням, але, враховуючи реалізовані урядом трансформаційні процеси в аграрній політиці, мають потенціал для їх досягнення. Достатньо низький потенціал досягнення в аграрному секторі мають показники ЦСР 15.

На основі оцінки сталого розвитку аграрного сектору визначено стратегічні пріоритети державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України (розвиток аграрної інфраструктури відповідно до європейських стандартів; економічна трансформація АПК, надання підтримки фермерам та ін.).

Досліджено наслідки воєнних дій для аграрного сектору України: порушення логістичних ланцюгів; зруйновані об'єкти інфраструктури сільськогосподарської, складської, транспортної промисловості; зменшення кількості виробленого продовольства; блокування морських портів; скорочення площі посівів; зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин. Визначено, що в умовах повномасштабної війни ключовими бар'єрами для аграрного сектора України є зменшення внесення добрив та засобів захисту рослин, дефіцит трудових ресурсів, дефіцит фінансових ресурсів через зростання собівартості виробництва; руйнування інфраструктури виробництва, спрощення процесів сільськогосподарського виробництва, екологічні виклики, посилення кризових явищ у тваринництві.

Досліджено регіональні тенденції розвитку та функціонування аграрного сектору. Запропоновано методичний підхід до оцінки сталого розвитку аграрного сектора регіонів України в умовах євроінтеграції на основі методу пропорційного рейтингування. За результатами порівняльної оцінки сталого розвитку аграрного сектора регіонів в умовах євроінтеграції у 2024 році серед лідерів виділено Львівську, Тернопільську, Хмельницьку, Житомирську, Рівненську області. Доведено, що на сучасному етапі якісних трансформаційних

економічних реформ в Україні пріоритетним завданням державної регіональної політики є забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в усіх регіонах на основі найефективнішого й комплексного використання їхнього ресурсного потенціалу.

Визначено місце секторальної інтеграції в контексті євроінтеграційної стратегії, що полягає у поглибленні співробітництва України та ЄС для поступової інтеграції та набуття повноправного членства в ЄС. Доведено, що індикатором ефективності євроінтеграційних дій влади є рівень виконання УА в цілому і на секторальних напрямках. Незважаючи на повномасштабну війну, Україна демонструє прогрес у роботі над адаптацією національного законодавства до регуляторного поля ЄС (загальний прогрес виконання УА в 2024 році становить 81%; прогрес виконання УА у напрямі «Сільське господарство та розвиток сільських територій» - 74%, у напрямі «Санітарні, фітосанітарні заходи та ветеринарна медицина» - 83%). Виділено головні перешкоди адаптації українського законодавства до європейських норм.

Узагальнено ключові завдання державної політики сталого розвитку аграрного сектору в умовах євроінтеграції: захист аграрних виробників від несумлінних практик; регулювання фінансової підтримки національних планів, розроблених згідно з нормами ЄС; регулювання прямих виплат фермерам та умов фінансування; регулювання виробництва та збуту генетично модифікованої продукції; регулювання питань використання пестицидів, добрив, засобів захисту рослин.

Визначено механізми державної підтримки аграрного сектора України (звільнення від оподаткування, надання фермерам рукавів для зберігання зерна, спрощена процедура реєстрації сільськогосподарської техніки), реалізація яких дозволяє створити можливості для насичення ринку якісним продовольством, гарантувати розвиток сільських територій і забезпечити продовольчу безпеку країни.

Основні результати дисертації по даному розділу опубліковано в роботах [4, 60, 114, 140].

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Державне регулювання сталого розвитку аграрного сектору країн Європи

ЄС є одним із провідних гравців на світовому ринку сільськогосподарської продукції – у виробництві, споживанні, експорті та імпорті. Аграрна сфера в ЄС характеризується активним державним регулюванням, яке сприяє розвитку та зміцненню позицій блоку в міжнародній торгівлі. Особливий успіх цього сектору забезпечено завдяки САП, що є важливою складовою економічної інтеграції ЄС. САП передбачає створення єдиного ринку, впровадження спільних стандартів і механізмів, що сприяють комфортним умовам для розвитку аграрного сектору.

На сьогодні САП об'єднує низку заходів, спрямованих на вдосконалення аграрного виробництва, стимулювання органічного землеробства та впровадження інноваційних технологій [165]. Вона також підтримує дрібні фермерські господарства, що позитивно впливає на їхній розвиток. Ця політика охоплює всі країни-члени ЄС, незалежно від їхнього рівня економічного розвитку, ролі аграрного сектору в економіці чи ваги експорту сільськогосподарської продукції.

Орієнтовані на економічні, екологічні та соціальні цілі в умовах сталого розвитку ключові цілі САП протягом 2014-2024 рр. зазнали певних змін, щоб стати базою для формування в країнах ЄС стратегічних планів САП з метою досягнення сталого розвитку (рис.3.1.).

Джерелом фінансування європейської політики розвитку аграрного сектору є кошти Європейського аграрного фонду розвитку сільських районів. Це фінансування призначене для заохочення фермерів до надання допомоги у

здійсненні зеленого переходу в сільському господарстві та сільських районах, одночасно надає підтримку реформам, які вважаються необхідними для амбітних екологічних цілей Європи.

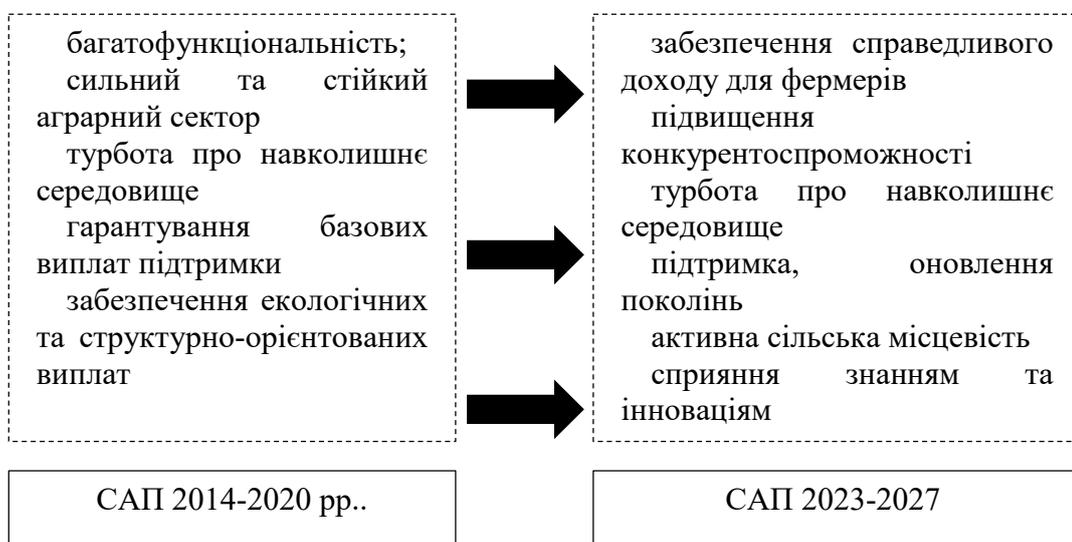

Рис. 3.1. Трансформація цілей САП в 2014-2023 рр.

У структурі бюджету ЄС САП залишається найбільшою статтею витрат (рис.3.2.) (на основі [166]). На період 2014-2020 рр. загальна підтримка в рамках САП складала майже половину всього бюджету ЄС (0,41 млрд. євро). На період 2021-2027 років на САП з Європейського фонду гарантування сільського господарства (291,1 млрд. євро) та Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільської місцевості (95,5 млрд. євро.) було виділено 387 млрд. євро. На період 2023-2027 рр. на реалізацію САП виділено 307 млрд. євро, з яких 264 млрд. євро з бюджету ЄС та додатково 43 млрд. євро з національних фондів та 66 млрд. євро на розвиток сільських районів [166].

Таким чином, основна частина фінансової підтримки аграрної сфери в 2014-2024 рр. припадає на субсидії на розвиток ринкової політики (в 2014-2020 рр. – 0,31 млрд. євро, в 2021-2027 рр. – 291,1 млрд. євро, в 2023-2027 рр.– 189,2 млрд. євро). Фінансування заходів, направлених на розвиток сільських територій, здійснюється спільно з бюджетів країн-членів ЄС та бюджету ЄС відповідно до Регламенту ЄС №1308/2013.

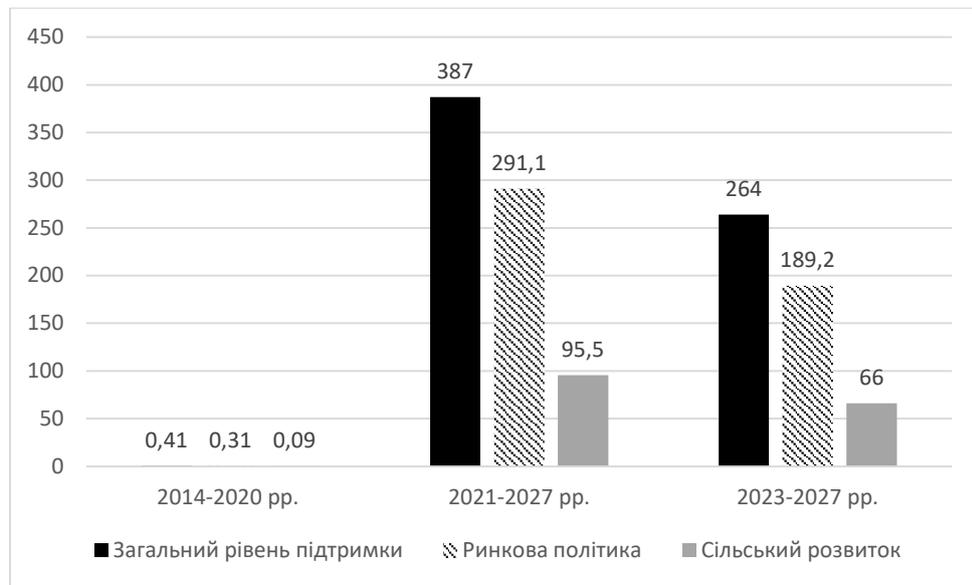

Рис. 3.2. Фінансове забезпечення реалізації САП серед країн-членів ЄС в 2014-2024 рр., млрд. євро

Сильний та стійкий аграрний сектор є передумовою для стабільного постачання продовольства, як однієї з головних цілей САП, яка залишається актуальною на сьогодні.

Аграрний сектор ЄС продовжує зазнавати впливу наслідків не виправданої російської війни в Україні, різкого зростання цін на енергоносії, збільшення витрат на виробництво та продовольчої інфляції в ЄС. Незважаючи на очевидні складні умови, аграрний сектор ЄС залишається стабільним [167].

Економічні індикатори розвитку аграрного сектору надають загальну картину ефективності сільськогосподарської діяльності. Загалом, вартість продукції аграрного сектору в ЄС у 2024 році, склала 532,4 млрд. євро, що менше аналогічного показника за 2023 рік (в 2023 році – 537,1 млрд. євро). 50,0% вартості загального обсягу виробництва сільськогосподарської галузі ЄС у 2024 році становлять сільськогосподарські культури (266,4 млрд. євро), серед яких найбільш цінними культурами були овочі та садові рослини, а також зернові (рис.3.3.). 40,6% загального обсягу виробництва становлять тваринництво та продукти тваринного походження (216,1 млрд. євро), більша частина з яких – молоко та свині. Сільськогосподарські послуги (25,4 млрд.

євро) і невіддільна несільськогосподарська діяльність (23,8 млрд. євро) складають 9,2%.

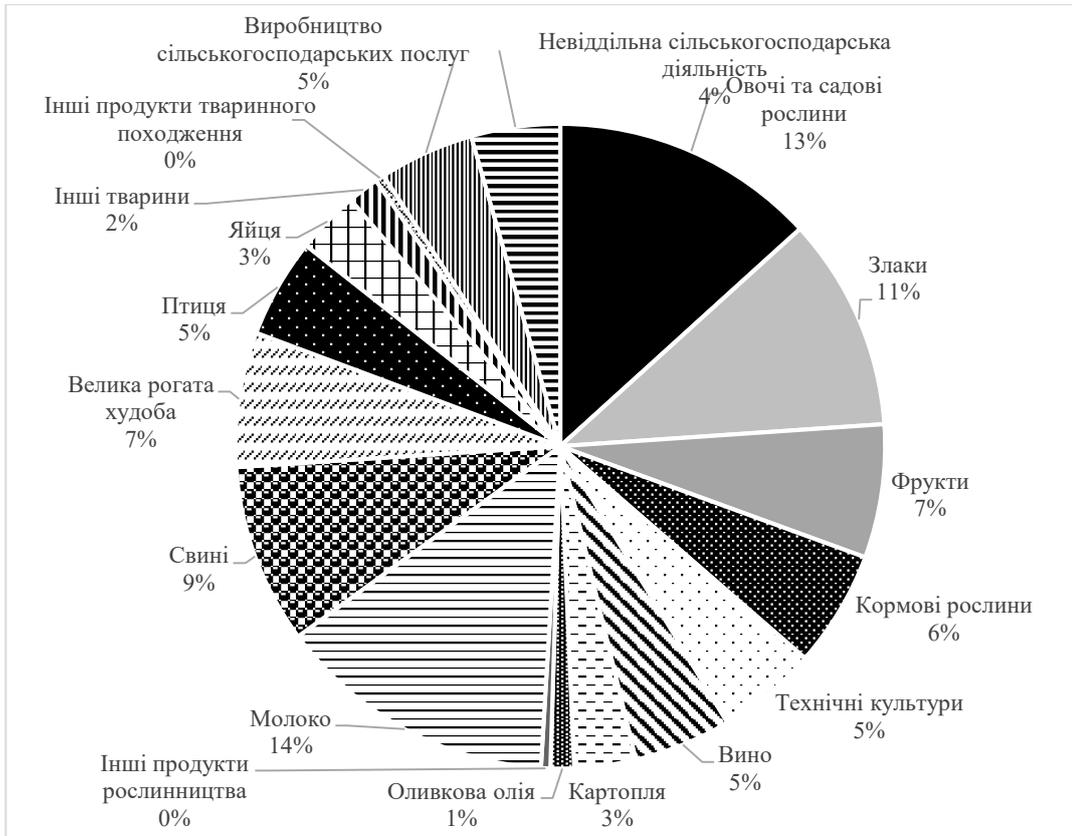

Рис. 3.3. Структура виробництва сільськогосподарської галузі у 2024 році, % [168]

Внесок країн ЄС у виробництво сільськогосподарської продукції істотно відрізнявся, відображаючи відмінності в обсягах виробництва, отриманих цінах, а також у поєднанні культур, що вирощуються, тварин, що вирощуються, продуктів тваринного походження, що збираються, і пропонованих послуг. Явна більшість (57,8%) від загальної вартості продукції сільськогосподарської галузі ЄС надійшла від «великої четвірки»: Франції (95,8 млрд. євро), Німеччини (76,1 млрд. євро), Італії (73,0 млрд. євро) та Іспанії. (65,6 млрд. євро). Наступну групу країн ЄС склали Нідерланди (41,5 млрд. євро), Польща (36,8 млрд. євро) та Румунія (22,2 млрд. євро). Три чверті (76,5%) від загальної вартості сільськогосподарської продукції ЄС у 2023 році надійшли від цих семи країн ЄС [169].

Виробництво зернових в ЄС в 2024 році є найнижчим за останнє десятиліття (скоротилося на 3% в порівнянні з 2023 роком) через несприятливі погодні умови, які впливають на врожайність і якість зібраного зерна, а також частково через скорочення посівних площ. Найбільше постраждали м'яка пшениця та кукурудза, тоді як виробництво вівса, ячменю та твердої пшениці зростає. Загальний баланс виготовлених зернових в ЄС наведений в ДОДАТКУ Г, табл.Г.1. Виробництво олійних культур в ЄС зменшилось та у 2024 році складає 29,7 млн. т (-8% порівняно з 2023 роком) через скорочення посівних площ ріпаку та несприятливі погодні умови, що впливають на насіння соняшнику. Виробництво соєвих бобів збільшилось на +11%, що свідчить про збільшення посівних площ. Площі ріллі ЄС в 2024 р. скоротилися порівняно з попереднім ринковим роком на 1,1%. Виробництво білкових культур в 2024 році зросло на 12,6% порівняно з аналогічним періодом минулого року за рахунок збільшення посівних площ гороху польового та бобів [170].

Рекордні витрати на енергію та ресурси, високі ціни на яловичину, свинину та птицю найбільше вплинули на виробників тваринницької продукції. В 2024 році виробництво яловичини в ЄС скоротиться на 0,6%, виробництво свинини – на 5%, а виробництво птиці – на 0,9% [171].

Профіцит торгівлі агропродовольчими товарами ЄС в 2024 році зріс на 15% склав 50,6 млрд. євро, що на 10% нижче, ніж в 2023 році (рис.3.4.).

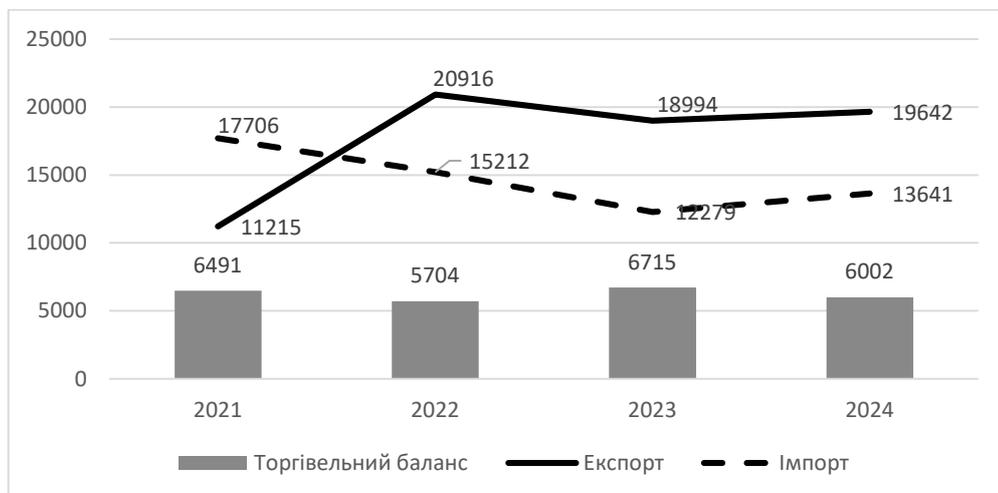

Рис. 3.4. Результати торгівлі агропродовольчими товарами ЄС в 2021-2024 рр., млн. євро [172]

У 2024 році частка сільського господарства у ВВП ЄС становила 1,3%. У 2024 році сільськогосподарська галузь ЄС створила валову додану вартість у розмірі 234,1 млрд. євро, перевищивши показник 2023 року на 10,2 млрд. євро (223,9 млрд. євро). Дохід від сільського господарства на річну одиницю роботи в ЄС знизився у 2023 році (-7,6%), в 2024 році показник збільшився на 1,9% (рис.3.5.), що більше рівня індексу 2015 року на 37,8%. Дохід від сільського господарства на річну одиницю роботи в 2024 році знизився в таких країнах як Румунія, Угорщина. Збільшення зазначеного показника характерно для Латвія, Ірландія, Люксембург, Швеція, Литва, що свідчить про ефективність державної політики щодо сталого розвитку аграрного сектору.

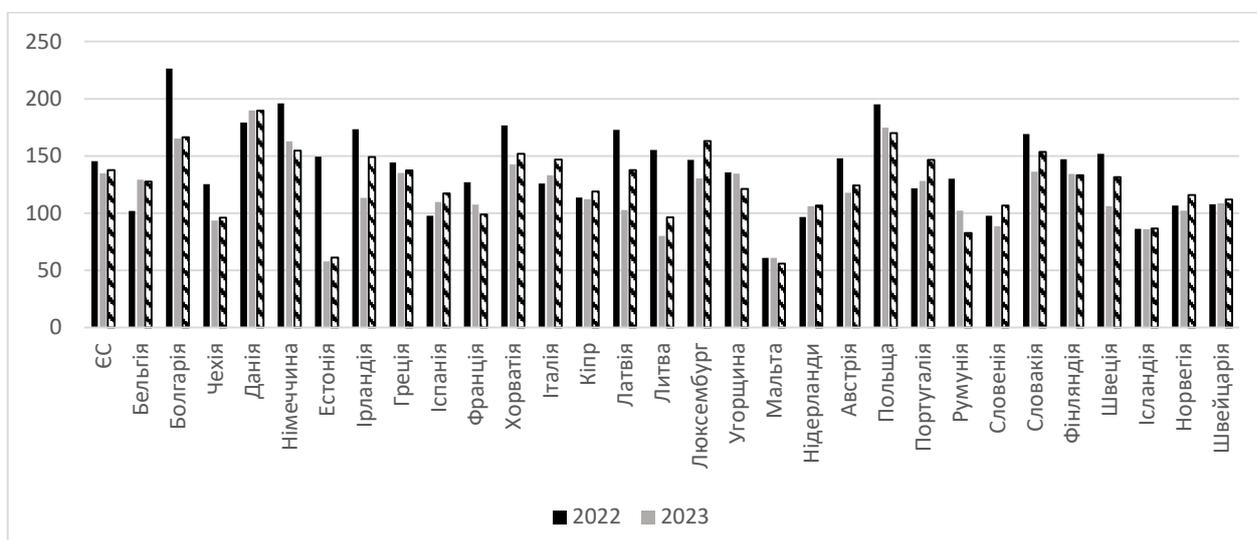

Рис. 3.5. Дохід від сільського господарства на річну одиницю роботи в країнах ЄС в 2022-2024 рр., % до показника попереднього звітнього періоду [168, 172]

Розглянемо більш детально результати експортно-імпортних операцій з продукцією аграрного сектору в країнах ЄС. Сукупний експорт ЄС в 2024 році досяг 20,1 млрд. євро, що на 2% більше показника 2023 року (+2 млрд. євро) (рис.3.6.).

Найбільше знизилася вартість експорту зернових із ЄС на 1,2 млрд. євро (-24%) у зв'язку зі зниженням цін. Вартість експорту оливок і оливкового масла з ЄС зросла на 2 млрд. євро (54%) через зростання цін. Експорт рослинних олій

скоротився на 350 млн. євро (-16%) як через зниження цін (-22%), так і обсягів (-16%).

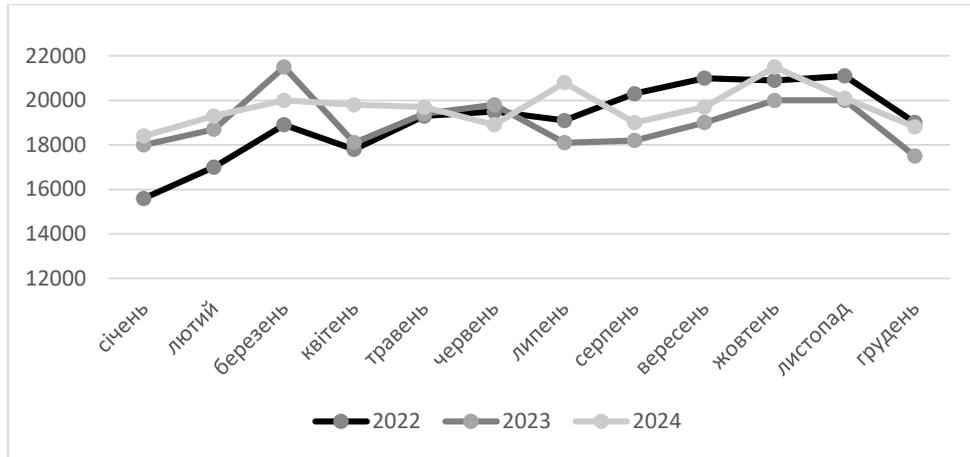

Рис. 3.6. Експорт агропродовольчої продукції з ЄС в 2022-2024 рр., млн. євро [172, 173]

Експорт м'яса з ЄС зростає, тоді як експорт живих тварин має тенденцію до зниження. Експорт м'яса птиці з ЄС зростає, незважаючи на вищі ціни в ЄС.

Аналіз експортних операцій країн ЄС за регіонами світу наведений в ДОДАТКУ Г, табл.Г.2. Аналіз структури основних напрямків агропродовольчих товарів у загальному експорті ЄС в 2022-2024 рр. (табл.3.1) показав, що США та Великобританія продовжують залишатися основними напрямками експорту з ЄС.

Таблиця 3.1

Структура основних напрямків агропродовольчих товарів у загальному експорті ЄС в 2022-2024 рр. [168]

Категорія	2022	2024
Яловичина і телятина	Великобританія (46%)	Великобританія (42%)
	Туреччина (15%)	Ізраїль (9%)
	Російська Федерація (10%)	Швейцарія (5%)
Зернові і продукти помолу	Великобританія (25%)	Великобританія (24%)
	США (7%)	Китай (14%)
	Китай (6%)	США (12%)
Молочні продукти	Великобританія (21%)	Великобританія (17%)
	Російська Федерація (10%)	Китай (9%)
	США (7%)	США (9%)
М'ясо птиці та яйця	Великобританія (44%)	Великобританія (49%)
	Російська Федерація (6%)	Швейцарія (5%)
	Саудівська Аравія (5%)	Саудівська Аравія (4%)

В табл. 3.2 наведено топ-10 країн з найбільшими обсягами експорту агропродовольчої продукції. Лідерами рейтингу є Великобританія, США, Китай, Швейцарія, Японія.

Таблиця 3.2

Топ-10 країн з найбільшими обсягами експорту агропродовольчої продукції з країн ЄС, млн. євро [173-174]

Країна				Частка в загальному експорті, %
Великобританія				
США				
Китай				
Швейцарія				
Японія				
Російська Федерація				
Норвегія				
Туреччина				
Канада				
Саудівська Аравія				

Експорт із ЄС до США показав найбільше зростання порівняно з 2023 роком (+686 млн. євро, +7%), до Великобританії – на 778 млн. євро (+4%) зокрема, за рахунок більш високих цін на експорт оливок і оливкового масла.

З іншого боку, експорт у Китай продемонстрував найбільше скорочення, тобто зниження на 510 млн. євро (-11%) у порівнянні з 2023 роком. Це пояснюється, скороченням експорту свинини, зернових і молочних продуктів.

Сукупний імпорт в 2024 році в країни ЄС досяг значення 124,9 млрд. євро, що на 4% більше порівняно з 2023 роком (+4,7 млрд. євро) (рис.3.7.).

Динаміка імпорту агропродовольчої продукції в 2019-2024 рр. наведена в ДОДАТКУ Г, табл.Г.3. Імпорт оливок і оливкової олії в 2024 році сповільнився на 293 млн. євро або 39% через зниження цін на імпорт та обсяги поставок. Імпорт цукру та ізоглюкози зменшився на 266 млн. євро (-39%). Імпорт кави, чаю, какао та спецій збільшився на 5,4 млрд. євро (+63%) порівняно з 2023 роком, що пояснюється збільшенням ціни на какао вдвічі, на каву – на 67%. Імпорт фруктів та горіхів збільшився на 1,3 млрд. євро (+16%).

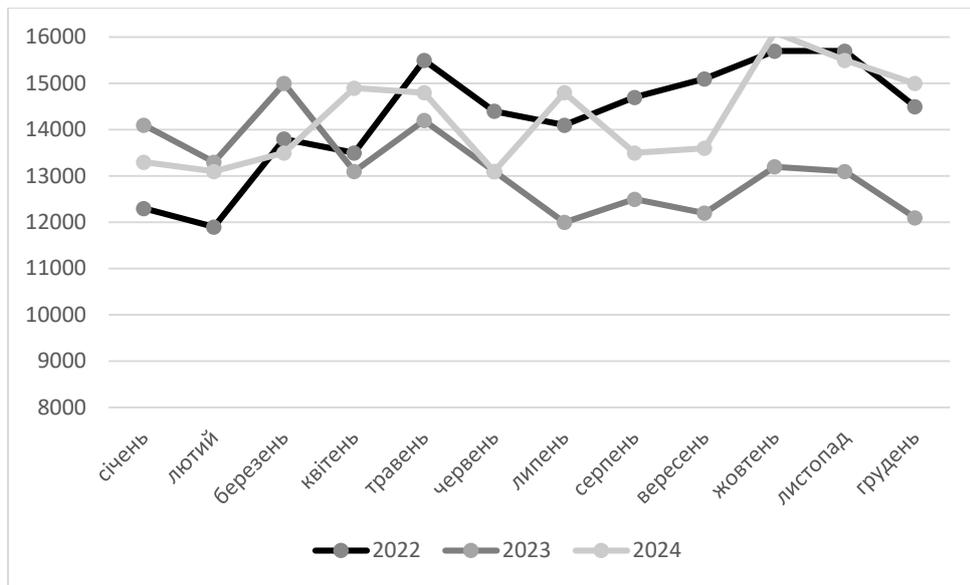

Рис. 3.7. Імпорт агропродовольчої продукції в країни ЄС в 2022-2024 рр., млн.євро [172, 173]

Аналіз структури основних напрямків агропродовольчих товарів в загальному імпорті ЄС (табл.3.3) показав, що головними категоріями агропродовольчих товарів для імпорту в країни ЄС є молочні продукти, олійні та білкові культури, свинина, вівці і кози.

Таблиця 3.3

Структура основних напрямків агропродовольчих товарів в загальному імпорті ЄС [173-174]

Категорія		
Молочні продукти	Великобританія (56%)	Великобританія (58%)
	Швейцарія (23%)	Швейцарія (21%)
	Нова Зеландія (10%)	Нова Зеландія (8%)
Олійні та білкові культури	Бразилія (36%)	Бразилія (32%)
	Аргентина (19%)	Аргентина (15%)
	Україна (9%)	Україна (14%)
Свинина	Великобританія (85%)	Великобританія (72%)
	Чилі (5%)	Швейцарія (7%)
	Швейцарія (5%)	Сербія (5%)
Вівці і кози	Нова Зеландія (54%)	Велика Британія (47%)
	Великобританія (38%)	Нова Зеландія (46%)
	Австралія (3%)	Австралія (3%)

В табл. 3.4 наведено топ-10 країн з найбільшими обсягами імпорту агропродовольчої продукції. Лідерами рейтингу є Бразилія, Великобританія, Україна, США, Китай.

Таблиця 3.4

Топ-10 країн з найбільшими обсягами імпорту агропродовольчої продукції, млн. євро [173-174]

Країна				Частка в загальному імпорті, %
Бразилія				
Великобританія				
Україна				
США				
Китай				
Туреччина				
Кот-д'Івуар				
Індонезія				
Аргентина				
Швейцарія				

Імпорт із Кот-д'Івуару мав найбільше зростання вартості в 2024 році порівняно з 2023 роком (+1,7 млрд. євро, +57%). В основному це пояснюється підвищення цін на какао. Імпорт з України мав друге місце за вартісним зростанням із зростанням на 834 млн. євро порівняно з 2023 роком (+10%). В основному це пояснюється збільшенням обсягів імпорту рослинних олій та насіння олійних культур, зокрема ріпаку.

Імпорт з Австралії мав найбільше зниження вартості (-793 млн. євро, -36%) через зниження обсягів і цін на насіння ріпаку. Імпорт із Бразилії мав друге місце за величиною зниження вартості зі зменшенням на 549 млн. євро (-4%), в основному через зниження цін на олійні та обсяги зернових [172].

Аналіз експортно-імпортних операцій агропродовольчими товарами показав, що Великобританія є першим торговельним партнером ЄС у сфері агропродовольчої продукції, охоплюючи 9% імпорту та 23% експорту ЄС в 2024 році. Зі сторони Великобританії ЄС є джерелом 72% імпорту агропродовольчої продукції та пунктом призначення 53% свого експорту в 2023 році.

Першою категорією агропродовольчої продукції, яку експортує ЄС, є зернові продукти та продукти помолу, для яких Великобританія становить 24% від загального експорту ЄС цієї категорії продуктів. Друга експортна категорія – це продукти з фруктів, горіхів і овочів (Великобританія займає 30% ринку).

Найбільш імпортованими товарами із Великої Британії є: зернові культури (7% загального імпорту зернових в ЄС надходить із Великобританії), молочні продукти (58% надходять із Великобританії). Як за загальним обсягом торгівлі, так і за часткою ринку Великобританія є центральним торговим партнером ЄС щодо цих товарів.

США є другим торговельним партнером ЄС, на який припадає 7% імпорту та 13% експорту ЄС у 2024 році. Для США ЄС був джерелом 19% загального імпорту сільськогосподарської продукції США та пунктом призначення 7% свого експорту в 2023 році. Торгівля агропродовольчою продукцією між ЄС і США є помірно диверсифікованою з асортиментом продукції, що експортується і меншою різноманітністю категорій товарів, що імпортуються (переважно насіння олійних культур і горіхи). З боку імпорту ЄС імпортує в основному олійні та білкові культури (13% загального імпорту ЄС надходить із США), фрукти та горіхи (12%).

Китай є третім торговим партнером ЄС, на нього припадає 5% імпорту ЄС і 6% експорту в 2024 році. ЄС був джерелом 11% імпорту Китаю агропродовольчої продукції та пунктом призначення 13% його експорту в 2023 році. Асортимент товарів, якими торгує ЄС з Китаєм, є помірно диверсифікованим, з основними експортованими товарами (м'ясо свинини, зернові продукти та продукти борошна), які складають відповідно п'яту частину загального експорту сільськогосподарської продукції ЄС до Китаю. Основною категорією експорту з ЄС є свинина. Експорт до Китаю становить 25% від загального експорту ЄС цієї категорії товарів. Двома іншими основними категоріями, що експортуються до Китаю, є зернові продукти та продукту помолу (на Китай припадає 14% експорту ЄС) і зернових (5% експорту зернових з ЄС спрямовано на Китай). Дивлячись на ринкову частку Китаю в цих товарах

(як експортованих, так і імпортованих), Китай є центральним партнером у торгівлі агропродовольчими товарами ЄС.

Бразилія є першим джерелом імпорту сільськогосподарської продукції в ЄС (10% у 2024 році, 12% у 2023 році) і становить 1% експорту ЄС. У 2022 році ЄС був джерелом імпорту 20% агропродовольчої продукції Бразилії та пунктом призначення 14% її експорту. Торгівля агропродовольчою продукцією ЄС із Бразилією добре диверсифікована з точки зору продукції на експортній стороні, але набагато менше на стороні імпорту, де деякі категорії займають лівову частку торгових потоків.

Основною категорією, що експортується до Бразилії, є оливки та оливкова олія, які складають 9% від загального експорту ЄС цієї категорії продуктів. Продукти з фруктів, горіхів і овочів є другою основною категорією експорту (експорт до Бразилії становить 2% від загального експорту ЄС цієї категорії). Третя категорія експорту – зернові (частка ринку Бразилії – 1%). Що стосується імпорту, то імпорт ЄС із Бразилії є менш диверсифікованим, оскільки продається невелика кількість товарів, включаючи зернові культури (18% загального імпорту ЄС надходить із Бразилії), каву, чай, какао та спеції (21%), а також олійні та білкові культури (32%). Бразилія є ключовим торговим партнером для імпорту з ЄС, але не демонструє високу частку ринку, коли мова йде про експорт з ЄС.

Україна є третім джерелом імпорту агропродовольчої продукції в ЄС (8% у 2024 році) і становить 1,2% експорту ЄС. ЄС був джерелом імпорту 50% агропродовольчої продукції в Україну та пунктом призначення 27% її експорту в 2023 році. Експорт агропродовольчої продукції з ЄС в Україну добре диверсифікований, експортується широкий асортимент продукції, але імпорт із ЄС менш диверсифікований. Основними категоріями товарів, які експортуються з ЄС до України, є каву, чай, какао та спеції (Україна становить 4% від загального експорту ЄС цієї категорії товарів), корми для домашніх тварин і кормові культури (3%) та овочі (2%). З боку імпорту торгівля агропродовольчою продукцією ЄС є менш диверсифікованою, оскільки основні

товари переважно імпортуються. ЄС імпорт в основному зернових (36% імпорту зернових в ЄС надходить з України), олійних і білкових культур (14%) і рослинних олій (27%). Тому, Україна є важливим партнером для імпорту цих товарів до ЄС.

Завдяки різноманітному та конкурентоспроможному агропродовольчому сектору, економічному розміру ЄС як великого експортера та імпортера агропродовольчої продукції ЄС формує збалансовані та сприятливі торгові відносини з більшістю країн. Основні торгові партнери ЄС зазвичай так само або більше залежать від ЄС у своїй торгівлі сільськогосподарською продукцією, ніж ЄС від них. Це сприяє відкритій стратегічній автономії агропродовольчої галузі ЄС.

Отже, САП надає державам-членам ЄС велику автономію, забезпечує гнучкість у розробці та реалізації політики для вирішення своїх унікальних потреб та проблем, дотримуючись при цьому всеосяжних принципів та цілей САП та передбачає надання підтримки країнам ЄС за наступними напрямками:

перерозподіл доходів: щонайменше 10% своїх прямих виплат держави-члени ЄС повинні спрямовувати на інструмент перерозподілу підтримки доходів з метою оптимізації задоволення потреб в доходах середніх та малих фермерських господарств;

активні фермери: діюче законодавство включає гнучке та обов'язкове тлумачення терміну «активний фермер», яке має включати рівень діяльності, що здійснюється в державах-членах ЄС;

соціальна обумовленість: бенефіціари мотивовані покращувати умови праці на фермах, виплати згідно програми САП пов'язані з додержанням відповідних трудових стандартів ЄС;

підтримка молодих фермерів: не менше 3% власного бюджету держави-члени ЄС повинні перераховувати у формі прямих виплат для молодих фермерів на початковому етапі для молодих фермерів;

поліпшення гендерного балансу.

Виділяють наступні групи інструментів держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору, використання яких забезпечує реалізацію даних напрямків в країнах ЄС:

інструменти, спрямовані на організацію спільних ринків та відіграють важливу роль у функціонуванні ЄС, які передбачають створення зони вільної торгівлі між країнами-членами за допомогою таких заходів, як експортні субсидії, зберігання продукції, митні тарифи, підтримка ринкових цін тощо. Крім того, реалізується механізм прямої підтримки фермерів, що охоплює єдиний платіж на господарство, субсидії на площу земель, часткові виплати, які залежать від рівня виробництва, а також додаткову фінансову допомогу. Підтримка фермерів здійснюється за умови належного утримання земель і дотримання екологічних стандартів задля збереження довкілля;

інструменти, спрямовані на розвиток сільських районів, сільської місцевості шляхом використання унікальних заходів, направлених на покращення якості життя у сільських районах, збереження унікальних сільських ландшафтів, тощо.

Програмування є ключовим інструментом реалізації САП, який включає більше 115 програм розвитку сільських регіонів з обсягами фінансування 100 млрд. євро. Серед таких програм доцільно виділити програму Leader (налічує понад 2600 місцевих ініціативних груп, охоплює понад 54% сільського населення), яка інтегрує ресурси зацікавлених сторін (громад, приватних осіб, держави) на рівні сільських регіонів для реалізації проєктів розвитку.

Характерною особливістю аграрного сектору країн ЄС є високий рівень захист власних виробників сільськогосподарської продукції. У ЄС налічувалося близько 9,1 млн. ферм. Разом вони використовують 37,8% загальної площі земель ЄС. У рамках глобальних цілей САП у період з 2019 до 2024 року понад 830 млн. євро було виділено на відкриття нових ринкових можливостей для фермерів ЄС. Кампанії щодо підвищення обізнаності та просування продукції включають кілька продуктів, вироблених з

використанням стійких методів ведення сільського господарства та географічних вказівок [175].

Гнучкість, надана державам-членам ЄС при розробці цих інструментів, дозволила їм зосереджуватися на конкретних потребах у своїх національних та регіональних контекстах та використовувати їхню взаємодоповнюваність [175]. У табл. 3.3 узагальнено інструменти держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору країн ЄС (табл.3.5) .

Таблиця 3.5

Інструменти держаного регулювання сталого розвитку аграрного сектору країн Європи (на основі [176-178])

Інструмент	Країни, в яких застосовуються
Сертифікація продукції	Данія, Чеська Республіка, Швейцарія, Хорватія
Агроекологічна практика	Швейцарія, Австрія, Бельгія, Естонія
Інвестування в органічне сільське господарство	Ірландія, Чеська Республіка, Нідерланди, Німеччина, Італія, Іспанія, Бельгія, Португалія,
Податкові пільги для органічних операторів	Норвегія, Франція
Професійного навчання фермерів	Данія, Австрія, Болгарія, Нідерланди, Естонія, Іспанія, Німеччина, Швейцарія
Диверсифікація доходів аграрних підприємств та агротуризму	Австрія, Італія, Франція, Чехія
Проекти розвитку ланцюгів постачання аграрної продукції	Австрія, Німеччина, Україна
Проведення органічних споживчих кампаній	Австрія, Данія, Кіпр, Нідерланди, Чеська Республіка, Швейцарія
Державні закупівлі	Італія, Франція, Іспанія, Нідерланди, Швеція
Розвиток органічних асоціацій	Данія, Бельгія, Австрія
Підтримка міського садівництва	Данія, Франція, Норвегія, Іспанія

Кожна країна ЄС для розвитку аграрного сектору використовує різноманітні інструменти держаного регулювання сталого розвитку аграрного сектору, однак незважаючи на економічні, географічні відмінності та національні особливості державної та регіональної політики, спільними інструментами держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору в країнах ЄС є: субсидування, дотації, податкові, страхові, кредитні пільги (забезпечення пільг при сплаті податку на прибуток, звільнення від обов'язку сплачувати податок на нерухомість або часткова сплата, митні тарифи),

інвестування, цінове регулювання, економічне стимулювання, правила, економічні нормативи, норми взаємодії учасників інтеграційного процесу, стандартизація продукції, підтримка розвитку сільської інфраструктури.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що САП є ключовим фактором гарантування продовольчої безпеки у межах ЄС, оскільки, забезпечує його стабільний розвиток шляхом використання ефективних інструментів розвитку аграрного сектору.

Підтвердженням цього є результати опитування Євробарометру на тему «Європейці, сільське господарство та САП», проведене у період з 13 червня по 8 липня 2024 року у 27 державах-членах ЄС. За результатами опитування 26 349 респондентів із різних соціальних та демографічних груп встановлено, що підтримка САП досягла історичного максимуму – рівень обізнаності громадськості про САП знаходиться на найвищому рівні з 2007 року: 78% респондентів заявили, що знають про єдину сільськогосподарську політику ЄС. Більше 70% респондентів погоджуються з тим, що ЄС за допомогою САП виконує свою роль у наданні безпечних, здорових та стійких продуктів харчування високої якості, що демонструє чітке розуміння та гостре усвідомлення ключової ролі аграрного сектору ЄС [179].

На сьогодні САП об'єднує низку заходів, спрямованих на вдосконалення аграрного виробництва, стимулювання органічного землеробства та впровадження інноваційних технологій. Вона також підтримує дрібні фермерські господарства, що позитивно впливає на їхній розвиток. Ця політика охоплює всі країни-члени ЄС, незалежно від їхнього рівня економічного розвитку, ролі аграрного сектору в економіці чи ваги експорту сільськогосподарської продукції [180].

До початку повномасштабного вторгнення головними напрямками державної підтримки в Україні були здешевлення кредитів, здешевлення сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва, підтримка переробки сільськогосподарської продукції та розвитку

тваринництва, підтримки розвитку садівництва, виноградарства, хмелярства, підтримка фермерських господарств [181].

3.2. Механізми фінансової державної підтримки аграрного комплексу України під час війни

Після 2022 року державна підтримка концентрувалась в напрямку грантового фінансування створення бізнесу з розвитку садівництва, ягідництва, виноградарства, тепличного господарства, підтримки сільгоспвиробникам, які використовують меліоровані землі, організаціям водокористувачів, спеціальної підтримка для фермерів на утримання корів (до 100 голів) та на одиницю оброблюваних угідь (до 120 га) [181].

Державна підтримка суб'єктів аграрного сектору в Україні надається у формі державного регулювання гуртових цін, товарних інтервенцій, фінансових інтервенцій, тимчасового адміністративного регулювання цін, бюджетної позики, кредитної субсидії, лізингової субсидії, бюджетної дотації та часткової компенсації вартості обладнання та сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва та передбачає пряму грошову допомогу (надання грантів, програми прямої підтримки виробників продукції тваринництва, тощо) та непрямую державну підтримку (часткова компенсація вартості кредитних ресурсів, вартості техніки, тощо) [182].

Державне регулювання гуртових цін передбачає визначення урядом мінімальної та максимальної ціни на агропродукцію. Товарні інтервенції включають в себе процес продажу сільськогосподарської продукції вище максимально визначеного рівня ціни за умови збільшення ціни на аграрному ринку. Фінансові інтервенції включають придбання агропродукції за умови зменшення ціни на аграрному ринку нижче мінімальної. Система заходів, направлена на нівелювання або попередження спекулятивного або узгодженого

формування цін на аграрному ринку продавцями, передбачає тимчасове адміністративне регулювання цін. Бюджетна позика надається з Аграрного фонду виробникам зерна, які підлягають державному ціновому регулюванню. Також, суб'єкти аграрного ринку мають право одержувати часткову компенсацію сплачених лізингових платежів (лізингова субсидія) від держави за куплені обладнання та техніку на умовах фінансового лізингу. Сільськогосподарські виробники мають право отримати часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та техніки вітчизняного виробництва у розмірі 20% вартості обладнання або техніки.

Для формування платоспроможного попиту, запобігання збитковості суб'єктам АПК передбачена бюджетна дотація та бюджетна субсидія від держави. Так, бюджетна субсидія передбачає надання 3100 гривень на 1 га сільськогосподарських угідь із загальним лімітом до 372 тис. грн. для одного отримувача. Спеціальна дотація за утримання ВРХ (корів), що відповідає законодавчим вимогам і зареєстрована належним чином, становить 5300 грн. на одну корову, але не більше 530 тис. грн. для одного отримувача.

Кредитна субсидія є формою фінансової підтримки держави суб'єктів АПК шляхом зменшення вартості кредитів, які надаються банками в національній та іноземній валюті. Протягом 2024 року близько 104,5 млрд. грн. банківських кредитів на розвиток отримали 13 088 агрогосподарств. В структурі кредитування переважають короткострокові (49%) та середньострокові кредити (46%) в національній валюті [183].

У рамках державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» українські аграрії мають можливість отримувати кредити під 0% на суму до 60 млн. грн. строком до шести місяців для проведення сільськогосподарських робіт (закупівля техніки, насіння, добрив, тощо). У 2024 році ця програма профінансувала 8750 господарств на загальну суму в 46,9 млрд грн. [183].

У 2025 році Програма «Доступні кредити 5-7-9%» залишається головним фінансовим інструментом сприяння розвитку аграрного сектору України. З 1 січня 2025 року кредити за програмою «Доступні кредити 5-7-9» надаються

сільгоспвиробникам (пролонговуються) за умови, що вони зареєструвалися у ДАР. В 2025 році за даною державною програмою 2194 агропідприємства залучили 12,5 млрд. грн., що говорить про потужний попит на пільгове фінансування і дієвість програми у непростих макроекономічних умовах. Найбільшим попитом користується зазначена державна програма в Київській, Чернігівській та Кіровоградській областях. Географічний розподіл участі суб'єктів АПК в державній програмі «Доступні кредити 5-7-9» наведено на рис.3.8. (за даними [183]).

Рис. 3.8. Географічний розподіл участі суб'єктів АПК в державній програмі «Доступні кредити 5-7-9» за підсумками 2024 року

В рамках реалізації програми часткового гарантування кредитів КМУ за підтримки Фонду за сприяння Світового банку, ЄС та Агентства США з міжнародного розвитку створено Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві. Програма спрямована на виробників, земельна площа яких не перевищує 500 га та передбачає покриття частини збитків банку в разі дефолту позичальника. Реалізація програми дозволить знизити банківські ризики і збільшити кількість доступних сільськогосподарських кредитів з більш тривалим строком погашення на ринку [33].

Аграрні розписки – інструмент фінансування сільськогосподарських виробників, який дозволяє оформити кредит на добрива, техніку, інші необхідні ресурси для аграріїв, при цьому заставою виступає майбутній врожай. Для оформлення кредитної розписки необхідним є функціонування реєстру обтяжень рухомого майна та реєстру аграрних розписок, які функціонують в умовах воєнного стану [184].

Популярними джерелами фінансування для фермерів є пряма бюджетна підтримка, передбачена в державному бюджеті. В 2023 році державна підтримка аграріїв була розподілена між Мінагрополітики, Міністерством економіки України та Міністерством фінансів України. Законом України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» затверджено видатки Мінагрополітики для підтримки агропромислового комплексу в обсязі 927 млн. грн. За бюджетними програмами, передбаченими Міністерством економіки України, на надання грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва виділено 997 млн. грн., виноградарства – 757,7 млн. грн., також тепличного господарства – 239,3 млн. грн. За бюджетними програмами, передбаченими Міністерством фінансів України, на агропідприємства через державну програму «Доступні кредити 5-7-9» спрямовано до 10 млрд. грн.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» Мінагрополітики затвердило видатки в обсязі 5 млрд. грн., з них для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам – 1,1 млрд. грн. Міністерством економіки України в 2024 році за аграрними програмами державної підтримки передбачено 23,4 млрд. грн., які буде спрямовано на часткову компенсацію вартості аграрної техніки та обладнання вітчизняного виробництва, компенсацію витрат на гуманітарне розмінування земель, надання грантів на створення або розвиток садівництва, ягідництва, виноградарства та розвиток тепличного господарства, забезпечення функціонування фонду розвитку підприємства за програмою «Доступні кредити 5-7-9».

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» передбачено виділення Мінагрополітики коштів у розмірі 6011 млн. грн.

(137,7 млн. євро), що на 4930 млн грн більше порівняно із 2024 роком. Ці гроші спрямовують на підтримку сімейних фермерських господарств, доплати за єдиний соціальний внесок, підтримку меліорації земель, розвиток агропереробної галузі й тваринництва. З метою державної підтримки організацій водокористувачів та сільськогосподарських товаровиробників, які використовують меліоровані землі, надання сімейним фермерським господарствам доплати за єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, розвитку агропереробної галузі та тваринництва виділено кошти у розмірі 1205,0 млн. грн.

За програмою «Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції» виділено 4796,0 млн. грн., які будуть направлені для субсидій на оброблювані землі у регіонах, що постраждали від бойових дій або тимчасової окупації. Крім того, через Український державний фонд підтримки фермерських господарств заплановано надання безвідсоткових кредитів у рамках програми «Надання кредитів фермерським господарствам» на суму 80 млн грн.

З 2025 року Міністерством економіки України здійснюється розподіл виділених коштів на розвиток АПК відповідно до розпорядженням КМУ від 14 лютого 2025 р. № 120-р «Деякі питання розподілу коштів спеціального фонду державного бюджету у 2025 році». В 2025 році урядом виділено:

на нові бюджетні програми для часткової компенсації вартості обладнання та сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва та державного стимулювання формування індустріальних парків – по 500,0 млн. грн.;

на бюджетну програму «Компенсація витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення» - 2000,0 млн. грн.

В табл. 3.6 проаналізовано зміну обсягів видатків державного бюджету, направлених на підтримку аграріїв, в 2023-2025 рр. (на основі [185]).

Динаміка видатків державного бюджету на підтримку виробників
сільськогосподарської продукції в 2023-2025 рр., млн. грн.

Назва бюджетної програми	2023 рік	2024 рік	2025 рік
Мінагрополітики			
КПКВК 2801580 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників»			
КПКВК 2801500 «Підтримка фермерських господарств та інших виробників сільськогосподарської продукції»			
КПКВК 2801460 «Надання кредитів фермерським господарствам»			
КПКВК 2801380 «Формування статутного капіталу Фонду часткового гарантування кредитів в сільському господарстві»			
Міністерство економіки України			
КПКВК 1201350 «Надання грантів для створення або розвитку бізнесу»			
КПКВК 1201450 «Забезпечення функціонування фонду розвитку підприємництва»			
КПКВК 1201310 «Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва»			
КПКВК 1201340 «Державне стимулювання створення індустріальних парків»			
КПКВК 1201420 «Компенсація витрат за гуманітарне розмінування земель сільськогосподарського призначення»			

З метою підтримки аграрного сектора Державним бюджетом України на 2025 рік передбачено кошти на виплату дотацій на гектар сільгоспвиробникам, утримання кіз, овець, корів, розвиток агропереробної галузі та тваринництва, гранти на садівництво, меліорацію та розмінування сільгоспземель (рис.3.9.) (на основі [186]).

Спеціалізована підтримка за окремими програмами та напрямками (розвиток кредитної кооперації, фермерства, тваринництва, рослинництва, ведення сільського господарства, підвищення родючості ґрунтів, тощо) також передбачена в рамках співпраці з міжнародними агенціями розвитку та фінансовими установами [187].

Рис. 3.9. Обсяг державної допомоги аграрному сектору в 2025 році

Міжнародні агенції розвитку та фінансові установи відіграють ключову роль у підтримці відновлення та євроінтеграції України. Вони забезпечують фінансову допомогу як державному, так і приватному секторам, сприяють залученню інвестицій і впровадженню реформ. Особливо варто відзначити діяльність організації Mercy Corps – міжнародної гуманітарної структури, яка працює у понад 40 країнах світу, допомагаючи постраждалим від катастроф, воєн, бідності та наслідків кліматичних змін. В Україні Mercy Corps зосереджує свої зусилля на гуманітарному реагуванні і зміцненні економічної стійкості, особливу увагу приділяючи підтримці фермерів і агробізнесу. Програма підтримки сільського господарства цієї організації є найбільшою ініціативою, спрямованою на розвиток аграрного сектору України та включає:

- фінансову допомогу домогосподарствам, які займаються сільським господарством, та дрібним фермерам (середня сума гранту – 3 тис. дол. США);
- фінансову підтримку малому агробізнесу (середня сума гранту – 75 тис. дол. США);
- фінансову допомогу середнім агропідприємствам (середня сума гранту – 150 тис. дол. США);
- підтримку установ, що надають послуги аграрному бізнесу (середня сума гранту – 150 тис. дол. США) [187].

Програма охоплює території Донецької, Дніпропетровської, Кіровоградської, Запорізької, Полтавської, Миколаївської, Харківської, Сумської, Чернігівської та Херсонської областей [187].

Діючі в умовах воєнного стану програми фінансової підтримки аграрного сектора України з боку міжнародних агенцій розвитку та фінансових інституцій наведені в ДОДАТКУ Г, табл.Г.4. Зазначені проєкти та ініціативи направлені на розвиток аграрного сектору в Україні та забезпечують прозоре та максимально ефективно використання фінансових ресурсів відповідно до стандартів ЄС, міжнародних правил та норм.

Отже, аграрний сектор української економіки демонструє значну стійкість навіть в умовах повномасштабної війни. Він забезпечує продовольчу безпеку країни, стабільно експортує агропродукцію на світові ринки й залишається провідною галуззю експорту.

Тому держава повинна активно захищати інтереси сільськогосподарських виробників в зовнішньоекономічних відносинах, створювати рівноправні умови для доступу до програм підтримки, сприяти адаптації продукції до європейських стандартів безпеки харчових продуктів і реагувати на кліматичні виклики відповідно до Європейського зеленого курсу. Такий проактивний підхід підкреслює важливість агросектору для забезпечення потреб фермерів, реалізації кліматичних заходів, збереження біорізноманіття та скорочення викидів парникових газів, зупинення деградації земель, тощо [171].

Протягом 2024 року урядом проведено ряд заходів з метою створення сприятливих умов для розвитку конкурентоспроможного, стійкого та диверсифікованого аграрного сектору: Мінагрополітики затвердило Стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій до 2030 року, ухвалено важливий євроінтеграційний закон про ДАР, в якому вже зареєстровано понад 180 тис. користувачів, запущена низка е-реєстрів, серед яких е-тваринництво, е-рослинництво.

В 2024 році прийнято Закон України «Про інформаційно-комунікаційну систему «Державний аграрний реєстр», запровадження положень якого

сприятиме виконанню Плану України з реалізації ініціативи Європейського Союзу «Ukraine Facility». Законодавство передбачає низку важливих змін: розширення доступу до ДАР, врегулювання його правового статусу і джерел фінансування, забезпечення можливості формування витягів із реєстру. Визначаються права і обов'язки користувачів, а також узгоджуються нормативно-правові акти, що регулюють діяльність ДАР, із законом України про публічні електронні реєстри. Запроваджується моніторинг ефективного використання державної підтримки й грантових коштів у сільському господарстві за участі міжнародних партнерів. Крім того, законодавство передбачає розвиток інформаційної взаємодії ДАР з іншими системами, програми кредитних гарантій для малих і середніх агровиробників та страхування сільськогосподарської продукції [188].

На виконання пункту 9 Плану заходів на 2023 рік щодо переведення публічних послуг в електронну форму, затвердженого розпорядженням КМУ від 23 грудня 2022 року № 1191, з урахуванням вимог Закону України «Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг» щодо переведення публічних послуг у сфері тваринництва в електронну форму, Мінагрополітикою запущено електронний Реєстр «Тваринництво: Реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві (проведення в електронному форматі процедури присвоєння відповідних статусів суб'єкта племінної справи у тваринництві), Реєстр селекційних досягнень у тваринництві (проведення в електронному форматі процедури апробації, реєстрації селекційних досягнень у тваринництві, реєстрація нових імпортованих порід всіх видів сільськогосподарських тварин). Оновлені реєстри дозволять спростити процедури присвоєння відповідних статусів суб'єктам племінної справи у тваринництві та забезпечать вільний допуск зацікавлених суб'єктів до загального переліку порід всіх видів сільськогосподарських тварин, що зареєстровані на території України [189].

15 листопада 2024 року прийнято постанову КМУ № 1309 «Деякі питання створення та функціонування електронної системи реєстрів у галузі

рослинництва «е-рослинництво», яка спрямована на виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань у сфері європейської інтеграції. Згідно законодавства з 1 грудня 2024 розпочато функціонування електронної системи реєстрів у галузі рослинництва, яка об'єднала всі реєстри у сфері насінництва, розсадництва та охорони прав на сорти рослин [148, 190].

В 2025 році у ДАР запрацював новий електронний сервіс для аграріїв і пасічників є-Бджільництво, основне завдання якого допомогти бджолярам убезпечити бджіл від отруєння та організувати кероване бджолозапилення. Сервіс надає аграріям рекомендації щодо запобігання використанню засобів захисту рослин та інформацію про ділянки бджолозапилення. Новий електронний сервіс повністю інтегрується з іншими системами (Державний реєстр пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні, Реєстр паспортів пасік, системою «Трембіта») та взаємодіє з органами місцевого самоврядування через підключення сервісів розсилки повідомлень [191].

Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року, розроблена Мінагрополітики у співпраці з проектом ЄС «Інституційна та політична реформа дрібномасштабного сільського господарства в Україні», визначає пріоритети галузі та створює умови для її розвитку. Вона враховує потреби реформ, пов'язані зі статусом кандидата на вступ до ЄС та виконанням міжнародних зобов'язань. Стратегія передбачає 7 ключових цілей, спрямованих на сталий розвиток аграрного сектору та покращення умов життя на селі: інклюзивна політика розвитку сільських територій та сільського господарства; забезпечення продовольчої безпеки; стійкість сільськогосподарського сектору; ефективне використання земель; кліматично орієнтоване сільське господарство; модернізація аграрного сектору; розвиток сільських територій.

Серед пріоритетів державної аграрної політики у 2025 році урядом визначено – євроінтеграція, розмінування сільськогосподарських земель та повернення їх в обробіток, цифровізація, розвиток агропереробки, підтримка

малих та середніх фермерів, особливо на прифронтових територіях, розвиток тваринництва, рибної галузі та меліорації.

В розділі 1-2 дослідження розкрито аспекти євроінтеграції, цифровізації, розмінування сільськогосподарських земель. Розглянемо більш детально результати реалізації напрямів державної аграрної політики за вищезазначеними пріоритетами.

Агропереробний сектор України є важливим компонентом національної економіки. Україна має значний потенціал у сфері переробки аграрної продукції завдяки багатій сировинній базі, великим площам сільгоспугідь, сприятливим кліматичним умовам і вигідному розташуванню поблизу ключових ринків збуту.

Розвиток агропереробки в Україні є одним з пріоритетних напрямів, що сприяє збільшенню частки продукції з доданою вартістю в експорті та підвищенню економічної стійкості країни.

За підсумками 2024 року агропереробний сектор демонструє зростання попри складні умови: виробництво м'яса та м'ясопродуктів сягнуло 3,8 млрд.дол.США, що на 1,5% перевищує рівень 2021 року; переробка риби збільшилась на 8,1%; виробництво олії, тваринних жирів і молочних продуктів – на 13–14%; переробка фруктів і овочів зросла більш ніж на 27%.

Уряд активно стимулює Розвиток агропереробки в Україні через програми, такі як «Зроблено в Україні», спрямовані на підтримку переробних підприємств та вихід на нові ринки, зокрема ЄС.

Агропереробний сектор є ключовою та зростаючою частиною національної економіки, що пропонує широкі можливості для інвесторів. Станом на 2024 рік обсяг прямих іноземних інвестицій в аграрний сектор склав 3,3 млрд. дол. США, що становить 6% від усіх прямих інвестицій в Україні [192].

Пріоритетами розвитку агропереробний сектор є: імпортозаміщення, розвиток біоенергетики, впровадження інноваційних технологій, масштабування ініціативи «Купуй українське» на міжнародних ринках і нарощування експорту. Розвиток агропереробки в Україні має значний потенціал для зростання економіки, створення робочих місць, збільшення експортного потенціалу країни,

що дозволить відновити АПК та забезпечить довгостроковий розвиток економіки країни [193-194].

Ефективний розвиток сільського господарства в умовах воєнного стану значною мірою залежить від підтримки малого й середнього бізнесу, який складає основу функціонування аграрних підприємств. Вони мають здатність адаптуватися до викликів часу та забезпечувати національну продовольчу безпеку. В рамках урядових програм у 2024 році з державного резерву виділено 1,6 млрд. грн., допомогу отримали 2 309 агровиробників прифронтових областей. На 2025 рік виділено 4,73 млрд. грн. на підтримку саме малих і середніх фермерів. Понад 3,1 тис. фермерських господарств на деокупованих територіях, які обробляють до 120 га, отримали 795,9 млн. грн. державної підтримки, а 2,3 тис. фермерів з фронтових і прифронтових територій отримали 1,5 млрд. грн. державної підтримки.

Всі державні програми підтримки (більше 50) сьогодні реалізуються через інформаційно-комунікаційну платформу (ДАР) без впливу людського фактора. За 2024 рік 13 663 сільськогосподарські виробники отримали субсидії на гектар в сумі 95 млрд. грн., 15 302 підприємства отримали дотації для утримання худоби в сумі 622 млн. грн., 1 917 сільськогосподарських виробників отримали 207 млн. грн. підтримки на кіз та овець.

Однією з найкращих програм, яка показала свій результат, є програма пільгового кредитування «5-7-9» підтримки аграрного сектору. В 2025 році уряд розширив програму «5-7-9» з можливістю інвестування в картоплесховища та овочесховища. Кожний аграрій, який має на меті побудувати картоплесховище, може взяти кредит у державних банках та в інших банках-партнерах до 150 млн. грн.

Перспективною є програма компенсації 25 відсотків вартості сільськогосподарської техніки, яка дала зростання машинобудуванню та сільгоспвиробникам. В 2024 році 3149 сільськогосподарських виробників скористались цією програмою, отримавши компенсацію в розмірі 877 млн. грн.,

що дало можливість сільськогосподарським машинобудівникам продати техніки на 4,2 млрд. грн.

Програми підтримки розбудови теплиць і садів, на які в 2024 році було виділено 1,1 млрд. грн., створено 2 тис. постійних та 36 тис. сезонних робочих місць, забезпечили зростання кількості промислових теплиць і садів [195].

Розвиток агробізнесу часто потребує додаткових фінансових ресурсів. Гранти можуть стати важливим інструментом для реалізації нових проєктів, оновлення техніки чи впровадження інновацій. Грантові програми фінансування, реалізовані в 2024 році, наведені в ДОДАТКУ Г, табл.Г.5. Надання грантів на розвиток фермерських кооперативів у 2025 році очікується у розмірі до 500 000 грн при дотриманні екологічних стандартів [197].

FAO спрямувала свою діяльність на підтримку постраждалих малих і середніх фермерів у регіонах України, що найбільше постраждали від війни. Організація надала ваучери на суму 1000 дол. США для придбання високоякісного насіння до весняної та осінньої посівних кампаній. Програма охопила 550 фермерів, які мають ділянки площею від 10 до 300 гектарів у Запорізькій, Одеській Херсонській, Донецькій, Чернігівській областях.

Для допомоги дрібним фермерам і сільським сім'ям, які зазнали найбільших втрат у результаті війни, FAO разом із Всесвітньою продовольчою програмою запустили спільну ініціативу з Fondation Suisse de Déminage. Програма орієнтована на фермерські господарства з угіддями площею до 300 га, насамперед у Харківській, Миколаївській та Херсонській областях. Її мета – забезпечити безпечне повернення земель до продуктивного використання шляхом очищення від мін і інших вибухонебезпечних предметів.

Проєкт Open Agri Club, спрямований на підвищення ефективності та прибутковості українських малих і середніх агровиробників із середнім земельним банком 500 га, які займаються вирощуванням зернових та олійних культур. Ініціативу втілено за підтримки агровиробничої компанії Kernel та компанії DEG Impulse, яка фінансується Федеральним міністерством економічного співробітництва та розвитку Німеччини в рамках програми

develoPPP. Наразі ініціатива стартувала в п'яти областях України: Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Житомирській та Кіровоградській [184].

Також, у 2024 році за підтримки Мінагрополітики, ЄС та Світового банку запрацював Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, метою якого є підвищення довіри банків до малих агровиробників і підтримка їх розвитку. Законодавчо цільовою аудиторією Фонду визначено малих агровиробників – тих, хто обробляє до 500 га землі. За півтора року роботи видано 33 кредити під гарантії Фонду, з них 22 – на поповнення обігових коштів для підтримки поточної діяльності, 11 – на інвестиційні цілі. Середній розмір кредиту – від 800 тис. до 1,2 млн. грн., а в окремих випадках – до 6,95 млн. грн. З кінця травня 2025 року вартість гарантії було знижено до 0,2% річних, що дозволили зменшити вартість кредитів для фермерів.

Головним елементом аграрного сектору є тваринництво, яке має визначальне значення у формуванні продовольчої безпеки країни. У 2024 році українське тваринництво в умовах війни залишається перспективним, а виробництво м'яса та молочних продуктів показує індекси, близькі до середнього рівня промисловості. У 2024 році тваринництво зіштовхнулося зі збільшенням собівартості виробництва у зв'язку зі збільшенням об'ємів експорту зернових та олійних культур, що вплинуло на зменшення прибутку, порівнюючи з 2022 та 2023 роками.

У 2025 році КМУ затвердив Концепцію Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року з метою стимулювання конкурентоспроможного виробництва продуктів тваринництва для внутрішнього споживання і експорту [198].

Концепція передбачає підтримку малих і середніх виробників, стимулювання розвитку та укрупнення на кооперативних засадах особистих селянських та фермерських господарств, які відіграють важливу роль у розвитку ремісничої діяльності, органічного виробництва та прямих каналів реалізації продукції.

Згідно з концепцією, Державна цільова економічна програма розвитку тваринництва має забезпечити на внутрішньому ринку потреби у безпечній та якісній харчовій продукції тваринного походження, створення прогресивних форм підприємництва, зокрема щодо фермерського господарства, які сприятимуть інтеграції в аграрний ринок, відкриття нових ринків, розширення експорту харчових продуктів тваринництва.

Україна має значний потенціал для збільшення площ зрошуваних земель, адже володіє найбільшою в Європі меліоративною мережею, що охоплює 5,49 млн га меліорованих земель з відповідною меліоративною інфраструктурою. Зрошувані меліоровані землі охоплюють 2,18 млн га (з них до сфери управління Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм (Держрибагентства) прийнято – 1,05 млн. га), осушувані – 3,31 млн. га (з них до сфери управління Держрибагентства прийнято – 0,4 млн. га). Фактично зрошується 136,8 тис. га орних земель, у тому числі: 122,6 тис. га полито з державних точок водовиділу, зокрема, 46 тис. га полито членами організації водокористувачів [199].

Для відновлення зрошення в Україні започатковано реформу гідротехнічної меліорації, яка відкрила агровиробникам можливість об'єднуватися в організації водокористувачів, щоб спільно модернізувати та управляти меліоративними системами на своїх площах.

В 2024 році прийнято постанову КМУ від 30.05.2024 № 628 «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів», метою якої є удосконалити механізм державної підтримки сільгоспвиробників, які вирощують аграрну продукцію на меліорованих землях шляхом надання організаціям водокористувачів, сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, державної підтримки з метою збільшення площ меліорованих земель, підвищення ефективності сільського господарства, забезпечення продовольчої безпеки держави в умовах змін клімату.

Постанова передбачає збільшення розміру бюджетної дотації товаровиробникам з 25 до 50% витрат на реконструкцію або будівництво меліоративних систем (без ПДВ), а також виділення коштів для модернізації та ремонту насосних станцій, які після відповідних робіт прийняті в експлуатацію (відповідно до проектної документації).

Рибне господарство виступає важливим елементом продовольчої безпеки України та світу загалом і його розвиток є головним завданням для державної політики шляхом створення ефективних механізмів збереження, раціонального використання водних біоресурсів та розвитку аквакультури.

За результатами 2024 року досягнуто значного прогресу за Розділом 13 «Рибальство та аквакультура»; Україна набула статусу учасника Комітету з питань рибальства Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та приєдналась до Комітету з питань рибальства ОЕСР.

У результаті продуктивної співпраці зі стороною ЄС, яка продовжується і нині, прийнято акти законодавства (Закон України від 21.11.2024 № 4097-ІХ «Про приєднання України до Угоди про заходи держави порту з недопущення, стримування та ліквідації незаконного, непідзвітного та нерегульованого рибальства», постанова Кабінету Міністрів України від 9 лютого 2024 р. № 153 «Про затвердження Положення про моніторинг риболовних суден та Порядку функціонування системи дистанційного контролю риболовних суден»; постанова Кабінету Міністрів України від 5 березня 2024 р. № 252 «Про затвердження порядків видачі, відмови у видачі, переоформлення, анулювання деяких документів дозвільного характеру в галузі рибного господарства та визнання такими, що втратили чинність, постанов Кабінету Міністрів України»; постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2024 р. № 775 «Деякі питання ведення державного обліку рибогосподарських водних об'єктів (їх частин)»), розроблено важливі євроінтеграційні законопроекти (Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації законодавства Європейського Союзу в галузі рибного господарства; Про збір та використання даних у галузі рибного господарства, управління ними, а також наукову

діяльність у галузі рибного господарства; Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації законодавства Європейського Союзу та удосконалення державного регулювання в галузі рибного господарства; Про прийняття Україною Угоди про заснування Генеральної комісії з рибальства у Середземномор'ї), які покликані удосконалити механізми управління водними біоресурсами, забезпечення їх збереження та раціонального використання, підвищити якість та ефективність систем контролю рибальства і боротьби з незаконним, непідзвітним та нерегульованим рибальством, створити рівні умови доступу до експлуатації запасів водних біоресурсів, забезпечити розвиток аквакультури, врегулювати питання здійснення любительського та спортивного рибальства тощо [200].

В 2015 році Верховна Рада України прийняла за основу у першому читанні проєкт Закону України «Про стимулювання економічного розвитку галузі рибного господарства» (реєстр. № 12384 від 08.01.2025), покликаний створити необхідні правові та організаційні засади залучення інвестицій у розвиток галузі рибного господарства, зокрема аквакультури та марикультури, що дозволить підвищити ефективність виробництва, розширити інфраструктуру та використати потенціал водних ресурсів країни [201].

Одним із основних пріоритетів є цифровізація рибної галузі, зокрема шляхом запуску платформи eРиба – система управління галуззю рибного господарства, яка стосуватиметься промислового, любительського рибальства, аквакультури, різних соціальних складових і міститиме інформацію про виробництво, переробку, імпорту-експорту рибної продукції, кількість організацій виробників та інше. Система налічує більше 1,1 тис. користувачів, зареєстровано 149 суб'єктів рибного господарства, які уклали договір про спеціальне використання водних біоресурсів, містить 214 щорічних декларацій, 313 уточнюючих декларацій, більше 1,2 тис. відомостей про риболовні суда, 69 тис. відомостей про виходи риболовних суден, більше 48 тис. квитанцій обліку добутих водних біоресурсів [199].

В рамках євроінтеграційного вектору розвитку проводиться цифровізація рибного господарства: запущено нові компоненти та модулі Єдиної державної електронної системи управління галуззю рибного господарства (єРиба), еДоговір укладення договору на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), еДозвіл видача, відмова у видачі, переоформлення, анулювання дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) для здійснення промислового рибальства, еЖурнал ведення журналу обліку рибогосподарської діяльності, оформлення квитанції обліку добутих (виловлених) водних біоресурсів, еБирка маркування знарядь лову засобами єРиба [199].

Згідно із загальноприйнятими принципами сталого розвитку, тактична пріоритетність в аграрному секторі повинна ґрунтуватися на засадах гнучкості й адаптивності до мінливих умов зовнішнього середовища із запровадженням екологічної відповідальності суб'єктів господарювання та суспільства у цілому; раціонального використання природних ресурсів, що забезпечить конкурентоспроможність; застосування сучасних практик ведення сільського господарства. Сталий розвиток аграрного сектору залишається важливим завданням для забезпечення продовольчої безпеки, економічного зростання та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

3.3. Стратегічні напрями реалізації держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України

Економічний аспект сталого розвитку аграрного сектору включає забезпечення прибутковості та конкурентоспроможності аграрних підприємств, впровадження інноваційних технологій та методів виробництва, оптимізацію ресурсів, що використовуються (земля, вода, енергія). Соціальний розвиток АПК

передбачає покращення умов праці та життя сільського населення, забезпечення доступу до освіти, медичного обслуговування та інших соціальних послуг, збереження культурної спадщини та традицій сільських громад. Екологічний аспект сталого розвитку аграрного сектору включає зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, збереження біорізноманіття та природних ресурсів, застосування екологічно чистих методів сільськогосподарського виробництва.

Аграрна галузь, незважаючи на високу стійкість та адаптацію до умов війни, стикається з факторами ризику, що обґрунтовують необхідність ефективної державної підтримки. Ключові фактори ризику стійкості АПК під час війни (правові та політичні, природні, екологічні, економічні, соціальні виробничі, технологічні) наведено на рис.3.10.

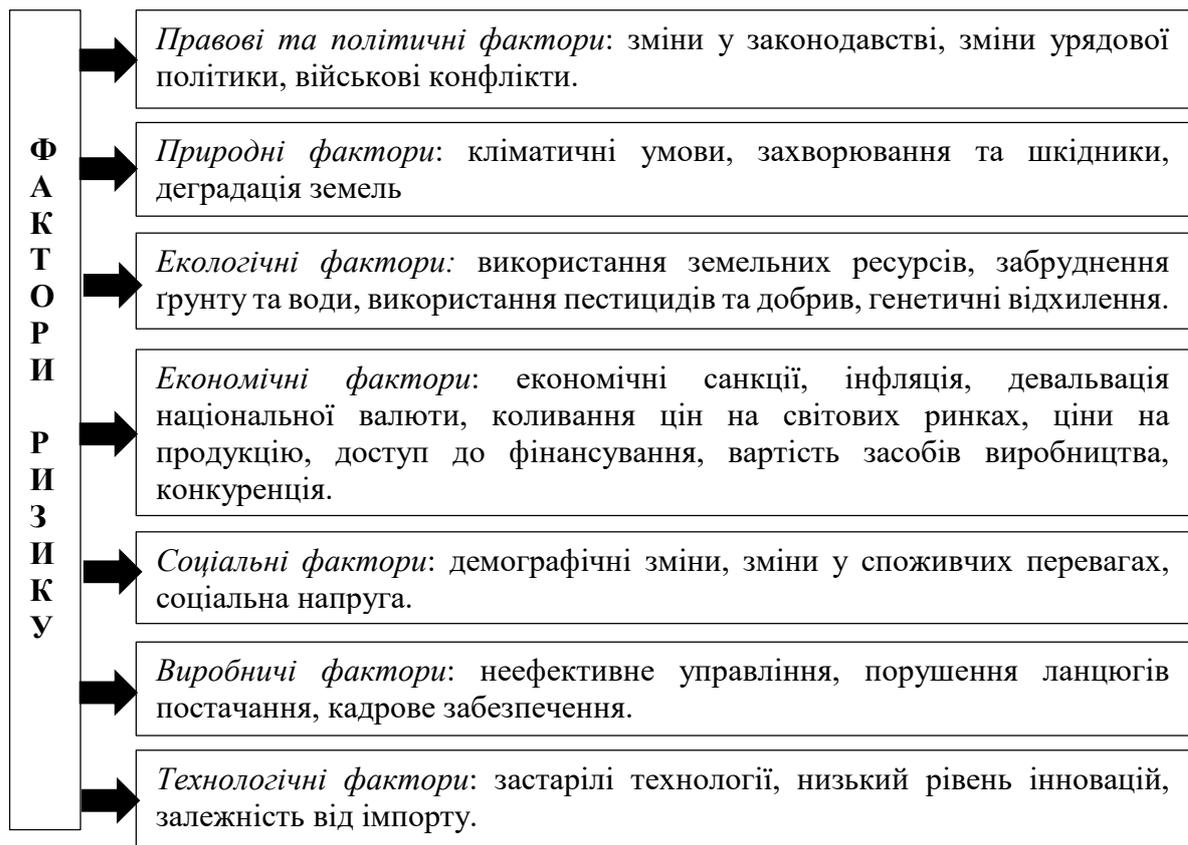

Рис. 3.10. Фактори ризику стійкості АПК під час війни

Правові та політичні фактори включають зміни у законодавстві, зміни урядової політики, військові конфлікти. Непередбачувані зміни у податковому,

земельному, екологічному законодавстві можуть збільшувати фінансове навантаження на підприємства АПК та ускладнювати їхню діяльність. Військові конфлікти можуть призводити до перебоїв у постачанні засобів виробництва (добрива, паливо, техніка) та ускладнювати збут готової аграрної продукції, що може призвести до втрати виробничого потенціалу сфер переробки та логістики.

До природних факторів належать кліматичні умови, захворювання та шкідники, деградація земель. Нестабільність погодних умов (посухи, повені, заморозки, град) можуть значно знижувати врожайність та якість сільськогосподарської продукції, а також пошкоджувати інфраструктуру АПК.

Природні катаклізми, наприклад, посуха, призводить до нестачі вологи в ґрунті, послаблює стійкість росту й розвитку сільськогосподарських рослин, знижуючи їхню врожайність, продуктивність тваринництва за високих літніх температур знижується. Кліматичні умови ставлять під загрозу виконання планів, спрямованих на досягнення ЦСР, оскільки підвищують ризики, пов'язані із забезпеченням населення продовольством. Поширення хвороб рослин і тварин, поява нових шкідників, відсутність ефективних засобів захисту можуть призводити до значних втрат врожаю та збільшення витрат на виробництво. Ерозія, засолення, забруднення ґрунтів, а також надмірне використання земель призводять до зниження родючості та продуктивності.

Використання земельних ресурсів, забруднення ґрунту та води, використання пестицидів та добрив, генетичні відхилення є ключовими екологічними факторами, що впливають на стійкість аграрного сектору. Проблеми з надмірною розораністю, забрудненням ґрунтів та вод токсичними речовинами та відходами, надмірне використання пестицидів та добрив, пов'язані з відсутністю або недостатньою кількістю об'єктів (потужностей) з переробки, оброблення побічних продуктів тваринного походження, а також порушенням екологічного балансу земельних угідь погіршують екологічну ситуацію [203]. Непередбачувані генетичні зміни у рослин та тварин можуть призводити до зниження їхньої продуктивності та стійкості.

Економічні фактори включають економічні санкції, інфляцію, девальвацію національної валюти, коливання цін на світових ринках, ціни на продукцію, доступ до фінансування, вартість засобів виробництва, конкуренцію. Економічні санкції, інфляція, девальвація національної валюти, коливання цін на світових ринках можуть негативно впливати на фінансову стабільність підприємств АПК та знижувати їхню конкурентоспроможність. Нестабільність цін на сільськогосподарську продукцію та ресурси (паливо, добрива, техніка) може призвести до зниження рентабельності та прибутковості підприємств. Недостатній доступ до кредитів та інших фінансових ресурсів, високі відсоткові ставки, низький рівень державної підтримки можуть обмежувати розвиток підприємств АПК та їхню здатність адаптуватися до змін. Зростання цін на засоби виробництва (насіння, добрива, паливо) підвищує собівартість продукції. Конкуренція з боку інших сільськогосподарських виробників та імпортованих товарів може знизити прибутки.

Демографічні зміни, зміни у споживчих перевагах, соціальна напруга становлять систему соціальних факторів ризику стійкості АПК під час війни. Значний вплив оказує на аграрний сектор демографічні зміни, такі як зменшення сільського населення, старіння кадрів, відтік молоді в міста, зміна попиту на певні види продукції. Протести, страйки, соціальні конфлікти прямопропорційно впливають на стабільність роботи підприємств.

Виробничі фактори включають неефективне управління, порушення ланцюгів постачання, кадрове забезпечення. Недостатньо кваліфіковане керівництво, відсутність стратегічного планування, слабкий контроль за фінансовими потоками можуть призводити до низької ефективності та збитковості підприємств [208]. Дефіцит трудових ресурсів у сільськогосподарському виробництві, спричинений мобілізацією та міграційними процесами, низький рівень заробітної плати, відсутність соціальних гарантій можуть призводити до відтоку кадрів та зниження продуктивності праці в аграрному секторі [203].

До технологічних факторів належать застарілі технології, низький рівень інновацій, залежність від імпорту. Використання низькопродуктивних технологій, відсутність інвестицій у модернізацію виробництва, низький рівень механізації та автоматизації, недостатнє впровадження нових технологій та методів управління призводять до низької конкурентоспроможності та зниження якості продукції. Залежність від імпорту технологій та обладнання може створювати додаткові ризики.

Розуміння цих факторів ризику та їх впливу на стійкість АПК є важливим для розробки стратегій, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору, та злагодженість нормативно-правових актів у секторі фітосанітарного та санітарного контролю, сільського господарства з європейськими стандартами.

Регламенти ЄС 2021/2115 від 2 грудня 2021 року і 2021/2116 від 2 грудня 2021 року визначають основи впровадження САП, включаючи правила підтримки національних стратегічних планів, фінансування, управління та моніторингу. Регламент ЄС 2021/2117 від 2 грудня 2021 року встановлює зміни до базових норм внутрішнього ринку і експорту сільськогосподарських продуктів [204].

У цих документах особлива увага приділяється узгодженню європейських норм з міжнародними стандартами – ЦСР ООН, договором Світової організації торгівлі про сільське господарство, Регламентом ЄС 2018/1046 від 18 липня 2018 року, яким визначені правила фінансування бюджетної сфери, тощо [204].

Наприкінці 2024 р. загальний прогрес виконання УА та гармонізації нормативно-правової бази оцінюється в 81%, зокрема в сільському господарстві – 74%, санітарних та фітосанітарних заходах, навколишньому природньому середовищі та цивільному захисті – 83% (рис.3.11.) (на основі [147-148]).

У 2024 році на виконання Угоди про асоціацію та з метою наближення національного законодавства до актів права ЄС Україною були прийняті Закони України «Про виноград, вино та продукти виноградарства», «Про інформаційно-комунікаційну систему «Державний аграрний реєстр». З метою створення

комплексного та завершеного регулювання, з урахуванням відповідних положень актів права ЄС, прийнято постанови КМУ «Про затвердження Порядку видачі дозволу на поширення в Україні сортів овочевих культур до прийняття рішення про державну реєстрацію на підставі отриманого погодження», «Деякі питання створення та функціонування електронної системи реєстрів у галузі рослинництва «е-рослинництво» [148].

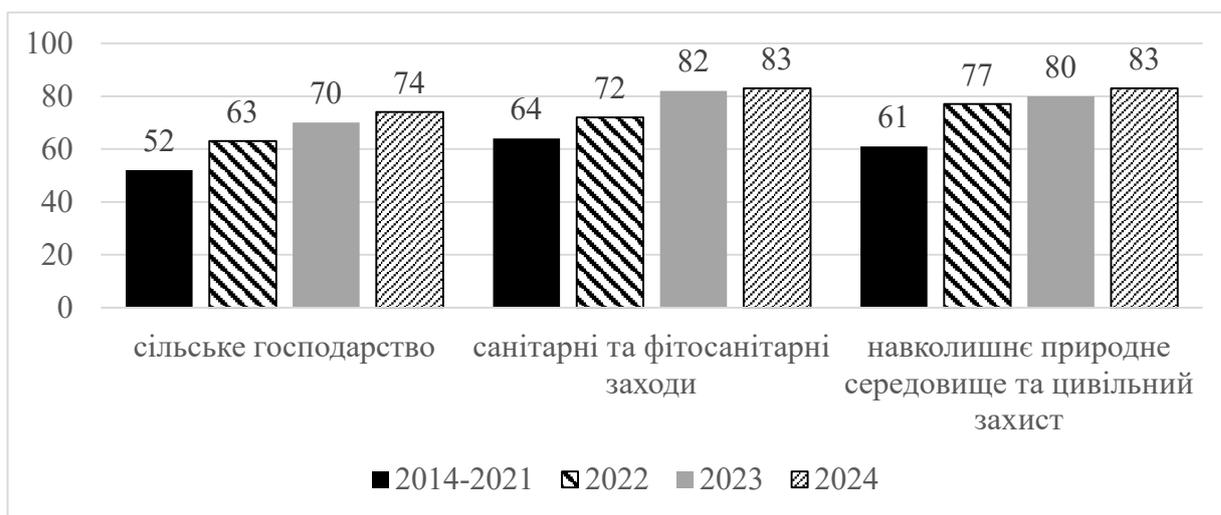

Рис. 3.11. Прогрес виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за сферами діяльності в 2021-2024 рр., %

Сільські території є складними утвореннями, які виступають типовими соціально-економічними системами, аналіз яких здійснюється на основі економічних (рівень ресурсного забезпечення), соціальних (демографічне навантаження на сільське населення, зайнятість населення, рівень доходів населення) та екологічних (рівень забрудненості природного середовища) індикаторів, які характеризують різні аспекти функціонування економіки, суспільних відносин чи екологічних процесів. Враховуючи європейський досвід, модель розвитку сільських територій орієнтована на вирішення низки екологічних, економічних та соціальних проблем розвитку сільських регіонів. Тому, постійна увага до екологічних процесів, збалансованого землекористування та використання водних ресурсів разом із іншими видами екобезпечної діяльності сприятимуть покращенню стану сільських територій.

В даному напрямку прийнята Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року. Стратегія розроблена з урахуванням потреби в удосконаленні державної політики у сфері сільського господарства та сільських територій, зокрема надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС та інших міжнародних зобов'язань відповідно до Плану України для реалізації ініціативи ЄС Ukraine Facility, запровадженої Регламентом (ЄС) Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 29 лютого 2024 р. № 2024/792.

З урахуванням вищезазначеного та враховуючи європейський напрям розвитку України доцільним є визначення основних стратегічних напрямів державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України, які підкріплені затвердженою Стратегією розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року (табл.3.7).

1. В рамках першого стратегічного напрямку державного механізму сталого розвитку АПК України необхідно зазначити, що адаптація аграрної політики України до положень САП ЄС є ключовим етапом на шляху євроінтеграції України. Вона передбачає приведення українського аграрного сектору у відповідність до стандартів та вимог ЄС. Адаптація аграрної політики України до САП ЄС є довготривалим процесом, який включає законодавчу, інституційну, фінансову, освітню, інформаційну адаптацію та потребує значних зусиль та ресурсів. Серед напрямів адаптації можна виділити впровадження європейських норм та стандартів, безпеку харчових продуктів (впровадження європейських стандартів якості та безпеки харчових продуктів, що охоплює контроль на всіх етапах виробництва та обігу), підтримку фермерів (перехід до системи підтримки, орієнтованої на показники, розвиток сільських територій, а також забезпечення конкурентоспроможності українських фермерів), розвиток сільських територій (покращення інфраструктури сільських територій та створення нових можливостей для зайнятості), охорона навколишнього середовища (впровадження практик сталого сільського господарства, збереження біорізноманіття та мінімізація шкоди на навколишнє середовище). Загальна структура нормативно-правових актів щодо регулювання аграрної

політики України, досягнутий прогрес виконання УА в 2021-2024 рр. свідчать про те, що цілі та завдання, окреслені в вітчизняних стратегічних документах, відповідають умовам ЄС та направлені на підтримку фермерів, розвиток

Таблиця 3.7

Стратегічні напрями держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України (євроінтеграційний вектор)

Стратегічні напрями (євроінтеграційний вектор)	Відповідність цілям та завданням Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року
Гармонізація та адаптація національного законодавства до права ЄС, положень САП, вимог, пов'язаних зі вступом України до ЄС, та забезпечення його реалізації.	<p><i>Стратегічна ціль 1.</i> Формування державної політики розвитку сільського господарства та сільських територій (інституційна спроможність).</p> <p>Завдання 1. Удосконалення механізму ведення обліку, оброблення та систематизація інформації про виробників сільськогосподарської продукції.</p> <p>Внесення необхідних змін до законодавства для створення виплатної агенції, що забезпечуватиме своєчасну та цільову виплату державної підтримки виробникам сільськогосподарської продукції.</p> <p>Завдання 3. Створення функціональних адміністративних та контролюючих систем для дотримання принципів ЄС під час здійснення прямих виплат виробникам сільськогосподарської продукції, а також здійснення визначених заходів щодо розвитку сільських територій.</p>
Гарантування доступності, безпечності сільськогосподарської продукції, високих стандартів якості, що відповідають встановленим стандартам ЄС, для забезпечення (зміцнення) внутрішньої та міжнародної продовольчої безпеки.	<p><i>Стратегічна ціль 2.</i> Задоволення суспільних потреб у високоякісних, поживних і безпечних харчових продуктах та забезпечення продовольчої безпеки.</p> <p>Завдання 1. Прийняття інтегрованої політики безпечності харчових продуктів ЄС та стандартів контролю у сфері санітарних та фітосанітарних заходів.</p> <p>Завдання 2. Забезпечення продовольчої безпеки. Виконання завдання передбачається за такими напрямками: продовольча безпека; Україна як один із гарантів світової продовольчої безпеки; підвищення рівня просування українського продовольства на зовнішній ринок.</p>
Посилення конкурентоспроможності та стійкості агропромислового комплексу України	<p><i>Стратегічна ціль 3.</i> Забезпечення стійкості сільськогосподарського сектору, підтримка справедливого доходу виробників та підвищення їх конкурентоспроможності.</p> <p>Завдання 1. Підтримка відновлення та стійкості сільськогосподарського сектору.</p> <p>Завдання 2. Забезпечення справедливого доходу фермерських господарств і стійкості сільськогосподарського сектору.</p> <p>Завдання 3. Посилення орієнтації на ринок і підвищення конкурентоспроможності.</p> <p>Завдання 4. Поліпшення становища виробників сільськогосподарської продукції у виробничо-збутовому ланцюгу.</p>

Розробка та розширення програм фінансової державної підтримки аграрного комплексу з використанням прозорих та інклюзивних інструментів фінансування.	
5. Забезпечення функціонування прозорого та відкритого ринку землі, ефективного управління земельними ресурсами, в тому числі шляхом розмінування сільськогосподарських угідь для усунення наслідків ведення бойових дій.	<p><i>Стратегічна ціль 4.</i> Ефективне використання земель, їх розмінування, проведення земельної реформи.</p> <p>Завдання 1. Проведення земельної реформи.</p> <p>Завдання 2. Сприяння сталому розвитку та ефективному використанню ґрунту, повітря та води, зокрема шляхом зниження залежності від хімікатів.</p>
6. Сприяння розвитку сучасного кліматично адаптованого АПК, орієнтованого на органічні методи виробництва і біотехнології, відповідно до Зеленого Курсу ЄС.	<p><i>Стратегічна ціль 5.</i> Кліматично орієнтоване сільське господарство: пом'якшення наслідків змін клімату та адаптація до них.</p> <p>Завдання 1. Сприяння пом'якшенню наслідків змін клімату та адаптації до них.</p> <p>Завдання 2. Запобігання втраті біорізноманіття, покращення екосистемних послуг і збереження середовищ існування та ландшафтів. Виконання завдання передбачається за такими напрямками: водопостачання для зрошення земель; кліматично орієнтоване сільське господарство; органічне виробництво; циркулярна біоекономіка; біоенергетика; запобігання утворенню відходів.</p>
Організація ефективної взаємодії держави та аграрного бізнесу на основі розвитку агропереробного сектору та процесів цифровізації (цифрові сервіси, цифрові технології) та інновацізації (просування досліджень, обмін знаннями, найкращими практиками, інноваціями).	<p><i>Стратегічна ціль 6.</i> Модернізація аграрного сектору: розвиток переробки, інновації, цифровізація та обмін знаннями.</p> <p>Завдання 1. Сприяння розвитку переробних підприємств.</p> <p>Завдання 2. Створення ефективної системи поширення сільськогосподарських знань та інновацій.</p> <p>Завдання 3. Цифровізація. Виконання завдання передбачається за такими напрямками: цифровізація сільського господарства; цифрові сільськогосподарські дорадчі послуги.</p>
Сприяння розвитку та посилення економічних можливостей жіночого підприємництва, молодих фермерів для балансування соціальних, економічних та екологічних аспектів розвитку сільського господарства.	<p><i>Стратегічна ціль 7.</i> Створення умов для розвитку сільських територій.</p> <p>Завдання 1. Новий підхід до сільського розвитку – розвиток місцевих сільських територіальних громад.</p> <p>Завдання 2. Сприяння підтримки фермерів-початківців.</p> <p>Завдання 3. Гендерна рівність.</p>

сільськогосподарських технологій, забезпечення доступу до ринків збуту для забезпечення продовольчої безпеки держави, що є необхідним для задоволення потреб населення та підтримки стабільності в країні.

2. Другий стратегічний напрям держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України передбачає комплексний підхід до гарантування безпечності та якості сільськогосподарської продукції відповідно до стандартів та регламентів ЄС. Успішна інтеграція в європейський аграрний простір дозволить вітчизняним виробникам підвищити конкурентоспроможність, покращити якість продукції та сприяти сталому розвитку галузі.

Аграрний сектор відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави. Він відповідає за виробництво продуктів харчування, що є необхідним для задоволення потреб населення та підтримки стабільності в країні. Зміцнення аграрного сектора та забезпечення продовольчої безпеки є важливим завданням для держави, особливо в умовах військових конфліктів та нестабільності. Державна політика має бути спрямована на підтримку фермерів, розвиток сільськогосподарських технологій та забезпечення доступу до ринків збуту, щоб гарантувати достатню кількість та якість продуктів харчування для населення.

3. В рамках третього стратегічного напрямку посиленню позицій фермерів в агропродовольчих ланцюгах сприятиме мінімізація кількості посередників, модернізація та вдосконалення матеріально-технічної бази сільського господарства, підвищення кваліфікації кадрів, підтримка співпраці щодо вирішення проблем недобросовісної торгової практики, а також забезпечення екологічної стійкості та безпеки, створення сучасної логістики, складських потужностей, систем зрошення, що дозволить підвищити конкурентоспроможність фермерів.

З метою створення сучасної логістики для фермерів необхідним є підтримка агрегаційних моделей у сільському господарстві, які дають змогу покращити доступ до міжнародного та внутрішнього ринків, розширити

можливості переробки та зберігання продукції, краще інтегрувати у визначені ланцюги постачань малих фермерів.

Для удосконалення складських потужностей доцільно розширити державну фінансову підтримку окремим фермерам щодо доступу до холодильних установок, покращити умови зберігання та розширення сучасних складів харчових продуктів, особливо для швидкопсувних продуктів, збільшити потужності ліцензованих складів для безпечного та економічного зберігання продукцію, тощо.

Питання зрошення є одним із пріоритетних для уряду та передбачає реалізацію комплексної реформи, яка забезпечує баланс між забезпеченням водою агровиробників та населення. В даному напрямку триває робота щодо оновлення вітчизняного законодавства та створення єдиного державного оператора. При цьому господарські мережі і нецентральні магістралі зрошувальних систем передаються Організаціям водокористувачів [205].

Удосконалення систем зрошення в аграрному секторі передбачає: зміна структури посівів, впровадження цифрових технологій збереження вологи в ґрунті, модернізація іригаційних систем, впровадження крапельного зрошення для ефективного управління водними ресурсами, використання даних супутникового моніторингу для оцінки стану ґрунтів та рослин, розробка регіональних кліматичних моделей для адаптації місцевого сільського господарства. Використання датчиків вологості та інтелектуальних систем зрошення, дронів та сенсорів для моніторингу стану полі, геоінформаційних систем дозволяє оптимізувати полив, зменшуючи витрати води та забезпечуючи рослинам оптимальні умови для росту, ефективніше використовувати доступну воду та знижувати ризики, які пов'язані з її нестачею.

Диверсифікація аграрного сектору економіки (виготовлення продуктів харчування; поглиблення переробки сільськогосподарської сировини; розвиток «зеленого» або сільського туризму; вирощування сировини для альтернативної енергетики, тощо) є основою стратегічного розвитку АПК, яка дозволяє раціонально та найбільш повно використовувати природний і виробничий

потенціал, розширити асортимент і збільшити обсяги виробництва продукції АПК. Реалізація стратегії диверсифікаційної діяльності сільськогосподарського підприємства забезпечить створення і стабілізацію ефективної економіки, яка забезпечить задоволення загальної потреби зовнішнього та внутрішнього соціально-економічного середовища.

4. Четвертий стратегічний напрям держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України «Розробка та розширення програм фінансової державної підтримки аграрного комплексу» передбачає інклюзивне та прозоре використання програм та інструментів фінансування, які дозволяють забезпечити додаткове фінансування євроінтеграційних заходів більш високого рівня їх координації. Пріоритетним напрямком розвитку державної підтримки фермерських господарств, малих і середніх виробників сільськогосподарської продукції є забезпечення продовольчої безпеки, розвиток експортного потенціалу, створення робочих місць, підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, розширення співпраці з кредитними спілками (важливим каналом фінансування для сільських громад).

5. Реалізація п'ятого напрямку держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України передбачає розвиток ринку сільськогосподарських земель, що має велике значення для сталого розвитку, оскільки сприяє ефективному використанню земель, підвищенню продуктивності та забезпеченню продовольчої безпеки з урахуванням екологічних та соціальних аспектів. На сьогодні в умовах воєнного стану ринок земель сільськогосподарського призначення функціонує не повною мірою та є нестабільним, обсяги ринку землі є низькими, темпи відновлення – незначними. Серед бар'єрів, які впливатимуть на розвиток земельних відносин, можна виділити: конкурентний тиск, фінансові труднощі, регіональні відмінності, нерозвиненість системи іпотечного кредитування, нестача необхідного фонду земель для їх надання учасникам бойових дій, відсутність унормованого права користування землями сільськогосподарського призначення як частини надр землі. В рамках забезпечення принципів прозорості та відкритості ринку землі в

Україні створено державні (портал електронних послуг Держгеокадастру, акредитовані майданчики для онлайн-аукціонів із землею «Українська універсальна біржа», E-tender та UA LAND на базі платформи Prozorro, Земельний банк) та недержавні (Zakupivli.pro, онлайн-майданчики Land-invest, «Доброзем», AgroLand) онлайн-платформи [206].

Ефективне управління земельними ресурсами передбачає раціональне використання та охорону земель, що включає в себе регулювання земельних відносин, визначення стратегії розвитку землекористування, правотворчість, правоохоронну діяльність, а також забезпечення сприятливого екологічного середовища та поліпшення природних ландшафтів. На початку 2025 року була введена в експлуатацію автоматизована система публічного моніторингу земельних відносин на базі Державного земельного кадастру, а також геоінформаційна система масової оцінки земель як частина програмного забезпечення Державного земельного кадастру [33].

Розмінування сільськогосподарських земель є ключовим етапом у відновленні аграрного сектору та економіки України. Пріоритетом у розмінуванні земель для аграрного сектору є очищення сільськогосподарських угідь, залучаючи сертифікованих операторів та техніку для розмінування.

Серед головних завдань державної земельної політики на сучасному етапі можна виділити: запровадження мораторію на купівлю-продаж земель сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану, впровадження альтернатив надання земель учасникам бойових дій (наприклад, іпотечне кредитування на купівлю або будівництво житла на селі, пільгове кредитування стартапів та малого підприємництва в сільськогосподарському виробництві, тощо), розвиток іпотечного кредитування шляхом збільшення коефіцієнта ліквідності застави земельних ділянок, подальша цифровізації земельних відносин через збільшення частки послуг з використанням електронних та цифрових систем, документообігу.

6. Шостий стратегічний напрям державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України «Сприяння розвитку сучасного кліматично

адаптованого АПК відповідно до Зеленого Курсу ЄС» включає впровадження інноваційних технологій, раціональне використання ресурсів та збереження довкілля для забезпечення продовольчої безпеки та економічного добробуту. Це включає в себе підтримку органічних виробників та сприяння їхньому доступу на міжнародні ринки, перехід до більш ефективних методів обробки землі, використання стійких сортів рослин та порід тварин, а також впровадження цифрових технологій для моніторингу та управління виробництвом. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити підтримку інновацій, впровадження передових технологій та сприяти переходу до більш екологічно та соціально відповідального сільського господарства.

Стимулювання екологічної та соціальної сталості продовольчих систем в Україні відповідно до Європейського зеленого курсу передбачає впровадження низки заходів, спрямованих на перехід до більш сільського господарства та продовольчих систем та включає зменшення використання хімічних добрив та пестицидів, підтримку органічного землеробства, розвиток коротких ланцюгів поставок, зменшення харчових відходів та сприяння раціональному споживанню. Враховуючи досвід ЄС, Україна може адаптувати та впровадити відповідні стратегії та практики для досягнення екологічної та соціальної сталості у своїх продовольчих системах.

Сприяння вирощуванню цінних культур (культури, які мають високу економічну цінність, а також сприяють збереженню ґрунту, води та біорізноманіття: медоносні рослини, які сприяють запиленню, бобові культури, які покращують родючість ґрунту, та інші культури, що можуть бути використані для відновлення деградованих земель) є важливим елементом захисту наземних екосистем. Це передбачає підтримку фермерів, надання консультацій з питань землеробства, впровадження інноваційних технологій, а також розробка та впровадження законодавства, що сприяє сталому використанню земель та збереженню біорізноманіття (наприклад, розвиток тваринництва, меліорації, рибного господарства).

Для ефективного розвитку тваринництва в Україні виділимо ключові державні пріоритети в даній сфері: регулювання ринкових цін на готову продукцію в галузі рослинництва; зменшення впливу військових дій; впровадження нових європейських норм благополуччя тварин; розвиток цифрових технологій у тваринництві, які здійснюватимуть аналіз даних для прийняття управлінських рішень та управління виробничими процесами в тваринництві, зокрема застосування інформаційно-аналітичних систем для державного ветеринарно-санітарного контролю, технологій автоматизації і роботизації виробничих процесів в тваринництві, перспективних цифрових рішень для малого бізнесу в сфері тваринництва. З метою розвитку меліорації доцільним є запровадження ефективної моделі управління меліоративною інфраструктурою державної власності через залучення водокористувачів та сприяння утворенню організацій водокористувачів з передачею об'єктів інженерної інфраструктури меліоративних мереж, що перебувають у державній власності. Пріоритетами державної політики в сфері рибного господарства є дерегуляція, цифровізація та євроінтеграція галузі рибного господарства; запровадження ефективної моделі управління меліоративною інфраструктурою державної власності; реформування системи державного контролю та нагляду у сфері рибальства відповідно до кращих європейських практик; збереження та відтворення водних біоресурсів та їх біологічного різноманіття, тощо.

7. Відповідно до сьомого стратегічного напрямку державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України необхідно зазначити, що пріоритетами розвитку агропереробного сектору України є імпортозаміщення, розвиток біоенергетики, впровадження інноваційних технологій, масштабування ініціативи «Купуй українське» на міжнародні ринки, а також подальше нарощування експорту української продукції.

Інноватизація та цифровізація аграрного сектору передбачають впровадження нових технологій та цифрових інструментів для підвищення ефективності, продуктивності та конкурентоспроможності сільського господарства. Це включає використання цифрових комунікацій, аналіз даних,

автоматизацію процесів та розробку нових продуктів і послуг. Актуальними завданнями в даному напрямку є розвиток цифрових сервісів для аграріїв (системи точного землеробства, моніторингу посівів, аналізу ґрунту, управління транспортом та логістикою, електронні торгові майданчики), впровадження цифрових технологій для аграріїв (супутниковий моніторинг полів, використання дронів, GPS-трекінг техніки, CRM-системи та аналіз великих даних, штучний інтелект та машинне навчання, Інтернет речей, кіберфізичні системи), розробка відповідних нормативно-правових актів, створення відповідної інфраструктури (швидкісний інтернет), збільшення обсягів інвестицій в цифрові інноваційні технології, підвищення кваліфікації кадрового забезпечення для формування відповідних цифрових компетентностей.

Важливим є активізувати та прискорити роботу з приведення вітчизняного законодавства у відповідність з правом Європейського Союзу (*acquis EC*) щодо розвитку сільського господарства та сільських територій та зміцнити інституційну спроможність для формування і реалізації аграрної політики, сформуванню дієву систему поширення сільськогосподарських знань та інновацій. У цьому контексті важливість системи сільськогосподарського дорадництва у ЄС знайшла відображення у низці правових актів. Так, Регламент ЄС № 73/2009 Ради ЄС про формування деяких схем підтримки для фермерів, що вносить зміни в Регламенти (ЄС) 1290/2005, (ЄС) 247/2006 і (ЄС) 378/2007, та про створення у межах САП ЄС спільних правил для організації прямої підтримки фермерів містить положення, що країни-члени ЄС мусять мати розгалужену систему інституцій для консультування фермерів щодо питань управління господарською діяльністю (система дорадництва), земельних питань [207].

Система дорадництва України, затверджена Законом України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», передбачає комплекс дій та заходів, направлених на задоволення потреб господарських товариств, особистих фермерських та селянських господарств, інших сільськогосподарських підприємств всіх форм господарювання та власності, сільського населення у

вдосконаленні практичних навичок та підвищенні рівня знань, направлених на прибуткове ведення господарства [209].

Серед головних завдань дорадчої діяльності можна виділити: надання сільському населенню та суб'єктам господарювання, які діють у сільській місцевості, дорадчих послуг з питань технологій, економіки, маркетингу, управління, податків, обліку, екології, права, тощо; вдосконалення в умовах ринкової економіки практичних навичок та підвищення рівня знань щодо прибуткового ведення господарства сільського населення та суб'єктів господарювання, які працюють у сільській місцевості; впровадження у виробництво та поширення новітніх досягнень техніки і науки, сучасних технологій; надання дорадчих послуг органам місцевого самоврядування та органам виконавчої влади щодо формування громадянського суспільства, реалізації та підготовки планів соціально-економічного розвитку та ін. [210].

На виконання Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» Міністерством аграрної політики та продовольства України видано наказ від 22.11.2021 № 374 «Про утворення та затвердження складу регіональних кваліфікаційних комісій, переліку регіональних координаторів та складу апеляційної комісії у сфері сільськогосподарської дорадчої діяльності».

Право на надання соціально-спрямованих дорадчих послуг за рахунок бюджетних коштів мають:

фізичні особи, чия компетентність підтверджена документами, такими як кваліфікаційне свідоцтво сільськогосподарського дорадника або експерта-дорадника, і які внесені до відповідного Реєстру сільськогосподарських дорадників чи сільськогосподарських експертів-дорадників;

юридичні особи – сільськогосподарські дорадчі служби, зареєстровані в Реєстрі дорадчих служб, відіграють ключову роль у наданні консультативних послуг.

Ці послуги спрямовані на суб'єктів господарювання в сільській місцевості, місцеве населення та органи самоврядування з питань ефективного ведення

господарства, економіки, управління, технологій, маркетингу, податків, обліку, екології, права та інших важливих сфер.

У рамках імплементації УА визначено декілька пунктів, які стосуються дорадництва, зокрема заплановано створення національного центру сільськогосподарського дорадництва та дорадчих служб для громад. Сьогодні в Україні функціонує значна кількість таких служб, які різняться за формою власності, але більшість з них вже об'єднані в Асоціацію дорадчих служб України [207].

8. Роль жінок в аграрному секторі, особливо у воєнний час, зростає і стає все більш важливою для забезпечення продовольчої безпеки та соціальної стійкості країни. Гендерна рівність в аграрному секторі означає забезпечення рівних можливостей, прав та обов'язків для жінок і чоловіків у цій сфері. Це включає в себе рівний доступ до ресурсів, освіти, працевлаштування, фінансування та прийняття рішень, соціальну підтримку та захист. В рамках восьмого стратегічного напрямку держаного механізму сталого розвитку АПК України передбачено розвиток та посилення економічних можливостей жіночого підприємництва на принципах гендерної рівності через запровадження державних програм, пільгових кредитів, грантів та інших форм фінансової підтримки для жінок, які займаються сільським господарством, реалізацію гнучких програм навчання та сертифікації для залучення жінок до роботи в аграрному секторі, що дозволить забезпечити сталий розвиток сільських територій, підвищити продуктивність та ефективність сільськогосподарського виробництва, покращити соціально-економічне становище працівників аграрного сектору.

Молоді фермери в Україні мають потенціал для розвитку інноваційних підходів у сільському господарстві, зокрема впровадження новітніх технологій та збільшення виробництва, та відіграють важливу роль у розвитку сільського господарства країни, впроваджуючи інновації та забезпечуючи продовольчу безпеку. Серед інструментів державної підтримки молодих фермерів в Україні можна виділити фінансова підтримка (гранти, кредити, субсидії на виробництво

певних видів продукції, компенсації, пільги та інші форми фінансової допомоги), освітня та консультаційна підтримка з питань ведення сільського господарства, фінансового планування та маркетингу; створення умов для розвитку бізнесу в селі (фінансування бізнес-інфраструктури, програми кооперації).

Молоді фермери часто більш відкриті до нових технологій, в тому числі в сфері органічних методів виробництва і біотехнологій, що може сприяти підвищенню ефективності та конкурентоспроможності. Держава працює над спрощенням процедур реєстрації та ліцензування фермерських господарств, що може полегшити їх створення та розвиток. Також, держава заохочує створення сільськогосподарських кооперативів, що дозволяє фермерам об'єднувати ресурси та спільно вирішувати проблеми. Розвиток фермерства є важливим для децентралізації та економічного розвитку регіонів, оскільки сприяє створенню робочих місць у сільській місцевості.

Отже, пріоритетами державної підтримки молодих фермерів в Україні, спрямованими на стимулювання їхньої діяльності та розвиток фермерських господарств, є розвиток інновацій та технологій, розвиток органічного виробництва, спрощення процедур реєстрації та ліцензування, розвиток кооперації, створення нових робочих місць.

Реалізація запропонованих напрямів дозволить підвищити якість сільськогосподарської продукції шляхом підвищення екологічних стандартів її виробництва, розширити можливості для малих та середніх фермерських господарств; адаптувати стандарти сільськогосподарської продукції та інфраструктури аграрного ринку, спростити доступ продукції українських аграрних компаній на ринок ЄС.

Висновки до розділу 3

Доведено, що САП є однією зі складових економічної інтеграції країн ЄС та проявом спільної політики країн ЄС, яка дозволяє гарантувати необхідний

рівень розвитку аграрного сектору. Досліджено трансформацію цілей САП в 2014-2023 рр. Аналіз фінансового забезпечення реалізації САП серед країн-членів ЄС в 2014-2024 рр. показав, що у структурі бюджету ЄС САП залишається найбільшою статтею витрат, основна частина фінансової підтримки аграрної сфери в 2014-2024 рр. припадає на субсидії на розвиток ринкової політики. Структура виробництва сільськогосподарської галузі ЄС у 2024 році свідчить, що 50,0% вартості загального обсягу виробництва сільськогосподарської галузі ЄС у 2024 році становлять сільськогосподарські культури, серед яких найбільш цінними культурами є овочі та садові рослини та зернові.

Обґрунтовано, що у зв'язку з несприятливими погодними умовами скорочення посівних площ ріпаку виробництво зернових в ЄС в 2024 році є найнижчим за останнє десятиліття: виробництво олійних культур в ЄС зменшилось на 8% порівняно з 2023 роком, площі ріллі ЄС – на 1,1%. Аналіз експортних операцій країн ЄС за регіонами світу в 2022-2024 рр. показав, що США та Великобританія продовжують залишатися основними напрямками експорту з ЄС. Аналіз структури основних напрямків агропродовольчих товарів в загальному імпорті ЄС свідчить, що головними категоріями агропродовольчих товарів для імпорту в країни ЄС є молочні продукти, олійні та білкові культури, свинина, вівці і кози. Визначено напрями підтримки країнам ЄС в умовах реалізації принципів та цілей САП (перерозподіл доходів, активні фермери, соціальна обумовленість, підтримка молодих фермерів, поліпшення гендерного балансу).

Узагальнено інструменти держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору країн ЄС (інвестування в органічне сільське господарство, податкові пільги для органічних операторів, диверсифікація доходів аграрних підприємств та агротуризму, сертифікація продукції, агроекологічна практика, державні закупівлі, розвиток органічних асоціацій, підтримка міського садівництва). Доведено, що спільними інструментами держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору в країнах ЄС є: субсидування, дотації, податкові, страхові, кредитні пільги, інвестування, цінове регулювання,

економічне стимулювання, економічні правила, нормативи і норми взаємин суб'єктів інтеграційного процесу, стандартизація продукції, підтримка розвитку сільської інфраструктури.

Проаналізовано напрямки державної підтримки аграрного сектору в Україні до початку та після повномасштабного вторгнення. Виділено форми державної підтримки аграрного сектору (державне регулювання гуртових цін, товарні інтервенції, фінансові інтервенції, тимчасове адміністративне регулювання цін, бюджетна позика, кредитна субсидія, лізингова субсидія, бюджетна дотація та часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки й обладнання вітчизняного виробництва).

Узагальнено діючі програми фінансової підтримки аграрного сектора України з боку міжнародних фінансових інституцій і агенцій розвитку в умовах воєнного стану, які направлені на розвиток аграрного сектору в Україні та забезпечують прозоре та максимально ефективне застосування фінансових ресурсів з урахуванням міжнародних правил і норм, особливо стандартів ЄС в умовах євроінтеграції.

Досліджено ключові досягнення державної аграрної політики за напрямками розвиток агропереробки, підтримка малих та середніх фермерів, особливо на прифронтових територіях (програма пільгового кредитування «5-7-9», програма компенсації 25 відсотків вартості сільськогосподарської техніки, програми підтримки розбудови теплиць і садів, гранти), розвиток тваринництва (Державна цільова економічна програма розвитку тваринництва на період до 2033 року), рибної галузі (прогрес за Розділом 13 «Рибальство та аквакультура»; Україна набула статусу учасника Комітету з питань рибальства ОЕСР та приєдналась до Комітету з питань рибальства ОЕСР, цифровізація рибного господарства, запуск платформи eРиба) та меліорації (державна підтримка сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі).

Виділено фактори ризику стійкості АПК під час війни (правові та політичні, природні, екологічні, економічні, соціальні виробничі, технологічні),

які є основами для розробки стратегій, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору.

З метою адаптації стандартів сільськогосподарської продукції та інфраструктури аграрного ринку до європейських вимог, спрощення доступу продукції українських аграрних компаній на ринок ЄС визначено стратегічні напрями держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України: гармонізація та адаптація національного законодавства до права ЄС, положень САП, вимог, пов'язаних зі вступом України до ЄС; гарантування доступності, безпечності сільськогосподарської продукції, високих стандартів якості, що відповідають встановленим стандартам ЄС; посилення конкурентоспроможності та стійкості агропромислового комплексу України; розробка та розширення програм фінансової державної підтримки аграрного комплексу з використанням прозорих та інклюзивних інструментів фінансування; забезпечення функціонування прозорого та відкритого ринку землі, ефективного управління земельними ресурсами; сприяння розвитку сучасного кліматично адаптованого АПК, орієнтованого на органічні методи виробництва і біотехнології, відповідно до Зеленого Курсу ЄС; організація ефективної взаємодії держави та аграрного бізнесу на основі розвитку агропереробного сектору та процесів цифровізації та інноватизації; сприяння розвитку та посиленню економічних можливостей жіночого підприємництва, молодих фермерів.

Основні результати дисертації по даному розділу опубліковано в роботах [45, 61, 114, 214].

ВИСНОВКИ

У рамках дослідження розширено концептуальні положення держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України, враховуючи пріоритетні завдання, визначені ЦСР та УА, що надало змогу вирішити актуальну наукову проблему стосовно розробки наукових положень та практичних рекомендацій щодо реалізації держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції. Отриманий результат розкривається в таких висновках і положеннях:

1. Вивчення концептуальних засад державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України та сучасних викликів щодо необхідності формування конкурентоспроможного, високоефективного аграрного сектору дало змогу виділити ключові вектори сталого розвитку аграрного сектору України (гармонізація української політики в секторі сільського господарства та розвитку сільських територій з новою САП ЄС, забезпечення стимулюючої та дорадчої державної політики АПК, введення нових інструментів державної підтримки, збалансування виробництва низько- та високомаржинальних продуктів, створення нових потужностей з виробництва та глибокої переробки сільськогосподарської продукції, оптимізація на зовнішньому та внутрішньому ринках екосистеми збуту продукції та ін.), які ефективно поєднують завдання загальнодержавної та регіональної політики в аграрному секторі, стратегічні пріоритети державної аграрної політики в умовах євроінтеграції та вимоги щодо економічного відновлення країни.

2. На основі дослідження особливостей нормативно-правового забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції систематизовано основні нормативно-правові акти забезпечення трансформації державної аграрної політики України за ознакою – прийняті та діючі до та після підписання УА. Запропонована систематизація дозволяє визначити спрямованість законодавчих ініціатив при формуванні та реалізації

державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції.

3. Узагальнення тенденцій відновлення аграрного сектору України у рамках секторальної євроінтеграції України та потреби у фінансовому та матеріальному забезпеченні дозволило виділити пріоритетні державні напрями економічної євроінтеграції аграрного сектору України (сприяння взаєморозумінню політики розвитку аграрних регіонів та аграрної політики, сприяння розвитку сталого сучасного сільськогосподарського виробництва беручи до уваги благополуччя тваринного світу та навколишнє середовище, обмін найкращими практиками у сфері аграрної політики та знаннями, підвищення адміністративного потенціалу на місцевому та центральному рівнях, проведення політики якості сільськогосподарської продукції у сфері стандартизації, схем якості, вимог до виробництва), які визначають фокус законодавчих змін в рамках реалізації вимог УА та досягнення економічного відновлення аграрного сектору України в умовах євроінтеграції.

4. На основі дослідження особливостей стратегічного партнерства між суспільством та сільським господарством, між країнами ЄС та її фермерськими господарствами виділено основні принципи (забезпечення безпеки харчових продуктів, підтримка фермерів та розвиток сільських територій, збереження навколишнього середовища, зміцнення конкурентоспроможності агропродовольчого сектора в рамках єдиного ринку), стратегічні цілі (прозорість інформації для учасників ланцюга постачання харчових продуктів; моніторинг розвитку сільськогосподарських ринків; справедливий дохід для фермерів і збереження життя сільської місцевості, довкілля та кліматичних дій; соціальна стійкість) та плани реалізації САП ЄС (стратегія «Від ферми до столу», розвиток сільськогосподарської інфраструктури та технологічних інновацій) з визначенням основних пріоритетів у реалізації програмного (проектного) підходу щодо відбору проектів національними та регіональними органами управління країн, які містять цілі сталого розвитку (передача знань та інновації; життєздатність і конкурентоспроможність ферми; організація харчового

ланцюга та управління ризиками; відновлення, збереження та покращення екосистем; ресурсоефективна економіка, стійка до клімату; соціальна інтеграція та економічний розвиток), для визначення стратегічних напрямів реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України на шляху євроінтеграції.

5. На основі аналізу потенціалу аграрного сектору України за показниками сталого розвитку удосконалено методичний підхід щодо оцінки сталого розвитку аграрного сектора України на основі побудови матриці потенціалу аграрного сектору. За результатами оцінки індикаторів досягнення завдань ЦСР 2, 8, 11, 12, 15, 17 визначено, що ЦСР 11 повністю досягнута, ЦСР 2, 8, 12, 17 мають відносну результативність та потенціал для їх досягнення, показники ЦСР 15 не відповідають граничним значенням, потенціал їх досягнення достатньо низький. Для забезпечення економічного зростання, соціальної справедливості та екологічної стійкості аграрного сектору України виділено стратегічні пріоритети реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України (економічна трансформація, розвиток аграрної інфраструктури, надання підтримки фермерам, підтримка розмінування середніх та малих фермерських господарств, інвестування в інфраструктуру та переробні місцеві потужності).

6. Удосконалено методичний підхід щодо оцінки сталого розвитку аграрного сектора регіонів в умовах євроінтеграції на основі методу пропорційного рейтингування за показниками валового регіонального продукту, індексу сільськогосподарської продукції, продукції сільського господарства у підприємствах за регіонами, продуктивності праці в підприємствах, втрат особистих селянських та фермерських господарств в умовах війни, викидів в атмосферне повітря забруднюючих речовин від стаціонарних джерел викидів. За результатами оцінки сталого розвитку аграрного сектора регіонів в умовах євроінтеграції в 2024 році серед лідерів виділено Львівську, Тернопільську, Хмельницьку, Житомирську, Рівненську області. До регіонів з найгіршим результатом досягнення сталого розвитку аграрного сектора можна віднести Луганську, Закарпатську та Запорізьку області. Дослідження регіональних

тенденції функціонування та розвитку аграрного сектору в умовах євроінтеграції дозволило визначити пріоритетні завдання державної регіональної політики – забезпечення сталого розвитку аграрного сектору в усіх регіонах на основі найефективнішого й комплексного використання наявного ресурсного, виробничого, фінансового потенціалу кожного регіону в рамках стратегії управління.

7. Виходячи з аналізу особливостей державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору країн Європи систематизовано інструменти державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору: податкові пільги для органічних операторів (Норвегія, Франція), інвестування в органічне сільське господарство (Чеська Республіка, Ірландія, Німеччина, Нідерланди, Іспанія, Італія, Португалія, Бельгія), диверсифікація доходів аграрних підприємств та агротуризму (Чехія, Італія, Австрія, Франція), сертифікація продукції (Данія, Чеська Республіка, Швейцарія, Хорватія), агроекологічна практика (Швейцарія, Австрія, Бельгія, Естонія), державні закупівлі (Іспанія, Італія, Швеція, Франція, Нідерланди), розвиток органічних асоціацій (Австрія, Бельгія, Данія), підтримка міського садівництва (Данія, Франція, Норвегія, Іспанія) та ін. Механізмами фінансової державної підтримки аграрного комплексу України під час війни виступають державне регулювання гуртових цін, товарні інтервенції, фінансові інтервенції, тимчасове адміністративне регулювання цін, бюджетна позика, кредитна субсидія, лізингова субсидія, бюджетна дотація та часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки й обладнання вітчизняного виробництва. Дослідження європейського та вітчизняного досвіду державного регулювання сталого розвитку аграрного сектору доводить, що незважаючи на регіональні особливості та способи відновлення територій спільними інструментами державного механізму сталого розвитку аграрного сектору, які забезпечують ефективне функціонування та реалізацію державної політики країни, є: субсидування, дотації, кредитні пільги, інвестування, цінове регулювання, стандартизація продукції, підтримка розвитку сільської інфраструктури.

8. На основі аналізу ключових показників розвитку аграрного сектору України, факторів ризику стійкості АПК під час війни (правові, політичні, природні, екологічні, економічні, соціальні, виробничі, технологічні), відповідності вітчизняних нормативно-правових актів документам міжнародного рівня та рамковим документам ЄС зокрема, запропоновано основні стратегічні напрями держаного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції: гармонізація та адаптація національного законодавства до права ЄС, положень САП, вимог, пов'язаних зі вступом України до ЄС; гарантування доступності, безпечності сільськогосподарської продукції, високих стандартів якості, що відповідають встановленим стандартам ЄС; посилення конкурентоспроможності та стійкості АПК України; розробка та розширення програм фінансової державної підтримки аграрного комплексу з використанням прозорих та інклюзивних інструментів фінансування; забезпечення функціонування прозорого та відкритого ринку землі, ефективного управління земельними ресурсами; сприяння розвитку сучасного кліматично адаптованого АПК, орієнтованого на органічні методи виробництва і біотехнології, відповідно до Зеленого Курсу ЄС; організація ефективної взаємодії держави та аграрного бізнесу на основі розвитку агропереробного сектору та процесів цифровізації та інноватизації; сприяння розвитку та посиленню економічних можливостей жіночого підприємництва, молодих фермерів. Реалізація запропонованих напрямів дасть змогу підвищити якість сільськогосподарської продукції України, адаптувати стандарти сільськогосподарської продукції та інфраструктури аграрного ринку до європейських вимог, спростити доступ продукції українських аграрних компаній на ринок ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. Київ: Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2022. 132 с.
2. Підсумки роботи Комітету з питань аграрної та земельної політики за 2023 рік. Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/245537.html
3. Народні депутати України – члени Комітету з питань аграрної та земельної політики провели онлайн зустріч з колегами Комісії з питань сільського господарства, лісового господарства, харчової промисловості та специфічних послуг Палати депутатів Парламенту Румунії. Комітет Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики. URL: <https://komagropolit.rada.gov.ua/>
4. Згара І. К., Чечель А. О. Сучасні виклики сучасної аграрної політики України в умовах євроінтеграції. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2024. №7. С.143-152
5. На шляху до європейської інтеграції: дослідження наявних проєктів та потреб зацікавлених сторін в Україні. Київ: ГО «Український центр європейської політики», 2023. 36 с.
6. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union: Final commission staff working document. Brussels: European commission, 2023. 67 p.
7. Земельна реформа: аналітична довідка ООН. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-07/UN%20Policy%20Paper%20on%20LAND%20REFORM_UKR_FINAL.pdf
8. Зусилля з раннього відновлення України: Звіт про результати роботи ООН за 2022 рік. Київ: ООН Україна, 2023. 18 с.

9. Корчинський І. О. Аграрна сфера: суспільно-економічний та організаційнотехнологічний конструкт з позицій архітекtonіки. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2018. №1. С.74-81.

10. Шаманська О. І. Теоретичні основи формування та розвитку агропромислової інтеграції. *Ефективна економіка*. 2012. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1632>

11. Економічний словник-довідник / За ред. С.В. Мочерного. Київ: Феміна, 1995. 368 с.

12. Кравець М. А., Гріховодов М. С., Казакова Н. А. АПК України на сучасному етапі розвитку (стан і перспективи). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип.13. Ч.1. С.22-28.

13. Іванова Г. С. Сучасний стан і перспективи розвитку адміністративно-правового регулювання в агропромисловому комплексі України: монографія. Харків: Право, 2020. 352 с.

14. Курило В. І. Про зміст та співвідношення деяких аграрних дефініцій. *Економіка АПК*. 2014. № 2. С. 91.

15. Петрова Н. О. Державно-правове регулювання аграрної сфери: окремі напрями в умовах сталого розвитку та євроінтеграції. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/363/9884/20588-1?inline=1>

16. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року: Закон України від 18 жовтня 2005 року №2982-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2982-15#Text>

17. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку». Лігазакон. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GH6AZ00A>

18. Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-p#Text>

19. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади: постанова Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2021-%D0%BF#n11>

20. Положення про Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. URL: https://darg.gov.ua/_polozhennja_0_13_menu_0_1.html

21. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: указ Президента України від 30 вересня 2019 року №722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>

22. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

23. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування Державного аграрного реєстру та удосконалення державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції: Закон України від 5 листопада 2020 року № 985-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/985-20#Text>

24. Державний аграрний реєстр. URL: <https://www.dar.gov.ua/>

25. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України від 1 липня 2014 року № 1555-VII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text>

26. Про схвалення Концепції розвитку сільських територій: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 995-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#Text>

27. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 489-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-%D1%80#Text>

28. Про сільськогосподарський перепис: Закон України від 23 вересня 2008 року №575-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/575-17#Text>

29. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2020 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 вересня 2020 р. № 1133-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1133-2020-%D1%80#Text>

30. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 664-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80#Text>

31. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

32. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції: постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2024 р. № 300. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2024-%D0%BF#Text>

33. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>

34. Зусилля з раннього відновлення України: Звіт про результати роботи ООН за 2022 рік. Київ: ООН Україна, 2023. 18 с.

35. Стратегія сталого розвитку України 2030 рр. ООН Україна. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf

36. Національна економічна стратегія 2030. URL: <https://nes2030.org.ua>
37. Агропромисловий комплекс України, огляд ніші та реалії сьогодення. Команда YC.Market. URL: <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-komplieks-ukrayini-oghliad-nishi-ta-riecaliyi-soghodiennia/>
38. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023 рік. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahrarynyy-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik>
39. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
40. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/rozvitok-silskih-teritorij>
41. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин та насінництва і розсадництва у відповідність із положеннями законодавства Європейського Союзу: Закон України від 16 листопада 2022 року № 2763-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2763-20#Text>
42. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2008 р. № 413 і від 31 жовтня 2012 р. № 1003, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 19 червня 2023 р. № 616. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2023-p#Text>
43. Декларація Лугано. Ukraine Recovery Conference. URL: <https://ua.unc-international.com/materiali-konferenciyi>
44. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. Lb.ua: дорослий погляд на світ. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni.html

45. Згара І.К. Державні напрями сталого відновлення агропромислового комплексу України в процесі євроінтеграції. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. №3(31). С.194-204

46. Уряд затвердив План для реалізації програми Ukraine Facility. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-zatverdyv-plan-dlia-realizatsii-prohramy-ukraine-facility>

47. Деякі питання реалізації пілотного проекту щодо проведення масової оцінки земель: постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 2023 р. №1078. Лігазакон. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KP231078?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01&_ga=2.37608038.733432331.1716126820-1890643769.1716126820#_gl=1*pxsf23*_gcl_au*MzM0OTY1NjUzLjE3MTYxMjY4MTk

48. Financing the common agricultural policy. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/financing-cap/assurance-and-audit_en

49. Rural development. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development_en

50. Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 1308/2013 від 17 грудня 2013 року про встановлення спільної організації ринків сільськогосподарських продуктів та про скасування регламентів Комісії (ЄЄС) № 922/72, (ЄЄС) № 234/79, (ЄС) № 1037/2001 і (ЄС) № 1234/2007. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/Регламент%201308%202013.pdf>

51. Common agricultural policy overview. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview_en

52. LEADER/CLLD. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/enrd/leader-clld_en.html

53. Common agricultural policy in my country. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en

54. Mapping and analysis of CAP strategic plans: Assessment of joint efforts for 2023-2027. European Commission. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2762/71556>

55. The European Green Deal. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en

56. Farm to Fork strategy. European Commission. URL: https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en

57. Про затвердження плану заходів на 2023-2025 роки щодо реалізації Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року: розпорядження Кабінет Міністрів України від 27 грудня 2023 р. №1212-р. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-na-20232025-roky-shchodo-realizatsii-stratehii-intehrovanoho-upravlinnia-kordonamy-na-period-do-2025-roku-i271223-1212>

58. «Шляхи солідарності» ЄС—Україна. European Commission. URL: https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/eu-assistance-ukraine/eu-ukraine-solidarity-lanes_uk

59. Комісія відкриває «Шляхи солідарності», щоб допомогти Україні експортувати сільськогосподарські товари. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_22_3002.

60. Згара І.К. Державна аграрна політика в умовах сталого розвитку. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи*: матеріали І наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 22 лютого 2024 р.). Хмельницький: ХНТУ, 2024. С. 199-200.

61. Згара І.К. Державне управління агропромисловим комплексом України в умовах євроінтеграції. *Трансформація менеджменту в умовах глобальної макроекономічної нестабільності*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м.Миколаїв, 20-22 березня 2024 р.). Миколаїв, 2024. С.30-31.

62. Цілі сталого розвитку Україна: моніторинговий звіт за 2021 рік. Київ: Державна служба статистики України, 2022. 100 с.

63. Sustainable development report 2024. The SDGs and the UN Summit of the Future Includes the SDG Index and Dashboards. URL: <https://files.unsdsn.org/sustainable-development-report-2024.pdf>

64. European Sustainable development report 2023/2024. URL: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2024/europe-sustainable-development-report-2023-24.pdf>

65. Rankings. Sustainable Development Report. URL: <https://dashboards.sdgindex.org/rankings>

66. Ukrainian agriculture: From Russian invasion to EU integration. European Parliament. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760432/EPRS_BRI\(2024\)760432_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/760432/EPRS_BRI(2024)760432_EN.pdf)

67. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. Національний інститут стратегічних досліджень URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarynyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta#:~:text=%D0%A3%202023%20%D1%80.%2C%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B8,%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%88%D0%B5%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%202022%20%D1%80>

68. Ярема Л. В., Христенко Г. М. Реалії, виклики та можливості сільського господарства під час війни. *Ефективна економіка*. 2024. №3. URL: <file:///Users/ulia/Downloads/Yarema.pdf>

69. Agriculture Orientation Index. Sorting Hat Technologies. URL: <https://unacademy.com/content/prelims-bits/agriculture-orientation-index/>

70. Agriculture orientation index for government expenditures. United Nations Economic Commission for Europe. URL: <https://w3.unece.org/SDG/en/Indicator?id=185>

71. Артеменко Л., Мариненко Н., Крамар І., Гац Л. Продовольча безпека України в умовах військової агресії: стан та перспективи. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2023. Вип. 1(28). С. 115-128.

72. The Global Food Security Index. United Nations Convention to Combat Desertification. URL: <https://www.unccd.int/resources/knowledge-sharing-system/global-food-security-index>

73. Global Food Security Index 2022. The Economist Group. URL: https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/reports/Economist_Impact_GFSI_2022_Global_Report_Sep_2022.pdf

74. Global Food Security Index 2022. The Economist Newspaper. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/>

75. Global food security index 2019. The Economist Intelligence Unit. URL: <https://cdn.teyit.org/wp-content/uploads/2020/02/Global-Food-Security-Index-2019-report-1.pdf>

76. Продуктивність праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/sg/pp_sgp/Arch_pp_sgp_u.htm

77. Продуктивність праці в сільському господарстві ЄС впала на 7% у 2023 році. URL: <http://agroconf.org/content/produktivnist-praci-v-silskomu-gospodarstvi-ies-vpala-na-7-u-2023-roci>

78. EU's agricultural labour productivity down by 7% in 2023. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231215-4>

79. Labour productivity per hour worked - annual data. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tipsna70/default/table?lang=en>

80. Індекси сільськогосподарської продукції. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/sg/sg_rik/arch_iosv.htm

81. Індекс цін на сільськогосподарську продукцію. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/agroprice/>

82. Дем'яненко С., Бутко В. Стратегія адаптації аграрних підприємств України до глобальних змін клімату. *Економіка України*. 2012. № 6. С. 66-72.

83. Самофатова В. А. Концепція сталого розвитку агропродовольчої сфери. *АГРОСВІТ*. 2016. № 20. С.12-17.

84. Болоховська А. Тренд на органічне в Україні: як розвивається та що пропонує ринок. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/01/18/708903/>

85. Підсумки 2024 року в органічному секторі. OrganicInfo. URL: <https://organicinfo.ua/news/results-of-2024/>

86. Ціль 2. Подолання голоду, розвиток сільського господарства. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/metadata_new/02/02.htm

87. Показник 2.3.3 Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом, у загальній площі сільськогосподарських угідь. SDG. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/2-3-3/>

88. Місце органічного виробництва в Цілях сталого розвитку. Organicinfo. URL: <https://organicinfo.ua/news/mistse-orhanichnoho-vyrobnystva-v-tsiliakh-staloho-rozvytku/>

89. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>

90. Індекс фізичного обсягу ВВП. Дія. URL: <https://data.gov.ua/dataset/76a58e41-e846-41a2-a68e-087c868806db/resource/fd3f53e0-fa56-40d5-a26c-80dae954e0ad>

91. Частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП. Дія. URL: <https://data.gov.ua/dataset/56265ae3-46bd-4903-b15f-3a1e27c22252>

92. Сус Т., Судук Н., Ємець О., Мовчун С., Цюпа О. Інноваційний розвиток аграрного сектора: моделі фінансування та оцінка впливу фінансування на

регіональному рівні. *FINANCIAL AND CREDIT ACTIVITY: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE*. 2023. №2 (49). С.181-193.

93. Показник 8.1.2. Частка валового нагромадження основного капіталу у ВВП. Державна служба статистики України. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/8-1-2/>

94. Dutta S., Lanvin B., León L. and Wunsch-Vincent S. Global Innovation Index 2024. WIPO, 2024. 325 p.

95. GII 2024 ranks. WIPO. URL: <https://www.wipo.int/gii-ranking/en/rank>

96. Ягодзінська А. С. Продуктивність галузей сільського господарства. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7240/1/zbirnyk_tez_20-22_05_20-42.pdf

97. Показник 8.2.2 Індекс продуктивності праці. SDG. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/8-2-2/>

98. Викиди забруднюючих речовин і парникових газів у атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

99. Ціль 12: Відповідальне споживання та виробництво. Державний комітет статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/metadata/12/meta/12.1.1.pdf

100. Показник 12.1.1 Ресурсоємність ВВП. SDG. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/12-1-1/>

101. Показник 12.2.1 Частка післязбиральних втрат у загальному виробництві зернових культур. SDG. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/12-2-1/>

102. Goal 15. Life on land. United Nations. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/Goal-15/>

103. Частка площі орних земель (ріллі) у загальній території країни. Дія. URL: <https://data.gov.ua/dataset/b23ad047-1a26-4793-83af-5e5f6c039354/resource/e22d2519-3376-4a74-88b9-d2f8e0d1ea5e>

104. Захист та відновлення екосистем суші. SDG. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/15/>

105. Goal 17. Partnerships for the Goals. United Nations. URL: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/Goal-17/>

106. Показник 17.1.2 Чистий притік прямих іноземних інвестицій (за даними платіжного балансу). SDG. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/17/>

107. Прямі іноземні інвестиції в Україну у 2024 році скоротилися майже на чверть до 3,33 млрд. дол. США Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/pryami-inozemni-investitsii-v-ukrainu-u-2024-rotsi-skorotilisya-na-116-mlrd-do-333-mlrd-03042025-28559#:~:text=%D0%9F%D1%80%D1%8F%D0%BC%D1%96%20%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BD%D1%96%20%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%...D1%8C%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%96%20%D0%9D%D0%91%D0%A3> .

108. Секторальна експортна стратегія 2019-2023. Міністерство економічного розвитку та торгівлі. URL: <https://me.gov.ua/view/40a91455-ab2b-479d-b52d-11ba5fef6784>

109. Кравченко М.В. Перспективи зовнішньої торгівлі України в аграрному секторі. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/191.pdf>

110. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2022 рік. Київ: Державна служба статистики України, 2023.

111. Ерфан Є. А., Сабов А. С. АПК України в порівняльному вимірі країн з різними рівнями соціально-економічного розвитку в контексті дії ЗВТ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 21(1). С.80-83.

112. Лема О.І., Матковський О.А., Коваль О.Р., Сярий І.В. Сталий розвиток аграрних підприємств в Україні. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2023. № 2 (9). С.289-296.

113. Попова О. Агросфера: соціоекономічний зміст і засади сталого розвитку. *Економіка України*. 2012. № 5. С. 73-84.

114. Згара І.К. Державні механізми реалізації євроінтеграції аграрного сектору України. *Економічний простір*. 2025. №198. С.42-46

115. Бондаренко В., Гонтарук Я. Аналіз стану та перспектив розвитку АПК України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. №2(26). С 86-98.

116. Загроза продовольчій безпеці світу. Посольство України в Турецькій Республіці. URL: <https://turkiye.mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/zagroza-prodovolchij-bezpeci-svitu>

117. Український агросектор у 2024 році: виклики, тенденції та перспективи. Агроеліта. URL: <https://agroelita.info/ukrainskyy-ahrosektor-u-2024-rotsi-vyklyky-tendentsii-ta-perspektyvy/>

118. ФАО: 25% сільських домогосподарств України зупинили або зменшили виробництво через війну. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3635786-25-silskih-domogospodarstv-ukraini-zupinili-abo-zmensili-virobnictvo-cerez-vijnu-fao.html>

119. Вплив війни на стан аграрної галузі в Україні. URL: <https://economics.org.ua/images/Analitika-agro-sector2023.pdf>

120. Темпи відновлення економіки сповільнюються. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/finances/tempi-vidnovlennya-ekonomiki-spovilnyuyutsya-805070/#:~:text=%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%96%20%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%20%D0%B7%D0%B0%D0%B1%...D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F>.

121. Гривківська О.В., Карпінський Р.М. Розвиток аграрних підприємств України в умовах війни. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 6. С.24-28.

122. Частка агропродукції в загальному експорті України зросла до 62%. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3820712-castka-agroprodukcii-v-zagalnomu-eksporti-ukraini-zrosla-do-62-iae.html>

123. Рейтинг найбільших покупців українського продовольства в 2024 очолила Іспанія. Invest in Cherkasy Region. URL: <https://investincherkasyregion.gov.ua/uk/news/reytyng-naybilshyh-pokupciv-ukrayinskogo-prodovolstva-v-2024-ocholya-ispaniya>
124. Рослинництво. Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/roslin/rosl_24.pdf
125. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур за їх видами та по регіонах. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
126. Продукція сільського господарства у постійних цінах. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
127. Блінов О. Остаточний підсумок врожаю – 2023: історичні рекорди та структурні зміни. Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/povinni-zmusiti-rosiyu-zaplatiti-u-evrokomisii-zaproponovali-povernutisya-do-pitannya-konfiskatsii-zamorozhenikh-aktiviv-rf-20122024-25765>
128. Сільське господарство. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
129. Кількість сільськогосподарських тварин. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
130. Солоп А.П. Аграрний сектор України: сучасні виклики та можливості. *Таврійський науковий вісник*. 2024. Вип.20. С147-158.
131. Обсяги експорту експорту агропродукції зерновим коридром. АПК-Інформ. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/dashboards/1528882>
132. Гуменюк Я. Аграрний експорт України: аналіз та стратегічне планування. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип.53. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2712/2626>
133. Половина свиного господарств відчуває дефіцит кадрів. AgroPortal. URL: <https://agroportal.ua/news/zhivotnovodstvo/polovina-svinogospodarstv-vidchuvaye-deficit-kadriv>

134. Валовий регіональний продукт. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

135. Індeksi сільськогосподарської продукції за регіонами. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

136. Продукція сільського господарства у постійних цінах. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

137. Продуктивність праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

138. Ментей О.С. Резерви зростання продуктивності праці. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/176.pdf>

139. Дворник І. В. Продуктивність праці в сільському господарстві. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. № 2. Т.6. С. 245-251.

140. Згара І.К. АПК України в умовах війни: виклики та перспективи для сталого розвитку територіальних громад. *Публічне управління для сталого розвитку: виклики та перспективи на національному та місцевому рівнях: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м.Київ, 26-27 жовтня 2023 р.)*. Київ, 2023. С.97-77.

141. Нейтер Р., Зоря С., Муляр О. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. Київ: Центр досліджень продовольства та землекористування Київської школи економіки KSE Agrocenter, 2024. 33 с.

142. Навколишнє природне середовище та цивільний захист. Пульс Угоди: моніторинг реалізації плану заходів з виконання Угоди. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/environment>

143. Євромапа-3. Рейтинг європейської інтеграції областей України. Київ: Центр «Нова Європа», 2021. 105 с.

144. Ужва А.М. Аналітичний моніторинг ресурсного потенціалу АПК Причорноморського регіону. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2014. Вип.2. С 892-894.

145. OECD-FAO Agricultural Outlook 2023-2032. OECD. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-fao-agricultural-outlook-2023-2032_08801ab7-en/full-report/component-4.html#figure-d1e2533-64de0238c4
146. Цятковська А. М. Секторальна інтеграція як особлива форма реалізації євроінтеграційної стратегії України. *Альманах міжнародного права*. 2023. Вип. 23. С. 55-63.
147. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом за 2023 рік. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-mizh-Ukrayinoyu-ta-YEvropejskym-Soyuzom-za-2023-rik.pdf>
148. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом за 2024 рік. Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-za-2024-rik.pdf>
149. Єврокомісія оцінила готовність українського агросектору до євроінтеграції на задовільно. Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/1024520.html>
150. Як рухається аграрна євроінтеграція України? Центр економічної стратегії. URL: https://ces.org.ua/agrarian_european_integration/
151. Співробітництво у сфері сільського господарства Представництво України при Європейському Союзі. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/spivrobitnictvo-u-sferi-silskogo-gospodarstva>
152. Єврокомісія пропонує поновити безмитний режим для українських товарів. EU NeighboursEast. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/yevrokomisiya-proponuye-ponovyty-bezmytnyj-rezhym-dlya-ukrayinskyh-tovariv/>
153. Як Україні інтегрувати сільське господарство до внутрішнього ринку ЄС? Центр економічної стратегії. URL: https://ces.org.ua/integration_agro/

154. Стан зовнішньої торгівлі продуктами АПК. URL: https://public.tableau.com/app/profile/fsuw/viz/vl_Export_of_Agriproducts_v2/Dashboard1

155. У 2023 році обсяги експорту української агропродукції до ЄС склали 12,6 млрд дол. США – Інститут аграрної економіки. Агроперспектива. URL: <https://www.agroperspectiva.com/ru/news/191027>

156. У 2024 році експорт агропродукції до ЄС зріс на 11%. Дія. Бізнес. URL: <https://business.dii.gov.ua/news/u-2024-rotsi-eksport-ahroproduksii-do-yes-zris-na-11>

157. Про затвердження Порядку відомчої реєстрації та зняття з обліку тракторів, самохідних шасі, самохідних сільськогосподарських, дорожньо-будівельних і меліоративних машин, сільськогосподарської техніки, інших механізмів: постанова Кабінету Міністрів України від 8 липня 2009 р. № 694. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694-2009-%D0%BF#Text>

158. Єврокомісія погодила фінальний текст Спеціальної Угоди про лібералізацію перевезень автомобільним транспортом Україна – ЄС. Лігазакон. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/213396_pdtrimka-agrarnogo-sektoru-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-varto-znati

159. ЄС продовжив на рік безмитну та безквотну торгівлю з Україною. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/yes-prodovzhyv-na-rik-bezmytnu-ta-bezkvotnu-torhivliu-z-ukrainoiu>

160. ЄС підтверджує торговельну підтримку для України і Молдови. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-reaffirms-trade-support-ukraine-and-moldova_en?page_lang=uk&s=232

161. Криза, адаптація та євроінтеграція аграрного сектору. Укрінформ URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3932427-kriza-adaptacia-ta-evrointegracia-agrarnogo-sektoru.html>

162. EU4SmallFarms. URL: <https://drive.google.com/file/d/1BjeijMWrlErPxEIEy-PMRj-0Wlyzu0P1/view>.
163. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD185-186_2021_ukr.pdf
164. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації подолання наслідків зміни клімату в рамках ініціативи Європейської Комісії «Європейський зелений курс»: постанова Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 33. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/33-2020-%D0%BF#Text>
165. Кваша С.М., Вакуленко В.Л. Спільна аграрна політика європейського союзу: досвід та перспективи для України. *Інтелект XXI*. 2023. №4. С.9-13.
166. Financing the CAP. European Commission. URL: https://agridata.ec.europa.eu/extensions/DashboardIndicators/Financing.html?select=EU27_FLAG,1
167. Agriculture: Latest short-term outlook report: EU agricultural markets remain stable despite the Russian invasion of Ukraine. PubAffairs Bruxelles. URL: <https://www.pubaffairsbruxelles.eu/eu-institution-news/agriculture-latest-short-term-outlook-report-eu-agricultural-markets-remain-stable-despite-the-russian-invasion-of-ukraine/>
168. Performance of the agricultural sector. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Performance_of_the_agricultural_sector
169. ANNEX for EU 2024. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/f0c4920c-3a42-45b6-a415-009c139b99b0_en?filename=short-term-outlook-statistical-annex_en.pdf
170. Short-term outlook for EU agricultural markets in 2024. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/e1a6bce8-efe4-4425-ae4b-9b310277034c_en?filename=short-term-outlook-autumn-2024_en.pdf

171. Short-term outlook report: EU agricultural markets remain stable despite the Russian invasion of Ukraine. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/news/short-term-outlook-report-eu-agricultural-markets-remain-stable-despite-russian-invasion-ukraine-2022-10-05_en

172. Trade and international policy analysis. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/international/agricultural-trade/trade-and-international-policy-analysis_en#monitoringagrifradepolicy

173. Monitoring EU agri-food trade developments in April 2025. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/7dee14a1-23d8-47a6-a15f-e79d35b98f07_en?filename=monitoring-agri-food-trad_july2025_en_0.pdf

174. Agri-food trade statistical factsheet. European Union - Extra EU27. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/98c0d1eb-4fb9-4b8c-87c7-8034c17b1e82_en?filename=agrifood-extra-eu27_en.pdf

175. Policies for the Future of Farming and Food in the European Union. OECD. URL: https://www.oecd.org/en/publications/policies-for-the-future-of-farming-and-food-in-the-european-union_32810cf6-en.html

176. Нова спільна сільськогосподарська політика ЄС на 2023-2027 роки. УкрАгроКонсалт. URL: <https://ukragroconsult.com/news/nova-spilna-silskogospodarska-polityka-yes-na-2023-2027-roky/>

177. September EU agri-food trade report: 15% trade surplus growth with rising exports and stable imports. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/news/september-eu-agri-food-trade-report-15-trade-surplus-growth-rising-exports-and-stable-imports-2024-12-20_en

178. CAP Strategic Plans. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en

179. Коритний О. Г. Особливості аграрної політики ЄС: можливості для України. *Науковий вісник Полісся*. 2020. №2(21). С.52-56.

180. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики та перспективи: монографія // за ред. проф. Т. О. Зінчук. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 494 с.

181. Орлова Н.С., Мірко Н.В. Інструменти державного регулювання та фінансового контролю спільної аграрної політики країн ЄС. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. №4. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/3462/3496>

182. Петлюк Л. О., Медведкова Н. С. Державна підтримка у забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки України. *Економіка та держава*. 2021. №2. С.105-111.

183. «Доступні кредити 5-7-9%»: 12,5 млрд грн уже залучено аграріями у 2025 році. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/dostupni-kredyty-5-7-9-125-mlrd-hrn-uzhe-zalucheno-ahrariiamy-u-2025-rotsi>

184. Вдовенко Л. О. Інструменти державної фінансової підтримки аграрного сектора в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип.44. URL: <file:///Users/ulia/Downloads/1871-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1798-1-10-20221212.pdf>

185. Павленко С. Державна підтримка аграріїв у 2025 році. Німецько-український агрополітичний діалог. URL: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/1_Info_Brief_SP_ua.pdf

186. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19 листопада 2024 року № 40. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%94%D0%91%D0%A3_2025.pdf

187. В Мінагрополітики обговорили подальші напрями співпраці і допомоги агровиробникам з Mercu Corps. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/v-minahropolityky-obhovoryly-podalshi-napriamky-spivpratsi-i-dopomohy-ahrovyrobnnykam-z-mercucorps>

188. Президент України підписав Закон «Про Державний аграрний реєстр» (ДАР). Верховна Рада України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/254735.html

189. «Тваринництво». Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ye-tvarynyystvo>

190. Міністерство аграрної політики та продовольства України запускає електронну систему Є-Рослинництво. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/news/ministerstvo-ahramnoi-polityky-ta-prodovolstva-ukrainy-zapuskaie-elektronnu-systemu-ie-roslynyystvo>

191. Є-Бджільництво: у ДАР запрацював новий електронний сервіс для аграріїв і пасічників. Дія. Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/news/ye-bdzhilnyystvo-u-dar-zapratsiuvav-novy-elektronnyi-servis-dlia-ahrariiv-i-pasichnykiv>

192. Агропереробка. UkraineInvest. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/industries/agrifood/>

193. Україна рухається до агроіндустріального прориву. Асоціація «М'ясної галузі». URL: <https://association-mg.com.ua/novyny/716-agro-industrial-breakthrough#:~:text=%D0%9C%CA%BC%D1%8F%D1%81%...81%D1%82%D1%8E>.

194. В Україні назвали головні пріоритети у розвитку агропереробки. AgroPolit. URL: <https://agropolit.com/news/29997-v-ukrayini-nazvali-golovni-prioriteti-u-rozvitku-agropererobki>

195. Стенограма пленарного засідання. Верховна Рада України. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/8535.html>

196. Гагалюк Т. Фінансування стійкості і відбудови аграрного сектора України міжнародними фінансовими установами та агенціями розвитку: агрополітичний звіт. Німецько-український агрополітичний діалог. URL: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/APD_Taras_Gagalyuk_UA_01.pdf

197. Законодавчі зміни в агросекторі на 2025 рік. BDO. URL: <https://www.bdo.ua/uk-ua/insights-2/information-materials/2025/legislative-changes-in-agriculture-for-2025>

198. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 січня 2025 р. № 76-р. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2025-%D1%80#Text>

199. Публічний звіт голови Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм за 2024 рік. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. URL: https://darg.gov.ua/files/31/02_20_zvit.pdf

200. Про нормативно-правові ініціативи Держрибагентства з урахуванням положень права ЄС. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. URL: https://darg.gov.ua/_pro_normativno_pravovi_0_0_0_12289_1.html

201. Верховна Рада України підтримала законодавчі ініціативи щодо стимулювання економічного розвитку галузі рибного господарства, – Держрибагентство. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/verkhovna-rada-ukrainy-pidtrymala-zakonodavchi-initsiatyvy-shchodo-stymuliuvannia-ekonomichnoho-rozvytku-haluzi-rybnoho-hospodarstva-derzhrybahentstvo>

202. 10 грантів для фермерів — підбірка програм фінансування. Онлайн асистент фермера. URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1659-10-grantiv-dlya-fermeriv--pidbirka-program-finansuvannya>

203. Ключові виклики для аграрного сектору та основні завдання державної аграрної політики на 2025 рік. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/klyuchovi-vykyky-dlya-ahrarnoho-sektoru-ta-osnovni-zavdannya>

204. Старікова Л. Спільна аграрна політика ЄС і завдання України в контексті євроінтеграції (план наближення політик і гармонізації законодавства):

агрополітичний звіт. Німецько-український агрополітичний діалог. URL: https://www.apd-ukraine.de/fileadmin/user_upload/Agrarpolitische_Berichte/Starikova_Alalyse_und_Empfehlungen_CAP_UA.pdf

205. Олексій Соболев провів на Миколаївщині нараду щодо стану системи зрошення та державної підтримки підприємців. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksii-sobolev-proviv-na-mykolaivshchyni-naradu-shchodo-stanu-systemy-zroshennia-ta-derzhavnoi-pidtrymky-pidpryiemtsiv>

206. Функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення: стан та перспективи. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/funktsionuvannya-rynku-zemel-silskohospodarsko-ho-pryznachennya-stan-ta>

207. Дорадництво – важлива ланка між фермерами та світовими інноваціями і сталими екопрактиками. ЕКОДІЯ. URL: <https://ecoaction.org.ua/doradnytstvo-vazhlyva-lanka-mizh-fermeramy-innovatsiamy-ekopraktykamy.html>

208. Бражко О.В. Токарева В.І. (2025) Концептуальні засади управління кадровим потенціалом аграрних підприємств у стратегічній перспективі. Електронне наукове періодичне видання «Успіхи і досягнення у науці», Серія «Управління та адміністрування» № 9 (19) 2025 с. 340-350 <http://perspectives.pp.ua/index.php/sas/article/view/29288/29245>

209. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: Закон України від 17 червня 2004 року № 1807-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text>

210. Корінець Р. Роль дорадчих служб у поширенні сталих практик у сільському господарстві. ПРООН-GEF. URL: https://agrovolyn.gov.ua/sites/default/files/attachments/roman-korinec_prezentaciya-proon-gef-27.06.2023.pdf

211. Тарасенко Д.Л. Верительник С.М. (2025) Аграрний сектор України та сталий розвиток сільських територій: ключові виклики та стратегічні пріоритети.

Журнал «Наукові інновації та передові технології», Серія «Управління та адміністрування» №9 (49) 2025 с. 332-343

<http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/28767/28728>

212. Антонова Л.В., Дацій Н.В., Драган І.В. Функціонування системи державного регулювання аграрного сектора в Україні в сучасних умовах та перспективи подолання наслідків війни. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023 № 12. <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.12.1>

213. Orlova N., Chechel A. The Determinants Of Ukraine's Sustainable Development //MIND Journal. – 2019. – №. 8. – С. 1-15. <https://doi.org/10.36228/MJ.8/2019.6>

214. Згара І.К. Державний механізм сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції. *Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи*: матеріали II наук.-практ. конф. за міжнар. участю (м.Хмельницький, 25 лютого 2025 р.). Хмельницький: ХНТУ, 2025. С. 201-204. (заг. обсяг 0,2 д.а.).

ДОДАТКИ

НІКОЛЬСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Свободи, 87, смт Нікольське, Маріупольський р-н, Донецька обл., 87000

тел./факс: (06246) 2-01-42, e-mail: nikolska.sr@dn.gov.ua,
сайт: nikolske-miskrada.gov.ua, код згідно ЄДРПОУ 04341614від 09.10.2025 р. № 1/03/1286/4-25**Довідка**

про використання результатів дисертаційної роботи
Згари Ірини Костянтинівни, виконаної з теми
«Державний механізм сталого розвитку аграрного сектору України
в умовах євроінтеграції»

У дисертаційній роботі Згари І.К. досліджено концептуальні засади державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України та визначено державні напрями економічної євроінтеграції аграрного сектору.

Автором досліджено наслідки воєнних дій для аграрного сектору України: порушення логістичних ланцюгів; зруйновані об'єкти інфраструктури сільськогосподарської, складської, транспортної промисловості; зменшення кількості виробленого продовольства; блокування морських портів; скорочення площі посівів; зменшення поголів'я сільськогосподарських тварин.

На основі проведеного аналізу ключових бар'єрів розвитку для аграрного сектора України в умовах повномасштабної війни Згарию І.К. запропоновано стратегічні напрями реалізації державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції, реалізація яких сприятиме формуванню потужного та конкурентоспроможного ринку зерна в Україні, створить комфортні обставини для розвитку аграрного бізнесу та дозволить досягти балансу у відносинах між бізнесом та владою в аграрній сфері. Надані рекомендації використані при розробці Стратегії розвитку Нікольської

територіальної громади до 2027 року та Плану заходів на 2024-2027 рр. з реалізації стратегії.

Довідка надана для представлення до спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій для здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування.

Селищний голова

Василь МІТЬКО

ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА
УКРАЇНИ (ФДМУ)
ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«КОНЯРСТВО УКРАЇНИ»
(ДП «Конярство України»)

STATE PROPERTY FUND OF
UKRAINE (SPFU)
STATE ENTERPRISE «UKRAINE
HORSE BREEDING»
(SE «Ukraine Horse Breeding»)

вул. Б. Грінченка, будинок 1, м. Київ, 01001,
Тел./факс +38 (044) 227-64-61
Код ЄДРПОУ 37404165

1, B. Grinchenka str., Kyiv 01001,
Tel./fax + 38 (044) 227-64-61

№ 2025-5/244
від 14 жовтня 2025 року

**ДОВІДКА ПРО ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗГАРИ
ІРИНИ КОСТЯНТИНІВНИ, ВИКОНАНОЇ З ТЕМИ «ДЕРЖАВНИЙ МЕХАНІЗМ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ»**

У дисертаційній роботі Згари І.К. проведено аналіз потенціалу аграрного сектору України за показниками досягнення Цілей сталого розвитку 2, 8, 11, 12, 15, 17, які сприяють реалізації трансформацій у аграрному секторі відповідно до затвердженої державної аграрної політики в Україні.

На основі аналізу сталості аграрного сектору України на державному та регіональному рівні запропоновано методичний підхід до оцінки сталого розвитку аграрного сектора регіонів в умовах євроінтеграції за показниками (валовий регіональний продукт, індекс сільськогосподарської продукції, продукція сільського господарства у підприємствах за регіонами, продуктивність праці в підприємствах, втрати фермерських та особистих селянських господарств в умовах війни, викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів).

Результати аналізу щодо визначення ефективності реалізації концепції сталого розвитку аграрного сектора на регіональному рівні та виділені автором стратегічні пріоритети державного механізму сталого розвитку аграрного сектору України використані при розробці «Політики управління ризиками» державного підприємства «Конярство України», направлені на досягнення сталого, інклюзивного, інноваційного розвитку аграрного сектору та сільських територій відповідно до правил та стандартів Європейського союзу.

Довідка надана для представлення до спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій для здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі публічного управління та адміністрування за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування.

Директор ДП «Конярство України»

Віталій БРОВКО

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

просп. Бутівельників, 129-а, м. Маріуполь, 87548; тимчасове місцезнаходження просп. Повітряних Сил, 31, м. Київ, 03037
 Телефон: (0629) 58-75-00, (0629) 58-75-90 E-mail: info@mu.edu.ua, сайт: mu.edu.ua, код згідно ЄДРПОУ 26593428

08.06.2025 2025р. № *25/205/1*

На № _____ від _____ 20__р.

Акт

**про впровадження результатів дисертаційної роботи за темою
 «Державний механізм сталого розвитку аграрного сектору України в
 умовах євроінтеграції»
 здобувачки ступеня доктора філософії
 з галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування за спеціальністю
 281 Публічне управління та адміністрування
 кафедри публічного управління та адміністрування
 Маріупольського державного університету
 ЗГАРИ Ірини Костянтинівни**

Дисертаційну роботу Згари Ірини Костянтинівни на тему «Державний механізм сталого розвитку аграрного сектору України в умовах євроінтеграції» виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи Маріупольського державного університету Міністерства освіти і науки України «Публічне управління для сталого територіального розвитку» (період розробки НДР: 2018-2024, номер державної реєстрації 0118U001700), «Публічне управління для сталого розвитку та відновлення територій» (період розробки НДР: 2025-2028, номер державної реєстрації 0125U001011) у рамках яких розроблені практичні рекомендації щодо гармонізації державної аграрної політики України з положеннями Спільної аграрної політики Європейського Союзу, удосконалення інструментів державної підтримки, а також механізмів забезпечення продовольчої безпеки й сталого відновлення аграрних територій.

Матеріали дисертаційної роботи, зокрема, розробки та рекомендації дослідження впроваджено у навчальний процес при розробці навчально-методичного забезпечення з дисциплін «Основи сталого розвитку суспільства», «Євроінтеграція та національна ідентичність», «Місцевий розвиток в умовах глобальних викликів», «Політика сталого розвитку» освітньої програми «Публічне управління та адміністрування» першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти денної та заочної форми навчання.

Проректор з науково-педагогічної роботи
та молодіжної політики

Юлія ДЕМИДОВА

Директор навчально-наукового
інституту управління

Денис ТАРАСЕНКО

Алла НОВІКОВА
+380983588479

Нормативно-правове забезпечення реалізації аграрної політики України

Нормативно-законодавчий акт	Завдання
<i>До Угоди про асоціацію між Україною і ЄС</i>	
Земельний кодекс України, затверджений Законом України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III	Визначення категорії земель, які можуть використовуватися для сільськогосподарських цілей, встановлює обмеження щодо зміни цільового призначення цих земель та визначає порядок надання їх у користування
Закон України від 7 лютого 2002 року №3023-III «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу»	Визначення основних напрямів державної політики пріоритетного розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу, створює сприятливі економічні умови для збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської техніки та обладнання для харчової і переробної промисловості, визначає шляхи формування ринку та вдосконалення системи забезпечення агропромислового комплексу вітчизняною технікою і обладнанням
Закон України від 15 травня 2003 року № 742-IV «Про особисте селянське господарство»	Визначення правових, організаційних, економічних і соціальних засад ведення особистого селянського господарства. Створення сприятливого правового та економічного середовища для розвитку ОСГ, яке є важливою складовою українського агросектору. Формування системи землекористування ОСГ, механізмів державної підтримки ОСГ, податкових та інших пільг для ОСГ тощо.
Закон України від 19 червня 2003 року № 973-IV «Про фермерське господарство»	Визначення правових, економічних та соціальних засад створення та діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України. Спрямований на створення умов для реалізації ініціативи громадян щодо виробництва товарної сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також для забезпечення раціонального використання і охорони земель фермерських господарств, правового та соціального захисту фермерів України
Закон України від 10 липня 2003 року №1087-IV «Про кооперацію»	Визначення правових, організаційних, економічних та соціальних основ функціонування кооперації в Україні

Продовження табл.Б.1

Закон України від 17 червня 2004 року №1807-IV «Про сільськогосподарську діяльність»	Визначення правових засад здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні, регулювання відносин у цій сфері та спрямування на поліпшення добробуту сільського населення та розвиток сільської місцевості
Закон України від 24 червня 2004 року № 1877-IV «Про державну підтримку сільського господарства України»	Визначення основи державної політики у бюджетній, кредитній, цінovій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення.
Закон України від 18 жовтня 2005 року №2982-IV «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року»	Визначення основних засад державної аграрної політики, її основних напрямів, механізмів, пріоритетів, що спрямовані на забезпечення сталого розвитку аграрного сектору національної економіки, системність та комплексність під час здійснення заходів з реалізації державної аграрної політики всіма органами державної влади та органами місцевого самоврядування.
Закон України від 23 вересня 2008 року № 575-VI «Про сільськогосподарський перепис»	Визначення правових, організаційних та економічних основ підготовки і проведення сільськогосподарського перепису, оброблення, узагальнення, поширення та використання його результатів, а також регулює відносини суб'єктів сільськогосподарського перепису, визначає їх права, обов'язки та відповідальність, установлює гарантії держави щодо захисту конфіденційної інформації, отриманої у процесі проведення сільськогосподарського перепису
Закон України 9 лютого 2012 року №4391-VI «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»	Регулювання відносин у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється з державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві
Постанова КМУ від 17 липня 2013 року №665 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру аграрних розписок»	Визначення вимог до Реєстру аграрних розписок та механізм його ведення. Реєстр створюється з метою накопичення, оброблення, зберігання та подання відповідно до закону інформації про видані боржниками аграрні розписки, а також про осіб, що є боржниками і кредиторами за такими розписками. Реєстр ведеться в електронній формі відповідно до національних стандартів.

Закон України від 1 липня 2014 року № 1555-VII «Про державну допомогу суб'єктам господарювання»	Встановлення правових засад проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання, здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції, спрямований на забезпечення захисту та розвитку конкуренції, підвищення прозорості функціонування системи державної допомоги та дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері державної допомоги
Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (додаток XXXVIII до цієї Угоди), ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII	Зближення українських стандартів виробництва та безпечності харчових продуктів з європейськими: впровадження в Україні нових норм, правил та процедур, що стосуються ветеринарних та фітосанітарних заходів, охорони здоров'я тварин та рослин, добрив, пестицидів, насіння тощо. Створення рівних умов доступу українських товарів на ринок ЄС. Сприяння модернізації та розвитку українського аграрного сектору: співпраця в таких сферах, як наукові дослідження та інновації, передача технологій, розвиток сільської місцевості, підтримка малих фермерів тощо.
<i>Після Угоди про асоціацію між Україною і ЄС</i>	
Розпорядження КМУ від 23 вересня 2015 року №995-р «Про схвалення Концепції розвитку сільських територій»	Створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для сільського розвитку шляхом: диверсифікації економічної діяльності; збільшення рівня реальних доходів від сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності на селі; досягнення гарантованих соціальних стандартів і покращення умов проживання сільського населення; охорони навколишнього природного середовища, збереження та відновлення природних ресурсів у сільській місцевості; збереження сільського населення як носія української ідентичності, культури і духовності; створення умов для розширення можливостей територіальних громад села, селища для розв'язання існуючих в них проблем; приведення законодавства у сфері сільського розвитку у відповідність із стандартами ЄС.
Розпорядження КМУ від 30 грудня 2015 року № 1437-р «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року»	Створення організаційно-економічних умов для ефективного, соціально спрямованого розвитку аграрного сектору економіки, стабільного забезпечення промисловості сільськогосподарською сировиною, а населення - високоякісною та безпечною вітчизняною сільськогосподарською продукцією, збільшення обсягів виробництва продукції з високою доданою вартістю, посилення присутності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства

Розпорядження КМУ від 19 липня 2017 року № 489-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій»	Визначення плану заходів, спрямованих на реалізацію Концепції розвитку сільських територій України на період до 2025 року, основними завданнями якого є: створення сприятливих умов для розвитку сільських територій; підвищення рівня життя сільського населення; зменшення депресії сільських територій; збереження екологічного балансу на сільських територіях.
Розпорядження КМУ від 14 серпня 2019 року № 688-р «Про схвалення Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року»	Визначення стратегічних напрямів державної політики щодо зрошення та дренажу, забезпечення сталого екозбалансованого розвитку землеробства в Україні
Постанова КМУ від 18 вересня 2019 року № 856 «Питання Міністерства цифрової трансформації»	Створення Міністерства цифрової трансформації України (Мінцифри) - центрального органу виконавчої влади, що є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, електронного урядування та електронної демократії, у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; розвитку інфраструктури ширококутного доступу до Інтернету, електронної комерції та бізнесу тощо. Затвердження Положення про Міністерство цифрової трансформації України.
Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»	Забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина
Постанова КМУ від 12 лютого 2020 року № 87 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції,	Визначення механізму ведення Державного реєстру операторів, що здійснюють виробництво продукції відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції (Реєстр операторів), Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції (Реєстр органів сертифікації), Державного реєстру органічного насіння і садивного матеріалу (Реєстр органічного насіння і садивного матеріалу) та вимоги до їх змісту.

Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції, Державного реєстру органічного насіння і садивного матеріалу»	
Закон України від 31 березня 2020 року № 552-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення»	Старт реформи земельних відносин в Україні, зокрема: зняття мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, який діяв з 2001 року; створення передумов для формування прозорого та конкурентного земельного ринку; залучити інвестиції в агросектор; підвищення ефективності використання земельних ресурсів. Встановлення низки обмежень щодо обігу земель сільськогосподарського призначення, таких як: заборона на продаж земель сільськогосподарського призначення іноземцям до 2024 року; обмеження максимальної площі земель сільськогосподарського призначення, якою може володіти одна фізична або юридична особа; встановлення мінімальної ціни на землі сільськогосподарського призначення. Створення Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру, яка має здійснювати державний контроль за обігом земель сільськогосподарського призначення.
Закон України 13 квітня 2020 року № 554-IX «Про національну інфраструктуру геопросторових даних»	Визначення правових та організаційних засад створення, функціонування та розвитку національної інфраструктури геопросторових даних, спрямованої на забезпечення ефективного прийняття органами державної влади та органами місцевого самоврядування управлінських рішень, задоволення потреб суспільства в усіх видах географічної інформації, інтегрування у глобальну та європейську інфраструктури геопросторових даних.
Постанова КМУ від 5 серпня 2020 року № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» (Додаток 2 до Стратегії)	Визначення генерального вектору сталого розвитку регіонів, зокрема: реалізація секторальних стратегій розвитку, координація державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців.

Постанова КМУ від 17 лютого 2021 року № 124 «Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади»	Визначення завдань, функцій, структури та повноважень Міністерства аграрної політики та продовольства України (Мінагрополітики), серед яких: реалізація державної аграрної політики; стимулювання розвитку аграрного сектору; забезпечення продовольчої безпеки; забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України у сфері агропромислового комплексу тощо. Затвердження Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України.
Постанова КМУ від 3 березня 2021 року № 179 «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року»	Визначення довгострокової економічної візії, принципів і цінностей, неприпустимих напрямів руху, ключових напрямів економічного розвитку та за кожним з 20 напрямів - стратегічних цілей, шляхів їх досягнення з урахуванням наявних і потенційних викликів і бар'єрів, а також основні завдання державної економічної політики та цільові індикатори на період до 2030 року. Поетапне досягнення мети щодо підвищення рівня добробуту населення та формування конкурентоспроможних умов для бізнесу й інвестицій, а також відновлення довіри до державних інститутів.
Розпорядження КМУ від 12 травня 2021 року № 497-р «Деякі питання реалізації у 2021-2023 роках Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки»	Реалізація секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколишнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців. Стратегія визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року. Затвердження плану заходів на 2021-2023 роки з реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки.
Постанова КМУ від 02 червня 2021 року № 573 «Про функціонування Державного аграрного реєстру»	Визначення правових та організаційних процедур ведення та адміністрування Державного аграрного реєстру
Постанова КМУ від 16 червня 2021 року № 637 «Про затвердження Порядку здійснення перевірки відповідності набувача або власника земельної ділянки	Визначення процедури проведення перевірки відповідності набувача або власника земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимогам Земельного кодексу України, з метою недопущення набуття права власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення фізичними та юридичними особами, яким відповідно до законодавства заборонено набувати таке

Продовження табл.Б.1

сільськогосподарського призначення вимогам, визначеним статтею 130 Земельного кодексу України»	право. Дія цього Порядку не поширюється на відносини, пов'язані з набуттям права власності на земельну ділянку сільськогосподарського призначення територіальною громадою чи державою
Закон України від 24 березня 2022 року № 2145-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану»	<p>Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану. Для досягнення цієї мети передбачено: спрощення процедури використання земель сільськогосподарського призначення; стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва; забезпечення доступності продовольчих товарів для населення.</p> <p>Внесення змін до податкового законодавства, спрямовані на підтримку сільськогосподарського виробництва.</p>
Закон України від 16 листопада 2022 року № 2763-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин та насінництва і розсадництва у відповідність із положеннями законодавства Європейського Союзу»	Приведення українського законодавства у сфері охорони прав на сорти рослин, насінництва та розсадництва у відповідність з положеннями законодавства Європейського Союзу шляхом: уточнення термінології, яка використовується в законодавстві; визначення видів прав інтелектуальної власності на сорт рослин; встановлення строку дії виключних майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин; визначення прав автора сорту, селекціонера, заявника, володільця патенту, власника майнового права на поширення сорту, третіх осіб тощо.
Розпорядження КМУ від 02 травня 2023 року № 402 «Про схвалення Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках»	Забезпечення сталого розвитку галузі рибного господарства України в умовах зміни клімату, збереження природних запасів водних біоресурсів, зменшення імпортозалежності галузі, підвищення її конкурентоспроможного потенціалу та створення умов для інвестиційного розвитку, а також збільшення виробництва водних біоресурсів та виробленої з них продукції шляхом покращення екологічного стану рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) та збалансованості економічних і соціальних інтересів. Стратегія розроблена з урахуванням потреби в змінах в реалізації державної політики у галузі, зокрема щодо міжнародних зобов'язань України.
Постанова КМУ від 09 травня 2023 року № 455 «Про внесення змін до переліку секторів критичної інфраструктури»	Зменшення переліку документів, які необхідно подати для отримання дозволу на проведення землеустрою; скорочення терміни розгляду заявки на отримання дозволу на проведення землеустрою; зміна підстав для визнання недійсними сертифікатів аукціонера; встановлення нових правил призупинення дії сертифікатів аукціонера.

Продовження табл.Б.1

<p>Постанова КМУ від 12 травня 2023 року № 472 «Про внесення змін у додаток 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2022 р. № 1466»</p>	<p>Внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України, спрямованих на стимулювання розвитку агропромислового комплексу. Зокрема, збільшення розміру дотацій на одиницю продукції, яку виробляють сільськогосподарські товаровиробники; спрощення умов отримання дотацій; розширення кола сільськогосподарських товаровиробників, які можуть отримувати дотації; звільнення сільськогосподарських товаровиробників від сплати податку на прибуток та податку на додану вартість на ввезення певних видів сільськогосподарської техніки; встановлення мораторію на проведення перевірок сільськогосподарських товаровиробників до 31 грудня 2023 року.</p>
<p>Постанова КМУ від 12 травня 2023 року № 474 «Про публічний моніторинг земельних відносин»</p>	<p>Визначення механізму здійснення публічного моніторингу земельних відносин та моніторингу ринку земель у його складі шляхом систематичного збору, збереження, узагальнення та оприлюднення інформації про стан земельних відносин, яка надходить у порядку електронної інформаційної взаємодії автоматизованої системи публічного моніторингу земельних відносин з інформаційними системами суб'єктів інформаційної взаємодії (електронна інформаційна взаємодія). Затверджено Порядок здійснення публічного моніторингу земельних відносин та моніторингу ринку земель у його складі</p>
<p>Постанова КМУ від 19 червня 2023 року № 616 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2008 р. № 413 і від 31 жовтня 2012 р. № 1003, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»</p>	<p>Внесення змін до Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам в наслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тваринами або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб тощо</p>
<p>Постанова КМУ від 19 червня 2023 року № 650 «Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану»</p>	<p>Регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану. Для досягнення цієї мети встановлення граничного рівня торговельної надбавки на окремі види продовольчих товарів; заборона реалізації цих товарів за цінами, які перевищують встановлений граничний рівень торговельної надбавки; встановлення переліку суб'єктів господарювання; визначення порядку контролю</p>

<p>Постанова КМУ від 21 липня 2023 року № 758 «Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні»</p>	<p>Визначення процедури ведення Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні. Дана інформаційно-комунікаційна система забезпечує збирання, накопичення, захист, облік, відображення, оброблення реєстрових даних та надання реєстрової інформації щодо пестицидів і агрохімікатів, що пройшли державну реєстрацію та дозволені до використання в Україні</p>
<p>Постанова КМУ від 20 жовтня 2023 року № 1110 «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів»</p>	<p>Визначення механізму використання коштів, передбачених у державному бюджеті Мінагрополітики за бюджетною програмою «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників», які спрямовуються для державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, які використовують меліоровані землі, та організацій водокористувачів</p>
<p>Постанова КМУ від 15 березня 2024 року № 300 «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції»</p>	<p>Збільшення розміру дотацій на одиницю продукції, яку виробляють фермерські господарства та інші виробники сільськогосподарської продукції; спрощення процедури отримання дотацій; розширення кола виробників сільськогосподарської продукції, які можуть отримувати дотації.</p>

Таблиця Б.2

Проекти АПК України, які реалізуються в рамках євроінтеграції (на основі [5])

Назва проекту	Тривалість	Бенефіціари	Донори	Організація, яка виконує проект
Інституційна та політична реформа для малих фермерських господарств	01.07.2021 - 28.02.2025	Міністерство аграрної політики та продовольства, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів	ЄС	NIRAS, Німецьке товариство міжнародного співробітництва (GIZ) ГмбХ
ІТС АГРОБІЗНЕС МАЛІ ТА СЕРЕДНІ ПІДПРИЄМСТВА	2021-2024	ІТС, українські агропідприємства	Sida	ІТС
Ініціатива зі стійкості сільського господарства - Ukraine (AGRI-Ukraine)	15.11.2019 – 13.11.2026		United States Agency for International Development (USAID)	Chemonics International Inc.
Вдосконалення законодавства, контролю та обізнаності у сфері безпечності харчових продуктів, здоров'я та благополуччя тварин в Україні	01.09.2019 - 01.05.2024	Міністерство економіки України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	ЄС	Інститут якості S.A. Unipersonal (Іспанія)
Наближення національного законодавства України у сферах державного нагляду (контролю) ГМО у відкритих системах, захист різноманіття рослин, насінництва та розсадництва відповідно до норм та стандартів ЄС	01.04.2021 – 31.12.2022	Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів	ЄС	Державна служба захисту рослин Латвійської Республіки (Латвія), Польська державна служба здоров'я рослин та насіннєвої інспекції (SPHISI, PIORIN), Польський науково-дослідний центр з випробування сортів (COBORU), Нідерландська інспекційна служба з питань садівництва

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Динаміка посівних площ, урожайності та валового виробництва основних сільськогосподарських культур України
в 2018-2024 рр. [110, 124-125]

Сільськогосподарські культури	Вид сільськогосподарської культури							
Посівна площа основних с/г угідь в усіх категоріях господарств, тис. га								
Культури зернові та зернобобові	пшениця							
	ячмінь							
	кукурудза							
Культури технічні	соя							
	ріпак озимий							
	соняшник							
	буряк цукровий фабричний							
Урожайність основних с/г культур, ц з 1 га								
Культури зернові та зернобобові	пшениця							
	ячмінь							
	кукурудза							
Культури технічні	соя							
	ріпак озимий							
	соняшник						24,5	
	буряк цукровий фабричний							
Валове виробництво основних с/г культур, тис. т								
Культури зернові та зернобобові	пшениця							
	ячмінь							
	кукурудза							
Культури технічні	соя							
	ріпак озимий							
	соняшник							
	буряк цукровий фабричний							

Структура продукції сільського господарства України в 2018-2024 рр. [110, 126]

Показник							
Валова продукція сільського господарства, млн. грн.							
з неї:							
продукція рослинництва, млн. грн							
у% від валової продукції сільського господарства							
<i>у тому числі:</i>							
підприємства, млн. грн							
господарства населення, млн. грн							
продукція тваринництва, млн. грн							
у% від валової продукції сільського господарства							
<i>у тому числі:</i>							
підприємства, млн. грн							
господарства населення, млн. грн							

Динаміка кількості сільськогосподарських тварин та виробництва основних видів продукції тваринництва в Україні в 2018-2024 рр. [110, 128]

Показник								
Посівні площі кормових культур, тис.га								
Кількість сільськогосподарських тварин								
ВРХ, тис. голів								
у т ч. корови, тис. голів								
свині, тис. голів								
вівці та кози, тис. голів								
птиця, млн голів								
Виробництво основних видів продукції тваринництва								
м'ясо (у забійній масі), тис. т								
яловичина та телятина, тис. т								
свинина, тис. т								
баранина та козлятина, тис. т								
м'ясо птиці, тис. т								
молоко, тис. т								
вовна, т								
яйця, млн.шт								
мед, т								

Таблиця В.5

Продукція сільського господарства у підприємствах за регіонами у постійних цінах 2021 року, млн. грн. (на основі [136])

Регіон	2018	2019	2019 у % до 2018	2020	2021	2021 у % до 2020	2022	2023	2023 у % до 2022	2024	2024 у % до 2023
Вінницька	36044	36814	102,1	48688,6	59467,8	122,1	66125,1	81567,0	123,4	97919,9	93,2
Волинська	15740	16007	101,7	16610,4	17078,4	102,8	16823,4	17564,3	104,4	30896,4	103,3
Дніпропетровська	11998	13306	110,9	36393,3	44500,7	122,3	48734,4	58583,6	120,2	69841,0	86,3
Донецька	3983	4883	122,6	19400,5	20953,5	108,0	6828,4	7477,2	109,5	8058,0	70,6
Житомирська	22121	22535	101,9	26072,1	29256,4	112,2	26097,2	29027,5	111,2	50418,7	105,7
Закарпатська	6983	7057	101,1	8552,3	7856,5	91,9	1328,5	1952,7	147,0	14436,5	98,4
Запорізька	12221	15994	130,9	23997,9	28175,7	117,4	6444,7	7372,0	114,4	7508,0	86,5
Івано- Франківська	9950	9704	97,5	13767,3	14527,2	105,5	11685,1	12729,1	108,9	26830,4	102,5
Київська	9460	8620	91,1	34252,7	40757,9	119,0	43013,2	54936,7	127,7	69984,8	96,8
Кіровоградська	35164	38320	109,0	25381,1	37138,5	146,3	40831,1	45710,3	111,9	58903,8	86,3
Луганська	5847	6739	115,3	12802,0	13745,1	107,4	125,9	5,7	4,5	6036,6	95,8
Львівська	9034	9139	101,2	24007,2	25833,9	107,6	26840,4	27621,7	102,9	51842,3	107,9
Миколаївська	21369	23080	108,0	19778,0	29066,9	147,0	21891,4	33097,7	151,2	39600,1	92,8
Одеська	13429	11888	88,5	17240,3	33106,4	192,0	28376,5	37208,2	131,1	57840,5	106,7
Полтавська	32311	31222	96,6	38625,1	42319,3	109,6	59539,4	62594,1	105,1	72881,3	86,7
Рівненська	14548	14503	99,7	17260,2	17598,1	102,0	15174,8	16708,2	110,1	33545,2	105,3
Сумська	27732	28075	101,2	31291,6	28199,7	90,1	41890,9	42723,4	102,0	46638,1	92,3
Тернопільська	23639	23268	98,4	24254,8	27499,3	113,4	33240,7	37183,4	111,9	54081,4	102,9
Харківська	13977	14422	103,2	37700,8	37048,9	98,3	23961,5	33513,9	139,9	47503,0	101,2
Херсонська	26182	27653	105,6	27024,1	30771,6	113,9	2264,2	1670,7	73,8	4988,9	159,2
Хмельницька	29161	28520	97,8	34979,2	39751,8	113,6	48202,4	54165,7	112,4	74772,2	103,8
Черкаська	33977	33584	98,8	31698,3	42765,8	134,9	54909,6	62585,3	114,0	72445,3	91,5
Чернівецька	11841	11349	95,8	10225,3	11170,6	109,2	4954,6	5621,7	113,5	19388,0	98,6
Чернігівська	31508	31260	99,2	32118,4	33976,3	105,8	42859,9	51017,4	119,0	61582,8	103,3

Продуктивність праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, в 2018-2023 рр. (на основі [137])

Регіон	2018			2019			2020			2021		
	сільське господарство	Рослинництво	Тваринництво									
Вінницька	1053,9	963,6	1480	1179,3	936,7	2719,3	1084,8	766,9	3132,2	1308,7	1078,1	2603,9
Волинська	1024,2	1081,1	916,6	1029,6	1068,2	952,7	1053,4	1017,6	1144,0	1135,5	1190,9	1017,3
Дніпропетровська	793,4	705,1	1199,9	934,8	865,5	1256,8	831,4	728,6	1306,3	986,7	887,3	1472,4
Донецька	604,5	561,9	743,4	777,7	790,8	738,4	768,7	758,1	801,9	824,2	797,2	951,9
Житомирська	1046,9	1223,3	339,9	1077,3	1253,2	350,4	1025,6	1182,9	391,9	1285,8	1450,7	475,1
Закарпатська	375,6	394,2	235,6	356,1	363,4	301,8	455,0	484,9	274,3	376,1	402,6	214,1
Запорізька	538,2	543,6	498,8	805,3	842,6	519,6	683,4	712,2	462,5	836,2	871,0	452,7
Івано-Франківська	950,4	939,8	974,2	834,7	733,2	1097,6	993,3	921,4	1164,9	1346,0	1366,2	1293,0
Київська	842,7	806,1	931,7	848,7	812	951,4	681,2	590,3	947,7	737,7	736,5	741,2
Кіровоградська	788,8	829,3	347,1	870,1	911,9	406,9	574,8	587,9	423,4	913,9	945,4	478,1
Луганська	733,1	802,8	184,7	829	904,7	182,8	773,7	826,2	213,4	831,1	883,2	203,0
Львівська	1098,9	1132	1007	1095,6	1176,1	894,6	1221,3	1332,7	956,8	1290,7	1442,9	968,1
Миколаївська	687,3	708,7	364,3	773,1	796,4	419,1	594,4	607,5	378,5	933,5	962,7	377,6
Одеська	687,7	717	255,7	649,5	673,2	283,6	394,2	398,9	324,0	979,7	1011,6	371,4
Полтавська	827,6	975,5	395,8	830,9	972,3	418,5	765,7	860,6	454,0	864,9	958,9	519,3
Рівненська	1010,6	1172,1	601,8	1017,9	1136,8	658,1	1179,0	1348,9	677,2	1302,6	1408,3	894,3
Сумська	1197,2	1488,1	306	1225,8	1510,8	315,9	1343,7	1631,8	345,0	1194,6	1385,7	397,4
Тернопільська	1181,3	1250,6	775,1	1150,4	1210,7	808,9	1214,3	1264,7	916,3	1397,0	1444,1	1107,9
Харківська	849,2	937,1	477,7	937,7	1034,8	539,2	1025,1	1123,5	593,8	944,2	1052,6	472,7
Херсонська	711,9	702,4	804,2	841,6	847,2	781,6	755,9	760,8	705,8	891,1	899,9	762,9
Хмельницька	1121,5	1280	564,7	1107,8	1250,5	590	1124,0	1274,0	578,8	1307,4	1471,8	619,8
Черкаська	939,1	893,1	1061,1	969,2	897,9	1155,4	754,6	589,8	1185,0	1104,3	1006,6	1408,4
Чернівецька	710,4	731,5	639,5	673,9	699	609,4	736,3	734,6	741,5	852,2	904,0	659,6
Чернігівська	957,5	1132,6	314,6	967	1121,4	352,5	1051,9	1207,3	389,7	1118,9	1274,5	409,5

Регіон	2022			2023		
	сільське господарство	рослинництво	тваринництво	сільське господарство	рослинництво	тваринництво
Вінницька	2021,7	1505,2	4806,4	2585,0	2085,9	5563,2
Волинська	1988,3	2105,2	1730,0	2189,0	2344,9	1852,5
Дніпропетровська	1632,2	1447,2	2536,7	2095,3	1912,7	3000,9
Донецька	1019,3	800,7	2448,4	1546,8	1377,6	2960,0
Житомирська	1950,0	2168,9	871,7	2408,3	2656,3	1159,4
Закарпатська	693,0	721,4	501,2	1037,0	1108,7	536,4
Запорізька	797,8	763,4	1614,4	1371,8	1407,9	814,7
Івано-Франківська	2451,8	2418,5	2550,5	2632,7	2481,1	3139,7
Київська	997,9	903,5	1363,5	1578,5	1601,0	1505,7
Кіровоградська	1499,2	1543,6	888,1	1804,4	1865,7	967,0
Львівська	2594,8	2842,2	2006,9	2687,7	2941,3	2106,6
Миколаївська	1378,8	1386,4	1204,4	2108,5	2145,1	1307,6
Одеська	1334,4	1350,5	916,8	1852,0	1887,3	984,1
Полтавська	1740,8	1976,5	917,4	1908,9	2158,2	1028,7
Рівненська	2071,6	2193,8	1552,3	2312,6	2469,7	1681,6
Сумська	2431,6	2831,0	677,1	2635,6	3053,6	763,7
Тернопільська	2400,7	2457,7	2042,8	2694,8	2813,8	2019,8
Харківська	1384,3	1460,5	861,9	2025,5	2204,1	972,8
Херсонська	433,3	361,5	1480,6	613,6	616,6	566,5
Хмельницька	2188,6	2451,8	1189,4	2528,5	2703,2	1687,8
Черкаська	1796,8	1580,8	2492,7	2101,7	1938,6	2610,2
Чернівецька	1481,2	1567,5	1165,0	1757,9	1899,8	1247,6
Чернігівська	1742,1	1933,8	793,7	2112,2	2371,8	861,4

Регіональний розподіл збитків і втрат фермерських та особистих селянських господарств в умовах війни, млн. дол. США [141]

Регіон	Збитки	Втрати	Всього	% від загального
Вінницька	0	4,768	4,768	5.96%
Волинська	0	1,013	1,013	1.26%
Дніпропетровська	1	3,721	3,721	4.65%
Донецька	912	3,7	4,612	5.76%
Житомирська	0	2,003	2,003	2.50%
Закарпатська	0	316	316	0.39%
Запорізька	2,929	4,656	7,585	9.47%
Івано-Франківська	0	667	667	0.83%
Київська	456	3,206	3,662	4.57%
Кіровоградська	1	2,9	2,901	3.62%
Луганська	1,747	2,799	4,546	5.68%
Львівська	0	1,072	1,072	1.34%
Миколаївська	476	3,385	3,861	4.82%
Одеська	1	2,534	2,535	3.17%
Полтавська	0	3,818	3,819	4.77%
Рівненська	0	1,008	1,008	1.26%
Сумська	119	3,402	3,521	4.40%
Тернопільська	0	1,782	1,782	2.23%
Харківська	1,36	6	7,359	9.19%
Херсонська	2,05	5,66	7,71	9.63%
Хмельницька	0	4,063	4,063	5.07%
Черкаська	1	3,131	3,132	3.91%
Чернівецька	0	377	377	9.63%
Чернігівська	234	3,785	4,019	5.02%
Всього	10,288	69,763	80,052	-

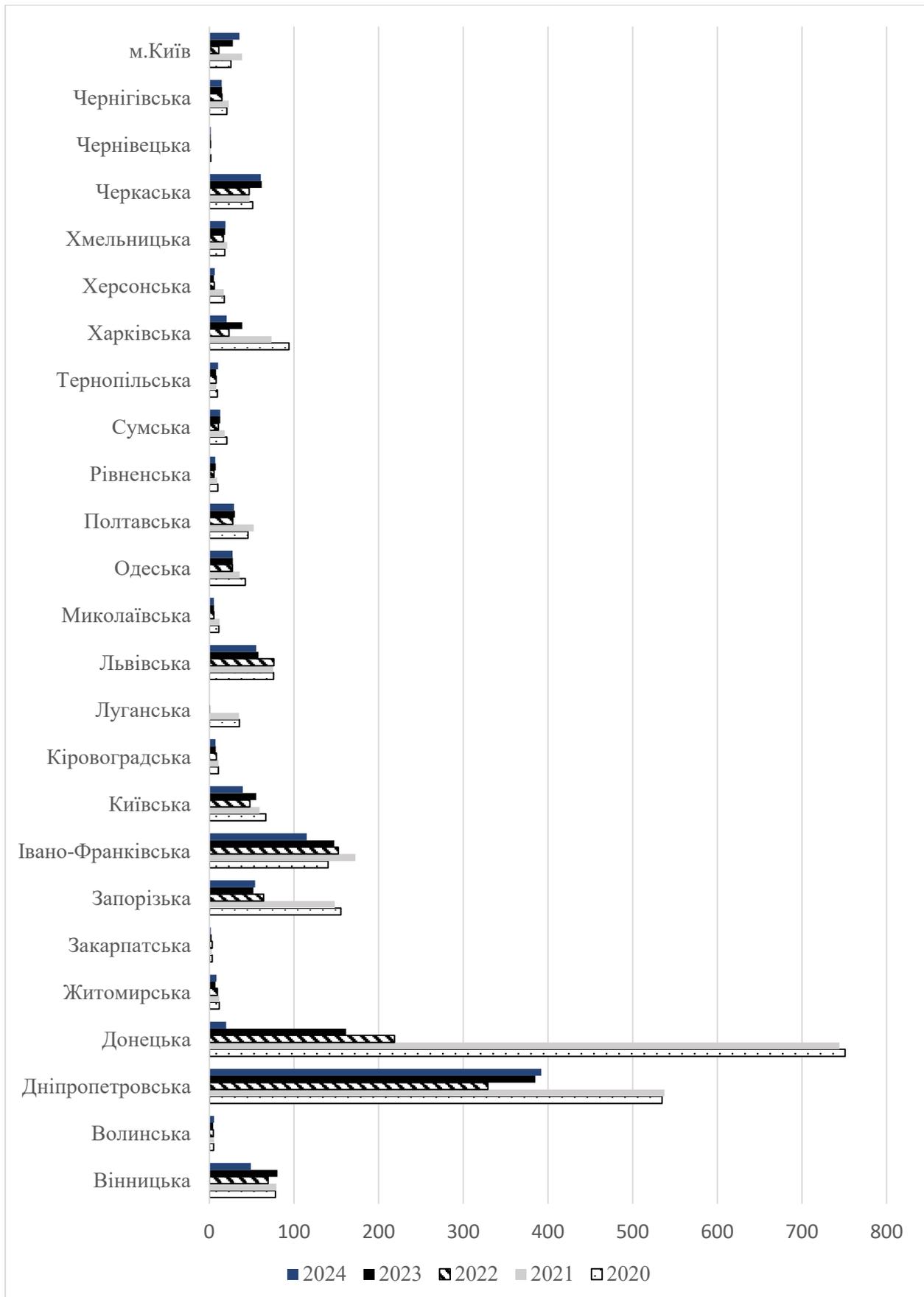

Рис. В.1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів в 2020-2024 рр. по регіонах, тис. т

Таблиця В.8

Вихідні дані для оцінки сталого розвитку аграрного сектора регіонів в 2024 році (за даними [98, 134-137, 141-142])

Регіон	ВРП, млн. грн.	Індекс сільськогосподарської продукції, %	Продукція сільського господарства у підприємствах за регіонами, %	Продуктивність праці в підприємствах, які здійснювали сільськогосподарську діяльність			Втрати фермерських та особистих селянських господарств в умовах війни, млн. дол. США	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів, тис.т
				сільське господарство	Рослинництво	Тваринництво		
Вінницька	173531	118,7	81567,0	2585,0	2085,9	5563,2	4,768	80,5
Волинська	92535	100,1	17564,3	2189,0	2344,9	1852,5	1,013	4,4
Дніпропетровська	582363	115,4	58583,6	2095,3	1912,7	3000,9	3,72	385,1
Донецька	283326	102,5	7477,2	1546,8	1377,6	2960,0	3,7	161,7
Житомирська	113919	106,8	29027,5	2408,3	2656,3	1159,4	2,003	7,4
Закарпатська	75626	103,2	1952,7	1037,0	1108,7	536,4	316	2,8
Запорізька	228906	62,9	7372,0	1371,8	1407,9	814,7	4,656	52,1
Івано-Франківська	119680	102,7	12729,1	2632,7	2481,1	3139,7	667	147,7
Київська	291519	122,0	54936,7	1578,5	1601,0	1505,7	3,206	55,5
Кіровоградська	99564	110,2	45710,3	1804,4	1865,7	967,0	2,9	7,5
Луганська	52135	81,5	5,7	0,0	0,0	0,0	2,799	0,0
Львівська	296182	100,7	27621,7	2687,7	2941,3	2106,6	1,072	57,9
Миколаївська	124162	130,7	33097,7	2108,5	2145,1	1307,6	3,385	5,6
Одеська	271669	122,7	37208,2	1852,0	1887,3	984,1	2,534	27,8
Полтавська	266694	103,3	62594,1	1908,9	2158,2	1028,7	3,818	30,3
Рівненська	88859	105,6	16708,2	2312,6	2469,7	1681,6	1,008	7,6
Сумська	105254	99,0	42723,4	2635,6	3053,6	763,7	3,402	12,9
Тернопільська	81485	108,6	37183,4	2694,8	2813,8	2019,8	1,782	8,0
Харківська	319796	139,9	33513,9	2025,5	2204,1	972,8	6	38,9
Херсонська	88182	90,2	1670,7	613,6	616,6	566,5	5,66	5,5
Хмельницька	119876	109,2	54165,7	2528,5	2703,2	1687,8	4,063	18,8
Черкаська	131154	113,8	62585,3	2101,7	1938,6	2610,2	3,131	61,8
Чернівецька	54582	108,5	5621,7	1757,9	1899,8	1247,6	377	1,7
Чернігівська	113474	115,2	51017,4	2112,2	2371,8	861,4	3,785	14,9

Динаміка імпорту агропромислової продукції з країн ЄС в 2019-2023 рр. [175]

Показник	Вартість імпорту, млн. євро					Частка в усіх агропродуктах 2023	Зміни
Агропродовольча продукція							
Живі тварини							
М'ясо та харчові м'ясні субпродукти							
Молочна продукція							
Продукти тваринного походження							
Живі дерева та інші рослини							
Їстівні овочі, коренеплоди та бульби							
Їстівні фрукти та горіхи							
Кава, чай, спеції							
Зернові культури							
Продукти борошномельної промисловості							
Насіння та плоди олійних культур							
Лаки, смоли та інші рослини соки							
Рослинні продукти							
Тваринні або рослинні жири та олії							
Готові м'ясні продукти							
Цукор та кондитерські вироби з цукру							
Какао та какао-продукти							
Крупи, борошно, крохмаль та ін.							
Овочі, фрукти, горіхи і рослини							
Різні харчові продукти							
Напої, алкогольні напої та оцет							
Залишки та відходи харчової промисловості							
Тютюн і тютюнові вироби							
Інші продукти поза розділами							

Таблиця Г.4

Програми фінансової підтримки аграрного сектора України міжнародних фінансових інституцій і агенцій розвитку в умовах воєнного стану (на основі [196])

Міжнародна фінансова інституція	Напрямки	Ініціативи	Стратегічні компоненти	Обсяг допомоги
ЄС	Посилення ланцюгів постачання продовольчої продукції	Грантова підтримка	Відновлення виробництва та ланцюгів постачання	15,5 млн. дол. США
	Покращення інфраструктури українськими сільгоспвиробниками	Грантова підтримка для закупівлі обладнання	Посилення послуг для агропродовольчої системи	2,8 млн. дол. США
	Екстрене гуманітарне реагування в областях, що постраждали від бойових дій	Плани швидкого реагування на надзвичайні ситуації	Відновлення продовольчої безпеки та самозабезпечення	115,4 млн. дол. США
				45,3 млн. дол. США
	Гранти та навчання	Гранти на закупівлю обладнання, «зелених» технологій та покращення інфраструктури	Навчання та консультації експертів у питаннях фінансів, маркетингу та виробництва для подолання викликів війни,	2,8 млн. дол. США Проведено понад 60 навчальних курсів з фінансів, маркетингу та забезпечення якості продукції.

Продовження табл.Г.4

Міжнародна фінансова інституція	Напрямки	Ініціативи	Стратегічні компоненти	Обсяг допомоги
	Зберігання зерна	Надання поліетиленових зернових рукавів, обладнання для завантаження/розвантаження та модульних одиниць	Підтримка лабораторій якості, підвищення безпеки харчових продуктів та процесів експортної сертифікації	65 млн. дол. США
Організація ООН з промислового розвитку	Відновлення пошкоджених підприємств; посилення спроможностей виробництва і розробки продукції з підвищеною доданою вартістю, покращеною якістю і експортним потенціалом	Програма зеленого відновлення промисловості	Впровадження екологічних і циркулярних підходів до виробничих процесів у сільському господарстві, просування практик, які зменшують вплив на навколишнє середовище та підвищують продуктивність виробництва.	250 млн. дол. США
Європейський банк реконструкції та розвитку	Відновлення та інтеграція України до ЄС	Збільшення обсягів кредитування агровиробників через українські банки	Покращення потужностей аграрного бізнесу для експорту зерна	690 млн євро (2023) млн. євро (2024)
	Релокація бізнесу	Відшкодування витрат на переїзд (транспортування, оренда обладнання) для бізнесу, що постраждав від війни	Зменшення наслідків війни	2,4 млн. євро (2024)
	Кредитування приватного сектору	Прямі позики приватному сектору	Покращення логістики транспортування зерна	10 млн. євро (2024)

Продовження табл.Г.4

Міжнародна фінансова інституція	Напрямки	Ініціативи	Стратегічні компоненти	Обсяг допомоги
Європейський інвестиційний банк	Розвиток агропродовольчих ланцюгів постачання	Проект технічної допомоги «Український агропродовольчий ланцюг»	Підвищення обізнаності про розвиток аграрного сектора та підвищення його потенціалу.	668 млн. євро (2022) 4 0 0
Світовий банк	Надання доступних позик і грантів	Проект екстреної підтримки інклюзивного відновлення сільського господарства України	Мобілізація 1,5 млрд. дол. США обігового капіталу для понад 90 тис. господарств.	230 млн. дол. США 320 млн дол США
	Гранти та кредитування на сільськогосподарське виробництво	Дотації в розмірі 4000 грн. на га (до 120 га), 7000 грн. на корову (3-100 корів) і 2000 грн. на козу/вівцю (5-500 голів).	Підтримки вітчизняного виробництва	Відповідно до виду та обсягів виробництва
		Доступні кредити	Доступ до пільгових кредитів для поповнення оборотного капіталу	
		Кредитні гарантії	Покращення можливостей фінансування для дрібних фермерів	
		Модернізації програми доступних кредитів «5-7-	Підтримка українського бізнесу	

Продовження табл.Г.4

Міжнародна фінансова інституція	Напрямки	Ініціативи	Стратегічні компоненти	Обсяг допомоги
	Підтримка загальної економічної стабільності і системи соціальної підтримки в Україні	Ініціатива «Публічні витрати на підтримку адміністративної спроможності»	Реалізація урядових реформ у приватному секторі, рефінансування державних програм підтримки бізнесу	1 млрд. дол. США грант проектного фінансування в розмірі 30 млн. дол. США
	Підтримка державних програм з покращення доступу приватного сектора до фінансування	Реструктуризація Програми	прискорення залучення приватних інвестицій у сільське господарство України для відновлення сільськогосподарського виробництва	132 млн. дол. США
Міжнародна фінансова корпорація	Пряме кредитування вітчизняного агробізнесу	Програму економічної стійкості ERA	Підтримка приватного сектору загалом та сільського господарства України зокрема	2 млрд дол США (2024)
	Ініціативи на змішаній моделі фінансування	Створення механізму розподілу кредитних ризиків		190 млн. євро (2024)

Грантові програми фінансування 2024 року (на основі [202])

Назва програми, обсяг гранта	Мета	Суб'єкт
Кошти на створення переробного підприємства до 40 млн. грн. на купівлю обладнання, створення переробних потужностей)	Розвиток переробки сільськогосподарської продукції, підтримка відновлення та розвиток переробних потужностей українських аграрних підприємств.	Програма від: USAID АГРО. Програма для: власників мікробізнесу, малих та середніх підприємств з досвідом роботи не менше 5 років на господарській діяльності та 2 роки в секторі переробки сільськогосподарських культур.
Програма грантів для органічних виробників до 230 тис. грн.)	Збільшення продажів органічної продукції, розширення органічного асортименту, збільшення термінів зберігання органічної продукції та налагодження нових ланцюгів постачання.	Програма від: Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія). Програма для: українських сертифікованих операторів органічного ринку.
Кошти для малих виробників харчових продуктів до 250 тис. євро)	Прискорення комерційного успіху стартапу або малого бізнесу, забезпечуючи негайний вплив на виведення продуктів чи послуг на ринок	Програма від: EIT Food. Програма для: малих підприємств та стартапів у сфері харчових технологій.
Грант від Аврора та Forbes (до 1 млн. грн.)	Підтримка вітчизняних виробників.	Програма від: Мультимаркет Аврора, Forbes Ukraine. Програма для: підприємств малого та середнього бізнесу, які працюють у переробній промисловості.
Компенсація вартості розмінування сільськогосподарських земель для агровиробників компенсація 80%-100% вартості розмінування сільськогосподарських земель)	Повернення забруднених вибухонебезпечними предметами земель до безпечного використання для господарської діяльності та відновлення сільськогосподарського виробництва в постраждалих регіонах.	Програма від: Мінагрополітики, Міністерство економіки України. Програма для: фермерів, землі яких на деокупованих територіях поза в 20-кілометровій зоні від лінії бойового зіткнення або державного кордону, забрудненість або імовірна забрудненість яких підтверджена на підставі проведення нетехнічного обстеження вибухонебезпечними предметами.

Назва програми, обсяг гранта	Мета	Суб'єкт
Кошти на участь у виставках та заходах в ЄС 2 500 євро)	Активізація малих та середніх підприємств на Єдиному ринку ЄС, сприяння виходу на нові ринки, отримання сертифікації продукції та підтримка в дотриманні європейських вимог щодо патентування, ліцензування та митних процедур.	Програма від: Ready4EU Програма для: компанії, які розташовані та здійснюють свою діяльність на підконтрольній Україні території та/або релокувалася до країн ЄС з дійсною реєстрацією в Україні, з персоналом до 250 осіб та товарообігом до 50 млн.євро).
Обладнання для малих та середніх агровиробників 300 комплектів обладнання FieldView YieldKit та доступ до платформи цифрового землеробства Climate FieldView від компанії Bayer протягом 2 років)	Створення переробних потужностей, вихід на міжнародні ринки домогосподарств, які здійснюють сільськогосподарську діяльність, та дрібних фермерів.	Програма від: Мінагрополітика, ДАР. Програма для: агровиробників, які мають в обробітку від 200 до 1000 га.